

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**



YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA MENTAL FİİLLER

Yüksek Lisans Tezi

Cemre MURÇAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN

SAMSUN
2023

TEZ KABUL ve ONAYI

Cemre MURÇAK tarafından Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN danışmanlığında hazırlanan YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA MENTAL FİİLLER başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından 02/10/2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim Dalı	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Erkan HİRİK Samsun Üniversitesi Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mediha MANGIR Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

02/10/2023

Prof. Dr. Ahmet TABAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐

Hayır ☒

21/06/2023

Cemre MURÇAK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA MENTAL FİİLLER

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 21/06/2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 22

Tek kaynak oranı : % 10 çıkmıştır.

21/06/2023

Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN

ÖZET

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA MENTAL FİİLLER

Cemre MURÇAK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Haziran 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN

Fiiller, nesnelerin zamanla gerçekleştirdikleri hareketi karşılayan ifadelerdir. Hareket, oluş, kılınış ve durumları anlatan somut anlamda hareketleri karşılayan fiiller, Türkçe söz varlığının büyük bir kısmını teşkil eder. Çalışmanın konusu olan mental fiiller ise zihinde gerçekleşen hareketin yansıtıcılarıdır. Bir nesnenin duyu organlarıyla algılanıp beyne ulaşmasıyla idrak başlar. İdrak edilen olay, dil aracılığıyla aktarılır. Aktarımın gerçekleşmesiyle birlikte kavramlaşan bu ifadeler mental fiilleri oluşturur.

Bu çalışma 4 ana bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde; fiillerle ilgili giriş mahiyetinde bilgilerle birlikte çalışmanın konusu, önemi, amacı, materyal ve yöntem, konu ile ilgili akademik çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde Yaşar Kemal'in hayatı ve eserleri, üçüncü bölümde mental fiiller dört ana başlık altında incelenmiştir. Birinci grupta *duyu fiilleri* yer almaktadır. Bu fiiller kendi içinde görme, işitme, koku alma, tatma, dokunma ile ilgili olmak üzere beş ayrı başlıktan oluşmaktadır. İkinci grupta yer alan *duygu fiilleri*; anlık tepki, olumlu ve olumsuz duygu fiilleri olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Üçüncü grupta *anı ve biliş fiilleri*, dördüncü grupta ise *açıklama fiillerine* yer verilmiştir. Son olarak sonuç kısmında veriler değerlendirilmiştir.

Mental fiil çalışmalarının geneline bakıldığında sözlük taraması, metinler ve lehçe çalışmaları yoluyla verilerin elde edildiği görülmektedir. Bu çalışmada ise Yaşar Kemal'in 26 romanı incelenerek edebî eser içinde yer alan mental fiiller tespit edilmiştir. Romanlardan tespit edilen mental fiillerin anlam çeşitliliğine ilişkin verilerin tespiti amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda sözlüklerde de yer alan mental fiillerin dışında, Yaşar Kemal'in eserlere yansıttığı Türkçe Sözlük'te yer almayan fiillere de rastlanmıştır. Ayrıca birleşik fiil yapısındaki mental fiiller de toplanan veriler arasında oldukça geniş yer tutmaktadır. Romanlardan elde edilen mental fiil verilerine bakıldığında görme fiilleri, dokunma fiilleri, olumsuz duygu fiilleri, anı ve biliş fiillerinin sık kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Fiiller, Mental Fiiller, Yaşar Kemal

ABSTRACT

MENTAL VERBS IN YAŞAR KEMAL'S NOVELS

Cemre MURÇAK

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Turkish Language and Literature

Master, June/2023

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Hanife ALKAN ATAMAN

Verbs are expressions that describe the movement of objects over time. Verbs, which describe movement, becoming, doing and states, constitute a large part of the Turkish vocabulary. Mental verbs, which are the subject of the study, are the reflectors of the movement that takes place in the mind. Perception begins when an object is perceived by the sense organs and reaches the brain. The perceived event is transferred through language. These expressions, which become conceptualized with the realization of the transfer, constitute mental verbs.

This study is analyzed in 4 main sections. In the first part; the subject, importance, purpose, material and method, academic studies on the subject are given together with introductory information about verbs. In the second part, Yaşar Kemal's life and works, and in the third part, mental verbs are analyzed under four main headings. The first group includes *sense verbs*. These verbs consist of five different titles: sight, hearing, smell, taste, touch. The *emotion verbs* in the second group are analyzed under three headings: instant reaction, positive and negative emotion verbs. The third group includes *verbs of memory and cognition*, and the fourth group includes *verbs of explanation*. Finally, the data were evaluated in the conclusion section.

When we look at the general studies of mental verbs, it is seen that data are obtained through dictionary searches, texts and dialect studies. In this study, mental verbs in a literary work were analyzed. Yaşar Kemal's 26 novels were taken as the work. It is aimed to determine the data on the meaning diversity of the mental verbs detected in the novels.

As a result of the study, in addition to the mental verbs that are also included in dictionaries, verbs that are not included in the Turkish Dictionary, which Yaşar Kemal reflected in his works, were also found. In addition, mental verbs in compound verb structure also occupy a large place among the collected data. When we look at the mental verb data obtained from the novels, it is determined that verbs of sight, verbs of touch, verbs of negative emotion, verbs of memory and verbs of cognition are frequently used.

Keywords: Verbs, Mental Verbs, Yaşar Kemal

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

“Yaşar Kemal’in Romanlarında Mental Fiiller” adlı çalışmada bir edebî eser içinde mental fiillerin nasıl yer aldığı, günlük konuşmaya nasıl yansıdığı tespit edilmiştir. Tespit edilen unsurların kullanım sıklığı değil, fiillerin çeşitliliği önemsenmiştir.

Çalışmanın konusunu bulmamda bana yardımcı olan desteğini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hanife ALKAN ATAMAN’a, her zaman yanımda olan annem Ayşe MURÇAK’a teşekkür ederim.



İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL ve ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu	2
1.2. Çalışmanın Önemi.....	2
1.3. Çalışmanın Amacı	3
1.4. Materyal ve Yöntem.....	3
1.5. Konu ile ilgili Yurt İçi Literatür Kaynakları	4
1.5.1. Doktora Tezleri	4
1.5.2. Yüksek Lisans Tezleri.....	4
1.5.3. Makaleler.....	5
1.5.4. Kitaplar.....	6
1.6. Konu ile ilgili Yabancı Literatür Kaynakları	6
2. YAŞAR KEMAL’İN HAYATI ve ESERLERİ	8
2.1. Romanları	9
2.2. Destansı Romanları	9
2.3. Kitaplaştırılan Röportajları.....	10
2.4. Kitaplaştırılan Makaleleri, Söyleşileri, Derlemeleri	10
2.5. Çocuk ve İlk Gençlik Eserleri	10
2.6. Öyküleri.....	11
2.7. Şiirleri.....	11
3. MENTAL FİİLLER.....	12
3.1. Duyu Fiilleri	13
3.1.1. Görme ile ilgili Duyu Fiilleri	14
3.1.2. İşitme ile ilgili Duyu Fiilleri.....	19
3.1.3. Koku Alma ile ilgili Duyu Fiilleri.....	20
3.1.4. Tatma ile ilgili Duyu Fiilleri	21
3.1.5. Dokunma ile ilgili Duyu Fiilleri.....	24
3.2. Duygu Fiilleri	28
3.2.1. Anlık Tepki ile ilgili Duygu Fiilleri	29
3.2.2. Olumlu Duygu Fiilleri.....	39
3.2.3. Olumsuz Duygu Fiilleri.....	60
3.3. Anı ve Bilgi Fiilleri.....	88
3.4. Açıklama Fiilleri	159
4. SONUÇ	206
KAYNAKÇA	208
ÖZ GEÇMİŞ	211

KISALTMALAR

s.	: sayfa
TS	: Türkçe Sözlük
TDK	: Türk Dil Kurumu
AGSS	: Al Gözüm Seyreyle Salih
FS	: Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca
İM	: İnce Memed
T	: Teneke
DÖY	: Dağın Öteki Yüzü
AE	: Ağrıdağı Efsanesi
BE	: Binboğalar Efsanesi
AA	: Akçasazın Ağaları
YÖ	: Yılanı Öldürseler
KG	: Kuşlar Da Gitti
DK	: Deniz Küstü
HNA	: Hüyükteki Nar Ağacı
BAH	: Bir Ada Hikayesi
TKBK	: Tek Kanatlı Bir Kuş
K	: Kimsecik

1. GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik düşüncedir. Düşünme yeteneği sayesinde insan, çevresinde var olan unsurları algılayarak sebep sonuç ilişkisi kurar. Akıl bu temel ilişkinin kurulmasını sağlayan araçların başında gelir. Düşünce eyleminin gerçekleşmesiyle birlikte akılda bir görüntü oluşur ve anlam kazanır (Hirik, 2018: 1- 5). *Düşünmek* sözcüğünün sekiz anlamı bulunmaktadır: “1. Aklından geçirmek, göz önüne getirmek. 2. Bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek. 3. Zihniyle arayıp bulmak. 4. Bir şeye karşı ilgili titiz davranmak. 5. Akıl etmek, önceden kestirmek. 6. Tasarlamak. 7. Tasalanmak, kaygılanmak. 8. Farz etmek” (TS, 2019: 743). Sözlük anlamlarından da anlaşılacağı üzere düşünce zihin yoluyla oluşur. Zihinde meydana gelen eylem ya da görüntü, dil aracılığıyla dışarı aktarılır. Dil, düşünceyi ifade etmenin tek yolu olduğu için bunlar birbirini tamamlayan iki kavramdır.

Bir toplumun kültürünü, inançlarını, gelenek göreneklerini, düşünce yapısını içinde barındıran ve bunların nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en önemli unsur dildir. Dil; seslerle örülü, belli kuralları olan ve bu kurallar çerçevesinde gelişen, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir iletişim aracıdır. Herhangi bir zihinsel etkinliğin dışarı yansımaya ve bir zihinden diğerine aktarılmasına yarayan işaretler sistemi olarak da tanımlanır (Gül ve Soysal, 2009: 66-71). Dil, düşünceyi yaratan nesneyi kavrayıp anlamlandırılmasını sağlayan bir sistemdir. Dil ile varlıklar algılanır ve alınan unsurlara anlam kazandırılır. Böylece isimler, soyut ya da somut ifadeler, zarflar, sıfatlar, fiiller meydana gelir (Özeren ve Alan, 2018: 204).

Fiiller hareket, durum bildiren ifadelerdir. Dildeki kavramların hareketlerini belirten unsurlardır. Konu ile ilgili pek çok tasnif söz konusudur. Korkmaz’ a göre fiiller, nesnelerin zaman içinde gerçekleştirdikleri hareketleri, oluş, kılış ve durumlarını anlatan sözcüklerdir (2019: 104). Banguoğlu’na göre fiiller oluş, kılış veya durumun tek bir sözcükle anlatılmasını sağlayan ifadelerdir. Olup biten unsurların özelliğine göre fiillerin adlandırıldığını ve buna göre kılış, oluş, durum fiillerinin ayırt edilebildiğini ifade etmiştir (2019: 408). Ergin, nesnelerin zaman içindeki her türlü hareket, oluş ve kılışını fiil olarak adlandırmıştır (2013: 109). Hengirmen fiilleri iş, oluş, durum, hareket bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcükler olarak tanımlamıştır (2006: 200).

Yukarıda verilen tanımlardan da anlaşılacağı üzere Türkçe sözcüklerin büyük çoğunluğunu oluşturan fiiller, nesnelerin zamanla gerçekleştirdikleri her türlü hareket, kılış, oluş ve durumu anlatan ifadelerdir.

Eldeki çalışmada Yaşar Kemal'in eserlerinden; *İnce Memed 1* (2021), *İnce Memed 2* (2021), *İnce Memed 3* (2020), *İnce Memed 4* (2020), *Teneke* (2021), *Dağın Öte Yüzü 1-Orta Direk* (2021), *Dağın Öte Yüzü 2-Yer Demir Gök Bakır* (2021), *Dağın Öte Yüzü 3-Ölmez Otu* (2021), *Akçasazın Ağaları 1-Demirciler Çarşısı Cinayeti* (2021), *Akçasazın Ağaları 2-Yusufçuk Yusuf* (2020), *Kimsecik 1-Yağmurcuk Kuşu* (2019), *Kimsecik 2-Kale Kapısı* (2020), *Kimsecik 3-Kanın Sesi* (2020), *Binboğalar Efsanesi* (2021), *Tek Kanatlı Bir Kuş* (2020), *Yılanı Öldürseler* (2021), *Kuşlar Da Gitti* (2021), *Hüyükteki Nar Ağacı* (2020), *Deniz Küstü* (2020), *Ağrıdağı Efsanesi* (2020), *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (2019), *Al Gözüm Seyreyle Salih* (2021), *Bir Ada Hikayesi 1-Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (2021), *Bir Ada Hikayesi 2-Karincanın Su İçtiği* (2020), *Bir Ada Hikayesi 3-Tanyeri Horozları* (2020), *Bir Ada Hikayesi 4-Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2020) incelenmiştir.

Bu çalışma 4 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünü, fiillerle ilgili giriş, çalışmanın konusu, önemi, amacı, materyal ve yöntem, konu ile ilgili akademik çalışmalar yer almaktadır. İkinci bölümde Yaşar Kemal'in hayatı ve eserleri, üçüncü bölümde mental fiiller ele alınmıştır. Mental fiiller duyu, duygu, açıklama, anı ve biliş fiilleri olarak dört ana başlık altında incelenmiştir. Son bölümde verilerin analiz edildiği sonuç kısmına yer verilmiştir.

1.1. Çalışmanın Konusu

Yaşar Kemal'in romanlarında mental fiiller araştırılmıştır. Çalışmada mental fiiller duyu, duygu, açıklama, anı ve biliş fiilleri olarak 4 başlık altında incelenmiştir. Duyu ve duygu fiilleri kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. *Duyu fiilleri* görme, işitme, koku alma, tatma ve dokunma olarak 5 başlık altında toplanmıştır. *Duygu fiilleri* ise anlık tepki, olumlu ve olumsuz duygu fiilleri olarak 3 gruba ayrılmıştır. Romanlardan elde edilen veriler bu başlıklara göre sınıflandırılmıştır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Mental fiillerle ilgili ilk çalışmalar psikoloji alanında yapılmıştır. Zamanla konuyla ilgili dilbilim çalışmaları da başlamıştır. Literatür taraması sonucunda bu alanda genel olarak Türk lehçeleri, metin taramaları üzerine tez, kitap ve makaleler

yazıldığı tespit edilmiş fakat edebî eserlerde mental fiil çalışmalarına bakıldığında yalnızca bir adet tezele karşılaşmıştır. Bu çalışma ile edebî eserde yer alan mental fiillere, Yaşar Kemal'in dili özelinde katkı sağlanmıştır.

1.3. Çalışmanın Amacı

Yaşar Kemal'in romanlarından elde edilen mental fiillerin, anlam çeşitliliğine ilişkin verilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.4. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyali Yaşar Kemal'in romanlarıdır. Bunlar; İnce Memed 1-2-3-4, Bir Ada Hikayesi dörtleme, Dağın Öte Yüzü üçleme, Kimsecik üçleme, Akçasazın Ağaları ikileme, Binboğalar Efsanesi, Tek Kanatlı Bir Kuş, Yılanı Öldürseler, Kuşlar Da Gitti, Hüyükteki Nar Ağacı, Teneke, Deniz Küstü, Al Gözüm Seyreyle Salih, Ağrıdağı Efsanesi, Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca'dır.

Çalışmanın ilk aşamasında mental fiiller ile ilgili ayrıntılı tarama çalışması yapılmıştır. Tarama sonucunda konunun dört ana başlıkta inceleneceği belirlenmiştir. Giriş kısmında düşünce, dil ve fiiller hakkında bilgiler verildikten sonra ikinci ana başlık olan Yaşar Kemal'in hayatı hakkında bilgiler verilip eserlerine değinilmiştir. Üçüncü bölümde okunan eserlerden elde edilen veriler sınıflandırılarak kitapta geçen mental fiiller bağlamlarıyla birlikte ele alınmıştır. Dördüncü bölüm olan sonuç kısmında ise araştırmadan elde edilen unsurlara yer verilmiştir.

Tespit edilen mental fiillerin bazıları çok anlamlılık sebebiyle birden fazla kategoriye girmektedir. Bunlardan bazıları; *gör-*, “anlamak ve görmek”; *deli ol-*, “âşık olmak, sevinmek ve sinirlenmek”; *koklat-*, “birinin bir şeyi koklamasını sağlamak ve azla yetinmek”; *dokun-*, “bir nesneye temas etmek ve duygulanmak, etkilenmek”; *tutul-*, “âşık olmak ve bir olay karşısında kalakalmak”; *tat-* “yiyeceklerin tadına bakmak ve hissetmek” fiilleridir. Anlam çeşitliliği olan bu mental fiiller, birden fazla kategoride yer almaktadır.

Toplam 26 eserde tespit edilen mental fiiller, bulundukları bağlamları ile birlikte en fazla 2 örnekle, dipnotlarda da en fazla 10 örnekle sınırlandırılmıştır. Zarf fiillerle oluşmuş mental fiiller de bu verilere eklenmiştir. Bulunan veriler, anlam çeşitliliği önemsenerek bir düzene bağlı kalmadan seçilmiştir. Seçilen unsurlar, bulundukları bölüm ve paragrafların içine alfabetik sıraya göre yerleştirilmiştir.

Romanlardan alınan birebir ifadelerde yer alan yazım ve noktalama yanlışlarına müdahale edilmiştir.

1.5. Konu ile ilgili Yurt İçi Literatür Kaynakları

Türk dilinde mental fiillerle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

1.5.1. Doktora Tezleri

Mental fiillerle ilgili yapılan altı doktora tezi bulunmaktadır. Selda Sandalyeci'nin *Çağatay Türkçesinde Mental Fiiller: Ali Şir Nevâyî Örneği* (2023) adlı çalışmasında Ali Şir Nevâyî'nin eserleri incelenerek tespit edilen mental fiiller girdi basamağı, işlem basamağı ve çıktı basamağı olarak üç grupta ele alınmıştır. Gökçen Bilgin Aksoy'un *Azerbaycan Türkçesinde Mental Fiiller* (2021) adlı çalışmasında algı, biliş ve duygu olarak üç grupta incelenen mental fiiller, Azerbaycan Türkçesinde yer alan verilerle birlikte sıralanmıştır. Tarık Çelik'in *Risale-i Kudsiyye'de Mental Fiiller ve Dizin* (2021) adlı çalışmasında, metin içinde tespit edilen mental fiiller girdi, işlem ve çıktı basamakları altında incelenmiştir. Kuban Seçkin'in *Eski Türkçede Mental Fiiller (Kitaplaştırılmış Tez)* (2019) çalışmasında, Eski Türkçe metinlerinde yer alan fiilleri algı, duygu, idrak ve irade başlıkları altında sıralanmıştır. Hüseyin Yıldız'ın *Eski Uygurcada Mental Fiiller* (2016) adlı çalışmasında, Eski Uygurca metinlerinde yer alan mental fiiller biliş, psikolojik durum fiilleri ve algı fiilleri olarak üç grupta sınıflandırılmıştır. Savaş Şahin'in *Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller* (2012) adlı çalışmasında ise Türkmen ve Türkiye Türkçesinde yer alan mental fiillerin ortaklık ve farklılıkları gösterilmiştir.

1.5.2. Yüksek Lisans Tezleri

Bu alanda yapılmış üç yüksek lisans tezine rastlanmıştır. Fatma Nisa Karadağ'ın *Eski Anadolu Türkçesinde Mental Fiiller* (2023) adlı çalışmasında, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait altı eser duygu, duygu, anı ve uslamlama, biliş fiilleri başlıkları altında incelenmiştir. Fatma Boz'un *15. yy. Anadolu Türkçesinde Mental Fiiller* (2022) adlı tezinde döneme ait tespit edilen mental fiiller idrak, duygu ve duygu başlıkları altında ele alınmıştır. Şevval Deniz Okay'ın *Hüseyin Nihal Atsız'ın Ruh Adam Romanında Mental Fiillerin İncelenmesi* (2022) adlı çalışmasında edebî

romanda yer alan mental fiiller algı, etki ve idrak olarak üç grupta değerlendirilmiştir.

1.5.3. Makaleler

Mental fiillerle ilgili birçok makale yayımlanmıştır. Bu makalelerden bazıları şunlardır: Özen Yaylagül'ün "Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller" (2005) adlı çalışmasında, Eski Türkçe dönemine ait Türk Runik alfabesiyle yazılmış metinlerde tespit edilen mental fiiller duyu, duygu, anı ve usamlama, açıklama fiilleri olarak dört grupta incelenmiştir. Savaş Şahin'in "Mental Fiil Kavramı ve Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller" (2012) adlı makalesinde mental fiillere açıklık getirilerek bu fiiller örneklerle birlikte idrak, duygu ve algılama olarak üç grupta değerlendirilmiştir. Mina Dolati Dorabadi'nin "Nehcü'l Feradis'te Mental Fiiller" (2018) adlı makalesinde, Harezmi Türkçesine ait eserlerden olan Nehcü'l Feradis'te yer alan mental fiiller idrak, duygu ve duyu olarak üç grupta incelenmiştir. Mehmet Özeren ve İrfan Alan'ın "Kırgız Türkçesinde Mental Fiiller" (2018) çalışmasında, Kırgız Türkçesi eserleri incelenerek burada tespit edilen mental fiiller biliş, psikolojik durum ve algılama fiilleri olarak üç başlık altında ele alınmıştır. Nigâr Kalkan'ın "Başkurt Türkçesinde Mental Fiiller" (2015) adlı makalesinde, Başkurt Türkçesinde yer alan mental fiiller idrak, duygu ve algılama olarak üç grupta incelenmiştir. Ayşe Yeğin'in "Mental Fiil Kavramı ve Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Zeliha Mesnevisinde Mental Fiiller" (2019) adlı çalışmasında, Yûsuf u Zeliha mesnevisinde yer alan mental fiiller duyu, duygu, idrak ve açıklama fiilleri olarak dört grupta ele alınmıştır. Hasan Hüseyin Yıldız'ın "Eski Uygurcada Mental Fiiller Arası Geçişler Üzerine Notlar" (2020) adlı makalesinde, Eski Uygurca metinlerinde yer alan mental fiillerde çokanlamlılık konusuna değinilmiştir. Erdal Aydoğmuş'un "Özbek Türkçesinde Mental Fiiller" (2021) adlı makalesinde, sözlüklerden yararlanılarak hazırlanan çalışmada mental fiiller biliş, psikolojik durum ve algılama fiilleri olarak üç başlık altında incelenmiştir. Erkan Hırık'ın "Türkiye Türkçesi Duyu Fiillerinde Anlam ve Kelime Sıklığı İlişkisi" (2017) adlı çalışmasında, duyu fiillerinin kullanım sıklığı ve çokanlamlılığı değerlendirilmiştir. Kuban Seçkin'in "Mental Fiiller Bağlamında Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı" (2013) adlı çalışmasında, Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı incelenerek tespit edilen mental fiiller duyu, duygu, idrak ve açıklama fiilleri olarak dört grupta ele alınmıştır. Hüseyin Yıldız'ın "Eski Uygurcada Bellek Fiilleri" (2019) adlı makalesinde, Eski

Uygurca metinlerinde yer alan bellek fiilleri incelenerek elde edilen veriler sınıflandırılmıştır. Serpil Soydan'ın “Lisânü't- Tayr'da İdrak Fiilleri” (2020) adlı çalışmasında, Çağatay Türkçesi dönemine ait Lisânü't- Tayr'da tespit edilen idrak fiilleri etimolojik açıdan incelenmiştir. Erkan Hirik'in “Türkçede Söylem Belirleyiciler ve Mental Söz Varlığı İlişkisi” (2023) adlı çalışmasında, söylem belirleyicilerin mental fiillere ve semantik olarak söyleme ne derece katkı sağladığı araştırılmıştır. Serpil Soydan ve Aslı Özkan'ın “Kutadgu Bilig'de Tespit Edilen Bazı Duygu Fiilleri” (2021) adlı makalesinde, Kutadgu Bilig'de yer alan mental fiiller duygu fiilleri özelinde incelenmiştir. Ekrem Ayan ve Yakup Türkdil'in “Kazak Türkçesinde Dokunma Duyu Fiilleri ve Anlam Zenginliği” (2015) adlı çalışmasında, dokunma fiilleri temel dokunma fiilleri, şefkat içeren duyu fiilleri ve şiddet içeren duyu fiilleri olarak üç grupta incelenmiştir. Erkan Hirik ve Tuğba Çolak'ın “Türkçe Mental Fiillerde Çok Katmanlılık” (2017) adlı çalışmasında, tek bir fiilin birden fazla mental fiil içerdiği tespit edilmiştir. İsa Sarı'nın “Algı Fiillerinde Çok Anlamlılık: Gör- Örneği” (2019) adlı makalesinde, mental fiiller arasında yer alan gör- fiili ve bu fiilin Türkçe anlamsal çeşitliliği ele alınmıştır.

1.5.4. Kitaplar

Bu alan ile ilgili iki kitap mevcuttur. Bunlardan ilki Erkan Hirik'in *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller* (2018) adlı kitabıdır. Bu eserde mental fiiller “fiil ve türleri, mental fiiller, kapsamı ve türleri, mental fiiller ve anlam” ana başlıkları altında ele alınmıştır. Tespit edilen mental fiiller, “Türkiye Türkçesi Mental Fiiller Sözlüğü” başlığı altında edebî eserlerden alınan örneklerle sıralanmıştır. Diğer kitap ise Kuban Seçkin'in *Eski Türkçe Metinlerinden Örneklerle Mental Fiil Teorisi* (2020) eseridir. Burada Eski Türkçe metinlerinde yer alan mental fiiller örneklerle birlikte, “Türk dilinde fiiller ve mental fiil teorisi” ana başlıkları altında ele alınmıştır.

1.6. Konu ile ilgili Yabancı Literatür Kaynakları

Yurt dışı çalışmalarına bakıldığında mental fiiller ile ilgili çok çalışma vardır. Bunlardan bazıları: Paula J. Schwanenflugel, William V. Fabricius, Caroline R. Noyes, Kelleigh D. Bigler ve Joyce M. Alexander'ın “The Organizations of Mental Verbs and Folk Theories of Knowing” (1994) adlı çalışmasında, Kuzey Amerika kültüründe yetişen insanların bilmeye yönelik teorileri ve zihinsel fiillerin oluşumu

incelenmiştir. Marilyn Shatz, Henry M. Wellman ve Sharon Silber'in "The Acquisition of Mental Verbs: A Systematic Investigation of the First Reference to Mental State" (1983) çalışmasında, 2 ve 4 yaş çocuklarında iletişim kurma yeteneğinin başlangıcı ve düşünmek, bilmek gibi zihinsel fiilleri kullanım sıklığı araştırılmıştır. George Spanoudis, Demetrios Natsopoulos ve Georgia Panayiotou'nun "Mental Verbs and Pragmatic Language Difficulties" (2007) adlı çalışmasında, dil bozukluğu olan çocuklarda zihinsel fiillerin kullanımının az olduğu tespit edilmiştir. Emory Davis ve Barbara Landau'nun "Seeing and Believing: Relationship between Perception and Mental Verbs in Acquisition" (2020) çalışmasında, çocukların algı fiillerini nasıl edindiği incelenmiştir. Carl Nils Johnson ve Henry M. Wellman'ın "Children's Developing Understanding of Mental Verbs: Remember, Know, and Guess" (1980) adlı makalesinde, çocukların zihinsel fiilleri çevresel etkiler sayesinde istemsizce öğrenmeleri deneyler ve sonuçlarıyla anlatılmıştır. Carl Nils Johnson ve Michael P. Maratsos'un "Early Comprehension of Mental Verbs: Think and Know" (1977) adlı çalışmasında, okul öncesi çağındaki çocukların bilmek ve düşünmek zihinsel fiillerinin anlamlarını ne derece ayırt edebildikleri araştırılmıştır. Henry M. Wellman ve David Estes'in "Early Understanding of Mental Entities: A Reexamination of Childhood Realism" (1986) adlı çalışmasında küçük çocukların gerçek dünya ile zihinsel dünya arasındaki ayrımı yapıp yapamadığı araştırılmıştır. Chris Moore, Dana Bryant ve David Furrow'un "Mental Terms and the Development of Certainty" (1989) adlı çalışmasında ise çocukların bilmek, düşünmek, tahmin etmek gibi mental fiillerin, farklı yaş gruplarındaki öğrenme değişimi incelenmiştir.

2. YAŞAR KEMAL’İN HAYATI ve ESERLERİ

Yaşar Kemal, gerçek adıyla Kemal Sadık Gökçeli, 6 Ekim 1926 tarihinde Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinin Hemite köyünde doğmuştur. Çocukluk ve gençlik yıllarını Güneydoğu Anadolu bölgesinde geçirmiştir. Çobanlık yaparak geçimini sağlarken yaşadığı topraklardaki insanların efsanelerini, geleneklerini, göreneklerini ve kültürlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Yaşar Kemal küçük yaşlardan itibaren halk şiirleri ve destanlar söylemeye başlamış, dönemin ünlü halk şairlerinden Âşık Ali ile atışmalar yapmıştır. Daha sonra Torosların ünlü halk şairi Âşık Rahmi ile tanışmıştır (Sevinçer, 2022: 17). Bu kültürel birikim, onun gelecek yıllardaki yazarlık serüveninin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Yaşar Kemal, ilkokulu köyünde okuduktan sonra lise eğitimi için Adana'ya gitmiştir. Ancak liseyi tamamlamadan okulu bırakıp bir süre çiftçilikle uğraşmıştır. Babasının ölümü üzerine köyü terk ederek İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da gazete dağıtımı, gemi tamirciliği, toplu taşıma işçiliği gibi çeşitli mesleklerle uğraşmıştır.

Gazetecilik, bu mesleklerin başında gelmektedir. Özellikle Yaşar Kemal adıyla yazdığı öykü ve şiirler, onun tanınmasında etkili olmuştur. Yazar, asıl ününü 1955 yılında yayımlanan “İnce Memed” romanı ile elde etmiştir. Anadolu’daki yoksulluğu, zorlukları ve adalet arayışını anlatan bu eser, Yaşar Kemal’e büyük bir başarı kazandırarak pek çok ödül almasını sağlamıştır. Bu romanın ardından otuzu aşkın roman, öykü ve deneme kaleme almıştır.

Yaşar Kemal, yaşamı boyunca toplumsal gerçekçi bakış açısıyla ön plana çıkmıştır. Toplumsal konulara duyduğu yüksek hassasiyet, onu çoğunlukla yoksulluk konusunda yazmaya sevk etmiştir. Yoksulluğun yanında ezilen insanların yaşamlarına, doğa ve köy gibi pastoral konulara odaklanmıştır. Eserlerinde dikkat çeken diğer konular; Kürt meselesi, işçilerin hakları, ucuz iş gücü, ağılık kurumu, toplumsal eşitsizlik ve göçtür (Şeker, 2019: 159). Yaşar Kemal’in eserleri ve yazarlık kariyeri, Türk edebiyatındaki toplumsal gerçekçi bakış açılı eserlerin kaleme alınmasında büyük bir öneme sahip olmuştur. Yazar, Türkiye’de ve uluslararası edebiyat dünyasında büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Türk edebiyatında oluşturduğu etki sayesinde 1973 yılında İsveç Akademisi tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

Modern Türk edebiyatının usta kalemlelerinden kabul edilen Yaşar Kemal, 28 Şubat 2015 tarihinde doksan iki yaşında yaşamını yitirmiştir.

Yaşar Kemal'in yaşamı boyunca kaleme aldığı roman, destansı roman, derleme, röportaj, şiir, söyleşi ve çocuk kitapları aşağıda gruplara ayrılarak kronolojik olarak sıralanmıştır:

2.1. Romanları

1. İnce Memed 1 (1955), İnce Memed 2 (1969), İnce Memed 3 (1984), İnce Memed 4 (1987)
2. Teneke (1955)
3. *Dağın Öte Yüzü Üçlemesi*; Dağın Öte Yüzü 1 - Orta Direk (1960), Dağın Öte Yüzü 2 - Yer Demir Gök Bakır (1963), Dağın Öte Yüzü 3 - Ölmez Otu (1968)
4. Ağrıdağı Efsanesi (1970)
5. Binboğalar Efsanesi (1971)
6. *Akçasazın Ağaları İkilemesi*; Akçasazın Ağaları 1 - Demirciler Çarşısı Cinayeti (1974), Akçasazın Ağaları 2 - Yusufçuk Yusuf (1965)
7. Yılanı Öldürseler (1976)
8. Al Gözüm Seyreyle Salih (1976)
9. Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (1977)
10. Kuşlar Da Gitti (1978)
11. Deniz Küstü (1978)
12. Hüyükteki Nar Ağacı (1982)
13. *Kimsecik Üçlemesi*; Kimsecik 1 - Yağmuncuk Kuşu (1980), Kimsecik 2 - Kale Kapısı (1985), Kimsecik 3 - Kanın Sesi (1991)
14. *Bir Ada Hikayesi Dörtlemesi*; Bir Ada Hikayesi 1 - Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997), Bir Ada Hikayesi 2 - Karıncanın Su İçtiği (2002), Bir Ada Hikayesi 3 - Tanyeri Horozları (2012), Bir Ada Hikayesi 4 - Çıplak Deniz Çıplak Ada (2012)
15. Tek Kanatlı Bir Kuş (2013)

2.2. Destansı Romanları

1. Üç Anadolu Efsanesi (1967)
2. Çakırcalı Efe (1972)

2.3. Kitaplaştırılan Röportajları

1. Yanan Ormanlarda 50 Gün (Bu Diyar Baştan Başa 2) (1955)
2. Çukurova Yana Yana (1955)
3. Peribacaları (Bu Diyar Baştan Başa 3) (1957)
4. Nuhun Gemisi (Bu Diyar Baştan Başa 1) (1971)
5. Bir Bulut Kaynıyor (Bu Diyar Baştan Başa 4) (1974)
6. Allah'ın Askerleri (1978)
7. Röportajları Yazarlığında 60 Yıl (2011)
8. Çocuklar İnsandır (2014)

2.4. Kitaplaştırılan Makaleleri, Söyleşileri, Derlemeleri

1. Ağıtlar (1943)
2. Taş Çatlasa (1961)
3. Baldaki Tuz (1974)
4. Gökyüzü Mavi Kaldı (1996)
5. Ağacın Çürüğü: Yazılar-Konuşmalar (1980)
6. Yayınlanmamış 10 Ağıt (1985)
7. Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri (1997)
8. Ustadır Arı (1995)
9. Zulmün Artsın (1995)
10. Binbir Çiçekli Bahçe (2009)
11. Bu Bir Çağrıdır (2012)

2.5. Çocuk ve İlk Gençlik Eserleri

1. Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne (2014)
2. Neredesin Arkadaşım (2014)
3. Yağmurla Gelen (2014)
4. Kalemler (2016)
5. Beyaz Pantolon (2016)
6. Yeşil Kertenkele (2017)

2.6. Öyküleri

1. Sarı Sıcak (1952)
2. Bütün Hikâyeler (1975)

2.7. Şiirleri

Bugünlerde Bahar İndi (2010) (yasarkemalvakfi.org, 2023).

Bu tezde yukarıda sıralanan eserlerden *roman* kategorisinde olan kitaplar incelenmiştir.



3. MENTAL FİİLLER

Beyin faaliyetlerinin ilk aşaması duyu ile başlamaktadır. Bir nesnenin varlığı duyu organları aracılığıyla beyne ulaşır ve idrak başlar. Beyne ulaşan unsur, dille dışarı aktarılarak kavramlaşır. Bu kavramlar mental fiilleri oluşturur.

Mental terimi İngilizce kökenli bir sözcük olmakla birlikte Türkçede *akıl, zekâ, zihinsel, ruhsal* anlamında kullanılmaktadır. Mental fiiller ise zihinde gerçekleşen hareketi bildiren fiillerdir. Bunlar bireyin iç dünyasında, zihninde tecrübe ettiği (*anlamak, düşünmek, unutmak* vb.), bazı durumlarda da bir başka kimse tarafından gözlemlenebilen (*dokunmak, ağlamak, bağırmak* vb.) fiillerdir (Sarı, 2019: 132).

Mental sözcüklerin hangi yaşlarda ortaya çıktığı merak konusu olmuştur. Çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar uzanan bu süreçte algılanan hissedilen ya da düşünülen bütün unsurlar, çocukların dillerine yansır (Şahin, 2012: 46). Algılamaya başlayan çocuklar varlığı kavramaya başlar. Bu sebeple çocukluk dönemlerinde zihinsel sözcükleri kullanırlar. Yapılan araştırmalara göre çocukların iki yaşından itibaren algı ve zihinsel fiilleri (*görüyorum, biliyorum, sanıyorum*) kullandıkları ortaya çıkmıştır (Davis and Landau, 2020: 1-3). Yine başka bir çalışmada iki yaşındaki çocuğun en az bir mental fiil kullandığı, 3 yaşından itibaren de konuşmalarına bu fiillerin yansıdığı gözlemlenmiştir (Shatz, Wellman and Silber, 1983: 317-319). Çocukların yaşları ilerledikçe fiilleri anlam derinliklerine göre ayırt edip kullandıkları ve kullanım sıklığının arttığı ortaya koyulmuştur. Mental fiillerle ilgili birçok tanım yapılmıştır:

Hirik'e göre mental fiiller "Duyu organları ile harekete geçen algının zihinsel süreci etkilemesi ve sonuçta çeşitli dönütlerin de verilmesini kapsayan, psikoloji temelli hareketleri ifade eden fiillerdir" (2018: 22). Bu fiiller mental sürecin tamamlayıcısı niteliğindedir. Duyularla algıladıktan sonra algılanan unsuru yorumlayıp dil ile aktarılmasına kadar geçen sürede oluşan her türlü zihinsel etkinlik, mental fiillerle ifade edilmektedir (Hirik, 2018: 138).

Yeğin'e göre mental fiiller; algıları, duyguları ve idrakleri ifade eden, zihinle ilgili fiillerdir (2019: 52).

Fiiller, fiziksel hareketi bildirirken mental fiiller *bilmek, düşünmek, anlamak* gibi zihinsel hareketi bildirirler (Seçkin, 2013: 922).

Şahin, mental fiillerle ilgili zihinsel süreç sonucu ortaya çıkan ve bilinçli yapılan hareketi anlatan fiiller ifadesini kullanmıştır (2012: 49).

Mental fiiller, hareket kavramını zihnin derinliklerinde gerçekleştirir. Zihinde bu hareket belli bir sıra ile meydana gelir. Algı ile başlayan bu sıra; algılama, anlama, idrak ile devam eder (Seçkin, 2013: 922).

Yapılan çalışmalara bakıldığında bu fiillerle ilgili farklı sınıflandırmalara rastlanmıştır. Yaylagül (2005) “duyu fiilleri”, “duygu fiilleri”, “anı ve usamlama fiilleri”, “açıklama fiilleri”; Hirik (2018), “girdi”, “işlem”, “çıkı”; Yeğin (2019) ve Seçkin (2013), “duyu fiilleri”, “duygu fiilleri”, “idrak fiilleri”, “açıklama fiilleri”; Yıldız (2020), “bilis fiilleri”, “psikolojik duygu fiilleri”, “algı fiilleri”; Aydoğmuş (2021), “bilis fiilleri”, “psikolojik durum fiilleri”, “algılama fiilleri”; Şahin (2012), “idrak”, “duygu”, “algılama”; Özeren ve Alan (2018), “bilis”, “psikolojik durum”, “algılama” olmak üzere farklı sınıflandırma modelleri denemişlerdir.

Taranan romanlardan elde edilen verilere bakıldığında çalışmaya uygun olan sınıflandırma Yaylagül’ün sınıflandırmasıdır. Bu sebeple Yaylagül temelinde bir tasnif yapılmıştır. Eserlerden toplanan veriler, duyu fiilleri (*görme, işitme, koku alma, tatma, dokunma*), duygu fiilleri (*anlık tepki, olumlu ve olumsuz duygu*), anı ve bilis fiilleri, açıklama fiilleri olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

3.1. Duyu Fiilleri

Algının en temel aracı duyulardır. Duyular aracılığıyla kişi çevresini algılamaya başlar. Duyular ile algılanan unsurlar zihne iletilir ve mental süreç devreye girer. Mental süreç sonunda bu unsurlar dil aracılığıyla dışarı aktarılır (Hirik, 2018: 39).

Algılama fiilleri olarak da adlandırılan duyu fiilleri, mental sürecin birinci basamağı olan algı aşamasını oluşturmaktadır. Algılama göz, kulak, burun, dil ve el olmak üzere beş duyu ile gerçekleşmektedir. Bu duyu organları ile algılanan durumların anlamlandırılmasını ifade eden fiillere duyu fiilleri denilmektedir. (Özeren ve Alan, 2018: 218).

Kısaca bahsetmek gerekirse duyu fiilleri, duyu organları aracılığıyla zihne iletilen unsurların fiillerle ifade edilmesidir (Şahin, 2012: 57).

Bu çalışmada duyu fiilleri *görme, işitme, tatma, koku alma ve dokunma ile ilgili duyu fiilleri* olarak beş başlıkta incelenmiştir. Tespit edilen mental fiiller şunlardır:

3.1.1. Görme ile ilgili Duyu Fiilleri

Görme, duyular arasında en temel algıdır. Mental sürecin başlamasına yardımcı olan en önemli duyudur. Görme duyusu, diğer duyulara göre daha sık kullanılmaktadır. Bu sebeple dilde diğer duyu fiillerine göre daha fazla karşılık bulmuştur (Hirik, 2018: 49).

Görme ile ilgili en temel fiil *gör-* fiilidir. Bu fiilin Türkçe Sözlük'te "algılamak, seçmek, kavramak, anlamak, yapmak, etmek" gibi 20 farklı anlamı ve birçok yan anlamı bulunmaktadır (2019: 969).

Görme fiillerinin sık kullanılması onun çok anlamlı olmasını sağlamıştır. Bu sebeple somut olarak algılanan görme eylemi soyutlaşarak anlamak, kavramak, değerlendirmek, tehdit etmek gibi birçok soyut anlam kazanmıştır.

Görme duyusu ile ilgili *bak-¹, bakın-², bakış-³, bakıver-, dikizle-⁴, gör-⁵, görün-, gözetle-⁶, gözle-⁷, gözlemle-, izle-⁸, seyret-⁹, seyreyle-¹⁰, süz-¹¹, tara-¹²* fiillerine rastlanmıştır:

¹ *bak-* fiili; DÖY 1, 2021: 11; FS, 2019: 28; AA 1, 2021: 116; İM 3, 2020: 114; TKBK, 2020: 13; DK, 2020: 7; AE, 2020: 108; K 2, 2020: 44; K 3, 2020: 21; YÖ, 2021: 13'de yer almaktadır.

² *bakın-* fiili; İM 2, 2021: 205; BAH 4, 2020: 11/20/118; DÖY 2, 2021: 153; K 1, 2019: 28; K 3, 2020: 61; DK, 2020: 8; AA 1, 2021: 74; T, 2021: 80'de yer almaktadır.

³ *bakış-* fiili; İM 1, 2021: 67; K 3, 2020: 478; FS, 2019: 46'da yer almaktadır.

⁴ *dikizle-* fiili; K 3, 2020: 234'te yer almaktadır.

⁵ *gör-* fiili; K 1, 2019: 15; AA 2, 2020: 41; AGSS, 2021: 8; DÖY 1, 2021: 17; KG, 2021: 7/8; FS, 2019: 55; YÖ, 2021: 47; K 2, 2020: 28; BAH 1, 2021: 9; AE, 2020: 16'da yer almaktadır.

⁶ *gözetle-* fiili; DÖY 2, 2021: 146/179; DK, 2020: 15'de yer almaktadır.

⁷ *gözle-* fiili; AGSS, 2021: 78; BAH 2, 2020: 41; DÖY 3, 2021: 72; K 1, 2019: 224/281; K 2, 2020: 51; İM 2, 2021: 14/92; AA 2, 2020: 42/356'da yer almaktadır.

⁸ *izle-* fiili; İM 2, 2021: 399; İM 4, 2020: 135; DÖY 2, 2021: 145/179; K 1, 2019: 162; K 2, 2020: 337; K 3, 2020: 124; AA 1, 2021: 389; BAH 1, 2021: 192; BE, 2021: 212'de yer almaktadır.

⁹ *seyret-* fiili; BAH 2, 2020: 180; BAH 3, 2020: 114; DK, 2020: 198; FS, 2019: 122; K 1, 2019: 10; İM 1, 2021: 25; İM 2, 2021: 112; İM 3, 2020: 290; İM 4, 2020: 249; T, 2021: 80'de yer almaktadır.

¹⁰ *seyreyle-* fiili; BAH 1, 2021: 19; AGSS, 2021: 17; AA 1, 2021: 113; FS, 2019: 8; KG, 2021: 70; TKBK, 2020: 16; AGSS, 2021: 14; YÖ, 2021: 11; BE, 2021: 204; AE, 2020: 44'de yer almaktadır.

¹¹ *süz-* fiili; BAH 2, 2020: 177; İM 2, 2021: 158; DÖY 1, 2021: 124; AA 2, 2020: 265; DK, 2020: 417; K 1, 2019: 364; K 2, 2020: 100; K 3, 2020: 146/308; T, 2021: 47'de yer almaktadır.

¹² *tara-* fiili; BAH 2, 2020: 119/218; BAH 3, 2020: 273; K 2, 2020: 94; K 3, 2020: 74/504; DÖY 2, 2021: 88; AGSS, 2021: 28/217; DK, 2020: 92'de yer almaktadır.

bak-:

Sofi kendine geldi. Bir ata **baktı**, bir kapıya. At da başını kaldırdı, iri kederli gözleriyle Sofi'ye baktı. Sofi'nin yüreğine belirsiz bir korku girdi (AE, 2020: 14).

Anasının kucağındaki Mustafa gözlerini bir daha açtı, mağaranın kapısındaki kalabalığa **baktı** sonra da kapadı (K 3, 2020: 7).

bakın-:

Mahmut Han kalabalığı görünce gözlerini yumdu sonra açtı. Ahmet atın üstündeydi. Mahmut Han birden öfkeye kapıldı, yanına yönüne **bakındı**, bir emir vermek istedi, ağzı kurudu sonra düşündü (AE, 2020: 83).

Yöresine bir **bakındı** gene yalımların içine kaçtı, hemen de geriye fırladı yalımlarla birlikte (K 1, 2019: 22).

bakıver-:

Sadi Usta çocuğu çoktan görmüş, aldırmiyordu. Kendi de bir demirci dükkânına aynı bu çocuk gibi usuldan usula sokulmuş sonra bir gün **bakıvermişti** ki ellerinde çekiç demir dövüyor (BE, 2021: 165).

bakış-:

Abbas geldi Esme'nin arkasından. Bir daha geldi. Hapisten kaçmıştı. Esme ona yalvardı, git Abbas, diye. Hapse düştün sen. Her şey bitti. Abbas gitmedi. Birbirine **bakıştılar** kaldılar (YÖ, 2021: 28).

Hasan durdu. Göz göze geldiler. **Bakıştılar** (DÖY 2, 2021: 30).

dikizle-:

Köşede altı tane polis duruyordu, kaş altından baktı, çaktırmadan polisin biri onu **dikizliyordu** (DK, 2020: 230).

Onlar çorbayı içip bitirdi. Koca Halil yorganın altından **dikizliyordu**. Baktı ki ocağın başında küçük çocuktan başka kimse yok, hemencecik ayağa fırladı, ambarın içine atladı, köşeye sindi (DÖY 2, 2021: 51).

gör-:

Atın sol yanında da böyle bir güneş, bir ağaç vardı. Sofi bu güneşi, bu ağacı bir yerlerde **görmüştü**. Bunu şöyle hayal meyal ansıyordu (AE, 2020: 11).

Yukarıdan aşağıya da kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu sessiz, ayaklarının ucuna basa basa, çıt çıkarmadan bir kalabalığın indiğini **gördü** (İM 3, 2020: 22).

görün-:

Az ötede bir çeltik salağı **görünüyordu**. Çeltik salağı içinde tek bacakları üstüne dikelmiş leylekler düşünüyorlardı (HNA, 2020: 27).

gözetle-:

Hasan atına atladı, bir süre nereye gideceğini bilemeden atın üstünde öyle durdu. Kürt onu **gözetliyordu**, bundan da sıkıldı, atın böğrünü tekmeledi, tay kasabayı uçarak çıktı (YÖ, 2021: 63).

Çocuklar ağacın altından bir adım ileriye çıkmış, boyunlarını uzatmış onu **gözetliyorlardı** (AGSS, 2021: 116).

gözle-:

Gülbahar çok gizli onlara yemek gönderiyor, arada sırada da zindana gidip onları uzaktan **gözlüyordu**. Bir gün dayanamadı, Sofi'ye: "Ahmet'le konuşmalıyım." dedi (AE, 2020: 32).

Çarşının bir köşesinde durmuş kalmış, Tazı Tahsin de onu **gözlüyordu** (İM 3, 2020: 136).

gözlemle-:

Bayramoğlu'nun içindeki kurdun da ölmediğini **gözlemlemişti** (İM 3, 2020: 330).

izle-:

Paşa da kızının bu zindandaki Sofi'yle ilgilendiğini, her gün ona yiyecekler götürdüğünü, kavalını dinlediğini **izliyordu** (AE, 2020: 28).

Memed çekişen karı kocayı gülerek sevgiyle **izliyordu** (İM 2, 2021: 27).

seyret-:

Kendini sarayın dışına attı, bir süre uzaktan demirci dükkânının kıvılcımlarını **seyretti** (AE, 2020: 37).

Gene papazdan başka hiçbir büyük onlara katılmadı. Çocuklar da bir tek büyük kişiyi şölenlerine çağırmadılar. Büyükler de, çocukların cümbüşünü uzaktan **seyrettiler** (BAH 1, 2021: 85).

seyreyle-:

“Geliyormuş erkekler evlerine, anasına tepeden tırnağa soyuyorlarmış, başlıyorlarmış işe, Hasan da **seyreylüyor** keyifleniyormuş” (YÖ, 2021: 95).

Koca Osman da karşısına geçti oturdu. Hep onu **seyreylyordu**. Gözlerini yüzüne dikmiş, hayran, ayıramıyordu (İM 2, 2021: 23).

süz-:

Onlarla konuşmak ister bir hâli vardı. Haydar Usta şöyle göz ucuyla onu **süzdü**. Yüzü saf temiz bir yüzdü (BE, 2021: 174).

Ortada dimdik durmuş kalmış, Yüzbaşığı durarak tepeden tırnağa **süzdü** (İM 4, 2020: 511).

tara-:

Semih’in gözleri Florya’nın göğünü **tarıyordu** durmadan, ama şahini bir daha görememiştik (KG, 2021: 24).

Gözleri görebildiği yerlere kadar bütün denizi **taradı**, sakınarak, biraz da gizlenerek konağın dibine indi (BAH 1, 2021: 158).

Bu fiillere ek olarak *göz at-¹³*, *göz dik-¹⁴*, *göz gezdir-*, *göz kesil-*, *gözden kaç(ma)-¹⁵*, *gözleri iliş-¹⁶* fiilleri de kullanılmıştır:

göz at-:

Bazı bir kadın, ellerinde kovaları evinden çıkıyor, ürkmüş gözlerle yöresine bir **göz atıyor**, ardından da ırmağa koşarcasına gidip suyunu dolduruyor, koşarcana evine dönüp kapanıyordu (K 2, 2020: 329).

¹³ *göz at-* fiili; BAH 2, 2020: 151; İM 1, 2021: 27; İM 2, 2021: 174; AA 2, 2020: 614; AGSS, 2021: 17; AA 1, 2021: 520; DÖY 1, 2021: 30/47; DÖY 2, 2021: 153; DÖY 3, 2021: 192’de yer almaktadır.

¹⁴ *göz dik-* fiili; İM 2, 2021: 39; AA 1, 2021: 147; AA 2, 2020: 9; KG, 2021: 10/59; K 1, 2019: 406; K 2, 2020: 25; YÖ, 2021: 13; İM 4, 2020: 84; AGSS, 2021: 57’de yer almaktadır.

¹⁵ *gözden kaç(ma)-* fiili; K 1, 2019: 84/324; K 3, 2020: 27/49/85; TKBK, 2020: 18’de yer almaktadır.

¹⁶ *gözleri iliş-* fiili; K 2, 2020: 314; İM 1, 2021: 14; AGSS, 2021: 35; DÖY 2, 2021: 322; DÖY 3, 2021: 45’de yer almaktadır.

Gölüyor, yanında duran tepeden tırnağa sevda kesilmiş Seyran’a bir **göz atıyordu** (İM 2, 2021: 380).

göz dik-:

Memo gene kızardı, **gözlerini** yere **dikti**. Elleri, dudakları belli bir titremedeydi (AE, 2020: 38).

Neden sonradır ki Peri kıpırdadı, Kerim’e doğru bir adım attı **gözlerini** ona **dikti**, çatallaşmış bir sesle: “Bizi öldürecekler.” dedi. Sonra da durdu düşündü (BAH 4, 2020: 30).

göz gezdir-:

İsmail Ağa ona karşılık vermedi, ayağa kalkarken yerdeki kemeri aldı, inceden inceye **göz gezdirdi**, gülümsedi, Zero’ya sevgiyle baktı, Zero da gülümsedi sonra acı acı başını çevirdi İsmail Ağa (K 1, 2019: 68).

Bir an durdu. Yerde serili, uzanmış yatan köye bir **göz gezdirdi**. Sonra gene yürüdü (DÖY 1, 2021: 302).

göz kesil-:

Oradakilerin hepsi bir **göz kesilmiş** Yüzbaşı bakıyor, bir kulak kesilmiş onu dinliyordu (BAH 1, 2021: 78).

gözden kaç(ma)-:

Ahmed’in yüzüne düşen gölge Sofi’nin **gözünden kaçmadı** (AE, 2020: 16).

Kemal gözleri şahin kesilmiş yöredeki polislerin parmaklarını oynatışlarını bile **gözden kaçırmıyordu** (DK, 2020: 128).

gözleri iliş-:

Filler Sultanı uyandı, gözlerini sildi, gökyüzüne baktı, gökyüzü tupturuncuydu hüdhüdlerden, gökyüzünün doğu yönüne **gözleri ilişti**, orası da apaldı, kırmızı kartallardan, gökyüzünün batısına baktı, orası da som maviydi papağanlardan, som yeşil, som al, som sarı, som turuncu, som papağan moruydu (FS, 2019: 77).

Uyuzun evinin ötesinde Zalaca’nın evi vardı. Muhtarın sıkı ahabıydı. Zalaca bir eğinde bir şeyler yıkıyordu. **Gözü** ona **ilişti** (DÖY 1, 2021: 285).

3.1.2. İşitme ile ilgili Duyu Fiilleri

Zihinsel süreci başlatan diğer duyu fiili işitme duyusudur. İşitmenin gerçekleşmesiyle birlikte sesler beyne iletilir ve zihinsel süreç başlar. Zihinde kavramlaşan unsurlar dil ile dışarı aktararak işitme fiilleri oluşur. Bu fiiller, bilinçli ya da bilinçsiz gerçekleşebilmektedir. Bilinçli; *dinle-*, *kulak ver-*, *kulak kabart-* fiilleri, bilinçsizler ise; *işit-*, *duy-* fiilleridir. Bilinç dışı işitme eyleminde birey çaba harcamazken bilinç dâhilinde yapılan işitme eylemi bireyin çabası ile meydana gelmektedir (Hirik, 2018: 52)

Duy- ve *işit-* fiilleri çok anlamlı fiiller arasında gösterilebilir. *İşit-* fiilinin Türkçe Sözlük'te anlamı “algılamak ve duymak” tır. Ancak *duy-* fiilinin ilk anlamı bilgi almak, haber almak, öğrenmek, işitmek, dokunmak, koklamak, hissetmektir (2019: 730- 1224). Buradan da görüldüğü üzere *duy-* fiilinin somut anlamından çok, soyut anlamlarının oluşu dikkat çekmektedir.

Romanlarda işitme ile ilgili *dinle*¹⁷, *duy*¹⁸, *duyul*¹⁹, *işit*²⁰ fiillerine rastlanmıştır. *Duy-* fiilinin işitme eylemini anlatması dışında “hissetmek” anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Bu fiillerin yanında “dinlemek” anlamında kullanılan *kulak ver-* ifadesi deyimleşmiş birleşik fiil olarak geçmektedir:

dinle-:

Şimdi Musa Bey ve zindan, keklikler yepyeni, duyulmamış bir hava **dinliyorlardı** kavalıdan (AE, 2020: 42).

Oradakilerin hepsi bir göz kesilmiş Yüzbaşı bakıyor, bir kulak kesilmiş onu **dinliyordu** (BAH 1, 2021: 78).

duy-:

Sonra işi bütün kasaba **duydu**. Sonra münadiler çarşıya çıkıp, başı vurulacak kişileri adlarıyla suçlarıyla ilan ettiler (AE, 2020: 66).

Birden, suyun ardından bir ses **duyup** irkildiler (FS, 2019: 121).

¹⁷ *dinle-* fiili; BAH 3, 2020: 28; BAH 4, 2020: 88; K 1, 2019: 215; T, 2021: 25; TKBK, 2020: 29; AE, 2020: 27; AA 1, 2021: 33; DÖY 1, 2021: 17; FS, 2019: 20; BE, 2021: 252’de yer almaktadır.

¹⁸ *duy-* fiili; K 1, 2019: 387; K 2, 2020: 45; DÖY 2, 2021: 129; İM 3, 2020: 32; AGSS, 2021: 12; AA 1, 2021: 146; T, 2021: 76; HNA, 2020: 17; AE, 2020: 96’da yer almaktadır.

¹⁹ *duyul-*, fiili; AE, 2020: 42/82; K 1, 2019: 111; DÖY 1, 2021: 38; DÖY 3, 2021: 7/66; K 1, 2019: 55; YÖ, 2021: 30/38; DK, 2020: 159’da yer almaktadır.

²⁰ *işit-* fiili; İM 1, 2021: 60’da yer almaktadır.

duyul-:

Uzun, sivri, benekli mor kayanın dibinde bir inilti **duyuldu** (BE, 2021: 57).

Toroslardan ovaya inince ova alabildiğine sessizdir. Ne bir kuş, ne bir su, ne bir insan sesi **duyulur** (İM 2, 2021: 13).

işit-:

Memet, birkaç kere onun kolundan tuttu, onu buradan çekip götürmek istedi, Mustafa taş kesilmişti, onun ne sesini **işitti**, ne de kolundan çekişini duydu (K 3, 2020: 191).

Bir anda bütün köy haberi **işitti** (İM 1, 2021: 210).

kulak ver-:

Sofi atın yanına biraz daha yanaştı. Damgayı daha yakından gözden geçirdi. At sanki içerden gelen kaval sesini dinliyordu, **kulağını** bir iyice **vermiş** (AE, 2020: 13).

3.1.3. Koku Alma ile ilgili Duyu Fiilleri

Koku alma duyusuyla ilgili en sık kullanılan mental fiiller, *kok-* ve *kokla-*’tır. *Kok-* fiilinin somut anlamı “koku çıkarmak”, *kokla-* fiilinin somut anlamı ise “koku duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya havayı solumak”tır (Türkçe Sözlük, 2019: 1458).

Romanlarda koku alma ile ilgili *kok-*²¹, *kokla-*²², *koklat-*, *kokusu gel-*²³ fiilleri tespit edilmiştir:

kok-:

Gölün mavi suyu, bakır rengi toprağı, baş döndürücü keskin kokularla **kokar**. Ve bu kokular çok uzaklardan duyulur (AE, 2020: 9).

Memed birden Hatçe’yi düşündü. Dikenlik, hiç bilmediğı bir kokuda acı **kokuyordu** (İM 4, 2020: 19).

²¹ *kok-* fiili; İM 1, 2021: 123; İM 2, 2021: 29; İM 4, 2020: 13; BAH 1, 2021: 17; AGSS, 2021: 8; AA 2, 2020: 163; DÖY 2, 2021: 23; DÖY 3, 2021: 10; K 3, 2020: 119; DK, 2020: 30’da yer almaktadır.

²² *kokla-* fiili; İM 2, 2021: 23; İM 3, 2020: 275; K 2, 2020: 205; AA 2, 2020: 63; AGSS, 2021: 25; TKBK, 2020: 18; DK, 2020: 18; HNA, 2020: 74; BAH 2, 2020: 53; BE, 2021: 28’de yer almaktadır.

²³ *kokusu gel-* fiili; K 1, 2019: 107/317’de yer almaktadır.

kokla-:

Çiçek yıldıza, mavi göğe, mavi gök ak güvercine, kırmızı yılanı durdu. Filler Sultanı hortumunu uzattı **kokladı** (FS, 2019: 62).

Kendinde olmayarak Uzunca Ali'nin elleri birden duruverdi, havayı derin derin **kokladı** (DÖY 3, 2021: 147).

koklat-:

Melek Hanım kolonya, başka bir hoş kokan ilaçlar **koklatıyor**, ellerini ovuyor, Zeliha ayılmıyordu (TKBK, 2020: 54).

Ali aldı, yeşil otu **koklattı** (DÖY 1, 2021: 88).

kokusu gel-:

Burnuna bulgur pilavına dökülmüş yanık tereyağının hoş kokusuyla ocakta pişen türünün **kokusu geldi** (HNA, 2020: 79).

Burnundan terli bir kadın **kokusu geldi** (BAH 1, 2021: 95).

3.1.4. Tatma ile ilgili Duyu Fiilleri

Bilinçli duyular arasında yer alan tat alma duyusu, kişinin iradesi ile meydana gelmektedir. Bu fiillerde özne etkindir. Türkçede *tat-*, *tat al-* fiilleri tatma duyu fiilleri arasında değerlendirilmektedir. Bu fiillere ek olarak *iç-*, *ye-* gibi fiiller de tat alma fiilleri arasında yer almaktadır.

Tat- fiili Türkçe Sözlük'te "dil yardımıyla bir şeyin tadına bakmak, bir şeyden yemek veya içmek" olarak geçmektedir. Bu somut anlamların dışında "duymak, hissetmek" gibi soyut anlamı da bulunmaktadır (2019: 2286). Fiilin yer aldığı bağlama göre soyut anlamıyla duyu fiilleri arasında da yer alabilmektedir.

Romanlarda tat alma ile ilgili *atıştır-*, *besle-*, *beslen-*, *em*²⁴, *iç*²⁵, *içir*²⁶, *tellendir-*, *tıkın-*, *yala*²⁷, *yalamaya başla-*, *yalamaya koyul-*, *ye*²⁸, *yedir-*, *yiyebil-*, *ziftlen-* fiilleri kullanılmaktadır:

²⁴ *em-* fiili; DÖY 3, 2021: 135/272'de yer almaktadır.

²⁵ *iç-* fiili; BAH 1, 2021: 32; BAH 2, 2020: 184; BAH 3, 2020: 112; DÖY 1, 2021: 222; AA 2, 2020: 499; FS, 2019: 132; HNA, 2020: 49; KG, 2021: 49; TKBK, 2020: 21; DK, 2020: 292'de yer almaktadır.

²⁶ *içir-* fiili; AA 1, 2021: 9, YÖ, 2021: 29'da yer almaktadır.

²⁷ *yala-* fiili; İM 3, 2020: 464; BAH 3, 2020: 67; DÖY 2, 2021: 22; K 2, 2020: 192'de yer almaktadır.

²⁸ *ye-* fiili; TKBK, 2020: 58; AA 2, 2020: 499; FS, 2019: 132; İM 3, 2020: 148; K 2, 2020: 391; DK, 2020: 276; BAH 1, 2021: 111; DÖY 1, 2021: 81; YÖ, 2021: 52; KG, 2021: 46'da yer almaktadır.

atıştır-:

Poyraz, eve girip çıkarak çarçabuk sofrayı kurdu. “O adamı da çağırırım.” dedi. “Gelsin de bizimle bir şeyler **atıştır**sın” (BAH 1, 2021: 227).

Herkes hem konuşuyor, hem **atıştırıyordu** (BAH 3, 2020: 2).

besle-:

Kuştüyü yataklarda yatıracak seni. Seni yağ balla **besleyecek** (K 3, 2020: 68).

beslen-:

Yağla, kaymakla, balla **beslendi** Salman (K 3, 2020: 277).

em-:

Salman zincir şakırtıları içinde **emdi** anasının memelerini (K 1, 2019: 400).

Melek Hatun ağzına attığı tek şekeri daha **emiyordu** (BAH 2, 2020: 104).

iç-:

“Güzel çaylar **içtim**. Biz de sizi bekleriz” (TKBK, 2020: 21).

Koşarak böğürtlenliğe indi, çabuk çabuk böğürtlenleri iki eliyle birden avuç avuç tıkanarak yedi, doydu. Dün açtığı çaykara kapanmıştı, kolayca yeniden açtı, soğuk sudan doya doya **içti** (İM 3, 2020: 148).

içir-:

Üç gün trenin ikinci mevkisinde kediye yedirmiş **içirmiş**, kompartımanda her bir hacetini gördürmüştü (TKBK, 2020: 9).

İsmail Ağa’yla Zero çocuğa yememiş yedirmiş, içmemiş **içirmişler**, iyi bakmışlardı (K 1, 2019: 115).

tellendir-:

Yarpuz kokusu deli etti onları. Peryavşanların üstüne uzanıp yoğunluk cıgarası **tellendirdiler** (HNA, 2020: 13).

Peryavşanların üstüne uzanıp yoğunluk cıgarası **tellendirdiler** (HNA, 2020: 13).

tıkın-:

Tek tek ateşler yanıyordu çölde ve sabahlara kadar değneklerle bu yağmalanmış başaklar serilmiş ceketlerin, fistanların, hasırların, çulların, kilimlerin,

keçilerin üstünde dövülüyor, hemen o anda da, başaklar bir yandan dövülürken, samanı ayıklanmış buğdaylar kaynatılıyor, günlerin aç kalmışları, tencere daha ocaktan inmeden kaynamış buğdayı sonsuz bir açgözlülükle **tıkınıyorlardı** (K 1, 2019: 383).

yala-:

Evde koskocaman, yeşil bir Süleymaniye Camisi vardı bir zamanlar Mustafa'nın, ballı, çok tatlı şekerden. Mustafa arada sırada bir minaresinin ucundan **yalıyordu**. Sonunda yalaya yalaya yarıya indirdi (K 1, 2019: 39).

Bir sap daha kırdı. Sevinçle açtı. İçi bal doluydu. Diliyle **yaladı** (DÖY 1, 2021: 170).

yalamaya başla-:

Ve çocuklar şekerleri **yalamaya başladılar** (K 2, 2020: 125).

Az sonra da elindeki dürümünü yedi bitirdi. Ardından da uzun parmaklarını **yalamaya başladı** (K 2, 2020: 350).

yalamaya koyul-:

Birden Ilgın'ın dibindeki şekerleri akıllarına düştü, koştular, çağının altından her birisi kendi şekerlerini çıkardı, **yalamaya koyuldular** (K 2, 2020: 125).

ye-:

Dördü de sofranın başına bağdaş kurup oturdular, turaçlı pilavı bir güzel **yediler** (İM 2, 2021: 366).

Ali, bir iki tanesini iştahla **yedi**. Sonra gözleri sulandı (İM 1, 2021: 59).

Geceydi, yer sofrasında baba, ana, oğul yemek **yiıyorlardı** (YÖ, 2021: 13).

İki kat olan konağın balkonunda, büyük bir gaz lambasının ışığında insanlar geniş bir halka olmuş, bağdaş kurmuş oturmuşlar, yemek **yiıyorlardı** (K 3, 2020: 70).

yedir-:

Üç gün trenin ikinci mevkisinde kediye **yedirmiş** içirmiş, kompartımanda her bir hacetini gördürmüştü (TKBK, 2020: 9).

yiyebil-:

Mahpuslar ona su, çorba, bir şeyler vermek istediler, o ne konuştu, ne de ağzını açıp bir şey **yiyebildi** (YÖ, 2021: 17).

ziftlen-:

Vurduğu avlardan da kimseye zırnık koklatmaz, satabildiği avlarını kasabadaki Ağalara satar, parasıyla da çay, şeker, kahve alır, satamadıklarını kendi eliyle, türlü türlü, özenerek pişirir, herkesin gözleri önünde, tek başına kendi **ziftlenirdi** (K 3, 2020: 17).

3.1.5. Dokunma ile ilgili Duyu Fiilleri

Dokunma duyu fiilleri, dokunma sonucunda oluşan hisle birlikte ortaya çıkan eylemlerin oluşturduğu fiillerdir. Bu duyu fiilinde en önemli unsur temastır (Ayan ve Türkdil, 2015: 99). Temasla birlikte mental süreç başlar. Türkçede *dokun-*, *değ-*, *tut-* temel dokunma fiilleridir. *Dokun-* fiilinin “nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik özelliklerini derinin altındaki sinir uçlarıyla hissetmek vb.” somut anlamının yanında “duygulanmak, etkilenmek, sağlığı bozmak, tedirgin etmek” gibi soyut anlamları da bulunmaktadır (Türkçe Sözlük, 2019: 695).

Romanlarda dokunma fiilleri *dokun-*²⁹, *kucakla-*³⁰, *kucaklaş-*³¹, *okşa-*³², *ov-*, *ovala-*³³, *öp-*³⁴, *öpüş-*³⁵, *sarıl-*³⁶, *yokla-*³⁷, *yordamla-*³⁸ fiilleri tespit edilmiştir:

dokun-:

Usulcacık kuşa **dokundu**, kuş yaşıyordu, gözündeki ak perde de usuldan aralandı (AGSS, 2021: 47).

²⁹ *dokun-* fiili; DÖY 2, 2021: 45; DÖY 3, 2021: 39; BAH 1, 2021: 130; AA 1, 2021: 384; İM 2, 2021: 26; K 3, 2020: 9/16; DK, 2020, s.8; KG, 2021: 74; HNA, 2020: 92’de yer almaktadır.

³⁰ *kucakla-* fiili; AA 2, 2020: 83; DK, 2020: 300; K 1, 2019: 286; K 2, 2020: 379; K 3, 2020: 35; YÖ, 2021: 22/68; BAH 2, 2020: 22; BE, 2021: 193; AE, 2020: 31’de yer almaktadır.

³¹ *kucaklaş-* fiili; İM 4, 2020: 29; AA 1, 2021: 371; FS, 2019: 140; K 1, 2019: 107/230; K 2, 2020: 33; AE, 2020: 62; YÖ, 2021: 30; T, 2021: 74’te yer almaktadır.

³² *okşa-* fiili; BAH 3, 2020: 79; BAH 4, 2020: 70; İM 1, 2021: 89; İM 4, 2020: 165; AA 1, 2021: 373; AGSS, 2021: 31; TKBK, 2020: 55; DK, 2020: 145; KG, 2021: 20; T, 2021: 44’te yer almaktadır.

³³ *ovala-* fiili; BAH 1, 2021: 14; HNA, 2020: 38’de yer almaktadır.

³⁴ *öp-* fiili; AGSS, 2021: 50; DK, 2020: 143; YÖ, 2021: 26/35; BE, 2021: 254; DÖY 1, 2021: 272; DÖY 2, 2021: 51; K 1, 2019: 415; K 2, 2020: 73; AE, 2020: 57/86’da yer almaktadır.

³⁵ *öpüş-* fiili; AA 1, 2021: 373; AA 2, 2020: 374’te yer almaktadır.

³⁶ *sarıl-* fiili; AE, 2020: 65; AGSS, 2021: 67; AA 1, 2021: 86; DÖY 1, 2021: 247; DÖY 2, 2021: 152; DÖY 3, 2021: 91; T, 2021: 35; YÖ, 2021: 25; HNA, 2020: 17; YÖ, 2021: 24’te yer almaktadır.

³⁷ *yokla-* fiili; AA 1, 2021: 59; İM 1, 2021: 261; BAH 1, 2021: 132; AGSS, 2021: 37; DÖY 2, 2021: 135; DÖY 3, 2021: 167; K 3, 2020: 276; DK, 2020: 382; FS, 2019: 139; T, 2021: 76’da yer almaktadır.

³⁸ *yordamla-* fiili; İM 1, 2021: 33; AA 1, 2021: 313; BAH 1, 2021: 189; AGSS, 2021: 33; DK, 2020: 323’de yer almaktadır.

Hasan usulca yanına yaklaştı. Omzuna **dokundu**: “Azıcık dışarıya gelsene bacım.” dedi. Sesinde bir yalvarma, bir umutsuzluk vardı (DÖY 2, 2021: 91).

kucakla-:

Ahmet kapıda Gülbahar’ı gördü. Onu **kucakladı** (AE, 2020: 71).

“... Belki de hepsi yapraklarının arasındaydı.” dedi, o da eteğini silkerek Melek Hatun’a gitti onu **kucakladı**, “Allah senin muradını versin...” (BAH 4, 2020: 49).

kucaklaş-:

Kapı açılınca Topal önde, Yel Musa arkada içeriye girdiler. Memed’le Topal Ali **kucaklaştılar** (İM 2, 2021: 229).

Ali Çavuş onları gelirken çoktan görmüş, bahçeye çıkmıştı. **Kucaklaştılar**, eve geldiler (BAH 4, 2020: 78).

okşa-:

Sonra Memo gülümsedi. Elini uzattı, Gülbahar’ın saçını **okşadı**, dokunmaya kıyamayarak. Gülbahar ne isteyecek diye merak ediyor, gerilmiş, bütün bedeni düşüncesiyle Memo’nun isteğini bekliyordu (AE, 2020: 70).

Büyükana yumuşaktı, yüzü sevinçli gibiydi. Hasan’ın saçlarını **okşadı** uzun uzun. Hasan bundan çok kıvanç duydu. Konuştu da onunla (YÖ, 2021: 93).

ov-:

Koştular su, kolonya getirdiler, Zero Hatun suyu çobana içirdi, kolonyayla şakaklarını **ovdu** (K 2, 2020: 145).

Resul Efendi sedirin üstüne oturmuş, ayaklarını kızının kucağına uzatmıştı. Kız, ayaklarını **ovuyordu** (T, 2021: 35).

ovala-:

İsmail Ağa sakalını sıvazladı, gülümsedi, ellerini **ovaladı** (AE, 2020: 110).

Yanlış mı gördüm diye gözlerimi **ovaladım**, baktım kayanın üstünde öyle duruyor (K 2, 2020: 264).

öp-:

Eğilerek Kaymakamın elini tuttu, **öpecekti** vazgeçti (T, 2021: 23).

“Sanki babasının oğlu, neredeyse kucaklayıp **öpecek**. Sanki babasının oğlu” (BAH 2, 2020: 22)!

öpüş-:

Sonra pazaryerinde durdular. Kucaklaşıyor, **öpüşüyordular**. Bu Mesut olayı zurnacı Kör Veli de duydu (T, 2021: 74).

Belki ilk olarak kucaklaşıp **öpüştüler** sonra da bir sedirin iri gövdesine sırtlarını dayayıp el ele tutuştular (K 1, 2019: 230).

sarıl-:

Kız kardeşi gelin giyitleriyle koşarak geldi, attan aşağı eğilmiş kardeşinin boynuna **sarıldı** (K 1, 2019: 70).

Kadri Kaptan ağzına kadar dolu çuvaları, torbaları teknedan alıp getirdi masaların üstüne koydu. Zehra’yla Nesibe de koşarak geldiler babalarına **sarıldılar**, ardından da Poyraz’ın elini sıktılar (BAH 3, 2020: 66).

yokla-:

Uzun öfkesinden çıldırıyor, gidiyor geliyor, kafesleri açıyor kapatıyor, durmadan petaniyaları havalandırıyor, ağları **yokluyor**, yöreden uzun dikenler söküp, ağın önündeki dikenlerin arasına dikeyor, sıkıştırıyordu (KG, 2021: 24).

Eğilip toprağını eşeledi. Epeyce aradıktan sonra birkaç tohum buldu. Tohumları eliyle **yokladı** sonra dişledi sonra cebine koydu (HNA, 2020: 7).

yordamla-:

Gülbahar **yordamlayarak** eski, bu saray yapılmadan yüzlerce yıl önce kayaya oyulmuş taş merdivenleri indi (AE, 2020: 39).

“... Kendi yöresinde sallanır durur, boşlukta kalmış sonra **yordamlayarak** bir çiçek bulur, ipiltiye kesmiş kanatları titreyerek durur” (BAH 2, 2020: 206).

Eserlerde *dürt*³⁹, *elle*-, *kaşın*⁴⁰, *kişlen*- (*saplanmak*), *ovuştur*⁴¹, *saplan*-, *sıvazla*⁴², *sürün*-, *tut*⁴³, *uğuştur*-, *uyuş*⁴⁴, *yapış*⁴⁵ dokunma fiilleri de tespit edilmiştir. Bunların içinden *dokun*-

³⁹ *dürt*- fiili; İM 1, 2021: 68/80; DÖY 1, 2021: 114/150/280; DÖY 3, 2021: 102; K 2, 2020: 100; HNA, 2020: 46; DÖY 3, 2021: 176’da yer almaktadır.

⁴⁰ *kaşın*- fiili; DÖY 3, 2021: 69/71/104; K 2, 2020: 10; FS, 2019: 74/118/182; AA 1, 2021: 313’te yer almaktadır.

fiili, “bir duygunun kişiyi etkilemesi” *yokla-* fiili “sorgulamak” ve *tut-* fiili “taraf tutmak” anlamlarında da kullanılmıştır:

dürt-:

Hösük ayağının ucuyla Memet çocuğu **dürttü** (HNA, 2020: 39).

Hatçe, usuldan **dürttü**: “Teyze” (İM 1, 2021: 214).

elle-:

Sazı başucundaydı, onu **elledi**. Bütün ömrünce ilk uyandığında hep sazına dokunmuştu (HNA, 2020: 92).

kaşın-:

Sivrisineğin her konduğu yerde bir kabartı oluyordu. Kaşınmaya başladılar. Hart hart **kaşınıyorlardı** (HNA, 2020: 29).

Temel Reis kış güneşinde gerinip **kaşınıyordu** (AGSS, 2021: 17).

kişlen-:

Bunları düşününce Mustafa’nın yüreğine bir acı geldi **kişlendi**. Acıdan kıvrandı (K 3, 2020: 361).

ovuştur-:

Resul Efendi de Murtaza Ağa’nın karşısında boyun kırar el **ovuşturur**, her zamanki herkese karşı, her yerdeki candan gülümsemesiyle gülümser (T, 2021: 8).

Kahveler bittikten sonra Başkan gözlerini Mustafa Beyin gözlerinin içine dikti, bir şeyler araştırdı, yüzü uzadı, gerdanı sarktı, korkunç bir şey görmüş gibi gerildi, gözleri büyüdü, fırladı, dudakları birkaç kere açıldı kapandı, burun delikleri titredi, yüzü soldu, sağ eliyle şakaklarını **ovuşturdu** (AA 1, 2021: 440).

saplan-:

⁴¹ *ovuştur-* fiili; K 2, 2020: 102; K 3, 2020: 141; DÖY 1, 2021: 108; DÖY 3, 2021: 26; BAH 1, 2021: 26; BAH 3, 2020: 42; İM 2, 2021: 17; AA 2, 2020: 556; AGSS, 2021: 46; FS, 2019: 64’te yer almaktadır.

⁴² *sıvazla-* fiili; BAH 1, 2021: 111; AA 2, 2020: 35/248’de yer almaktadır.

⁴³ *tut-* fiili; İM 1, 2021: 15; İM 2, 2021: 214; İM 4, 2020: 208; BAH 1, 2021: 63; BAH 3, 2020: 18; BAH 4, 2020: 31; AA 1, 2021: 373; AA 2, 2020: 28; K 1, 2019: 91; T, 2021: 23’te yer almaktadır.

⁴⁴ *uyuş-* fiili; DÖY 1, 2021: 110; DÖY 2, 2021: 141; DÖY 3, 2021: 79; K 1, 2019: 178; K 2, 2020: 38; İM 3, 2020: 19; BAH 3, 2020: 259; AA 1, 2021: 43; AA 2, 2020: 21; TKBK, 2020: 28’de yer almaktadır.

⁴⁵ *yapış-* fiili; AGSS, 2021: 31; BAH 1, 2021: 10; BAH 2, 2020: 11; BAH 4, 2020: 9; DK, 2020 s. 14; K 1, 2019: 151; K 2, 2020: 455; K 3, 2020: 43; HNA, 2020: 55; TKBK, 2020: 53’te yer almaktadır.

Bu “git” sözü ta onun yüreğinin başına **saplandı** kaldı (AA 1, 2021: 54).

sıvazla-:

Muhtar delikanlının sırtını **sıvazladı**: “Pıravo arkadaş!” dedi sonra da onu kucakladı (DÖY 1, 2021: 312).

“Eline sağlık, iyi oldu şahinim, yavrum.” diye usulca sırtını **sıvazladı** onun (İM 2, 2021: 61).

sürün-:

Bir baktım, Halil kedi olmuş ayağıma **sürünüyor**, bir baktım kedi yok (YÖ, 2021: 53).

tut-:

Yok gibi olmuştu. Sağ eliyle sol elini **tuttu**, sıkı (DÖY 2, 2021: 55).

Memet, Âşığa yaklaştı, kolundan **tuttu**: “Âşık!” dedi, “Sen o deliye uyma. Yusuf sırtında ölecek” (HNA, 2020: 41).

uğuştur-:

Bir kadın ırmaktan doldurup getirdiği kovalarını yere, gübrelerin üstüne indirmiş, gümüş bileziklerin şingirdediği bileklerini **uğuşturuyordu** (K 2, 2020: 24).

uyuş-:

O kadar ki, önünde diz çöküp kalmış Gülbahar’ın bütün bedeni **uyuştu** (AE, 2020: 58).

Bir kurşun sağ kulağını sıyırdı geçti. Sağ kulağı, sağ yüzü **uyuştu** (AA 1, 2021: 78).

yapış-:

Zeliha mini etekleri düzgün bacaklarına **yapışmış** arkasına bakmadan koşuyordu (TKBK, 2020: 48).

Önde Mustafa Bey arkada İbrahim İbo, Hamdi bir de Mestan gün ışımadan evsinlerine giderlerken Karakız Hatun örtmenin direğine **yapışmış**, oğlunun talihinin yaver gitmesi, düşmanını yakalaması için dualar ediyordu (AA 1, 2021: 266).

3.2. Duygu Fiilleri

Duygular, kişinin çevresinde gelişen olaylar karşısında iç dünyasında uyanan izlenimleridir. Çevresel etkiler kişide farklı tepkiler meydana getirmektedir. Bu

etkilere bağılı olarak olumlu ya da olumsuz bir duygu meydana gelmektedir. Mental süreci başlatan ise bu duygulardır. Olayların kişinin iç dünyasında uyandırdığı etkileri ve bunun zihinsel çıktılarını ifade eden fiillere duygu fiilleri denilmektedir (Şahin, 2012: 55).

Sevinmek, üzülmek, korkmak, şaşırmak, ürkmek, ağlamak, pişman olmak gibi duygular, bir durum karşısında ortaya çıkmaktadır. Bu duygusal tepkilerin sonucunda duygu fiilleri oluşmaktadır. Olumlu ya da olumsuz olarak genellikle iki gruba ayrılan bu fiiller *-mA* ekiyle olumluyken olumsuzza veya olumsuzken olumluya evrildiği görülmektedir.

Bu çalışmada duygu fiilleri, anlık tepki, olumlu ve olumsuz duygu fiilleri olarak üç grupta incelenmiştir.

3.2.1. Anlık Tepki ile ilgili Duygu Fiilleri

Bireylerin çevresinde birdenbire gerçekleşen olaylar karşısında verdiği tepkileri yansıtan fiillerdir. Ürkme, şaşıma, korkma, ürperme, irkilme gibi fiiller bu kategoride yer almaktadır.

Romanlarda anlık tepki fiilleri olarak *afalla*⁴⁶, *apışıp kal-*, *atıl*⁴⁷, *azıt*⁴⁸, *bakakal*⁴⁹, *buz kes-*, *celallen*⁵⁰, *çımgiş*⁵¹, *davran*⁵², *dili tutul*⁵³, *don-*, *donakal-*, *donup kal*⁵⁴, *fırla*⁵⁵, *heyecanlan*⁵⁶, *hopla-*, *içi çiğsi*-(ürpermek), *irkil*⁵⁷, *irkilt-*, *kalakal*⁵⁸, *kork*⁵⁹, *korku düş*⁶⁰, *korku*

⁴⁶ *afalla*- fiili; İM 1, 2021: 76/175; BAH 3, 2020: 122; BAH 4, 2020: 113; DK, 2020: 26'da yer almaktadır.

⁴⁷ *atıl*- fiili; AE, 2020: 118; İM 1, 2021: 105; İM 2, 2021: 299; İM 3, 2020: 116; BAH 2, 2020: 71; AA 1, 2021: 165; AA 2, 2020: 219; AGSS, 2021: 43; T, 2021: 20; HNA, 2020: 27'de yer almaktadır.

⁴⁸ *azıt*- fiili; DÖY 2, 2021: 163; DÖY 3, 2021: 227; K 1, 2019: 303; K 3, 2020: 374; KG, 2021: 23; İM 2, 2021: 49; İM 3, 2020: 51; AA 1, 2021: 100'de yer almaktadır.

⁴⁹ *bakakal*- fiili; İM 1, 2021: 434; K 1, 2019: 257; K 2, 2020: 7/22/128'de yer almaktadır.

⁵⁰ *celallen*- fiili; AGSS, 2021: 36/124/295'de yer almaktadır.

⁵¹ *çımgiş*- fiili; DÖY 2, 2021: 52; K 1, 2019: 295; K 2, 2020: 11; BE, 2021: 25'de yer almaktadır.

⁵² *davran*- fiili; DÖY 1, 2021: 106/188/215; AGSS, 2021: 225; DK, 2020: 9; K 1, 2019: 82'de yer almaktadır.

⁵³ *dili tutul*- fiili; FS, 2019: 17; K 2, 2020: 199; DÖY 1, 2021: 143/187'de yer almaktadır.

⁵⁴ *donup kal*- fiili; BE, 2021: 59; DÖY 3, 2021: 119; K 1, 2019: 83; K 2, 2020: 339; K 3, 2020: 13; BAH 2, 2020: 198; T, 2021: 33; HNA, 2020: 31; AE, 2020: 67; YÖ, 2021: 37'de yer almaktadır.

⁵⁵ *fırla*- fiili; K 1, 2019: 17; DÖY 2, 2021: 175; T, 2021: 38'de yer almaktadır.

⁵⁶ *heyecanlan*- fiili; BAH 1, 2021: 37; BAH 2, 2020: 195; BAH 3, 2020: 37; BAH 4, 2020: 48; AA 2, 2020: 651; DÖY 3, 2021: 160; YÖ, 2021: 54; K 1, 2019: 337; T, 2021: 17; DK, 2020: 228'de yer almaktadır.

gir-, *korku kapla-*, *korku sar-*, *korku ver-*, *nutku tutul-*, *ödü kop*⁶¹, *ödü patla*⁶², *panikle-*, *sarsıl*⁶³, *sıçra*⁶⁴, *şafak at*-(korkuya kapılmak), *şaş kal*⁶⁵, *şaş*⁶⁶, *şaşır*⁶⁷, *şaşırp kal*⁶⁸, *şaşıriver-*, *şaşırt*⁶⁹, *şaşkalozla-*, *şaşkına dön-*, *şaşkınla-*, *taaccüp et*-(şaşırmak), *taş kesil*⁷⁰, *telaşlan*⁷¹, *titre*⁷², *ürk*⁷³, *ürküt*⁷⁴, *ürper*⁷⁵, *ürpert-*, *ürperti düş-*, *yelten-*, *zangırda-* fiilleri tespit edilmiştir:

afalla-:

Bey kemeri görünce gözleri büyüdü, **afalladı**, öyle kalakaldı (K 1, 2019: 82).

Candarma bağırarak döndü, yere kapaklandı. Memed makinalı gibi tarıyordu, sağı solu. Candarmalar **afallamıştı** (İM 1, 2021: 383).

apışıp kal-:

⁵⁷ *irkil-* fiili; BE, 2021: 143; AGSS, 2021: 225; DK, 2020: 7; K 2, 2020: 423; K 3, 2020: 272; İM 4, 2020: 42; FS, 2019: 25; T, 2021: 23; K 2, 2020: 193; HNA, 2020: 72’de yer almaktadır.

⁵⁸ *kalakal-* fiili; DK, 2020: 8; AE, 2020: 42; KG, 2021: 30; YÖ, 2021: 47; T, 2021: 47; HNA, 2020: 70; AA 1, 2021: 452; İM 3, 2020: 36; K 1, 2019: 393; BAH 2, 2020: 23’te yer almaktadır.

⁵⁹ *kork-* fiili; K 1, 2019: 32; YÖ, 2021: 37; DK, 2020: 10; HNA, 2020: 29; FS, 2019: 23; AE, 2020: 82; TKBK, 2020: 11; T, 2021: 75; KG, 2021: 74; AGSS, 2021: 296’da yer almaktadır.

⁶⁰ *korku düş-* fiili; İM 4, 2020: 15; K 2, 2020: 315; DÖY 2, 2021: 59; DÖY 1, 2021: 182; DK, 2020: 22; K 1, 2019: 210; YÖ, 2021: 79; YÖ, 2021: 64’te yer almaktadır.

⁶¹ *ödü kop-* fiili; TKBK, 2020: 50; T, 2021: 27; İM 3, 2020: 25; İM 4, 2020: 14; BAH 1, 2021: 31; BAH 3, 2020: 13; AGSS, 2021: 25; DK, 2020: 167; FS, 2019: 41; BE, 2021: 244’te yer almaktadır.

⁶² *ödü patla-* fiili; DÖY 1, 2021: 254; DÖY 2, 2021: 20; İM 2, 2021: 187’de yer almaktadır.

⁶³ *sarsıl-* fiili; BAH 3, 2020: 20; BAH 4, 2020: 50; K 1, 2019: 327; K 2, 2020: 26; DK, 2020: 54; DÖY 2, 2021: 374’te yer almaktadır.

⁶⁴ *sıçra-* fiili; AGSS, 2021: 12; DÖY 2, 2021: 8/271; DÖY 3, 2021: 7; İM 1, 2021: 13; BAH 3, 2020: 31; AGSS, 2021: 35; DK, 2020: 378; K 1, 2019: 78; K 2, 2020: 22’de yer almaktadır.

⁶⁵ *şaş kal-* fiili; DÖY 1, 2021: 104; DÖY 3, 2021: 77; HNA, 2020: 69’da yer almaktadır.

⁶⁶ *şaş-* fiili; AE, 2020: 27; T, 2021: 53; İM 1, 2021: 309; BAH 4, 2020: 69; DK, 2020: 188; AA 1, 2021: 511; FS, 2019: 15; K 1, 2019: 97; HNA, 2020: 17; BE, 2021: 172’de yer almaktadır.

⁶⁷ *şaşırp-* fiili; DÖY 1, 2021: 179; DÖY 2, 2021: 44; DK, 2020: 12/122; HNA, 2020: 18; İM 2, 2021: 137; AA 2, 2020: 61; K 1, 2019: 235/406; T, 2021: 14/53’te yer almaktadır.

⁶⁸ *şaşırp kal-* fiili; K 1, 2019: 21/253; K 2, 2020: 149/158; AA 1, 2021: 132’de yer almaktadır.

⁶⁹ *şaşırt-* fiili; BAH 1, 2021: 282; K 2, 2020: 10/36; İM 2, 2021: 13’te yer almaktadır.

⁷⁰ *taş kesil-* fiili; BAH 1, 2021: 36/63; K 1, 2019: 310; K 3, 2020: 371’de yer almaktadır.

⁷¹ *telaşlan-* fiili; İM 3, 2020: 71; İM 4, 2020: 65; BAH 1, 2021: 23; BAH 2, 2020: 130; BAH 3, 2020: 32; BAH 4, 2020: 188; T, 2021: 38; HNA, 2020: 69; KG, 2021: 30; TKBK, 2020: 45’de yer almaktadır.

⁷² *titre-* fiili; YÖ, 2021: 53; BE, 2021: 144; AA 1, 2021: 512; AA 2, 2020: 61; K 3, 2020: 19; DÖY 1, 2021: 152; DÖY 2, 2021: 215; K 2, 2020: 108; BAH 2, 2020: 150; FS, 2019: 49’da yer almaktadır.

⁷³ *ürk-* fiili; BAH 2, 2020: 33; AA 1, 2021: 350; K 1, 2019: 428; K 2, 2020: 329; YÖ, 2021: 18; İM 2, 2021: 346; AGSS, 2021: 34; DK, 2020: 72; T, 2021: 7; TKBK, 2020: 50’de yer almaktadır.

⁷⁴ *ürküt-* fiili; AA 1, 2021: 89; DÖY 1, 2021: 150; DK, 2020: 31’de yer almaktadır.

⁷⁵ *ürper-* fiili; AGSS, 2021: 58/89; İM 2, 2021: 61; AA 1, 2021: 85; K 3, 2020: 327; AGSS, DÖY 2, 2021: 42’de yer almaktadır.

Ötekiler bu yaman sözler karşısında **apışmış kalmışlar**, daha okkalı sözler söylemeye hazırlanıyorlar, bir türlü de bıçkın Semih'in gün görmemiş sözlerine karşı çıkacak, onun sözlerini dengeleyecek söz bulamıyorlar, Semih ise ağzı açılmış gürül gürül veriyordu (KG, 2021: 33).

Adam, Yusuf'un konuşması karşısında **apışmış kalmıştı**. Çocuklar uzaklaşmış gitmişlerken kendine geldi. Mustafa'yı anımsıyordu. "Durun çocuklar. Yahu siz ne biçim alingan adamlarsınız, size iki şaka edelim dedik" (K 3, 2020: 567).

atıl-:

"Gülbahar'ın sesini duyan Sofi, don gömlek, telaşla merdivenlere **atıldı** (AE, 2020: 39)

Kero gülerek **atıldı**, babasının sözünü kesti: "Durumları çok kötü. Ben biliyorum baba, onların yiyecek kuru ekmekleri bile kalmadı" (K 3, 2020: 86).

azıt-:

İçindeki korku da gittikçe **azıtiyordu**. Ben de taktım kafama (BE, 2021: 151).

"Ne yapalım Ömer? Bu adam **azıtiyor**. Baksana biz bile ermiş, görünmez olduk Taşbaş'ın evine gidince..." (DÖY 2, 2021: 240).

bakakal-:

Karı koca asfaltın kıyısında yan yana giden mavi otobüsün ardında **bakakaldılar** (TKBK, 2020: 34).

Hiçbirisi bu kadar çok altını bir arada görmemişti. Gözleri faltaşı gibi açılarak lalü ebkem **bakakaldılar** (İM 4, 2020: 380).

buz kes-:

Zeynel tepeden tırnağa **buz kesip** şaşırdı (DK, 2020: 112).

Ödü kopmuş, eli ayağı boşanmış, bütün bedeni **buz kesmişti** (K 2, 2020: 19).

celallen-:

Hasan **celallendi**: "Şevket Bey dedik ya sana." diye bağırdı (DÖY 3, 2021: 102).

Nişancı kendine geldi, dikeldi, **celallendi**: "Ulan oğlum Poyraz, ağzını topla, bu adam dediğin senin baban" (BAH 2, 2020: 249).

çımış-:

Zindandan gelen kaval sesini duyunca kendine geldi. Tepeden tırnağa bütün bedeni **çımgiştı** (AE, 2020: 42).

Bedeni şimdiye kadar hiç duymadığı bir tat içinde kaldı, tepeden tırnağa **çımgiştı** (BAH 2, 2020: 201).

davran-:

Memed, tabancasına **davrandı**, “Allah belasını versin.” diye öfkelenerek ayağa kalktı (İM 4, 2020: 19).

Bir ara zindanın anahtarını oraya, zindanın kapısına bırakıp gitmeye **davrandı**, bir türlü yapamadı (AE, 2020: 38).

dili tutul-

“Kusura kalmayın. Çok çok heyecanlıyım. Çok çok... Şaşkına döndüm... **Dilim tutuldu**. Bize Anadolu’yu cehennem gibi tanıtmışlardı...” (T, 2021: 19).

Taş toplayıp eteklerine doldurup çalı kümesinin üstüne taş yağdırdılar. Kanatlı çıkacak, diye beklediler, korkudan **dilleri tutuldu** (BAH 2, 2020: 69).

don-:

İstersen var da kendini bundan sonra öldürme Esme... Esme taş gibi **dondur** (YÖ, 2021: 54).

donakal-:

Selim balıkçı Zeynel’in gözlerini görünce, **donakaldı**, şaşaladı, elleri titredi (DK, 2020: 364).

İndim Çilikbuyduran’a, inmez olaydım. Bir baktım ki bir inilti. **Donakaldım** orada (DÖY 3, 2021: 133).

donup kal-:

İsmail Ağa başını ağır ağır kaldırıp Zero’ya şöyle bir baktı, Zero kilim sözü ettiğine de edeceğine de bin pişman oldu. Orada yerinden kıpırdayamadı, olduğu yerde **dondur kaldı** (K 1, 2019: 127).

“... Size yaptığım iyilikler gözünüze dizinize dursun. Nankörler.” Köylüler taş gibi **donup kalmışlardı**. Hiç birisinden ses, soluk çıkmıyordu (T, 2021: 33).

fırıl-:

Birden pencereden, içerde başını eğmiş bir şeylerle uğraşan İstasyon Şefini gördü. Coşkuyla ağrılarını unutup ayağa **fırladı**. Dizleri bir iyice acıdı (TKBK, 2020: 13).

Göklerden uzak bir görüntü geldi. Başlarını göre kaldırdılar. Meryemce kıpırdamadı bile. Çocuklar çığlık attılar, ayağa **fırladılar** (DÖY 1, 2021: 198).

heyecanlan-:

“Al teyze.” dedi, “Seni çok sevdim. Bunlar benim sana armağanım olsun, beni unutmazsın.” Melek Hanım **heyecanlanmış**: “Ne hacet, ne hacet kızım, teşekkür ederim.” diyor, elinde armağanları nereye koyacağını şaşırılmış sallanıp duruyordu (TKBK, 2020: 65).

Saat sözünü duyunca **heyecanlandı**, yüzü sarardı, dudakları titredi, ayakları feldirdedi (İM 3, 2020: 98).

hopla-:

“Karıncalar dünyayı yedi yerden delmişler, yedi koldan yer yuvarlağının ortasına doğru ilerliyorlarmış. Mavi elmas dağına az kalmışlar.” “Elmas dağına az mı kalmışlar?” diye **hopladı** filler sultanı (FS, 2019: 59).

içi çığsi-(ürpermek):

Yüreği hop etti. Bir iyice baktı, **içi çığsidi** (BE, 2021: 65).

irkil-:

Neden sonradır ki delikanlılar Hürü Ana’nın sesiyle **irkildiler** (İM 3, 2020: 289).

Memed, birden **irkildi**, sallandı, utandı, kendine geldi: “Baktım Hoca.” diye toparlandı (İM 4, 2020: 164).

irkilt-:

Gülbahar’ı bu beklemediği ses **irkiltti** (AE, 2020: 41).

Kümeden arka arkaya üç turaç parladı, gittiler, bükülüğün ortasına kondular. Turaçların parlaması çocuğu **irkiltti** (K 3, 2020: 164).

kalakal-:

Ondan sonra git babama her şeyi söyle. Söyle ki başımı vursun.” Memo öyle **kalakalmıştı**. Neden sonra başını ağır ağır kaldırdı, Gülbahar’a baktı (AE, 2020: 38).

Mahir Bey bir elinde tabanca ve bir deste para **kalakalmıştı**. Beyni durmuş, olup biteni bir türlü kavrayamıyor, gözlerini kirpiştirerek evinin önüne toplanmış kalabalığa soru dolu gözlerle bakıyordu (AA 2, 2020: 145).

kork-:

Sofi bir süre azıcık ürkmüş, azıcık şaşırılmış, azıcık **korkmuş** atın ötesinde sessiz durdu (AE, 2020: 11).

Üç tekne gelmiş, yan yana iskeleye yanaşmış, iskelenin üstünde de bir sürü insan, durmadan da tekneler boşalıyor, çoluk çocuk, genç yaşlı. Telaşlı, tedirgin, ürkmüş, **korkmuş** insanlar. Korkularını, şaşkınlıklarını örtmek için veryansın ediyorlardı şamataya (BAH 2, 2020: 33).

korku düş-:

Hasan'ın içine bir **korku düşmüştü** (YÖ, 2021: 50).

Çocuk kalabalığı geride, uzakta kalınca, karartılar belirsizleşince içine bir **korku düştü**, olduğu yerde durdu kaldı (DÖY 2, 2021: 149).

korku gir-:

Sofi kendine geldi. Bir ata baktı, bir kapıya. At da başını kaldırdı, iri kederli gözleriyle Sofi'ye baktı. Sofi'nin yüreğine belirsiz bir **korku girdi** (AE, 2020: 14).

korku kapla-:

Niyazi'nin de, bu kapıdan içeriye kim girerse girsin, herkesin içini bir **korku kaplardı** (K 1, 2019: 77).

Çocuklar dehşet içinde kalmışlar, **korkuya kapılmışlardı** (BE, 2021: 142).

korku sar-:

Dursun'dan ayrılıp buraya gelince içini dehşet bir **korku sarmıştı** (DK, 2020: 325).

Çok, çok yaralanmış, ölümlerden dönmüş. Hiç parası da yok. İçi acıdı. Bir **korku sardı** (BAH 4, 2020: 68).

korku ver-:

Damgayı kafasında evirip çeviriyor, hangi oymağın hangi beyin, paşanın damgası olduğunu bir türlü bulamıyordu. Yalnız bu damga ona **korku veriyordu**. Böylesi damgalar hep uğursuzdu (AE, 2020: 11).

nutku tutul-:

“**Nutkum tutuldu**, bağlandım, görünmez bir el beni bağladı” (DK, 2020: 20).

Kayaların oraya çekildiler, Şükrü Efendi şeftali bahçelerine biçtiği pahayı söyleyince Poyraz’ın **nutku tutuldu** (BAH 3, 2020: 263).

ödü kop-:

Poyraz Musa, benimde **ödüm kopuyor**, diyecekti ya yuttu. “Ben yalnızlığı severim” (BAH 1, 2021: 31).

“O gün bu gündür Hayri Efendi’nin dükkanının önünden geçemiyorum. Onunla bir yerde karşılaşırım diye **ödüm kopuyor**” (BAH 4, 2020: 89).

ödü patla-:

Hıh sen korkmaz belle. Bir korkar ki! Korkusundan **ödü** bile **patlar** (DÖY 1, 2021: 110).

Ak çizgi ay ışığında yeniden ortaya çıktı. Bir hoş, bir büyülü. Az sonra görünmez eller gelip bu ak çizgiyi toplayıp gidecekler. Bundan dolayı **ödü pathyor** (AA 1, 2021: 42).

panikle-:

Kenan neye uğradığını bilemiyor, korku içinde **paniklemiş**, Yüzbaşı’nın gözlerine bir köpek uysallığıyla yalvararak bakıyordu (İM 3, 2020: 363).

sarsıl-:

Salman’ın ölüm haberi de geliyordu ikide bir. Mustafa derinden **sarsılıyor**, gelen haberlere bir türlü de inanmıyordu (K 2, 2020: 65).

Memo derinden öyle bir inledi ki Gülbahar **sarsıldı**, uyurgezerliğinden silkinip kendine geldi (AE, 2020: 70).

sıçra-:

Hasan canlandı, birden **sıçradı**, ayağının yarısı uçurumun ucunda yürüdü. Yürüdükçe korkuyor, korkudan deliriyor, kendine geliyordu (YÖ, 2021: 90).

Ayağa kalktı, bir o yana, bir bu yana bükülerek usulca Poyraz’a gitti, onun yanına gelince **sıçradı**, boynuna sarıldı, ayaklarını arkaya topladı, Poyraz’ın boynuna bir süre asılı kaldı (BAH 2, 2020: 250).

şafak at- (korkuya kapılmak):

Meşe sopasını, Ömer'in sert halini görünce Memidik'te **şafak attı**. Gözlerini Sefer'in gözlerine dikmiş, ondan bir imdat bekliyordu (DÖY 2, 2021: 258).

şaş-:

Bütün kökçüler, bu yeni gelen sıtmadan iğne ipliğe dönmüş dağlının bu hızına **şaşmışlardı** (K 1, 2019: 248).

Bir gün Sofi Gülbahar'dan bir kaval istedi. Gülbahar hemen ona çok eski, belki yüz yıllık bir kaval getirdi verdi. Ve Gülbahar onun kaval istemesine çok **şaştı** (AE, 2020: 27).

şaşala-:

Selim balıkçı Zeynel'in gözlerini görünce, donakaldı, **şaşaladı**, elleri titredi (DK, 2020: 364).

Haşmet Bey önce **şaşaladı**, sonra kendini topladı: “Öldü o adamlar,” diye güldü (K 1, 2019: 142).

şaşır-:

Koca Halil azıcık **şaşırmış**, küskün: “İştecik sustum. Varın konuşun. Dinlemen benim sözlerimi. Dinlemen bakalım. Kim zararlı çıkacak. Varın dinlemen.” Çocukçasına somurtup, köşeye çekildi (DÖY 1, 2021: 32).

Onu burada, Menekşe de görünce çok **şaşırmışlar**, gözlerine inanamamışlardı (DK, 2020: 154).

şaşırp kal-:

Uzun da dilini tıpkı Semih gibi şaplattı. Hayri de öyle. Ötekiler **şaşırmış kalmışlardı** (KG, 2021: 34).

Sabiha sırtındaki çuvalı indirdi, içindekileri çıkarıp sedir tahtalarının üstüne dizmeye başladı. Poyraz **şaşırmış kalmıştı** (BAH 2, 2020: 79).

şaş kal-:

Ada bir cennet, insanlar birer melek, **şaştım kaldım** (BAH 3, 2020: 46).

Köylü, Ali Çavuş'un bu özverisine **şaştı kaldı**. “Demek ki Ali Çavuş Mustafa'yı canından da çok seviyor.” dediler (K 3, 2020: 176).

şaşırt-:

Bütün bu olanlar bitenler **şaşırtıyordu** onu. Bu insanlar, ne insanlar böyle? Faydalarının dışında gözleri dünyayı görmüyor. Görmüyor değil, bir kuruş için bir insana kıyabiliyorlar (T, 2021: 70).

Çanakkale'ye, savaşa giderken bile güle oynaya gitmiş, herkes dövünüp çırpınırken milleti kırıp geçiren, ne zaman söylese duyanı donuna işeten türküsünü söylemiş, herkesi de bir iyice **şaşırtmıştı** (BAH 1, 2021: 55).

şaşıriver-:

Salih büyülydü, dünyaya çalınmıştı. Neyi, nerede görse **şaşıriveriyordu** bu büyü karşısında (AGSS, 2021: 54).

şaşkalozla-:

Marangoz orada öyle gözleri **şaşkalozlamış** kaldı. Önce bir şey anlamamış gibiydi. Sonra yüzü değişti, tepeden turnağa Salih'i şöyle bir süzdü (AGSS, 2021: 165).

şaşkına dön-:

Bulamayınca **şaşkına döndü**. Korktu. Dudakları kuş kanatları gibi titriyordu (DÖY 1, 2021: 152).

Toza girdiler, yağmura düştüler, ormanda yittiler, arada bir gözden kaçırdıkları atlıyı bulamayıp ovanın ortasında **şaşkına döndüler**, düzlüğe saçılıp sonra toparlandılar (AA 1, 2021: 11).

şaşkınla-:

Vay anasını! dedi Süleyman, hiç bu kadar uzun kayan, yay gibi olaraktan günbatıda denize düşen bir yıldız görülmüş değildir. **Şaşkınladı**, hemencecik de küreklere asıldı (BAH 3, 2020: 13).

taaccüp et-(şaşırmak):

“Sizin için öyle güzel sözler duydum ki hem **taaccüp ettim** ve hem de size canıgönülden hayran kaldım” (BAH 2, 2020: 293).

taş kesil-:

Sofi, bir daha konuşmadı. Gülbahar konuştu, ne dediğini, ne söylediğini bilemeden. Sofi **taş kesildi**, Sofiden bir daha ses çıkmadı (AE, 2020: 53).

Memet, birkaç kere onun kolundan tuttu, onu buradan çekip götürmek istedi, Mustafa **taş kesilmişti**, onun ne sesini işitti, ne de kolundan çekişini duydu (K 3, 2020: 191).

telaşlan-:

Yusuf bir iyice şaşırdı, **telaşlandı**. “Ne oluyor sana kız?” diye bağırdı (AE, 2020: 49).

Şakir Bey çok **telaşlandı**. Nereye gitse, ne yapsa Memed’in bakışlarının altında eziliyordu (İM 4, 2020: 259).

titre-:

Kerem önce şaşırdı sonra elleri **titredi**, unuttuğu bir şeyi anımsar gibi yüzü, gözleri değişti (BE, 2021: 37).

Sarayın büyük, çok direkli divanından bağırtılar geliyordu. Mahmut Han sapsarı kesilmişti, öfkeden **titriyor**: “O at benim değildir.” diyordu (AE, 2020: 66).

ürk-:

Sofî bir süre azıcık **ürkmüş**, azıcık şaşırmış, azıcık korkmuş atın ötesinde sessiz durdu (AE, 2020: 11).

Gün kuşluk olunca Muslu Çavuş, Seyfali’nin evinin kapısından dışarıya bir iki adım atıp hemencecik de geriye döndü. Köyün sokaklarında hiçbir canlı yoktu. Böylesine bir sessizlikten **ürkmüştü** (İM 3, 2020: 162).

ürküt-:

Bir gece Salman kendisini çölde devedikenî ormanının içinde, karayılanların arasında sabahleyin gözünü açtığı anda yanında yöresinde yumak yumak olmuş, kırmızı dillerini çıkarmış hışıllayan, ağır ağır akan, yel gibi uçarak giden yılanlar gördü, korkunç bir bağırma ile çölü **ürküttü**, canını dikenliğin dışına zor attı (K 1, 2019: 386).

Payas Kalesine de gitti. Son yıllarda burası kürek mahkûmlarının mahpushanesiymiş. Kalın duvarlı kale onu **ürküttü** (İM 4, 2020: 335).

ürper-:

Ne kadar zaman geçti, Ali farkında bile değildi. Korkuyor, kendinden geçmiş ürperiyor, anasının korkunç ağırlığını sırtında, yanmış ayaklarının üstünde duyuyor **ürperiyordu** (DÖY 1, 2021: 194).

“Bir köylü görmüyor muyum karşımda, sanki o sarıbaşı görüyor gibi oluyorum, **ürperiyorum** efendim, elimde değil, ürperiyorum nuru aynım.” diyordu (İM 2, 2021: 218).

ürpert-:

O ne zaman korksa, yüzünden, ellerinden, gözlerinden bir gölge geçiriyor, bu gölge de anında Mustafa’yı **ürpertiyordu** (K 1, 2019: 32).

Muhtar cezbeyle tutulmuştu. Öylesine, söyle diyordu, kızı **ürpertti** (DÖY 1, 2021: 280).

ürpertti düş-:

Arkaya dönünce evlerin ötesindeki böğürtlen çalılarının içinde gene o belli belirsiz karartıyı gördü. İçine bir **ürpertti düştü** (BAH 1, 2021: 15).

yelten-:

Birkaç kere anasını çağırmaya **yeltendi**, yapamadı. (K 2, 2020: 377).

Poyraz’sa gözlerini kızın yüzüne dikmiş, kendinden geçmiş bakıyordu. Birkaç kez konuşmaya **yeltendi**, ağzını açtı sesi çıkmadı (BAH 2, 2020: 426).

zangırda-:

Eli ayağı boşanmış usuldan **zangırdıyordu** Mustafa (K 1, 2019: 16).

3.2.2. Olumlu Duygu Fiilleri

Duygu fiilleri, bireyin etrafında gerçekleşen olaylara bağlı olarak olumlu ya da olumsuz bir etki bırakmaktadır. Bu etkiler, mental süreci başlatan en önemli unsurlardır. Sevmek, gönül vermek, sevinmek, mutlu olmak gibi ifadeler olumlu duygu fiillerini yansıtmaktadır.

“Sevmek, sevmek, âşık olmak, ilgi duymak, meyletmek, beğenmek” anlamlarında kullanılan *âşık ol*⁷⁶, *âşık oluver-*, *bağlan-*, *çalın*⁷⁷(âşık olmak), *deli divane ol*⁷⁸, *deli ol-*, *gönlü düş-*, *gönül ver-*, *hoşarlan-*, *hoşlan*⁷⁹, *ısınıver-*, *ışkı düş-*, *kapıl*⁸⁰, *karasevda bağla*⁸¹,

⁷⁶ *âşık ol*- fiili; BAH 2, 2020: 47; BAH 3, 2020: 33; BAH 4, 2020: 43; YÖ, 2021: 29; AA 1, 2021: 116; K 1, 2019: 59/344’te yer almaktadır.

⁷⁷ *çalın*- fiili; T, 2021: 75’de yer almaktadır.

⁷⁸ *deli divane ol*- fiili; DÖY 1, 2021: 143; DÖY 3, 2021: 101; İM 4, 2020: 45; AA 1, 2021: 116/222; K 2, 2020: 279; İM 4, 2020: 324’te yer almaktadır.

⁷⁹ *hoşlan*- fiili; BAH 1, 2021: 137; DÖY 2, 2021: 46; AA 1, 2021: 226/315; K 3, 2020: 78/450; T, 2021: 25; AGSS, 2021: 234; DÖY 1, 2021: 304; YÖ, 2021: 95’de yer almaktadır.

⁸⁰ *kapıl*- fiili; K 2, 2020: 205; K 3, 2020: 51; AE, 2020: 108; AGSS, 2021: 58’de yer almaktadır.

karasevdaya düş-, sev-⁸², sevda bağla-, sevdalan-⁸³, seviş-⁸⁴, sırsıklam ol-, tutul-⁸⁵, vurul-⁸⁶, yan-, yangın bağla-, yanıp tutuş- fiilleri tespit edilmiştir:

âşık ol-:

Bu ada cennetten bir parçadır. Ben bu adayı görünce **âşık oldum** (BAH 2, 2020: 34).

Vasili Rum papazıymış, Poyraz da yüzbaşıymış. Bunlar kardaşlık olunca Vasili papazlığı, Poyraz da yüzbaşılığı bırakmış, arkasından da Rumdan gelen Ağanın güzeller güzeli kızına körkütük **âşık olmuş** sevda bağlamış (BAH 4, 2020: 124).

âşık oluver-:

Kız gangsterlere, özellikle yürekli insanlara bayılıyordu. Zeynel'e de bir bakışta **âşık oluvermişti** (DK, 2020: 179).

bağlan-:

Onu da Salman gibi kardeşi Hasan, amcası, oğlu, Van gölünde bırakıp geldiği Hüseyin gibi seviyordu. Halil de ona **bağlanmıştı** (K 1, 2019: 132).

“... Sonra da öfkeden deliriyor, patlıyorsun. Birden yanındaki adama kanın kaynıyor, o, ben olacağım, gönlün sağ yana doğru akmış, bütün kuşkların bitiyor, ona kardeş gibi **bağlanıyorsun**” (İM 3, 2020: 49).

çalın- (âşık olmak):

Sarı: “Abla **çalındı**.” dedi. “Karasevdaya düştü diyorlar” (HNA, 2020: 18).

Sarı: “Sevdalanmış.” dedi. “Şu motorlar geldi geleli. Motora **çalınmış**. Sevda bağlamış motorlara...” (HNA, 2020: 17).

deli divane ol-:

⁸¹ *karasevda bağla-* fiili; İM 3, 2020: 215; K 1, 2019: 302/399; K 2, 2020: 18/390; K 3, 2020: 49; BAH 4, 2020: 124; HNA, 2020: 17/18; YÖ, 2021: 93'te yer almaktadır.

⁸² *sev-* fiili; AE, 2020: 26; İM 1, 2021: 39; BAH 4, 2020: 139; AGSS, 2021: 24; HNA, 2020: 20; TKBK, 2020: 65; AE, 2020: 43; T, 2021: 77; KG, 2021: 38; YÖ, 2021: 20'de yer almaktadır.

⁸³ *sevdalan-* fiili; AA 1, 2021: 427; DÖY 1, 2021: 290; DK, 2020: 99/378; K 1, 2019: 305/426; K 3, 2020: 67; BE, 2021: 127; AGSS, 2021: 243'te yer almaktadır.

⁸⁴ *seviş-* fiili; İM 1, 2021: 108; İM 4, 2020: 451'de yer almaktadır.

⁸⁵ *tutul-* fiili; AGSS, 2021: 283; FS, 2019: 61/82; K 1, 2019: 429; K 2, 2020: 322; AGSS, 2021: 243; DÖY 1, 2021: 280'de yer almaktadır.

⁸⁶ *vurul-* fiili; K 3, 2020: 49; DÖY 1, 2021: 143'te yer almaktadır.

Yakışıklı, her şeyini karşısındakine veren her an yalım yalım yanan hemen hemen hiç almayan bir gençti. Tanıdığı kadınlar onun için bu yüzden **deli divane oluyorlardı** (AA 1, 2021: 116).

Mustafa'yı kıskanıyor desen değil, kimi zaman öylesine çocuğu seviyor, öylesine onu koruyor, öylesine onun için **deli divane oluyordu** ki... (K 2, 2020: 203).

deli ol-:

Dişilik saçılıyordu kızdan, taşıyordu. Memidik onun için **deli olurdu**. Ama utanırdı. Yüzüne bakamazdı. Hiç aklından çıkmazdı Zeliha. Düşlerinde kudururdu Memidik (DÖY 3, 2021: 66).

Abbas Esme'nin sevdasından **deli oluyordu**. Esme de Abbas'ın sevdasından deli oluyordu (Yılanı Öldürseler, 2021: 28).

gönlü düş-:

İbrahim kızı Zeliha, **gönlü düşüp** sevdalanarak Çukurköprü'den Mazlum Efendi'ye kaçtı (BE, 2021: 61).

gönül ver-:

Çiftliktekiler onun alay edecek. Gülizar da... Ben de şu Yusuf'u adam sandım da Mahmud'un oğlu sandım da **gönül verdim** diyecek (AA 2, 2020: 357).

hoşarlan-:

“Belki de **hoşarlanıyordu** tay ondan.” “Hiçbir tay hoşarlanmaz ondan” (K 1, 2019: 335).

hoşlan-:

Remzi Bey ona Melek Hanım demeğe bayılırdı. O kadar **hoşlanırdı** ki, öylesine aşıktı ki bu melek sözcüğüne, günde belki yüz kere, sırası düşsün düşmesin, ona Melek Hanım derdi hanım sözcüğünün üstüne basa (TKBK, 2020: 32).

ısınıver-:

Mustafa birden köpeğe **ısınıverdi**, kalktı onun yanına gitti çekinerek, ikircikli adımlarla, köpek başını kaldırdı ona çok dingin dostça baktı, çocuk yanına oturunca da başını yeniden dizlerinin üstüne koyup gözlerini ona dikti (K 2, 2020: 247).

ıřkı dűř-:

“Her sabah kalkar kalkmaz eline alır bir kova su, bir kalıp sabun, geçer motorların bařında tekerleri yur, motoru yur siler. Bir toz çamur olmasın, deli olur. Her Allah’ın gűnű yur. Motora sevda baėlamıř diyorlar. **ıřkı dűřműř**” (HNA, 2020: 18).

kapıl-:

Ve zindanın űstűnde, uçurumun tam űstűndeki eski, boř nűbeti odasında Gűlbahar’la Ahmet kucaklařmıřlar, bir altın sevgi bulutuyla onları űrtműřtű. Bir ulu sevgi seline **kapılmıřlar**, kendilerinden geçmiřlerdi (AE, 2020: 62).

Ablası eėilip eėilip kuřa bakıyor, “Ne gűzel, ne gűzel, dirilmiř Salih, gűzűn aydın,” diyor, o da bir sevinç kasırgasına tutulmuř, Salih’in mutluluėuna **kapılmıř** gidiyordu (AGSS, 2021: 58).

karasevda bağla-:

Kimse ۆldűremez onu ama sen ۆldűr. Gűren ona sevda baėlar, benim gibi hem de **karasevda baėlar** da ۆldűremez (YÖ, 2021: 81)

Her gűn, gűn ıřımadan kűűk koya gidiyor, kıyıya oturuyor, sabahtan akřama kadar gűzlerini tekmeden ayırmadan bakıyordu. Hristo tekneye **karasevda baėlamıřtı** (BAH 2, 2020: 242).

karasevdaya dűř-:

Sevdikleri yanlarından ayrılınca da **karasevdaya dűřűp** yemeden içmeden kesilirler (K 2, 2020: 228).

Sarı: “Abla alındı.” dedi. “**Karasevdaya dűřtű** diyorlar” (HNA, 2020: 18).

sev-:

Ahmedi Hani’nin şiirlerini ezbere bilir, gelir daha çocukluğundan bu yana babasının divanında řiir okurdu. Babası çocuklarının arasında en çok Gűlriz’i **severdi** (AE, 2020: 26).

“Gel Dursun kardaş! Memed’im seni çok **severdi**.” dedi (İM 1, 2021: 39).

sevda bağla-:

Yařlılarda **sevda baėlayabilirler**. (K 2, 2020: 408).

Sevda bağlamış motorlara... (HNA, 2020: 17)

sevdalan-:

Kimi dedi ki Ali Safa'nın büyük yeğeni Seyran'a **sevdalanmış**, sevdadan ölüyormuş, Seyran ona teslim olmamış, kim dedi ki başta Zülfo sonra sırasıyla ötekiler Seyran'ın üstünden her gece geçiyorlarmış (İM 2, 2021: 129).

Hepsini aldıktan sonra hoşça kal demiş, yürümüş. Büyük kız da bu kâfire **sevdalanmış** ya düşmüş ardına (İM 2, 2021: 243).

seviş-:

Bir tanesi ortaya en akla yakın bir düşünce attı. Uzunca'yla Taşbaşoğlu çok **sevişirlerdi** (DÖY 3, 2021: 24).

Pire Durmuş Ağa, soylu Türkmen'in iskândan sonra yoksul düşmüş Beyi, kimse ona Beyliği yakıştırmıyor da herkes ona Ağa diyor, atı kurşuna dizmeyin diye komisyona çok yalvardı, çok diller döktü, çok zarıladı, o komisyondakiler, onların hepsi eski arkadaşlarıydı, çok da **sevişirlerdi**, Nuh dediler de peygamber demediler (İM 4, 2020: 215).

sırsıklam ol-:

“Biliyorsun sen, Melek Hatun ona çok **sırsıklam oldu**, Ağası” (BAH 2, 2020: 440).

tutul-:

İşte bunun babası Kadri Kaptan'ı gösteriyor, nur içinde yatsın, buradan bizim köye keçi çobanlığına geldi. Ben de karasevdaya tutuldum. O da bana **tutuldu**. Kaçtık (BAH 2, 2020: 39).

Ben o kıza tutulmadım, ben bu kasabaya, tabiata, denize, martı yumurtalarına **tutuldum** (AGSS, 2021: 283).

vurul-:

“Sultanoğlu anama **vurulmuş**. Sultanoğlu isterse Salman'ı öldürebilir mi” (K 2, 2020: 408).

“Neden sonra öğrendik ki Melek Hatun da babamıza **vurulmuş** hem de babamdan bin beter” (BAH 4, 2020: 40).

yan-:

İşte o adada bir kıza rast gelmiş, Hüseyin Bey kızı görür görmez ona âşık olmuş. Kız da ona **yanmış**. Adada sevişmişler (K 1, 2019: 59).

yangın bağla-:

Kim bilir onun için neler düşünmüş, onu nasıl aşagılamıştı. Bir insan babasına sevdalanmış, üstelik de **yangın bağlamış** bir kızın varır da koynuna girer miydi (K 1, 2019: 426).

yanıp tutuş-:

Seyran onu seviyordu. Bunun farkına daha ilk günden varmış birkaç gün ikircik içinde kalmış sonra da onun kendisini sevdiğine bir iyice inanmıştı. Kız **yanıp tutuşuyor**, deli oluyordu (İM 2, 2021: 419).

“Sevinmek, mutlu olmak, birini sevindirmek, birinin mutlu olmasını sağlamak” anlamlarında *bahtiyar kıl-*, *bahtiyar ol-*, *coş-*⁸⁷, *dellen-*, *deli divane ol-*, *deli ol-*, *gönen-*⁸⁸, *gönendir-*, *kıvanç duy-*⁸⁹, *kıvançlan-*⁹⁰, *kıvançlandır-*, *mutlu et-*⁹¹, *mutlu kıl-*, *mutlu ol-*⁹², *mutlulan-*⁹³, *neşelen-*, *neşelendir-*, *sevin-*⁹⁴, *sevinç doğ-*, *sevinç kapla-*, *sevinçlen-*, *sevinçten taş-*⁹⁵, *sevinçten uç-*⁹⁶, *sevindir-*⁹⁷ fiilleri tespit edilmiştir:

bahtiyar kıl-:

⁸⁷ *coş-* fiili; AE, 2020: 27; AA 2, 2020: 72; K 1, 2019: 79; K 2, 2020: 224; K 3, 2020: 51; DK, 2020: 35; FS, 2019: 85; HNA, 2020: 31; DK, 2020: 44; T, 2021: 46’da yer almaktadır.

⁸⁸ *gönen-* fiili; İM 4, 2020: 72; DK, 2020: 377; K 1, 2019: 160/424; K 3, 2020: 494; DÖY 2, 2021: 156’da yer almaktadır.

⁸⁹ *kıvanç duy-* fiili; İM 3, 2020: 342; BAH 2, 2020: 194; BAH 3, 2020: 360; AA 1, 2021: 248/463; AA 2, 2020: 540; YÖ, 2021: 93; DÖY 2, 2021: 182; FS, 2019: 52; BE, 2021: 81’de yer almaktadır.

⁹⁰ *kıvançlan-* fiili; K 1, 2019: 425; K 2, 2020: 95; K 3, 2020: 31/237; AGSS, 2021: 247; DK, 2020: 27; FS, 2019: 141’de yer almaktadır.

⁹¹ *mutlu et-* fiili; K 3, 2020: 432’de yer almaktadır.

⁹² *mutlu ol-* fiili; BAH 1, 2021: 130; BAH 2, 2020: 79/180; BAH 3, 2020: 169; BAH 4, 2020: 68; DK, 2020: 204’te yer almaktadır.

⁹³ *mutlan-* fiili; BAH 2, 2020: 258; AGSS, 2021: 331; İM 2, 2021: 36; AA 1, 2021: 551; DÖY 3, 2021: 229’da yer almaktadır.

⁹⁴ *sevin-* fiili; DÖY 2, 2021: 20; T, 2021: 66; DK, 2020: 42; FS, 2019: 29; BAH 1, 2021: 43; AA 2, 2020: 58; AGSS, 2021: 11; HNA, 2020: 50; KG, 2021: 40; AE, 2020: 38’de yer almaktadır.

⁹⁵ *sevinçten taş-* fiili; K 1, 2019: 415; K 3, 2020: 22/107’de yer almaktadır.

⁹⁶ *sevinçten uç-* fiili; BAH 1, 2021: 86; BAH 2, 2020: 183; DK, 2020: 155; BE, 2021: 234; K 1, 2019: 200; K 2, 2020: 102/228; K 3, 2020: 164; FS, 2019: 65; DÖY 3, 2021: 173’te yer almaktadır.

⁹⁷ *sevindir-* fiili; K 1, 2019: 189/424; HNA, 2020: 47’de yer almaktadır.

“Bundan sonra artık ninelerinden torunlarına böyle sandıklar kalmayacak. Allah sizden razı olsun, bu gurbet elde beni **bahtiyar kıldınız**” (BAH 2, 2020: 187).

bahtiyar ol-:

“Efendim, sizin bir at yetiştiricisi olduğunuzu öğrenince çok **bahtiyar oldum**” (BAH 2, 2020: 195).

coş-:

Tekneyi Kadri’ye verdiğiinden dolayı **coşmuştu**, sevinçten taşıyordu (BAH 1, 2021: 70).

Kadın birkaç kere kocasından birkaç kere de başkalarından dinlemişti kasabayı ama bu kadar güzel kimse söylememişti. Sarı şavka gelince **coşmuştu** Memed... (İM 1, 2021: 89)

dellen-:

Bunu görünce Hasan emmi sevincinden **dellenir**. Yere göğe sığmaz, çiçeğin yöresinde, o yaşlı hâline de bakmadan tutturur bir oyun, ayakta duramayınca kadar yürür (HNA, 2020: 80).

deli divane ol-:

Şimdi Musa Bey ve zindan, keklikler yepyeni, duyulmamış bir hava dinliyorlardı kavalıdan. Gülbahar bu havayı işitse sevincinden **deli divane olurdu** (AE, 2020: 42).

Gülbahar sevincinden **deli divane oldu** (AE, 2020: 2020: 62).

deli ol-:

Oğlu askerden dönünce Haşmet Bey sevincinden **deli oldu** (K 1, 2019: 74).

Memet: “Şu aşağıda,” dedi, “çiftlik. Şimdi varırız. Ablam beni görünce **deli olur**. Çocukları sorar. Avradı sorar” (HNA, 2020: 14).

gönen-:

Salman’ın böyle olumlu bir gelişme göstermesi onu çok sevindiriyor, oğluyla onurlanıyor, **göneniyordu** (K 1, 2019: 424).

gönendir-:

Onun bu hâli İsmail Ağa'yı da **gönendiriyordu** (K 1, 2019: 135).

kıvanç duy-:

Paşa beyleri divana topladı, her birisini teker teker armağanladı. Beyler, Paşa'nın bu davranışından sonsuz **kıvanç duydular** (AE, 2020: 23).

İnanılmaz bir **kıvanç duydu**, içinde ta derinlerde (DÖY 3, 2021: 60).

kıvançlan-:

Bir de Camuşçu Hasan'ı seviyordu. Camuşçu Hasan eski mahpushaneciydi. Hasan'ın uzaktan falına bakıyor bana iletiyor, ben de Hasan'a söylüyordum. Hasan fallardan **kıvançlanıyor** mu, yoksa değil mi hiç belli etmiyordu (YÖ, 2021: 20).

Mustafa da, köydeki bu söylentilerden dolayı **kıvançlanıyor**, koltukları kabarıyordu ya içindeki boşluk da, tedirginlik de gittikçe büyüyordu. Salman'ı artık hiç düşünmek istemiyordu ya aklından da bir türlü çıkaramıyordu (K 3, 2020: 396).

kıvançlandır-:

Yanıdaki Melek Hatuna döndü, Melek Hatun, masanın üstündeki tahta kepçeyi eline aldı. Poyraz'ın isteği onu **kıvançlandırmıştı** (BAH 2, 2020: 81).

Köylülerin ona karşı bu davranışları Koca Osman'ı son derece **kıvançlandırdı**, onu cana getirdi (İM 2, 2021: 180).

mutlu et-:

Beni çok **mutlu ettin** Selami Bey. Biz burada çift sürüyoruz (K 3, 2020: 159).

Çınarın oraya geldiler daha gözükür gözükmez çınarın altına oturanlar ayağa kalkmışlar yönlerini onlara dönmüşlerdi. Onların gelmesi köylüleri **mutlu etti** (BAH 4, 2020: 79).

mutlu kıl-:

Yusuf'un varlığı onu **mutlu kılmıştı**. Güvendiği, sırtını dayadığı, genç, ulu bir dağdı Yusuf (AA 2, 2020: 120).

“... Ortaya da çiçeklerden öyle bir koku yayılmış ki dört bir yandan esen yellerle gelen koku insanları esrükleştirmiş. İnsanlar, ölümsüzler gibi **mutlu kılmış**.” dedi (BAH 4, 2020: 119).

mutlu ol-:

Bu sıralar çocuğun kasılması geçiyor, bayağı **mutlu oluyordu** (K 1, 2019: 181).

İçini bir sevinç aldı, ne yapacağını bilemedi, gülmeye başladı, yüzü değişti, onun yüzünü görenler **mutlu oldular** (BAH 4, 2020: 94).

mutlulan-:

Sakırğa en büyükleriydi, sakalı bıyığı çıkıyordu nerdeyse, o hiçbir oyuna girmez, gece olsun, gündüz olsun, çocuklardan da bir an olsun ayrılmaz, az öteden onların oyunlarını, kendini kaptırarak bir büyüde, düşte **mutlulanarak** seyrederdi (K 1, 2019: 10).

İyiliği, kardeşliği, dostluğu söylüyordu. Sanki bütün söyledikleri olmuş, ya da oluyormuşçasına **mutlulanıyor**, titrek lamba ışığında yüzü sevinçten sevince, mutluluktan mutluluğa değişiyordu (AA 2, 2020: 414).

neşelen-:

Bir avuç şeker daha çıkardım, yüzleri gülümseyen paşalar **neşelendiler**. Pos bıyıklı hemen bir zabıt çağırdı, çay var, değil mi evladım, diye sordu (BAH 3, 2020: 103).

neşelendir-:

Ali Safa Bey bir yolunu bulup İdris'in tehditlerini söyledi. Buysa Arif Saim Bey'i çok **neşelendirdi**. Kasıklarını tuta tuta güldü. Ali Safa Bey de onun sevincine katılıyor, o da onunla birlikte gülüyordu (İM 2, 2021: 191).

sevin-:

Musa Bey: “Merak etmeyin. Sofi'nin işi iyi.” dedi ve Gülbahar Hanım'la Sofi'nin zindandaki dostluklarını anlattı. Buna herkes **sevindi** (AE, 2020: 30).

Ağa efendi, çok **sevindi**, sevincinden kuş olmuş uçuyordu. Bu iş oldu, oldu, oldu diye heyecanlandı, ayağa kalktı, “Oldu, oldu.” dedi, oturdu (BAH 3, 2020: 37).

sevinç doğ-:

Yokuşun başında Ali yüzünü elleri arasına almış düşündü kaldı. Birden içine bir **sevinç doğdu** (DÖY 1, 2021: 101).

sevinç kapla-:

Kolçağa hırsla asıldı, üç kez çevirdi, motor aldı. Birden içini **sevinç kapladı**, yavaş yavaş adanın yöresini dolaşmaya başladı (BAH 3, 2020: 111).

sevinçlen-:

Ağrı'nın başı kızarsa dünyayla dövüşür diye **sevinçlendi**. Ahmet ona katıldı: "Dövüşür!" dedi (AE, 2020: 16).

sevinçten taş-:

Oğlan **sevinçten taşıyordu**. "Çok şükür Memet amca, çok şükür seni gördüm ya. Bir gün nasıl olsa gelir, diyordum geldin işte." (HNA, 2020: 17).

Ağa, namazın sonuna gelmişti, işini hemen bitirdi, çabucak sağa sola selam verip gülererek yerinden kalktı, fesinin mor püskülünü düzelterek onlara doğru **sevinçten taşarak** yürüdü (K 1, 2019: 109).

sevinçten uç-:

Ağa efendi, çok sevindi, **sevincinden** kuş olmuş **uçuyordu**. Bu iş oldu, oldu, oldu diye heyecanlandı, ayağa kalktı "Oldu, oldu." dedi, oturdu (BAH 3, 2020: 37).

Mustafa Bey **sevincinden uçuyordu**. Nerdeyse kalkıp yolda yürüyen ölünün boynuna sarılacaktı (AA 1, 2021: 86).

sevindir-:

Güzel giyitleri, ayakkabısı, bir de sapı sedefli tüfeği, sapı değil, kundağı sedefli tüfeği çok **sevindirmişti** onu (YÖ, 2021: 25).

Ali başını kederli kederli salladı. Osmanca'nın o günleri angılaması onu azıcık **sevindirmişti** (DÖY 1, 2021: 83).

"Gülmek, gülümsemek, kahkaha atmak, gülünç duruma gelmek" anlamlarında *gül*⁹⁸, *gülümse*⁹⁹, *gülünçleş-*, *gülüş*¹⁰⁰, *gülüver-*, *kahkaha at*¹⁰¹, *kıkırda-*, *sırırt-* fiilleri kullanılmıştır:

gül-:

⁹⁸ *gül*- fiili; HNA, 2020: 83; K 1, 2019: 111; AE, 2020: 30; BAH 1, 2021: 34; İM 2, 2021: 275; DK, 2020: 47; HNA, 2020: 54; T, 2021: 26; KG, 2021: 17; FS, 2019: 18'de yer almaktadır.

⁹⁹ *gülümse*- fiili; AGSS, 2021: 18; K 3, 2020: 76; DÖY 3, 2021: 19; AA 1, 2021: 82; AA 2, 2020: 266; BAH 2, 2020: 21; İM 1, 2021: 55; T, 2021: 23; AE, 2020: 110; YÖ, 2021: 56'da yer almaktadır.

¹⁰⁰ *gülüş*- fiili; DÖY 1, 2021: 29; KG, 2021: 62'de yer almaktadır.

¹⁰¹ *kahkaha at*- fiili; AA 1, 2021: 540; BAH 2, 2020: 135; DÖY 1, 2021: 75; DÖY 2, 2021: 159; K 1, 2019: 111/329/350/365/422; K 2, 2020: 252'de yer almaktadır.

Ayak bileklerine Ağrı Dağı kadınları gibi altın, inci, zümrüt halhallar takardı. Çok zekiydi. Az konuşur, hep inceden **gülerdi** (AE, 2020: 26).

Salman yukarda kızıl bir kayanın yangınında **güler**, oynar, eğlenir, Mustafa'yla alay eder, ona nanik yapar, dilini çıkarırken atların üstüne binip onun üstüne kırmızı yalım sünen kurşunlar yağdırırken... (K 1, 2019: 46)

gülümse-:

Yusuf daha uyumamış, sedire yan gelmiş eski bir kılıcı bileyiyor, parlatıyor, nakışlarını yazılarını ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Gülbahar'ı görünce **gülümsedi** (AE, 2020: 49).

Süleyman **gülümsedi**: “Şimdi de Şeyhi öldürteceğimi biliyor musun?” Poyraz sustu (BAH 3, 2020: 27).

gülünçleş-:

Öfkelenince Ala Temir'in yüzü değişiyor, bambaşka sert, dikenli, yırtıcı bir yüz oluyor, daha da çok yırtıcılıkla çocuksuluk arasında gidip gelen kararsız, şaşkın yüz **gülünçleşiyordu** (AA 1, 2021: 455).

gülüş-:

Nerden gelmişse gelmiş, onları bulmuştu. Yıldız aydıdı. Donuk ışıktaki **gülüştüler**. Elleri ellerini buldu (BE, 2021: 279).

Onun ardından da ötekiler hep birden **gülüştüler** (İM 3, 2020: 233).

gülüver-:

Cemil öfkeyle döndü, yanındakinin Salih olduğunu görünce öfkesi anında geçti, **gülüverdi** (AGSS, 2021: 92).

kahkaha at-:

Semih uzun bir **kahkaha attı**: “Yiyeceğiz ya, niye yemeyelim, kuşları biz tutmadık mı, tabii ne güzel, şuraya bir ateş yakıp bir kucak kırmızı köz, oooh kim bilir bu sakalar, floryalar kızarınca oooh, ne güzel olur, kim bilir ne güzel, ne güzel...” (KG, 2021: 33).

Osman Rasim'e gidip işi anlattı: “Sen olsan bu işi yapar mısın?” diye sordu. Osman Rasim bir **kahkaha attı** (AA 2, 2020: 99).

kıkırda-:

Adam ortalığı koklarken Ali Çavuş'un kırmızı tazısına benzedi. Mustafa, kendini tutamadı **kıkırdadı**. Bostancı nedense bu burnunun dibindeki gülme sesini duymadı (K 3, 2020: 170).

sırt:-

Kapıyı açtı **sırıtarak**: “Affedersiniz komutan.” dedi. İşin en büyüğünü unuttum. Size katilin adını söyledim mi (AA 2, 2020: 487)?

“Bir şeylerden keyif almak, zevk almak, eğlenmek” anlamlarında *eğlen*¹⁰², *keyiflen*¹⁰³, *şenlendir*-, *tadına var*-, *tat al*-, *zevk al*-, *zevklen*¹⁰⁴ fiilleri tespit edilmiştir:

eğlen:-

Kalabalık gün batana kadar orada, Ahmedi Hani'nin türbesinin yanında **eğlendi**. Davullar çaldı. Dervişler yarı çıplak, şemsiye gibi açılmış saçlarıyla ateşin üstünde, ayakları uçarak, elleri ayaklarına karışarak oyun oynadılar (AE, 2020: 84).

Balıklarla aralarında bir oyun başladı, çok **eğlendiler** (K 3, 2020: 33).

keyiflen:-

“Geliyormuş erkekler evlerine, anasına tepeden tırnağa soyuyorlarmış, başlıyorlarmış işe, Hasan da seyreyliyor **keyifleniyormuş**” (YÖ, 2021: 95).

Mustafa Bey şimdi tutuşmuş yüzlerce binlerce karıncayı seyrediyor, **keyifleniyordu** (AA 1, 2021: 307).

şenlendir:-

Melek Hanım'ı kim sevmez ki bu zarafet, bu bal akan diller, bu görgü, bu giyim, bu kuşam, nereye gitse **şenlendirirdi** orayı, kaşar peyniri bir naylon torbada, kırmızı turp, daha sayalım mı, beyaz peynir, yalancı dolma, çoban salatası, daha daha... (TKBK, 2020: 31).

tadına var:-

Kadın olmanın mutluluğu hiçbir şeye benzemiyordu, Emine Salman'ı kucığında bir bebek gibi ığralarken bunun **tadına vardı** (K 1, 2019: 414).

¹⁰² *eğlen*- fiili; AA 2, 2020: 309; DÖY 1, 2021: 31; DÖY 3, 2021: 305; FS, 2019: 118; K 1, 2019: 46/232; K 3, 2020: 541; YÖ, 2021: 29; AGSS, 2021: 93; BE, 2021: 176'da yer almaktadır.

¹⁰³ *keyiflen*- fiili; AE, 2020: 41; AA 1, 2021: 551; DÖY 2, 2021: 278; İM 3, 2020: 464; İM 4, 2020: 431; BAH 2, 2020: 263'te yer almaktadır.

¹⁰⁴ *zevklen*- fiili; AA 1, 2021: 299; AGSS, 2021: 108; İM 2, 2021: 190'da yer almaktadır.

tat al-:

Elif'in korktuğunu biliyor, kendi de korkuyor. İstemiyordu ama söylemekten de öyle bir **tat alıyordu** ki şehvet gibi. Yorgun bedeni sarsılıyordu (DÖY 1, 2021: 158).

zevk al-:

Acı selli bir pamuk sapını ağzına almış, çiğniyor, sabun yemiş gibi ağzı köpürüyor sonra Uzunca Ali ağzındaki kaygan köpekleri tükürüyor ve bundan da erişilmez bir **zevk alıyordu** (DÖY 3, 2021: 124).

zevklen-:

Beni kandırıyorlar. Beni astıracaklar, hepsi de meydana toplanıp **zevklenecekler** (BAH 3, 2020: 109).

Zeko Bey, Ali Safa Bey'i görünce daha önce bir **zevklendi** (İM 2, 2021: 190).

“Beğenmek, hoşla gitmek” anlamlarında *bayıl*¹⁰⁵, *hayran kal*¹⁰⁶, *hoş et*-, *hoş eyle*-, *hoş gel*-, *hoşuna git*¹⁰⁷, *mest et*¹⁰⁸, *mest ol*¹⁰⁹ fiilleri tespit edilmiştir:

bayıl-:

Remzi Bey ona Melek Hanım demeğe **bayılırdı** (TKBK, 2020: 32).

O ustalar var ya ne kadar da onların ellerine, işlerine **bayılır**, onlar bile bir kere olsun Salih'e dönüp de şöyle candan, sevgiyle, Salih'e bir kere bakmamışlardır, Salih'e (AGSS, 2021: 31).

hayran kal-:

Kızın bu hâli Şeyh'e çok dokundu. Gülbahar'ın güzelliğine de **hayran kaldı** (AE, 2020: 58).

¹⁰⁵ *bayıl*- fiili; İM 2, 2021: 293; BAH 2, 2020: 19; K 1, 2019: 27; K 2, 2020: 119; K 3, 2020: 348; AA 1, 2021: 187; DK, 2020: 189; FS, 2019: 175; KG, 2021: 51; TKBK, 2020: 54'te yer almaktadır.

¹⁰⁶ *hayran kal*- fiili; FS, 2019: 42; BE, 2021: 185; AE, 2020: 64; DK, 2020: 228; BAH 1, 2021: 45; BAH 2, 2020: 268; BAH 3, 2020: 151; AA 2, 2020: 318; AGSS, 2021: 115; ; İM 1, 2021: 81'de yer almaktadır.

¹⁰⁷ *hoşuna git*- fiili; AGSS, 2021: 16; İM 2, 2021: 392; BAH 2, 2020: 107; AA 1, 2021, s 233; DÖY 2, 2021: 58; K 3, 2020: 85; AE, 2020: 92; KG, 2021: 70; FS, 2019: 47; DK, 2020: 105'de yer almaktadır.

¹⁰⁸ *mest et*- fiili; DK, 2020: 166; İM 4, 2020: 245; AA 1, 2021: 404; K 1, 2019: 235'de yer almaktadır.

¹⁰⁹ *mest ol*- fiili; AA 1, 2021: 465; AGSS, 2021: 78/134; İM 4, 2020: 107; FS, 2019: 51/171; BAH 4, 2020: 162; AA 1, 2021: 231; AA 2, 2020: 603; DK, 2020: 169'da yer almaktadır.

Son zamanlarda kötü bir huy edinmişti, fırsat buldukça doğru aynaya koşuyor, kendini seyrediyor, **hayran kalyordu** (İM 4, 2020: 249).

hoş et-:

Adamın Koca Halil'i böylesine tanıması onu bir **hoş etti**. Boğazı tılandı. Bir ağlama geldi, onu sarstı (DÖY 3, 2021: 19).

hoş eyle-:

Mustafa onu minarenin tahta yarığından seyrediyor, o konuştuğu bir şeyler gelip şurasında tıkanıyor, şimdiye kadar nedense hiç ağlayamamış Mustafa'yı bir **hoş eyliyordu** (K 2, 2020: 38).

hoş gel-:

Biraz bilirim ya kendi duamı okumak her zaman daha **hoş geliyor** bana (K 1, 2019: 418).

hoşuna git-:

Musa Bey'in de yiğitliği **hoşuna gitmişti** (AE, 2020: 32).

Ona hayranlıkla da bakıyorlardı. Bu da Salman'ın çok **hoşuna gitti** (K 1, 2019: 425).

mest et-:

“Dur Ağa, ben yakacağım sigaraları.” diye onun çakmaya hazırlandığı elindeki fitilli çakmağa şöyle bir eliyle vurdu, kendi cebinden çıkardığı kavlı çakmağı kıvılcımlar çıkartarak epeyi uzunca çaktı, kav tuttu, alıştı, ortalığı İsmail Ağa'nın çoktandır özlediği, hiçbir kokuyla ölçülemeyecek kadar güzel kokan kav kokusu aldı, onu **mest etti**, kendinden geçirip esrik düşlerin dünyasına aldı götürdü (K 1, 2019: 136).

Kaptan, en iyi koyunu hemen seçti, beğendiler. Bal dükkânına girdiler, kokusu onları **mest etti** (BAH 3, 2020: 157).

mest ol-:

Mutluluk cennetine girdi, ölümsüzlüğe kavuştu. Bütün bedeni **mest oldu** (BAH 2, 2020: 364).

Kav hemencecik ateş aldı. Ateş alan kav sabahın seherine öylesine bir tatlı koku salıverdi ki Koca Halil de Uzun Ali de **mest oldular** (DÖY 3, 2021: 91).

“Olumsuz bir duygunun ortadan kalkması durumunda yaşanan rahatlama, gevşeme, sakinleşme” anlamlarında *açıl-*, *dinginle-*¹¹⁰, *dinginleş-*, *ferahla-*¹¹¹, *gevşe-*¹¹², *gevşeyiver-*, *hafifle-*¹¹³, *rahatla-*¹¹⁴, *sakinleş-*, *yatış-*¹¹⁵, *yatışiver-*, *yatıştır-*¹¹⁶, *yeyni-* (hafiflemek), *yeynil-*, *yumuşa-*¹¹⁷, *yumuşat-*¹¹⁸, *yumuşayiver-*, *yüreği yeyni-*¹¹⁹ fiilleri tespit edilmiştir:

açıl-:

Çocuklar konuştuktan sonra biraz **açılmışlardı**: “Sizde sağ olun.” dedi çocukların ikisi iki yerden (BAH 3, 2020: 336).

dinginle-:

“Evet, karıncalar yaaa, karıncalar.” diye **dinginledi** filler sultanı (FS, 2019: 84).

Çocuklar konuşuyor, onlar konuştuğu Mustafa yavaş yavaş **yatışıyordu**. Sonunda çekerek dinginlemiş Mustafayı yere, çakıltaşlarının üstüne oturtular (K 1, 2019: 223).

dinginleş-:

Hasan’ı bıraktılar. Hasan bırakılınca **dinginleşti**, hiçbir şey olmamış gibi yorulmuş, derin bir hüzne batmış, orada sofanın ortasında kalakaldı (YÖ, 2021: 47).

¹¹⁰ *dinginle-* fiili; İM 3, 2020: 142; BAH 1, 2021: 19; K 3, 2020: 272; DK, 2020: 39/115; İM 1, 2021: 322; İM 3, 2020: 20; İM 4, 2020: 65; K 1, 2019: 61/223; YÖ, 2021: 47’de yer almaktadır.

¹¹¹ *ferahla-* fiili; İM 1, 2021: 78’de yer almaktadır.

¹¹² *gevşe-* fiili; İM 1, 2021: 18; İM 4, 2020: 109; AA 1, 2021: 10/384; AA 2, 2020: 480; DÖY 1, 2021: 105; DÖY 3, 2021: 223’te yer almaktadır.

¹¹³ *hafifle-* fiili; İM 1, 2021: 41; İM 2, 2021: 171’de yer almaktadır.

¹¹⁴ *rahatla-* fiili; BAH 3, 2020: 112; BAH 4, 2020: 131; AGSS, 2021: 102; DÖY 2, 2021: 121; DÖY 3, 2021: 130; K 3, 2020: 416; DK, 2020: 25; İM 4, 2020: 336; AA 2, 2020: 209; KG, 2021: 65’de yer almaktadır.

¹¹⁵ *yatış-* fiili; K 1, 2019: 51/223; İM 2, 2021: 27; T, 2021: 37; BAH 2, 2020: 242; KG, 2021: 42; DÖY 3, 2021: 144’de yer almaktadır.

¹¹⁶ *yatıştır-* fiili; İM 1, 2021: 33; AA 2, 2020: 131; K 1, 2019: 56/103; K 3, 2020: 497; HNA, 2020: 85’de yer almaktadır.

¹¹⁷ *yumuşa-* fiili; K 2, 2020: 203/252; K 3, 2020: 128; AGSS, 2021: 61; İM 2, 2021: 83; İM 3, 2020: 537; İM 4, 2020: 125; DÖY 2, 2021: 194; BAH 2, 2020: 85; HNA, 2020: 43’te yer almaktadır.

¹¹⁸ *yumuşat-* fiili; DÖY 1, 2021: 59; BAH 2, 2020: 33’te yer almaktadır.

¹¹⁹ *yüreği yeyni-* fiili; AA 2, 2020: 35; DÖY 1, 2021: 107; K 1, 2019: 49’da yer almaktadır.

Beyin odasında, başına toplanmış o kadar adamın içinde elleriyle yüzünü kapatıp hıçkırarak ağlıyordu. Sonra da **dinginleşip** acı acı gülerek, yüzü gerilmiş: “Çağların en büyük imparatorluğu bite savaşımda yenildi, düşmana değil bite yenildi...” (K 1, 2019: 61).

ferahla-:

Korkuyla arkasına baktı. Görünürlerde kimsecikler yoktu. **Ferahladı** (İM 1, 2021: 13).

Yürüye yürüye köyün dışına çıktılar. Memed, birden **ferahladı** (İM 1, 2021: 26).

gevşe-:

“Kızarsan ne olacak bundan sonra” dedi **gevşedi** (KG, 2021: 21).

Otçu Hasan **gevşemiş**, yumuşak, okşar gibi onlara bakarak gülümsedi, güvenli bir sesle: “Çukurova’da böyle kutsal bir ağaç yok.” dedi. “Olsaydı ah...” diye de ekledi (HNA, 2020: 85).

gevşeyiver-:

Köylü gergindi. Bahar birdenbire çökünce de her şeyi unutup **gevşeyivermişlerdi** (K 2, 2020: 439).

hafifle-:

Ben de sabahtan bu yana dışarı çıkıp yollara bakıyordum. Kim gelecek bize diye merak ediyordum. Bir de baktım ki sen çıktın geldin iki gözüm kardaş. İçime sevinç doldu. Kuş gibi **hafifledim** (AA 1, 2021: 158).

Kendisini hür, geniş hissediyordu, uçacak gibi **hafiflemişti**. Kebabı utana utana yediler. Sanki dükkândaki insanların hepsi durmuş, onlara bakıyordu (İM 1, 2021: 82).

rahatla-:

Şimdi **rahatladım** İsmail Ağa. Bir türlü işi anlayamıyordum. Karmakarış olmuştum. Aradan az bir zaman geçsin. Kızın bir çaresine bakarız İsmail (AE, 2020: 82).

Murtaza Ağa: “Neee?” diye telaşlandı. “Sen nereden aldın bu haberi?” Deli Fahri **rahatladı**: “Ben duyarım, hem de çok sağlam yerlerden” (İM 3, 2020: 28).

sakinleş-:

Meryemce azıcık **sakinleşti**, ne dediği de anlaşılır oldu (DÖY 1, 2021: 17).

yatış-:

Avazı çıktığı kadar bağıırıyordu. Boynunun damarları şişmiş, kendinden geçmişti. Söyledi söyledi sonra yavaş yavaş **yatıştı** (AE, 2020: 108).

Kapıdaki astlarını hazır ol da görünce azıcık **yatıştı** (İM 3, 2020: 361).

yatışiver-:

Memidik bir yay gibi gerildi. Öfkeden kudurmuştu. Yüreği göğsünü yırtacakmış gibi dövüyordu. Arkasını dönünce seferle karşı karşıya kaldı. Sefer iki misli, üç misli büyümüşü. Memidik’in öfkesi **yatışiverdi** (DÖY 3, 2021: 324).

yatıştır-:

Hoca yumuşak gitti, onun ağzından girip burnundan çıkıp **yatıştırdı** (İM 3, 2020: 242).

Ben de onları **yatıştırdım** ama inanmadılar (İM 2, 2021: 106).

yeyni-(hafiflemek):

Mustafa bunu babanın göğsü usul usul kabarırken hem görmüş, hem de soluğunun sesini olduğu gibi duymuştu. İçindeki acısı gittikçe **yeyniyor**, arada bir de sevince dönüşüyordu (K 2, 2020: 27).

yeynil-:

Dün gece Anavarza kayalıklarına ulaşınca sevinçten deliye dönmüş, kurtulmanın tadında kuş gibi **yeynilmişti** (İM 4, 2020: 16).

yumuşa-:

Memo **yumuşamış**, utanmış, gene onlardan ayrıldı, gene ata gitti, gene uğundu. Sonra birkaç kere gene kulübeye geldi, Gülbahar’ın gittikçe aydınlanan, güzelleşen uykuda yüzüne hayran kaldı (AE, 2020: 64).

Kara adam **yumuşamış**, yürüdü geldi, elini Hüsme'nin omuzuna koydu, ağzını kulağına dayadı: “O adamı bulursan Kavlakzade Remzi Bey’e gizlice haber ver, seni Karun kadar zengin ederim.” dedi, tekneye atladı (BAH 3, 2020: 65).

yumuşat-:

İsmail Ağa'nın, bu taş yürekli Kürt'ün yüreğini bu türküler bile **yumuşatamıyordu** (K 1, 2019: 409).

Öteki karıncalar directiler, ta buralara kadar kırmızı sakalların dağlar, ormanlar aşarak, ölümlerden ölüm beğendiklerini söyleyip topal demircinin yaşlı yüreğini **yumuşattılar** ve de demirci onları huzuruna kabul etti (FS, 2019: 127).

yumuşayıver-:

Denizin, şu koskocaman denizde küseğen huyludur..... Yüreğinden kin tutmaz, bir gün acıyıverir insanlara, **yumuşayıverir**, gizlisinde, zulasında, ne kadar balığı varsa döker ortaya (DK, 2020: 45).

yüreği yeyni-:

Kız ibriği yere koyarak gitti, bir havlu daha aldı geldi, çömelmiş Poyraz'ın eline su döktü, Poyraz ürküntüyle sağına soluna bakındıktan sonra duyulur duyulmaz bir sesle: “Yarın sabah erkenden değirmene.” dedi, arkasına döndü baktı, Ağaefendi Vasili'yle Yunanca konuşuyordu, onun Zehra'ya söylediklerini duymadı. **Yüreği yeynidi**, güleç bir yüzle gitti yerine oturdu (BAH 3, 2020: 305).

Çok şükür sepet de martı da orada yerinde duruyordu. Çok sevindi. **Yüreği yeynidi** (AGSS, 2021: 37).

“Bağışlamak, affetmek” anlamında *affet-*, *affeyle*-¹²⁰, *azat et-*, *bağışla*-¹²¹; “özlem duymak” anlamında *hasret bas-*, *hasret çek-*, *özle*-¹²²; “özlemi çekilen kimse ile buluşmak” anlamında *kavuş*-¹²³, “bir şeyi beklemek ümit etmek” anlamında *umutlan*-¹²⁴, *umuda kapıl-*;

¹²⁰ *affeyle*- fiili; DÖY 1, 2021: 85’de yer almaktadır.

¹²¹ *bağışla*- fiili; BAH 3, 2020: 47; BAH 4, 2020: 183; DK, 2020: 27; K 1, 2019: 324; K 2, 2020: 203; DÖY 2, 2021: 37; BE, 2021: 161; TKBK, 2020: 49; AE, 2020: 111; FS, 2019: 109’da yer almaktadır.

¹²² *özle*- fiili; K 2, 2020: 300; K 3, 2020: 488; DK, 2020: 226; DÖY 2, 2021: 105; DÖY 3, 2021: 38; İM 2, 2021: 283; BAH 1, 2021: 95; BAH 3, 2020: 198; K 2, 2020: 190; K 3, 2020: 314’te yer almaktadır.

¹²³ *kavuş*- fiili; AE, 2020: 42; DÖY 2, 2021: 192’de yer almaktadır.

¹²⁴ *umutlan*- fiili; AA 1, 2021: 48; AA 2, 2020: 122; K 2, 2020: 314; İM 4, 2020: 22; BAH 1, 2021: 105; AGSS, 2021: 285; DÖY 1, 2021: 267; K 1, 2019: 190; KG, 2021: 76’da yer almaktadır.

“birine itimat etmek” anlamında *güven*-¹²⁵, “korkusuz olmak, cesaretlenmek” anlamında *yüreklen*-¹²⁶, “birine cesaret vermek” anlamında *yüreklendir*-¹²⁷, “onur ve şeref duymak” anlamında *onurlan*-, “bir duygunun yeniden ortaya çıkması” anlamında *depreş*-¹²⁸, “bir şeyin olacağını hissetmek” anlamında *içine doğ*-, “birine itimat vermek” anlamında *güven ver*-¹²⁹, *güven gel*-¹³⁰ fiilleri kullanılmıştır:

affet-:

Yeğenimin nişanlısını kaçıranı **affettim** de köye getirdim. Sonra yeğenimi öldürdüler. Beni de yaraladılar (İM 1, 2021: 298).

“Beni bağışlayın doktor bey.” dedi, “Onları görünce ben de fenalaştım efendim, beni **affedin**” (BAH 3, 2020: 339).

affeyle-:

De ki ona, köy kurulu ve Muhtarımız seni **affeyledi**. Cümle suçunu bağışladı (DÖY 1, 2021: 271).

“Sana diyorum ki Uzunca Ali ve de emreyliyorum ki sürüden ayrılanı kurt kapar. Başına bir hâl gelirse mesuliyet kabul etmem. Ve de seni köy kurulu ve de ben **affeyledik**” (DÖY 1, 2021: 87).

azat et-:

Sana bir daha elimi sürersem elim kırılısın. Ölmeyeceksin ya... Seni **azat ettim** (DÖY 2, 2021: 262).

“Memidik'im, yavrum.” dedi, “senin ateşin falan yok. İyileşmişsin. Şimdi seni **azat ediyorum...**” (DÖY 2, 2021: 271)

bağışla-:

¹²⁵ *güven*- fiili; İM 4, 2020: 377; AA 2, 2020: 224; DÖY 3, 2021: 42; AE, 2020: 58; KG, 2021: 71; FS, 2019: 17; BE, 2021: 57; BAH 3, 2020: 28; DK, 2020: 20; AGSS, 2021: 390'da yer almaktadır.

¹²⁶ *yüreklen*- fiili; İM 1, 2021: 343; İM 2, 2021: 72/247; BAH 2, 2020: 397; BAH 3, 2020: 64; AA 2, 2020: 129/583; K 3, 2020: 255; DK, 2020: 26'da yer almaktadır.

¹²⁷ *yüreklendir*- fiili; İM 1, 2021: 296; İM 2, 2021: 288; İM 3, 2020: 17; AGSS, 2021: 159; FS, 2019: 12; BAH 3, 2020: 189; K 2, 2020: 351; AGSS, 2021: 69; AA 1, 2021: 484; HNA, 2020: 83'te yer almaktadır.

¹²⁸ *depreş*- fiili; K 3, 2020: 305'de yer almaktadır.

¹²⁹ *güven ver*- fiili; DÖY 2, 2021: 151; K 3, 2020: 521'de yer almaktadır.

¹³⁰ *güven gel*- fiili; K 3, 2020: 255'de yer almaktadır.

Zindana varır varmaz Musa Bey Ahmed'in eline düştü: "Kusura bakma Ahmet." dedi. Bilmiyordum. Beni **bağışla**. Yoksa seni getirmezdım. Benim başım gitmeden senin de başın gitmez" (AE, 2020: 31).

"Demek ki bizi **bağışladın**, Seyran'ım." diyor, ağlamaktan boğuluyordu (İM 2, 2021: 359).

depřeş-:

Elini görür görmez de yürekten, içinden ta eskiden kalma, gün görmemiş bir sevgi **depşeşirdi** (DK, 2020: 130).

Uzun kayanın dibine oturdu, köyü seyretmeye başladı. Köyü seyrettikçe anıları da **depşeşiyordu** (İM 2, 2021: 144).

güven gel-:

Ziyaret cevizi deyince, birden içi ışıdı. Tüm korkusu akıverdi gitti. İçine bir **güven geldi** oturdu (DÖY 1, 2021: 138).

Bu isim daha şatafatlı geliyordu ona. Rüstemoğlu lafını duyduğı zaman içine bir **güven geliyordu** (AA 1, 2021: 153).

güven ver-:

Bey'in Kürtçe konuşması içine bir **güven vermişti** (K 1, 2019: 78).

Kasaba insanların böylesine ilgileri ona bir çeřit **güven veriyordu** (K 2, 2020: 120).

güven-:

Böyle derken de koca Allah'ına çok **güveniyordu** (AGSS, 2021: 175).

Bir tek engel var, o da bizim oğlanın Bedeni Şeyhi korkusu. İyi ki bana **güveniyor**, yoksa bu korku onu buradan şimdi uçururdu (BAH 2, 2020: 210).

hasret bas-:

Türküden sonra da onu bir **hasret basıyor**, çalışırken birden duruyor, bir yerleri dinler gibi yapıyor, kulak kabartıyordu (K 1, 2019: 258).

hasret çek-:

İnsan gibi gülüyor, **hasret çekiyor**, umutlanıyor, canı sıkılıyor, geceleri kendi kendine insan gibi ağlıyordu (BE, 2021: 25).

içine doğ-:

“O adamdır.” dedi Lena. **İçime doğdu** o adamın bu günlerde geleceği. Düşümde de gördüm (BAH 2, 2020: 14).

kavuş-:

Baktı ki az ötede, kendi evlerinin bulunduğu kayanın yanında sevgilisi dolanır durur. İki sevgili **kavuştular** (AE, 2020: 98).

Recep de ayağa kalkıp ona doğru koştu. Aralığın ucunda birbirlerine **kavuştular** (DÖY 2, 2021: 75).

onurlan-:

Salman’ın böyle olumlu bir gelişme göstermesi onu çok sevindiriyor, oğluyla **onurlanıyor**, göneniyordu (K 1, 2019: 424).

Bundan önceleri de insanlar ve biltekmlil yaratıklar sultanı Süleyman’ın buyruğunu kullarına ulaştırmakla **onurlanırdım** (FS, 2019: 96).

özle-:

Bak teyze, işte bunların hepsini anama aldım. Anamı çok özledim. Herkes anasını **özler** (TKBK, 2020: 44).

Ustam geri dönecek mi Arsen Usta, onu çok **özledim** (BAH 3, 2020: 177).

umuda kapıl-:

Umuda kapılıyorlar, umutsuzluğa düşüyorlar, korkuyorlar, yürekleniyorlardı. Sıkıntıdan patlıyorlar, konuşuyorlar, olmadık hikâyelere inanmaya can atıyorlardı (İM 2, 2021: 247).

umutlan-:

Tazının dert çekmiş insan gözleri gibi kederli gözleri vardı. İnsan gibi gülüyor, hasret çekiyor, **umutlanıyor**, canı sıkılıyor, geceleri kendi kendine insan gibi ağlıyordu (BE, 2021: 25).

Ali gene **umutlandı**. Bu adamdan her şey istenebilir, dedi kendi kendine (DÖY 1, 2021: 125).

yüreklen-:

Sen sen ol, ne yaparlarsa yapsınlar, sen sen ol, ne derlerse desinler, ananı öldürme, olur mu? Hasan bir daha **yüreklendi**: “Dayılarımın yeri neresi, evleri neresi, ben onlara gitsem bulabilir miyim” (YÖ, 2021: 63)?

Gözü, Efendi Hazretlerinin mintanına, mintanındaki sedef düğmeye takılmıştı. Az sonra kendini topladı, **yüreklendi**, önce ellerine kaydı gözleri, parmakları upuzundu (İM 4, 2020: 239).

yüreklendir-:

Kendini **yüreklendiriyor** yüreklendiriyor, ne yazık, bir türlü yerinden kalkamıyordu (AGSS, 2021: 88).

Kartalın görüntüsü Memidik’i **yüreklendirmişti** (DÖY 3, 2021: 281).

3.2.3. Olumsuz Duygu Fiilleri

Duygu fiilleri arasında yer alan üzülmek, yas tutmak, ağlamak, sinirlenmek gibi olumsuz duyguları içeren fiillerdir. Taranan romanların konusu Çukurova insanın yaşadığı sıkıntıları içermesi sebebiyle eserlerde pek çok olumsuz mental fiile rastlanmıştır.

“Üzüntü, acı karşısında gözyaşı dökmek” anlamında *ağla*¹³¹, *ağlamaya başla*-, *ağlaş*¹³², *hıçkır*¹³³, *sızla*¹³⁴, *zarıla*¹³⁵; “ağlayarak rahatlamak içini dökmek” anlamında *boşalır*-, *boşan*¹³⁶; “çok üzülmek, üzüntüden kendini paralamak” anlamında *kahır et*-, *kahret*¹³⁷, *kahrol*¹³⁸, *mahvet*-, *mahvol*- fiilleri tespit edilmiştir:

¹³¹ *ağla*- fiili; İM 1, 2021: 15; DÖY 1, 2021: 37; BAH 4, 2020: 102; K 2, 2020: 215; AA 2, 2020: 116; FS, 2019: 13; HNA, 2020: 19; YÖ, 2021: 44; AE, 2020: 74; BE, 2021: 99’da yer almaktadır.

¹³² *ağlaş*- fiili; BAH 3, 2020: 62; DÖY 3, 2021: 219; AA 1, 2021: 143; K 1, 2019: 71; K 2, 2020: 39’da yer almaktadır.

¹³³ *hıçkır*- fiili; AA 1, 2021: 349; AA 2, 2020: 42; DÖY 1, 2021: 64; DÖY 3, 2021: 72/222; K 2, 2020: 21/215’de yer almaktadır.

¹³⁴ *sızla*- fiili; HNA, 2020: 38; DÖY 1, 2021: 96; DÖY 3, 2021: 11; İM 3, 2020: 272/513; İM 4, 2020: 23; AA 1, 2021: 95; AA 2, 2020: 267; BAH 3, 2020: 109; DK, 2020: 13’te yer almaktadır.

¹³⁵ *zarıla*- fiili; K 3, 2020: 11/161; AGSS, 2021: 238’de yer almaktadır.

¹³⁶ *boşan*- fiili; K 1, 2019: 16/127/332; AGSS, 2021: 48; DÖY 1, 2021: 191’de yer almaktadır.

¹³⁷ *kahret*- fiili; K 2, 2020: 297; K 3, 2020: 332; İM 1, 2021: 388; İM 2, 2021: 360; BAH 3, 2020: 260; AA 1, 2021: 149/412; DÖY 2, 2021: 168; DÖY 3, 2021: 73/95’de yer almaktadır.

¹³⁸ *kahrol*- fiili; BAH 1, 2021: 174; BAH 2, 2020: 91; K 2, 2020: 171; K 3, 2020: 370; AA 1, 2021: 268; AA 2, 2020: 429; DÖY 3, 2021: 231; DK, 2020: 47; FS, 2019: 197; KG, 2021: 49’da yer almaktadır.

ağla-:

Başını Ahmed'in omzuna koydu. Durmadan **ağlıyordu** (AE, 2020: 46).

Koca Halil tarladan çıkmış, yola düşmüş daha koşuyordu. Hem koşuyor hem **ağlıyordu** (DÖY 3, 2021: 20).

ağlamaya başla-:

Gülbahar bir süre elinde zindanın anahtarı, sevinsin mi ağlasın mı, bocaladı durdu. Sonra **ağlamaya başladı** (AE, 2020: 38).

Yanda bir telis çuvalın altında uyumakta olan bebe **ağlamaya başladı** (HNA, 2020: 24).

ağlaş-:

Bir iki çocuk ağlamaya başladı. Sonra hep birden **ağlaştılar** (DÖY 2, 2021: 151).

Köyün uzak evlerinden birkaç bebe vıyıklaması geldi. Sonra küçük çocuklar onlara öykünüp **ağlaştılar** (İM 2, 2021: 55).

boşalver-:

Hasan birden **boşalverdi**, ortada bir süre tabancası elinde, tandırın başında dolandı durdu (YÖ, 2021: 101).

boşan-:

Yusuf **boşanmış** ağlıyordu. Kendisinde değil. Çok korkmuş (AE, 2020: 82).

Ödü kopmuş, eli ayağı **boşanmış**, bütün bedeni buz kesmişti (K 2, 2020: 19).

hıçkır-:

Süleyman Sami **hıçkırarak** konuştu: “Küçük değil Bakan paşam, küçük değil.” diye inledi (AA 2, 2020: 42).

Onun yüzünü görür görmez Salih'in içinden **hıçkırarak** durmadan durmadan ağlamak geliyor, onun yanından kaçıyordu (AGSS, 2021: 267).

kahr et-:

Mallarımızı sakladığımızı da duymuştur. O da **kahr edip** gelmemiştir (DÖY 2, 2021: 116).

kahret:-

Hem sürgünlük hem de o adamın daha yaşaması beni **kahrediyor** (K 2, 2020: 297).

Seyran'ın hâli Çukurova'ya geldi geleli onların yüreğini paralıyor, yüzlerine bakmaması, onları bağışlamaması ve felaketini onlardan bilmesi hepsini **kahrediyordu** (İM 2, 2021: 360).

kahrol:-

Memo'yu düşündükçe onun acılı yüzü gözlerinin önüne geldikçe **kahroluyor**, elinden geldikçe Memo düşüncesini kafasından kovmaya çalışıyor, onu hiç düşünmek istemiyordu (AE, 2020: 42).

Bir resmi bitirince ne kadar seviniyorsa, satarken de **kahroluyordu** (İM 4, 2020: 245).

mahvet:-

Başka bir şey söylememesi de onu **mahvetti** (AA 1, 2021: 54).

mahvol:-

Derviş Bey merdiven başında durmuş onu seyrediyor, şu adamın bitmiş, **mahvolmuş** hâline acıyordu (AA 2, 2020: 269).

sızla:-

Ağladı **sızladı**, sövdü saydı, iki gün vardı şu taşın üstüne oturdu, sakalını yoldu, ilendi, beddua etti (HNA, 2020: 19).

Neden sonradır ki onun izini burada bulmuşlar, yaralıyı İsmail Ağa'dan istemişler, yalvarmışlar, ağlamışlar, **sızlamışlar**, tehdit etmişler, heybeler dolusu paralar önermişler, ama İsmail Ağa'nın elinden yaralıyı alamamışlardı (K 2, 2020: 55).

zarıla:-

Ağa diyor, atı kurşuna dizmeyin, diye komisyona çok yalvardı, çok diller döktü, çok **zarıladı**, o komisyondakiler, onların hepsi eski arkadaşlarıydı çok da sevişirlerdi, Nuh dediler de peygamber demediler (İM 4, 2020: 215).

Anası Salman'ın ayağına kapanmış, oğlumu değil beni öldür Salman, diye **zarılamış**, Salman dinlememişti (K 1, 2019: 320).

“Öfkelenmek ve birinin öfkelenmesini sağlamak” anlamında *ateş püskür*¹³⁹, *celallen*-, *çıldır*-, *çıldır*-, *çığına dön*-, *çileden çık*¹⁴⁰, *deli et*¹⁴¹, *deli ol*¹⁴², *delir*¹⁴³, *deliye dön*¹⁴⁴, *dellen*-, *ifrit ol*-, *kız*¹⁴⁵, *kızdır*¹⁴⁶, *köpür*¹⁴⁷, *kudur*¹⁴⁸, *kudurt*-, *öfkelen*¹⁴⁹, *öfkeye gel*-, *sertleş*¹⁵⁰, *sinirlen*¹⁵¹ fiilleri kullanılmıştır:

ateş püskür:-

Vallahi de billahi de yakar. **Ateş püskürüyor** adam zaten (K 2, 2020: 42).

Bizim Anadolu'ya, Anadolu'daki Rumların da Yunanistan'a sürgün edileceğini duymuş, sabah sabah bizim konağa geldi, **ateş püskürüyordu** (BAH 2, 2020: 190).

celallen:-

Şu anasına da ne oluyordu, o yumuşacık insana? Herkes Salihî görünce bir **celalleniyor**, bir (AGSS, 2021: 36).

¹³⁹ *ateş püskür*- fiili; BAH 2, 2020: 281'de yer almaktadır.

¹⁴⁰ *çileden çık*- fiili; K 2, 2020: 218; K 3, 2020: 20; DÖY 1, 2021: 203; DK, 2020: 292; AA 2, 2020: 139; T, 2021: 53'te yer almaktadır.

¹⁴¹ *deli et*- fiili; K 3, 2020: 10; HNA, 2020: 28; AGSS, 2021: 24; AA 1, 2021: 89; DÖY 2, 2021: 10/31; FS, 2019: 107; T, 2021: 28'de yer almaktadır.

¹⁴² *deli ol*- fiili; İM 2, 2021: 29; BAH 3, 2020: 30; DÖY 1, 2021: 97; DÖY 2, 2021: 62; DÖY 3, 2021: 130; AA 1, 2021: 83; AA 2, 2020: 60; K 2, 2020: 182; DK, 2020: 16; HNA, 2020: 77'de yer almaktadır.

¹⁴³ *delir*- fiili; AE, 2020: 18; K 2, 2020: 325; AA 1, 2021: 299; ; AA 2, 2020: 8; TKBK, 2020: 46; AGSS, 2021: 12; KG, 2021: 20; DÖY 2, 2021: 121; YÖ, 2021: 90; AE, 2020: 50'de yer almaktadır.

¹⁴⁴ *deliye dön*- fiili; İM 1, 2021: 14; İM 2, 2021: 48; İM 4, 2020: 16; K 2, 2020: 123; K 3, 2020: 8; BAH 1, 2021: 206; T, 2021: 53; KG, 2021: 38; YÖ, 2021: 72; AE, 2020: 78'de yer almaktadır.

¹⁴⁵ *kız*- fiili; DÖY 2, 2021: 131; İM 4, 2020: 151; K 2, 2020: 184; AGSS, 2021: 16; T, 2021: 79; HNA, 2020: 31; KG, 2021: 53; AE, 2020: 66; BAH 2, 2020: 33; BE, 2021: 32'de yer almaktadır.

¹⁴⁶ *kızdır*- fiili; DÖY 2, 2021: 11; TKBK, 2020: 16; T, 2021: 37'de yer almaktadır.

¹⁴⁷ *köpür*- fiili; T, 2021: 79; AGSS, 2021: 72; BE, 2021: 198; DÖY 1, 2021: 57; AA 1, 2021: 130; DK, 2020: 151; KG, 2021: 35; YÖ, 2021: 19; K 3, 2020: 46; HNA, 2020: 35'de yer almaktadır.

¹⁴⁸ *kudur*- fiili; DK, 2020: 83; BAH 1, 2021: 164; AGSS, 2021: 70; AA 2, 2020: 101; DÖY 3, 2021: 199; BAH 3, 2020: 76; İM 3, 2020: 248; FS, 2019: 108; YÖ, 2021: 44; K 1, 2019: 147'de yer almaktadır.

¹⁴⁹ *öfkelen*- fiili; İM 2, 2021: 135; İM 4, 2020: 100; BAH 1, 2021: 87; AA 1, 2021: 53; AA 2, 2020: 101; K 3, 2020: 545; AGSS, 2021: 11; HNA, 2020: 44; FS, 2019: 26; TKBK, 2020: 50'de yer almaktadır.

¹⁵⁰ *sertleş*- fiili; İM 3, 2020: 437; İM 4, 2020: 396; K 3, 2020: 243; BAH 3, 2020: 20/172; AA 1, 2021: 284; BE, 2021: 67; DÖY 2, 2021: 256'da yer almaktadır.

¹⁵¹ *sinirlen*- fiili; AGSS, 2021: 299; İM 1, 2021: 83; İM 2, 2021: 437; DÖY 2, 2021: 135/344'te yer almaktadır.

Hasan **celallendi**: “Şevket Bey dedik ya sana,” diye bağırdı (DÖY 3, 2021: 102).

çıldır-:

Demirci Hüso öfkeden **çıldırıldı**, elinde çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırdı çağırdı (AE, 2020: 67).

Ağa öfkesinden **çıldırıyor**, duvarı yumrukluyor, bağıırıyordu: “Ne şakası, ne şakası be” (K 1, 2019: 276)!

çıldirt-:

Sus artık konuşma sen. Konuştukça beni **çıldirtiyorsun** (BAH 3, 2020: 44).

çılğına dön-:

Komisyon, Sazlıdere köyünde daha birkaç sakin bulunduğundan, Okçuoğlu’nun arzuhalinin doğru olmadığına, suyun akıtılmamasına karar verdi. Bunu duyan Okçuoğlu, **çılğına döndü** (T, 2021: 68).

Elinden düşürmediği filintası, belindeki kaması, fişeklikleriyle hop oturup hop kalkıyor, sabahlardan akşamlara kadar gerilmiş, sapsarı bir yüzle homurdanıp duruyor, hele Zübeyir’i gördüğünde de **çılğına dönüyor**, avluda bir o yana bir bu yana koşuşturuyordu soluk soluğa (K 2, 2020: 323).

çileden çık-:

Çıkrık Yusuf’u **çileden çıkardı**. Gülbahar diye bağırdı (AE, 2020: 76).

Sefer bu sözlerden her birini duydukça **çileden çıkıyor**, evin içinde deli gibi dönüyor, köylüye söv ha söv ediyordu (DÖY 2, 2021: 275).

deli et-:

Hiçbir canlıyla karşılaşmamaları onu **deli etmişti** (AE, 2020: 21).

Ak çağşaklı pınarların başına oturup çökelek ekmek yediler. Yarpuz kokusu **deli etti** onları. Peryavşanların üstüne uzanıp yoğunluk cıgarası tellendirdiler (HNA, 2020: 13).

deli ol-:

Mustan kaşınmaktan **deli oluyordu** (BE, 2021: 58).

Taşbaşoğlu köylünün muhtardan yana oluşunu bir türlü yutamamıştı. **Deli oluyordu** (DÖY 2, 2021: 141).

delir-:

Veli'nin içindeki korku gittikçe büyüyordu. Ama korkusunu söylemekte istemiyordu. Sonra boğulur gibi oldu söylemese **delirecek**. Birden patladı: “Ya şimdi kurtlar gelir de hepimizi yerse” (DÖY 2, 2021: 151)?

O inadından **delirdi** (K 1, 2019: 106).

deliye dön-:

Bu iş böyle nereye varacaktı, dolaş dolaş ne olacaktı? Paşa da hiçbir şey anlamıyor, köyleri boş gördükçe **deliye dönüyordu** (AE, 2020: 23).

Haberi Mahmut Han da duydu. Öfkesinden **deliye döndü**. Kervan Şeyhi'nin ardından ağzına geleni söyledi (AE, 2020: 60).

dellen-:

Suya kocaman bir tükürük attı. “Bu Çukurovanın anasını avradını...” Diye de öfkeden **dellenerek** sövdü (HNA, 2020: 61).

Nasıl da öfkeden kudurarak, ölerек, öfkeden **dellenerek**, vızıldayarak geberiyor. İnat etmiş dışarıya çıkmıyor (BAH 3, 2020: 76).

ifrit ol-:

Aslansoypençe, diye hemen düzeltti Süleyman Ağa. Soyaslanpençe diyenlere **ifrit oluyordu** (AA 2, 2020: 186).

Herkes konağın Karabetten zorla alındığını söylüyordu ya, Murtaza Ağa bu iftiraya cin **ifrit oluyordu** (İM 3, 2020: 63).

kız-:

En küçük kardeşi sarayı bırakmış, Iğdır Ovası'na gitmiş, aşiretten bir kızla evlenmiş, onlarla birlikte yaşamaya başlamış bir daha da saraya hiç dönmemişti. Kardeşine **kızıyordu** (AE, 2020: 26).

Veli buna alındı: “Ne **kızıyorsun** ulan eşşeoğlu.” dedi (DÖY 2, 2021: 147).

kızdır-:

“Aman.” dediler, canınızı elinden zor kurtardınız, bir iyi yanına geldi Beyin, yoksa elindeki kırbaçla sizi paramparça ederdi. Çok **kızdırdınız** Beyi... (HNA, 2020: 65).

Barışçı filleri **kızdırdınız**. Filler de kızınca işte gördünüz olanı biteni (FS, 2019: 17).

köpür-:

Köyleri boş buldukça paşa kuduruyor: “İsyen bayrağı açtılar.” diyor **köpürüyordu** (AE, 2020: 21).

Şey Arabistan’daki, İstanbul’daki adamlarına çok kızıyor, **köpürüyordu** (BAH 4, 2020: 28).

kudur-:

Hangi köye vardılarsa o köyü bomboş buldular. Sanki hiçbir köye insan ayağı değmemişti. Köyleri boş buldukça paşa **kuduruyor**: “İsyen bayrağı açtılar.” diyor **köpürüyordu** (AE, 2020: 21).

Hoca bu yaralıları kurşuna dizemeyeceğini, onlara bir şey yapamayacağını düşündükçe **kuduruyor**, boyun damarları şişmiş, gözleri yuvalarından dışarıya uğramış, ağza alınmaz küfürlerle onları aşağılıyor, teker teker gözlerinin içine bakarak yüzlerine tükürüyordu (İM 4, 2020: 283).

kudurt-:

Köylüyü Ali’nin üstüne nasıl kışkırtacak, nasıl kızgın demire döndürecek, nasıl **kudurtacaklardı!** Toz edecekti Uzunca Ali’yi köylü (DÖY 3, 2021: 178).

öfkelen-:

Binbaşının gözleri onun gözlerine benziyor muydu, benziyordu ya **öfkelenip** üstüne bağırarak yürüdüğünde doktor tıpkı Enver Paşa değil miydi, değildi (BAH 3, 2020: 107).

Dağ gittikçe **öfkeleniyor**, soluğu derinleşiyor, sıklaşıyor, bir iniyor bir kalkıyor, paramparça oluyor, bütün hışmı bütün ağırlığıyla dünyanın üstüne çöküyordu (AE, 2020: 13).

öfkeye gel-:

Semih de o sabah ekmeğini almak için fırına gidince fırıncı Semih'i yakalayınca, öyle bir **öfkeye geldi** ki az daha Semih'i öldürüyordu (KG, 2021: 51).

sertleş-:

Bütün köyün tek anasıydı. Dövüşenleri yalnız o ayırır, küsleri yalnız o barıştırdı. Yumuşaktı, gülekti. Ama bazı öyle **sertleşir** öyle kızardı ki herkes sinerdi.

“Ne yazacaksın?” diye gene **sertleşti** Murtaza Ağa (İM 3, 2020: 29).

sinirlen-:

O kadar **sinirlenmişti** ki, boğulur gibiydi (DÖY 1, 2021: 55).

Nedense karıncalara **sinirlendi**. Ateşe bir tutam çalı, üstüne de üçer kenger... (DÖY 2, 2021: 24).

“Bir olay ya da durum karşısında üzüntü duymak, duygulanmak” anlamında *dertlen-*, *dilhun eyle-*, *dilhun ol-*(yüreği kan ağlamak), *duygulan-*¹⁵², *duygulandır-*, *efkârlan-*, *hüzünlen-*¹⁵³, *içerle-*¹⁵⁴, *içi yan-*, *içlen-*, *kederlen-*¹⁵⁵, *kendini parala-*, *küşüm çek-*¹⁵⁶, *küşüm düş-*, *küşüm et-*¹⁵⁷, *küşüm getir-*, *küşüm kap-*, *küşümlen-*¹⁵⁸(kaygılanmak), *perişanla-*, *üzül-*¹⁵⁹, *yan-*¹⁶⁰, *yerin-*, *yüreği burkul-*, *yüreği paralan-*¹⁶¹, *yüreği parçalan-*, *yüreği yan-*¹⁶², *yüreğine işle-* fiilleri tespit edilmiştir:

¹⁵² *duygulan-* fiili; BAH 3, 2020: 56; İM 4, 2020: 308'de yer almaktadır.

¹⁵³ *hüzünlen-* fiili; K 2, 2020: 432; K 3, 2020: 545; İM 3, 2020: 267; İM 4, 2020: 320; BAH 2, 2020: 152'de yer almaktadır.

¹⁵⁴ *içerle-* fiili; İM 1, 2021: 113/241/272; İM 2, 2021: 83/318; AA 2, 2020: 322'de yer almaktadır.

¹⁵⁵ *kederlen-* fiili; K 3, 2020: 31/260; İM 2, 2021: 128/262; AE, 2020: 87; BE, 2021: 220'de yer almaktadır.

¹⁵⁶ *küşüm çek-* fiili; İM 1, 2021: 296; İM 3, 2020: 571; BAH 3, 2020: 252'de yer almaktadır.

¹⁵⁷ *küşüm et-* fiili; K 3, 2020: 520'de yer almaktadır.

¹⁵⁸ *küşümlen-* fiili; K 3, 2020: 51; DÖY 1, 2021: 59'da yer almaktadır.

¹⁵⁹ *üzül-* fiili; YÖ, 2021: 68; İM 2, 2021: 157; İM 4, 2020: 233; BAH 1, 2021: 73; BAH 3, 2020: 32; DK, 2020: 47; AA 1, 2021: 99; AGSS, 2021: 9; KG, 2021: 53; TKBK, 2020: 36'da yer almaktadır.

¹⁶⁰ *yan-* fiili; K 1, 2019: 15; K 2, 2020: 240; AA 1, 2021: 100; FS, 2019: 11; T, 2021: 11; HNA, 2020: 20; KG, 2021: 31; FS, 2019: 27; DÖY 1, 2021: 189/290'da yer almaktadır.

¹⁶¹ *yüreği paralan-* fiili; KG, 2021: 25/26; BAH 2, 2020: 125; AGSS, 2021: 262; K 3, 2020: 318; AA 1, 2021: 320; DK, 2020: 62; HNA, 2020: 38; İM 2, 2021: 360'da yer almaktadır.

¹⁶² *yüreği yan-* fiili; K 2, 2020: 25; K 3, 2020: 173/140; AE, 2020: 46/68; BE, 2021: 203/244; DK, 2020: 351; YÖ, 2021: 36; KG, 2021: 25'de yer almaktadır.

dertlen-:

Çok az böyle olurdu, böyle olunca da dünyayı gözleri görmez, çok **dertlenirdi** (TKBK, 2020: 66).

Binicileri dertliyse onlarda **dertlenir**, binicileri sevinç içindeyse onlarda sevinçten uçarlar (K 2, 2020: 228).

dilhun eyle-:

Abdülvahap Bey'i bu hareket **dilhun eyledi**, ta yürekten yaralandı. Eşşek kafa Abdül, diye içinden geçirdi. İnsan böyle bir adamı bir bakışta anlar, bir sözünden kim olduğunu çıkarır değil mi eşşek kafa (BAH 1, 2021: 35)?

dilhun ol-(yüreği kan ağlamak):

Karınca Adaya giden göçmenlerin durumlarını, Poyraz Bey'in yaptıklarını anlattı. Vahap onun sözlerinden **dilhun oldu** gözleri doldu (BAH 2, 2020: 111).

duygulan-:

Sağlık Bakanı da tıpkı Vali gibi Süleyman Sami'nin gözyaşlarından **duygulandı**: “Türkiye Cumhuriyeti bir küçücük bataklığı kurutmaya muktedirdir.” Dedi (AA 2, 2020: 42).

Koca Osman eski köylülerini bu hâlde görünce çok **duygulandı**, gözyaşlarını tutamadı. Ferhat Hoca bozuldu (İM 2, 2021: 99).

duygulandır-:

“Terledin Reşid Ağa. Oğuz atamızın sözünü etmek seni **duygulandırdı**. Soylu kanın depreşip, gürül gürül akmaya başladı...” (AA 2, 2020: 91).

Ağır ağır cebinden bir beş liralık daha çıkardı, Mahmut'a verdi. Mahmut'un davranışı onu çok **duygulandırmıştı** (İM 2, 2021: 164).

efkârlan-:

Hatun: “Hiç.” dedi **efkârlandım** (K 1, 2019: 83).

hüzünlen-:

“Öğren.” dedi Zero yumuşacık, kocaman gözleri **hüzünlenmiş** yavaşça merdivenleri tırmandı (K 2, 2020: 303).

Bu adada bu kadar kaldım da bu ağacı görmedim. Boynunu büyüktü, **hüzünlendi** (BAH 1, 2021: 218).

içerle-:

Asker filler de karıncaların bu kafa tutmalarına çok **içerlemişlerdi**. Durup dururken rahatları bozulmuştu (FS, 2019: 207).

Zero bu adamın tavrına **içerlemişti** (K 2, 2020: 412).

içi yan-:

Osmanlının eli kolu uzundu, ta dünyanın öteki ucuna kadar, Ahmed'i de öldürürlerdi. **İçi yanyordu** (AE, 2020: 42).

içlen-:

Süleymanın ağlayası tuttu, eli ayağı çözüldü, merdivenlere çöktü, şimdi anası, anasının kilimi hiç gözlerinin önünden gitmiyordu. Hayri de **içlenmiş**, kendisini uçsuz bucaksız bir denizin ortasında kalmış sanıyordu (KG, 2021: 75).

kederlen-:

Yaşlı adam çok **kederlenmişti**, dokunsan ağlayacak. Poyraz Musa, yaşlı adamı daha çok üzmemek için konuyu değiştirmek istedi (BAH 2, 2020: 186).

“Kurban olurum Kamer Anama, insanlıklı anama, altın yüreklime.” dedi sonra birden daha sözünü bitirmeden yüzü **kederlendi** (İM 2, 2021: 402).

kendini parala-:

Uzun bir süre Meryemce kendi kendini suçladı durdu. Nerdeyse öfkesinden saçını başını yolup **kendini paralayacaktı** (DÖY 3, 2021: 337).

küşüm çek-:

Üç yıla kalmaz dönerim, elimde iki öküz parası, bir de evlenme, bir de köten, bir de bir de bir inek, bir de bir at parasıyla. Sen hiç **küşüm çekme** benim güzel nenem (K 1, 2019: 226).

...Bende öyle telgraf örnekleri var ki ta İstanbul Mücadelesi günlerinden kalma. Okuyanı hüngür hüngür ağlatır. Sen hiç **küşüm çekme** (İM 3, 2020: 140).

küşüm düş-:

Sabaha karşıydı ki kapı vuruldu. Açmadım. Korkumdan yerimden kalkamadım. Derken Memet'in sesi geldi. İçime bir **küşüm düştü** (DÖY 2, 2021: 237).

küşüm et-:

Sen hiç **küşüm etme**, sen hiç korkma yavrum (K 2, 2020: 268).

Halilin köylüleri sıtmaya, sineğe dayanmışlar, ama karşı dağı güm güm öttüren bu gürültüye, yoğun, insanın burnunu düşüren bu kokuya dayanamamışlardı. Halil böyle düşünüyor, bunun böyle olduğundan hiç **küşüm etmiyordu** (K 1, 2019: 239).

küşüm getir-:

“Hatun bacım Meryemce, hiç içine **küşüm getirme**. Bu soylu atlar... Bu atı İbrahim, Urfa’dan getiren birinden hırsızladıydı...” (DÖY 1, 2021: 71).

küşüm kap-:

Amman amman... Amman... Ben gidersem Ağalar **küşüm kaparlar**, sen git, sen her şeyi benden iyi anlatırsın, önce Mustafa Bey’e sonra Derviş Bey’e git onlara durumun vehametini anlat (AA 1, 2021: 416).

küşümlen- (kaygılanmak):

“Ben göz kulak olurum, iyiyim.” dedi. Köpekler, biz olmasak bile bir hafta çevirirler sürüyü. Sen hiç **küşümlenme** ağam (BE, 2021: 148).

“Hiç **küşümlenme** Binbaşım.” dedi, çocukların hepsini gönderdik adanın içine, o kadar çiçek getirdiler ki, sizin masanızı değil, bütün masaları da donatırız (BAH 3, 2020: 159).

perişanla-:

“...Oğlum, ya Peygamber budağını çalacağız, ya da senin günlerin sayılı.” Mustafa kaşlarını çattı, yüzü asıldı, gözleri bulutlandı, **perişanladı**: “Yorulдум, şu taşın üstüne azıcık oturalım” (K 3, 2020: 356).

üzül-:

Gülbahar gelmiş bir köşede duruyordu. Ahmet ona bakmadı bile. Gülbahar onun bu tutumundan dolayı **üzüldü**. Konuşmadı (AE, 2020: 114).

Niyazi, Beyin huzurunda böyle bir şaka yaptığına **üzüldü** (K 1, 2019: 80).

yan-:

İş kalmadı gayrı. Irgadın bini gelip bini gidiyor her gün. Adamın yüreği parça parça oluyor hâllerine... Bizim usta bir **yanıyor** bunlara (HNA, 2020: 20).

Hasan'ın sesi Mustafa'yı her zaman öylesine etkilerdi ki günlerce onun etkisinden kurtulamaz, Van Denizi'ni, Süphan Dağı'nı, Ağrı Dağı'nı görmek özlemiyle **yanardı** (K 3, 2020: 263).

yerin-:

Kimsecikler, Meryemce'yi sırtında taşıyacağım diye **yerinmesin**, korkmasın (DÖY 1, 2021: 99).

yüreği burkul-:

Hasan'ın **yüreği burkuluyordu**. İçinde bir sıkıntı vardı ki tarifsiz (DÖY 2, 2021: 13).

Ama Beyini öldürmeye gelen adama da, kim olursa olsun, altındaki atı vermezdi ki... Bu hâl onun **yüreğini burkuyordu** (AA 2, 2020: 135).

yüreği paralan-:

Yüreğimin yarısını aldı da gitti. **Yüreğimi paraladı** da gitti (TKBK, 2020: 66).

Kedinin bu durumu onun **yüreğini paralamış**, o kadar üzülmüştü ki neredeyse ağlayacaktı (BAH 1, 2021: 168).

yüreği parçalan-:

Toros'un denizinden yanına geçtikleri belliydi. Bitleri kırıyor, kendine, çocuklarına acıyordu. Meryemce'ye de **yüreği parçalanıyordu** (DÖY 1, 2021: 198).

Göreceksiniz efendim. **Yüreğiniz parçalanacak**. Göreceksiniz (T, 2021: 20).

yüreği yan-:

Usta bir su ver. Usta **yüreğim yanıyor**. Usta ölüyorum. Usta ben ölünce ölümü kimseye gösterme (K 3, 2020: 173).

Çocuğun başı döner gibi oldu, kusacağı geldi, "**yüreğim yanıyor**." dedi usulca ve babasının ölüsü yanına, sivri kayanın üstüne sağıldı, oraya büzülüp bir topacık kaldı, gözlerini de babasının kıpırtısız yüzüne dikti (K 2, 2020: 25).

yüreğine işle-:

Uzun Ali'yi seçmeli. Çok dokunaklı söz söyler Ali. Adamın **yüreğine işler**. Hem de korkmaz (DÖY 1, 2021: 27).

“Bir olay karşısında birini gücendirmek, gücenmek, alınmak” anlamında *ağırına git-*, *alın-*¹⁶³, *gönüllenen-*¹⁶⁴, *gücen-*¹⁶⁵, *gücüne git-*, *incin-*, *kır-*¹⁶⁶, *kırıl-*¹⁶⁷, *zoruna git-*¹⁶⁸ fiilleri kullanılmıştır:

ağırına git-:

Uzun boylu çocuğun konuşması Kerem’in **ağırına gitmişti** (BE, 2021: 138).

Şu kemeri satmak da çok **ağırına gidiyordu** (K 1, 2019: 70).

alın-:

Adam aynı sertlikle ona doğru bir adım attı: “Vay, Beyefendi **alındılar** mı?” “**Alındık.**” dedi Aşık Ali (HNA, 2020: 63).

Veli buna **alındı**: “Ne kızılıyorsun ulan eşşeoğlu.” dedi (DÖY 2, 2021: 147).

gönüllenen-:

Ona ak bir bezden kefenlik de götürecektim. Halil, Halil, kefensiz gömülüyorum Halil, diye bana **gönüllenenmiştir** (K 1, 2019: 266).

“**Gönüllenenme** değerli konu oldu ama sana bir şey soracağım, gücenme alınma, sizin köyde bir olağandışılık var, önünden geçerken orada bir kıyamet kopar gibiydi, dinle bak, köyün uğultusu daha geliyor, bir şey mi oldu da köyde?” diye sordu (K 1, 2019: 325).

gücen-:

Bundan sonra onu ne kadar evine çağırılmışsa Halil gelmemiş, ne önermişse kabul etmemiş, İsmail Ağa’yı bir daha görmek istememişti. O da ona **gücenmiş**, Halil’in adını bir daha ağzına almamıştı (K 1, 2019: 148).

Bizim canımız ciğerimizdir. Beyimiz bize **gücenmiş**, biz onun gönlünü almasını biliriz (AA 2, 2020: 58).

¹⁶³ *alın-* fiili; İM 1, 2021: 128; İM 2, 2021: 37; DÖY 1, 2021: 32/102/203; K 1, 2019: 325; K 2, 2020: 191’de yer almaktadır.

¹⁶⁴ *gönüllenen-* fiili; İM 4, 2020: 518; DÖY 1, 2021: 274; K 2, 2020: 32’de yer almaktadır.

¹⁶⁵ *gücen-* fiili; İM 2, 2021: 73; İM 3, 2020: 31/335; K 1, 2019: 325; K 2, 2020: 32/439; K 3, 2020: 354; AA 1, 2021: 134; AGSS, 2021: 58; DK, 2020: 26’da yer almaktadır.

¹⁶⁶ *kır-* fiili; AE, 2020: 47; BE, 2021: 128; K 1, 2019: 348; K 3, 2020: 89; İM 4, 2020: 64/233; BAH 2, 2020: 277’de yer almaktadır.

¹⁶⁷ *kırıl-* fiili; BE, 2021: 175; AA 1, 2021: 134; DÖY 2, 2021: 96; T, 2021: 49’da yer almaktadır.

¹⁶⁸ *zoruna git-* fiili; DÖY 3, 2021: 39/337; K 3, 2020: 360’da yer almaktadır.

gücüne git:-

Deniz kokusunun içinden gelen hoş olmayan kokuyu bir türlü alamadı. Bu da onun **gücüne gitti** (BAH 3, 2020: 376).

incin:-

Selim balıkçı kahvede olup biteni duydu mu, duyup da bir iyice böylesi kötü huylarından dolayı insanoğluna bir daha barışmamasına küstü mü, **incindi mi** (DK, 2020: 25)?

Ölsem daha iyi. Çok kırıldım Hatun, çok gücendim. **İncindim** Hatun. Mustafadan bunu beklemezdim. Ona nasıl düşmanım derim bundan sonra (AA 1, 2021: 134)?

kır:-

“Hacı Remzi beni **kırdı**. Böyle bir adamın yaşadığı bir yerde yaşamak bana çok ağır geldi. Her gün insanlığımdan utanırım. Mustafa Kemal Paşa gelse, bana yalvarsa ben bir saat bile burada kalamam...” (BAH 1, 2021: 66).

Yel alsın, yel alsın, diye telaşlandı Sefer. Seni **kırdım mı** yoksa Hatunum (K 2, 2020: 286).

kırıl:-

Salman’a söyle çiftliğe gitsin, oradaki işlerin başına geçsin... Sonra da ekledi: “Ben bu çocuğun...” dedi, “**kırılmış** gönlünü, yıkılmış tuz buz olmuş sırça köşkünü, yüreğini nasıl yeniden yaparım ki” (K 1, 2019: 348)?

“Hiçbirisi başıma olmadı.” diye **kırılmış** söylendi (DK, 2020: 161).

zoruna git:-

Bu tuzak dağlıların çok **zoruna gitti**. Milan aşiretinin de zoruna gitti (AE, 2020: 31).

Kendi köyleri olsa, bir yabancı görseler, bütün çocuklar başına toplanırlardı. Bu köy, bir başka köy... İşte bu, **zoruna gitti** (İM 1, 2021: 24).

“Can sıkıntısı hissetmek, bunalmak, çekinmek” anlamında *boğul*¹⁶⁹, *bunal*¹⁷⁰, *canı sıkıl*¹⁷¹, *canı sıkılver-*, *içi karar-*, *içi sıkıl-*, *sıkıl*¹⁷², *sıkıntı bas-*, *yüreği daral*¹⁷³, *yüreği sıkıl-*;

¹⁶⁹ *boğul*- fiili; DÖY 2, 2021: 140; AE, 2020: 46’da yer almaktadır.

¹⁷⁰ *bunal*- fiili; DÖY 2, 2021: 53; K 3, 2020: 501; TKBK, 2020: 30’da yer almaktadır.

“keyifsizliğini anlatacak biçimde yüzünü buruşturmak” anlamında *somurt*¹⁷⁴, “bir olay karşısında yorgunluk duymak, bıkmak, usanmak” anlamında *bez*¹⁷⁵, *bık*¹⁷⁶, *usan*¹⁷⁷; “birinin olay karşısında yorgunluk, bıkkınlık duymasını sağlamak” anlamında *bezdir*-, “birini bezdirecek, bıktıracak kadar üzerine gitmek” anlamında *çullan*-, “sevgide bir başkasının ortaklığına, üstün olmasına dayanamamak” anlamında *kıskan*¹⁷⁸ fiilleri kullanılmıştır:

bez-:

Kara Bekir kimin yanına varsa o kaçıyor, aman Kara Bekir canımdan **bezdim**, diyordu (AA 1, 2021: 263).

Her zaman böyle başlardı. Ne yapacağım, biliyor musunuz? Usandım vallahi... Usandım. Canımdan **bezdim**. Bunların elinden... (İM 1, 2021: 294).

bezdir-:

İşte ermişler insanı böyle dünyada rezil rüsvay ederler. Böyle canından **bezdirirler** adamı (DÖY 3, 2021: 143).

Şu yanından hiç ayırmadığı, o gözleri mor bir kurşuna benzeyen kişi olmasa, artık burasına gelmişti, bütün vatandaşların, bu köylüler herkesi canından **bezdirmişti**, Zeki Nejat’ın işi tamamdı (İM 4, 2020: 269).

bık-:

Git cehennemin dibine. Git! **Bıktım** usandım senin bu kaçmalarından... İki adam görmesin teyze işte böyle ne yapacağını bilmiyor, deliriyor (TKBK, 2020: 46).

¹⁷¹ *canı sıkıl*- fiili; İM 1, 2021: 245; İM 3, 2020: 79; BAH 4, 2020: 95; K 1, 2019: 11; K 3, 2020: 97; AA 1, 2021: 293; DK, 2020: 14; BE, 2021: 11; DÖY 1, 2021: 80; DÖY 2, 2021: 12’de yer almaktadır.

¹⁷² *sıkıl*- fiili; AE, 2020: 103; BAH 1, 2021: 28; BAH 2, 2020: 115; TKBK, 2020: 14; İM 3, 2020: 360; AA 1, 2021: 401; K 2, 2020: 383; K 3, 2020: 316; YÖ, 2021: 63; DK, 2020: 137’de yer almaktadır.

¹⁷³ *yüreği daral*- fiili; DÖY 3, 2021: 106; AE, 2020: 72’de yer almaktadır.

¹⁷⁴ *somurt*- fiili; İM 1, 2021: 53; DÖY 1, 2021: 32/150; DÖY 2, 2021: 8; AA 2, 2020: 12; K 1, 2019: 92; K 2, 2020: 102/320; K 3, 2020: 90; DK, 2020: 93’te yer almaktadır.

¹⁷⁵ *bez*- fiili; AA 2, 2020: 130; DÖY 3, 2021: 101/215; İM 3, 2020: 81’de yer almaktadır.

¹⁷⁶ *bık*- fiili; AGSS, 2021: 48; BAH 3, 2020: 93; BAH 4, 2020: 167; DÖY 1, 2021: 253; DÖY 2, 2021: 116; DÖY 3, 2021: 87; İM 4, 2020: 209; DK, 2020: 24; AGSS, 2021: 15; TKBK, 2020: 47’de yer almaktadır.

¹⁷⁷ *usan*- fiili; AGSS, 2021: 48; K 2, 2020: 449; K 3, 2020: 369; BAH 1, 2021: 178; AA 1, 2021: 292; İM 2, 2021: 91; T, 2021: 8; DK, 2020: 24; HNA, 2020: 39; TKBK, 2020: 48’de yer almaktadır.

¹⁷⁸ *kıskan*- fiili; YÖ, 2021: 93; İM 2, 2021: 318; BAH 4, 2020: 223; AA 1, 2021: 83; AA 2, 2020: 460; K 2, 2020: 183; K 3, 2020: 360; FS, 2019: 110; AGSS, 2021: 274; DÖY 2, 2021: 317’de yer almaktadır.

Anamlan bu kış konuşurlarken duydum. İşte şu kulaklarımla. Babam diyordu ki **bıktım** bu kadından. Başıma bela kesildi. Canımdan bezdim. Ölmüyor ki kurtulalım elinden... (DÖY 3, 2021: 101)

boğul-:

Ayağa kalkacak dermanı kalmamıştı dizlerinde. Gün öğlen oluncadır ki ancak yerinden doğrulabildi. **Boğuluyordu** (AE, 2020: 46).

Bunalıyor, **boğuluyordu**. Uzun bir zaman, can çekişir bir durumda karanlık bir duvar önünde kaldı. Bu boşluktan kurtulmaya çabaladı (DÖY 2, 2021: 53).

bunal-:

Eşkıyalığı bırakınca ayağının altındaki toprağın kaydığını sandın, değil mi? **Bunahyordun** değil mi (İM 2, 2021: 66)?

Mahmut Han gittikçe **bunahıyor**, bunaldıkça dengesini yitiriyor, her gün İsmail Ağayla konuşuyor, güvendiği Beyleri çağırıyor, onlara danışıyor, bir çare bulamıyordu (AE, 2020: 95).

canı sıkıl-:

Bir gün **canı sıkılmış**, hey yarenler ben Çukurova'ya gidiyorum, demiş (K 2, 2020: 187).

Sonra yoruldu, martılara bakmaya başladı. Ondan da bıktı, **canı sıkıldı**, içi bir boşlukta büyüdü, kalktı, kıyı boyunca suların ucuna basa basa Kumtepe'ye doğru yürüdü (AGSS, 2021: 8).

canı sıkılıver-:

Çeribaşılığı, bir sabah **canı sıkılıvermiş**, eski ceketini çıkarır gibi gitmiş cemaate, alın emanetinizi, ben artık bu işi yapamam sağ olun var olun, diye üstlerine atıvermiş, ondan sonra da ver elini... (KG, 2021: 45).

çullan-:

Ninesi, babası böyle bir hayırsızı doğurdun diye ona **çullanacaklardı**. Anası da ağlayacak sızlayacak ilenecekti ya gene de evde hiçbir şey değişmeyecek, kıyamet dinip eksilmeden sürüp gidecekti (AGSS, 2021: 100).

içi karar-:

İçim kararıyor, içimin karanlığını delemiyor, uzun bir süredir içimi arındıramıyorum (DK, 2020: 23).

içi sıkıl-:

Çok sıcak vardı. Köydeki herkes tarlaya çalışmaya gitmiş Hasan gitmemişti. **İçi sıkılıyordu**, ne yapacağını bilemiyordu. Anasına hiç bakamıyordu. Yaşı dokuzdu. Ne bilsin Hasan, herkes öyle diyordu. Anasıyla bir göz göze gelecek olsun böyle sabahlarda çıldırıyordu (YÖ, 2021: 9).

kıskan-:

Anana karasevda bağlamış. **Kıskanıyormuş** ananı (YÖ, 2021: 93).

Bulanık hava yoksa Arif Saim Bey gibi güçlü kurtlar bulanık hava yaratırlar. Ve Arif Saim Bey'i çok da **kıskanıyordu** (İM 2, 2021: 318).

sıkıl-:

Merak ettim sultanım. İnşallah başına bir iş gelmemiştir. Apansız yakalandığından biraz **sıkılmıştı** (İM 4, 2020: 143).

Mustafa Bey utangaç, **sıkılmış**: “Nasılsın ana, iyi misin?” diye sordu (AA 1, 2021: 239).

sıkıntı bas-:

Yürüdükçe, gittikçe içine **sıkıntı basıyordu**. Bir şeyler yapmalıydı. Mümkünü yok, bir işler görmeli (DÖY 2, 2021: 132).

somurt-:

Sözü döndürüp dolaştırıyor, bir yere getiriyor, gözleri parlıyor, ıkınıyor sıkınıyor, ter içinde kalıyor, sonunda da susuyor, **somurtuyordu** (BE, 2021: 267).

Ferhat Hoca evinin kapısında duruyor, **somurtuyordu** (İM 2, 2021: 295).

usan-:

Git cehennemin dibine. Git! Bıktım **usandım** senin bu kaçmalarından... İki adam görmesin teyze işte böyle ne yapacağını bilmiyor, deliriyor (TKBK, 2020: 46).

İstersen şimdi hemen keseyim beyim. Ben de çok **usandım** bu sakaldan (BAH 4, 2020: 160).

yüreği daral-:

Birdenbire, şimşek gibi istifa etmiş olduğu, istifasının kabul edildiği, beş parasız, işsiz kaldığı geldi gözünün önüne... **Yüreği daraldı**. Gözleri karardı. Başı uzun zaman döndü. Sonra içinde zehir gibi acı bir boşluk çörekledi kaldı (T, 2021: 9).

Çocuğun sevinçten **yüreği daraldı**, elini uzattı usulca, ikircikli, kuşu tutacakken öteki birden kanatlarını açıp başka bir dala kondu, acı acı da ötmeye başladı (K 2, 2020: 465).

yüreği sıkıl-:

Yüreği sıkılıyor, hızlı hızlı atıyordu. Anasının sabırsızlığını, kendisinin beceriksizliğini Derviş'in sökülmez kaya oluşunu düşünüyor, kahroluyordu (AA 1, 2021: 279).

Birdenbire içinde bir şeyler duydu... Ta yüreğinde... Bir yerleri acıyordu. Neresi ama, hiçbir yeri... Ama acıyordu. **Yüreği sıkılıyordu**. Şöyle bir kendini yokladı (T, 2021: 76).

“Bir duygu ya da durumun aşırı olması, duygu artması” anlamında *az-*, *azgınla-*, *azgınlaş-*¹⁷⁹; “kafa tutmak, öfkelenip üstüne yürüyecekmiş gibi davranmak” anlamında *kabar-*¹⁸⁰, “birine merhamet etmek, üzülme” anlamında *acı-*¹⁸¹, *acıyiver-*; “birinin merhamet etmesine muhtaç olmak” anlamında *acın-*¹⁸², “bir şeyden etkilenmek, hissetmek” anlamında *duy-*, “insanın içine işlemek, etkilemek” anlamında *dokun-*, “gülünç duruma düşmekten çekinmek, mahcup olmak” anlamında *çekin-*¹⁸³, *mahcup ol-*, *utan-*¹⁸⁴ fiilleri kullanılmıştır:

acı-:

Meryemce kendisine **acıdı** (DÖY 2, 2021: 16).

¹⁷⁹ *azgınlaş-* fiili; AGSS, 2021: 229’da yer almaktadır.

¹⁸⁰ *kabar-* fiili; K 2, 2020: 258; K 3, 2020: 50; AA 1, 2021: 307; AA 2, 2020: 46; İM 2, 2021: 39/49; AGSS, 2021: 57; FS, 2019: 61; DÖY 1, 2021: 165; DK, 2020: 17’de yer almaktadır.

¹⁸¹ *acı-* fiili; DÖY 1, 2021: 117/177; DÖY 2, 2021: 10; K 2, 2020: 325; K 3, 2020: 23; İM 2, 2021: 168; KG, 2021: 53; DK, 2020: 115; YÖ, 2021: 47; TKBK, 2020: 13’te yer almaktadır.

¹⁸² *acın-* fiili; BAH 1, 2021: 77; BAH 2, 2020: 226; BAH 4, 2020: 68; AE, 2020: 30; AA 2, 2020: 16/74; DÖY 2, 2021: 18’de yer almaktadır.

¹⁸³ *çekin-* fiili; İM 1, 2021: 86; İM 2, 2021: 104; İM 3, 2020: 318; BAH 2, 2020: 449; BAH 4, 2020: 168; AA 1, 2021: 57; AA 2, 2020: 62; DK, 2020: 31; DÖY 1, 2021: 115; YÖ, 2021: 36’da yer almaktadır.

¹⁸⁴ *utan-* fiili; KG, 2021: 72; BE, 2021: 128; DK, 2020: 142; HNA, 2020: 76; AE, 2020: 75; AGSS, 2021: 43; DK, 2020: 145; YÖ, 2021: 29; TKBK, 2020: 69; T, 2021: 23’te yer almaktadır.

Mahmut başını ağır ağır kaldırıp Derviş Bey'in acı içinde kıvranan, donmuş, buz kesilmiş, kinle yorulmuş gözlerine, yüzüne baktı. Ona **acıdı**. “Kendisi neden öldürmüyor?” diye içinden geçirdi (AA 1, 2021: 53).

acın-:

Kara karıncalar bu elden ayaktan yoksun, yara ezik karıncaları görünce çok **acındılar** (FS, 2019: 67).

“Ne ola ki?” diye **acınarak**, küçümseyerek sordu. “Bir hâl mı var başında senin konuk” (İM 2, 2021: 22)?

acıyiver-:

Denizin, şu koskocaman denizde küseğen huyludur..... Yüreğinden kin tutmaz, bir gün **acıyiverir** insanlara, yumuşayıverir, gizlisinde zulasında ne kadar balığı varsa döker ortaya (DK, 2020: 45).

az-:

Öfke, utanç, her geçen gün bir yara gibi yüreklerinde azdıkça **azıyordu** (AE, 2020: 82).

Yağla, kaymakla, balla beslendi Salman. İçindeki öfkesi azdıkça **azıyordu**. Dayanamaz oldu, o kimi zamanlar öfkelendiğinde dingin olurdu (K 3, 2020: 277).

azgınla-:

Destan kulaklarında uğulduyordu. Atına binip buradan kaçmak istiyordu. Korkusu o kadar **azgınladı** ki ayağa fırlayıp atın sırtına atladı. Atın sırtında içine bir güven geldi, korkaklığından utanarak attan geri indi ve kamışın köküne oturdu (AA 2, 2020: 126).

azgınlaş-:

Belki bir hafta, on gün o adam, yüzbaşı adayı didik didik ettikten sonra evleri teker teker aramaya başladı. Bütün evlere sırasıyla giriyor çıkıyor, içerden, elinde çıplak tabancasıyla çıkınca da yüzü azgınlaştıkça **azgınlaşıyordu** (BAH 1, 2021: 164).

Kahveler bitince Usta fincanları aldı yandaki büyük örsün üstüne koydu, yüzü daha ciddileşip **azgınlaştı**, sağ elini getirdi çocuğun dizlerinin üstüne koydu (K 3, 2020: 475).

çekin-:

Suskun, düşünceli, tetikteki çocuklar dalmışlar, hiç konuşmuyorlardı. Selahattin korkuyor, **çekiniyor**, ikircikleniyordu. O yürüdükçe adımları onu geri geri çekiyordu (BE, 2021: 210).

Nedense bir türlü olayı kimseye anlatamıyor, bir şeylerden **çekiniyordu** (İM 4, 2020: 244).

duy-:

Çaresizlik içinde kıvranıyordu. Her şey, her şey bitmişti... Her şey. Bu korkunç acıyı ta yüreğinde **duydu**. Dayanamazdı (AE, 2020: 110).

Fahri Efendi soluyarak yerine oturunca Murtaza Ağa konuşmak zorunluluğunu **duydu** (İM 3, 2020: 32).

dokun-:

Kızın bu hâli Şeyh'e çok **dokundu**. Gülbahar'ın güzelliğine de hayran kaldı (AE, 2020: 58).

Ölmezse de bu dert onu iflah etmez. Onuruna **dokundu** kızım. Osman Emminizin onuruna dokundu. Son döneminde bu da mı gelecekti başına fıkaranın (İM 2, 2021: 120)?

kabar-:

Bey: “Hiçbir yere gidemezsiniz.” diye **kabardı** (AE, 2020: 92).

Boyuna elinin ayasını dişliyor, bir çare düşünüyor bulamıyordu. Gene öfkesi **kabardı** (DÖY 1, 2021: 269).

mahcup ol-:

Mustafa **mahcup oldu**: “Bana kim öğretti ki tabanca sıkmayı, kim, Ali Çavuş...” (K 3, 2020: 347).

Bayramoğlu bu kadar güzel giyitlere, kırmızı postala çok sevindi. Çok **mahcup olmuştu** (İM 3, 2020: 330).

utan-:

Bütün gece düşündüklerinden şimdi, Gülbahar’a hayran bakarken **utanmıştı** (AE, 2020: 64).

Alacağım derken **utanmış**, Kuzgun Veli’nin hırsızlık paralarıyla mı, diye de düşünmüştü (İM 4, 2020: 103).

“Bir olay karşısında aşırı üzüntü duymak” anlamında *kıvrın*¹⁸⁵, “huzursuz ruh hâline girmek, gergin duruma gelmek, kızmak, öfkelenmek” anlamında *bozul*¹⁸⁶, *hırçınlaş-*, *geril*¹⁸⁷; “aşırı istek duymak, tutkuyla davranmak” anlamında *hırslan-*, “kaygı duymak” anlamında *kaygılan*¹⁸⁸, *endişelen*¹⁸⁹; “bir kimseyi küçük görmek” anlamında *aşağıla*¹⁹⁰, *ezil*¹⁹¹; “bir olay karşısında zarar verecek şekilde etkilenmek, etkilemek” anlamında *sars*¹⁹², “bir durumu iğrenç, aşağılık bulmak” anlamında *iğren*¹⁹³, *kusacağı gel*¹⁹⁴, *tiksin*¹⁹⁵ fiilleri kullanılmıştır:

aşağıla-:

Ona kalsa beş vakit namazını ona, yirmiye çıkarırdı ama şu kasabaların pasaklı memurlarının karıları namaz kılana, oruç tutana şöyle bir tepeden bakıyorlar, **aşağılıyorlardı** (TKBK, 2020: 27).

Önüne gelen, her fırsatta onu **aşağılıyordu**. Öyle düşünmek de gene Salih’in hoşuna gidiyordu (AGSS, 2021: 16).

bozul-:

¹⁸⁵ *kıvrın*- fiili AE, 2020: 74; DÖY 2, 2021: 55; DÖY 3, 2021: 96; DK, 2020: 196; T, 2021: 44; TKBK, 2020: 53; AA 1, 2021: 532; HNA, 2020: 38; K 1, 2019: 182; İM 2, 2021: 56’da yer almaktadır.

¹⁸⁶ *bozul*- fiili; K 2, 2020: 352; İM 2, 2021: 87; BAH 1, 2021: 132; AGSS, 2021: 17/253; DÖY 3, 2021: 93’te yer almaktadır.

¹⁸⁷ *geril*- fiili BAH 4, 2020: 192; K 3, 2020: 13; İM 2, 2021: 301; İM 3, 2020: 271; DÖY 3, 2021: 324; T, 2021: 20; AA 1, 2021: 24; AA 2, 2020: 39; KG, 2021: 9; AE, 2020: 70’de yer almaktadır.

¹⁸⁸ *kaygılan*- fiili; BAH 1, 2021: 183’te yer almaktadır.

¹⁸⁹ *endişelen*- fiili; BAH 1, 2021: 105/270; BAH 3, 2020: 252; İM 1, 2021: 96; İM 4, 2020: 507; K 2, 2020: 226; K 3, 2020: 596; DÖY 3, 2021: 117’de yer almaktadır.

¹⁹⁰ *aşağıla*- fiili; DK, 2020: 372; AA 1, 2021: 165; K 1, 2019: 19; K 2, 2020: 11; FS, 2019: 196; BAH 3, 2020: 45; HNA, 2020: 66; İM 3, 2020: 168; AGSS, 2021: 99; BE, 2021: 16’da yer almaktadır.

¹⁹¹ *ezil*- fiili; DÖY 1, 2021: 41; İM 2, 2021: 89’da yer almaktadır.

¹⁹² *sars*- fiili; AA 1, 2021: 134; T, 2021: 49’da yer almaktadır.

¹⁹³ *iğren*- fiili; AA 1, 2021: 265; AA 2, 2020: 57/98; K 1, 2019: 177; K 2, 2020: 85/315; DK, 2020: 16/372; DÖY 1, 2021: 272; DÖY 2, 2021: 363’te yer almaktadır.

¹⁹⁴ *kusacağı gel*- fiili; AA 2, 2020: 73/98; DÖY 1, 2021: 218; DÖY 3, 2021: 118; DK, 2020: 372; K 1, 2019: 91; K 2, 2020: 25; T, 2021: 52’de yer almaktadır.

¹⁹⁵ *tiksin*- fiili; K 3, 2020: 83; DÖY 3, 2021: 244’te yer almaktadır.

Koca Osman eski köylülerini bu halde görünce çok duygulandı, gözyaşlarını tutamadı. Ferhat Hoca **bozuldu** (İM 2, 2021: 99).

“O senden genç.” Hürü buna çok **bozuldu** (İM 3, 2020: 280).

endişelen-:

“Gidiyorum onu alıp getirmeye, amca.” dedi İsmail Ağa, göçten ayrılıp koştı, az bir süre sonra kayalığa geldi, baktı ki Hüseyin Bey yerinde yok, **endişelendi** (K 1, 2019: 64).

Ne oldu adama, bu sevincin ardında bir oyun var. Baytar sevinmişken **endişelendi** (BAH 3, 2020: 139).

ezil-:

“Neden öldürdünüz köpekleri? O köpekler size ne yaptı, behey alçaklar?” dedi. Delikanlılar yaşlı adamın öfkesi altında sindiler, **ezildiler** (BE, 2021: 156).

Onun durup kendine bir hoş, bir acıklı baktığını anladı. **Ezildi**. Daha hızlandı. Yokuşu çıkarken, yokuşun ortasına gelince dayanamadı, geriye baktı (DÖY 1, 2021: 49).

geril-:

Elini uzattı, Gülbahar’ın saçını okşadı, dokunmaya kıyamayarak. Gülbahar ne isteyecek diye merak ediyor, **gerilmiş**, bütün bedeni, düşüncesiyle Memonun isteğini bekliyordu (AE, 2020: 70).

Melek Hatun tekneye yürüdü kolaylıkla tekneye girdi. Nermin Hanım da **gerilmiş** yorulmuştu (BAH 4, 2020: 191).

hırçınlaş-:

“Bunlar bizim kardeşimiz, buradan başka hiçbir yere gidemezler, ey demirciler başı.” **Hırçınlaştılar** (FS, 2019: 131).

hırslan-:

Ali Paşa Selim gittikçe **hırslanıyor**, hırslandıkça Poyraz’ın kolunu bütün gücüyle sallıyor: “Edeceksin yemin, olacaksın zengin hem de Kârün... Hem de Sultan Süleyman hem de...” (BAH 1, 2021: 197)

iğren-:

Teller öyle berbattı ki her okuyan Kaymakam'dan **iğrenir**, kusacağı gelirdi (T, 2021: 52).

Ben de onu. Hoş adam. Ama ben adam öldürtenlerden **iğrenirim**. Pis iş. Mahmut gibi bir yiğit onun yoluna öldü gitti (AA 2, 2020: 315).

kaygılan-:

Zero Hatun, Mustafa'nın yüzünü görünce **kaygılandı**. Bereket ki Memet'le barışmıştı (K 3, 2020: 551).

“Bir tek, o da bir avuç küçücük bir adam, nasıl baş eder onlarla o kadar itlen?” diye **kaygılanıyordu** (İM 2, 2021: 125).

kıvrın-:

Çaresizlik içinde **kıvranıyordu**. Her şey, her şey bitmişti... Her şey. Bu korkunç acıyı ta yüreğinde duydu. Dayanamazdı (AE, 2020: 110).

Konuşması yarım kalmış Koca Halil ise bir iki kere ortaya ana avrat sövdü. Sövmesine kimse aldırmadı. O orada sabırsızlıktan **kıvrınır** kaldı. Bir fırsat kolluyordu ki bir eline geçirse bir daha ağzını kapamayacaktı (DÖY 1, 2021: 30).

kusacağı gel-:

Yol boyunca oğlan koktukça Hasan'ın **kusacağı gelmiş**, kusacağı geldikçe kucağındaki koku kaynağı çocuğa sövüp durmuştu (K 1, 2019: 91).

Hasan bıçak ağzının keskininden çok ürkerdi. Bir ustura ağzı görse bakamaz, **kusacağı gelirdi** (YÖ, 2021: 14).

sars-:

Adana'dan, Ankara'dan konağına dostlarını, Hükümet, parti ileri gelenlerini çağırmaı, onlara bu saray gibi konağını göstermeyi düşünüyordu. Bu konak onu epeyce **sarsmıştı** (BE, 2021: 75).

İsmail Ağa bir an ne yapacağını şaşırdı, bir çımgışma tepeden tırnağa bütün bedenini dolaştı, erişilmez bir tatta onu **sarstı** (K 1, 2019: 406).

tiksin-:

Vurgun bu boş bakışlardan **tiksindi**, hemen fırladı: “Sevdalılar kaçtılar, kar altında öldüler” (DÖY 2, 2021: 175).

Bu işe yalnız Memed içerlemişti. O yırtıcı kaplan ışığı gözlerine gelip çakılmıştı. Durdu'dan **tiksindi** (İM 1, 2021: 136).

“Kin tutmak, öç almak istemek” anlamında *kinlen-*, *kin bağla-*; “çok acı çekmek” anlamında *...den öl-*, “dinçliği yitirmek, olumsuz bir duyguyu yoğun şekilde hissetmek” anlamında *çök-*, *çöküver-*, *... çök-*; “korkak bir hâli olmak” anlamında *korkaklaş-*, *korku bürü-*, *korku sar-*; “kötü duruma girmek” anlamında *fenalaş-*, “bıkmak, usanmak” anlamında *yıl*¹⁹⁶, “gücenmek” anlamında *darıl-*, *küs*¹⁹⁷ fiilleri kullanılmıştır:

... çök-:

Çocuk bir ara türküsünü kesti. Haydar'a da Aho'ya da dünya bomboş kalmış gibi geldi. İçleri boşaldı. Yoğun bir **hüzün** geldi yüreklerine **çöktü** (K 3, 2020: 105).

Birden Halil'in yüzüne, onu anında çökerten bir **hüzün çöktü** sonra da arkasından kendini toparlayıp bir kahkaha attı: “Ok yaydan çoktan çıktı Ağa.” dedi (K 1, 2019: 365).

Memidik, gözleri Taşbaş'ın alaçığında derin düşüncelere dalmıştı, yerdeki kartalı gördü, yüreği cız etti, içine bir **korku çöktü**. Umutsuzca gökyüzüne baktı. Gökteki kartalı göremedi (DÖY 3, 2021: 238).

Hasan çok erkenden uyandı. Yüreğinin başına bir **korku çökmüştü**. Kayığa bindi kıyıya çıktı, ak çakıllı pınarda yüzünü yudu (BAH 3, 2020: 112).

Şefi görünce bayağı sevinmişti, istasyona yaklaştıkça içine korkuya, endişeye, ürküntüye, umutsuzluğa benzer bir **karamsarlık çöküyordu** (TKBK, 2020: 13).

...den öl-:

Torunlarını kucakladı, teker teker öptü. Gelinini de öptü. **Acıdan ölüyordu** (DÖY 2, 2021: 56).

Ama Meyro Karı bir türlü sevinemiyordu. Sevinmek de ne, **kederinden ölüyordu**. Gene de oğlunun bu gününe için için elinde olmadan konurlanıyordu (AA 2, 2020: 120).

çök-:

Bir korkuyordu ki eli ayağı çözüldü, olduğu yere **çöktü** (DÖY 3, 2021: 168).

¹⁹⁶ *yıl*- fiili; HNA, 2020: 12'de yer almaktadır.

¹⁹⁷ *küs*- fiili; K 2, 2020: 436; K 3, 2020: 286; KG, 2021: 9; İM 2, 2021: 255; İM 4, 2020: 281; BAH 1, 2021: 154; BAH 4, 2020: 62; DÖY 1, 2021: 126; BE, 2021: 139; KG, 2021: 11'de yer almaktadır.

çöküver-:

Ağlıyor, dizlerini dövüyor, çırpınıyordu. Birden halsiz yere **çöküverdi**. “Ölüyorum kızım, bir su ver.” dedi (AGSS, 2021: 174).

darıl-:

“Ne oldu sarıca kullarıma, ne oldu onlara? Hiç gözükmüyorlar, hüdhüdler başı. Bana **darılmış**, bana küsmüş olmasınlar” (FS, 2019: 116)?

fenalaş-:

“Beni bağışlayın doktor bey.” dedi, “Onları görünce ben de **fenalaştım** efendim, beni affedin” (BAH 3, 2020: 339).

kin bağla-:

Birkaç kere az kalsın sivri kayalıklardan yuvarlanıp paramparça olacaktı. Sonunda kuşa **kin bağladı**, onu ilk görüşte vuracaktı (K 3, 2020: 19).

kinlen-:

Oğlunu sevecek, ona acıyacak yerde **kinleniyor**, öfkeleniyordu. Oğlumu nasıl sever, üstüne nasıl titrerdi (DÖY 1, 2021: 117)!

Getiriyor, oğlunun başucuna oturup anlatıyor, coşuyor, olayı olduğu gibi yaşıyor, bağırıyor, çağırıyor, ağlıyor, **kinleniyor**, kuduruyor, “işte böyle yap Mustafa’m.” diyordu (AA 1, 2021: 232).

korkaklaş-:

Bugünlerde de amma **korkaklaşmıştı** (DÖY 2, 2021: 115).

korku bürü-:

Öylesine bir **korku bürüdü** ki içini kendi ayak seslerinden bile ürküyordu (AA 2, 2020: 513).

korku sar-:

Hasan’ın içini her zamankinden de beter bir **korku sarmıştı** (DÖY 2, 2021: 28).

küs-:

“Babasına düşman olmadı, ona **küstü**.” diye düzeltti Abbas Usta (K 2, 2020: 287).

Ceren kendini öldürmedi ama dünyaya, insanlara **küstü**, bir daha ağzını bıçaklar açmadı (BE, 2021: 60).

yıl-:

“Yobazoğlu helallaşıp gitti.” dedi. “Küskün, **yılmış**, bitmiş. Gitti. Ölüm hâlindeydi” (İM 2, 2021: 64).

Adem’in elinden en çok çeken köy de Vayvay köyüdü. **Yılmış**, usanmışlardı (İM 2, 2021: 91).

“Bir duygunun bütün bedeni etkisi altına alması, kaplaması” anlamında *hüzün sar-*, *ikircik sar-*, *keder kapla-*; *kuşku sar-*; “yapılan işin yanlış sonuç verdiğini anlayarak üzülmek” anlamında *pişman eyle-*, *pişman ol-*¹⁹⁸, *pişmanlık duy-*, *yerin-*; “pişmanlık duyarak çırpınmak, kendi kendini dövmek” anlamında *dövün-*¹⁹⁹, “nefret duygusuyla dolu olmak” anlamında *nefret et-*²⁰⁰ fiilleri kullanılmıştır:

dövün-:

Kız da işi öğrendi. Oralı bile olmadı. Anası boyuna **dövünüyordu**: “Uuy ocakları sönesiceler, uuuy! Ne yaptık sizlere? Elden geldikçe iyilik ettik. Uuy” (T, 2021: 11)!

Karadağlıoğlu Murtaza Ağa ortalığa düşmüş **dövünüyor**, inliyor, önüne gelenle konuşuyordu (İM 3, 2020: 24).

hüzün sar-:

Remzi Tavdemir’in içini ince bir sızı gibi ağırdan bir **hüzün sardı** (TKBK, 2020: 30).

ikircik sar-:

Kapıyı açsa mı? Bir zaman içini bir **ikircik sardı**. Sonra kapıyı açmaya karar verdi (DÖY 2, 2021: 71).

¹⁹⁸ *pişman ol-* fiili; İM 2, 2021: 255; İM 3, 2020: 30; İM 4, 2020: 42; AA 2, 2020: 90; BAH 3, 2020: 37; DÖY 3, 2021: 43; AGSS, 2021: 9; DK, 2020: 208; K 1, 2019: 123; KG, 2021: 40’da yer almaktadır.

¹⁹⁹ *dövün-* fiili; İM 1, 2021: 368; İM 2, 2021: 240; DÖY 1, 2021: 76; DÖY 3, 2021: 72; AA 2, 2020: 39; BAH 3, 2020: 236; K 1, 2019: 178’de yer almaktadır.

²⁰⁰ *nefret et-* fiili; İM 1, 2021: 404; AA 2, 2020: 78/210’da yer almaktadır.

keder kapla-:

“Bu da bitti işte.” dedi. “Ölümüz başını aldı da bizi bıraktı gitti.” Bunu der demez de içini derin, acı bir **keder kapladı** (DÖY 3, 2021: 206).

kuşku sar-:

İçini gittikçe bir keder, bir korku, **kuşku sarıyordu** (DÖY 2, 2021: 72).

nefret et-:

Durmuş Yalınkat, bu soyadından **nefret ediyordu** (DK, 2020: 153).

Hacı çooooook yoksulluk görmüştü çooooook... Ol sebepten yoksullardan **nefret ederdi** (AA 1, 2021: 335).

pişman eyle-:

Sonra evinin kapısını polis çalınca açmış, polisi de komiserini de kapılarını çaldığına bin **pişman eylemişti** (AGSS, 2021: 265).

pişman ol-:

Hiç beklemiyordum, şaşkınlığım geçtikten sonra Lütfi’ye vurmamı bekliyorlardı. Ondan hır koparacaklardı. Birden Hasan’ın önüme atıldığını gördüm: “Dur Ağa.” dedi. “Ben bu ite çattığıma bin **pişman oldum**. Bu köpekten de aşağı köpeğe uyma.” dedi. Hasan ilk olarak konuşuyordu (YÖ, 2021: 20).

Atlılar Esme’yi ortaya almışlar. Esme’yi kırbaçlıyorlardı. Esme kendini tutamadı, uzun bir çığlık attı, çığlığına da **pişman oldu**. Ya çocuk duymuşsa... (YÖ, 2021: 42).

pişmanlık duy-:

Aydınlı Yörüğü, yüreğinde eski özgür günlerin hasreti, öteki Türkmenler gibi Çukurova’ya yerleşmediğine çok **pişmanlık duydu** (BE, 2021: 74).

yerin-:

Nasıl oldu da bu kadar çabuk fil olduk hem de gülünç, iğne ucu kadar birer küçücük fil olduk, diye **yerindiler** (FS, 2019: 184).

Baktı ki köylülerin bakışları onu bağışlamadı. “Kocalık batsın.” diye **yerindi** (İM 2, 2021: 299).

“Bir kimseyi küçük ya da değersiz görmek” anlamında *hor gör-*, “huzuru kaçmak” anlamında *tedirgin ol-*, “yasa bürünmek, çok üzölmek” anlamında *yas tut-*, “bir şeyin olmayacağı inancına varmak” anlamında *umudu kes-*²⁰¹, *umudu kırıl-*, *umudu yitir-*, *ümidi kırıl-*; “acıklı bir durum karşısında dayanamamak” anlamında *içi götüirme-* birleşik fiilleri kullanılmıştır:

hor gör-:

Madem köyümüzü **hor görüyor** (DÖY 1, 2021: 57).

içi götüirme-:

Benim elimden ne gelir ki... diyemiyorum, **içim götüirmüyor**, bir yerlerimden bir kire, iyi olmayan, dostça olmayan, bir şeye bulaşmış gibi oluyorum (DK, 2020: 23).

tedirgin ol-:

Baştaki adam kedilerin karşlarına oturup gözlerini kendilerine diktiklerini görünce **tedirgin oldu**, tepeden tırnağa ürperdi (BAH 3, 2020: 61).

umudu kes-:

Atlı bir zaman daha çağırdıktan sonra **umudunu kesti**, atını köyün içine sürdü. Acaba bir canlıyla konuşabilir miydi (DÖY 2, 2021: 71)?

Herkes **umudu kesti** ondan (DK, 2020: 47).

umudu kırıl-:

Ve çocuklar ağzına kadar kuş dolu kafesleriyle yorgun, **umutları kırılmış**, bu kadar kuşu ne yapacaklarını bilemeden evlerine geri dönüyorlar (KG, 2021: 12).

umudu yitir-:

Konak, konağın içindeki adam, vurulmuş, kan içindeki yüzünde açık kocaman gözleri, **umudu yitirmiş**, yabanıl (AA 1, 2021: 228).

Hiçbir yıl böyle olmamıştı bu köylünün hâli. Böyle ağır, neşesiz. Çok tuhaf. Taşbaş Efendimizin yokluğundan. Köylü **umudunu yitirdi**. Taşbaş Efendimizle bile (DÖY 3, 2021: 148).

ümidi kırıl-:

²⁰¹ *umudu kes-* fiili; K 3, 2020: 191; BAH 3, 2020: 113; BAH 4, 2020: 52; DÖY 1, 2021: 249; K 1, 2019: 31/60/189; K 2, 2020: 244; HNA, 2020: 39’da yer almaktadır.

Babamızın bütün **ümidi kırıldı** ki buradaki at çiftliği diyor da başka bir şey demiyor, sandıklarımızı açalım da doğru dürüst giyinelim (BAH 3, 2020: 243).

yas tut-:

Selvi Ana sonra ağladı Alicik için. Ağıtlar söyledi ona, onun yitişine, ölümüne. Günlerce Selvi Ana'nın yüzü gülmedi. **Yas tuttu** aylarca. Alicik bunu çok sonraları duydu (AA 1, 2021: 200).

3.3. Anı ve Biliş Fiilleri

Mental fiillerin birinci basamağı algılamadır. Duyu organları ile algılanan unsurlar beyne iletilir. İletilen bu unsurlarla ilgili bilgiler zihinde işlenerek dil ile kavramlaştırılır. Çevresel unsurlar, olaylar aracılığıyla zihne giden bilgilerle çıkarımda bulunmayı sağlayan zihinsel hareketi meydana getiren fiillere mental fiil denilmektedir. Mental fiiller, zihinde tasarlanan ve gerçekleşen bütün faaliyetleri ifade eden fiillerdir.

Romanlarda “bir şey hakkında bilgisi olmak, öğrenmiş olmak, birinin öğrenmesini sağlamak” anlamlarında *bil*⁻²⁰², *bilin-*, *öğren*⁻²⁰³, *öğret*⁻²⁰⁴, *sök-*, *söküver-*; “bir şeyin ne anlama geldiğini kavramak” anlamında *aklı er-*, *anla(ma)-*²⁰⁵, *anlaşı-*⁻²⁰⁶, *anlayabil-*, *aydınlan-*⁻²⁰⁷, *aydınlanıver-*, *belle*⁻²⁰⁸, *çak-*⁻²⁰⁹, *çakıver-*, *kavra*⁻²¹⁰, *kavramaya başla-*; “önceden yaşanmış bir olayı anımsamak, anımsamasını sağlamak” anlamında *aklına tak et-*, *andır*⁻²¹¹, *angıla-*, *anımsa*⁻²¹², *anımsat-*, *ansı*⁻²¹³, *deş-*, *hatırla*⁻²¹⁴, *hatırlat-*; “bir olayı, durumu akıldan geçirmek, zihin ile

²⁰² *bil-* fiili; T, 2021: 7; AE, 2020: 18; İM 2, 2021: 119; BAH 4, 2020: 28; K 2, 2020: 21; HNA, 2020: 9; AA 1, 2021: 72; KG, 2021: 36; DK, 2020: 13; YÖ, 2021: 73'te yer almaktadır.

²⁰³ *öğren-* fiili; AE, 2020: 28; AGSS, 2021: 24; T, 2021: 11/16; FS, 2019: 55; K 1, 2019: 219; K 2, 2020: 186; K 3, 2020: 103; DÖY 3, 2021: 93; HNA, 2020: 37'de yer almaktadır.

²⁰⁴ *öğret-* fiili; FS, 2019: 36; K 1, 2019: 290; K 3, 2020: 416; DÖY 1, 2021: 14; DK, 2020: 153; KG, 2021: 26; BAH 2, 2020: 20; T, 2021: 20; BE, 2021: 163'te yer almaktadır.

²⁰⁵ *anla(ma)-* fiili; T, 2021: 77; AE, 2020: 82; TKBK, 2020: 54; DK, 2020: 82; K 1, 2019: 315; K 3, 2020: 191; İM 4, 2020: 16; BAH 2, 2020: 152; AGSS, 2021: 285; FS, 2019: 102'de yer almaktadır.

²⁰⁶ *anlaşı-* fiili; DÖY 1, 2021: 25; AA 1, 2021: 230; K 2, 2020: 140'da yer almaktadır.

²⁰⁷ *aydınlan-* fiili; BE, 2021: 46; K 3, 2020: 63'te yer almaktadır.

²⁰⁸ *belle-* fiili; YÖ, 2021: 97; AA 1, 2021: 338; AA 2, 2020: 220/330; DÖY 1, 2021: 258; İM 1, 2021: 381; DK, 2020: 161; K 1, 2019: 297/418; K 2, 2020: 277'de yer almaktadır.

²⁰⁹ *çak-* fiili; İM 1, 2021: 79; İM 3, 2020: 141; İM 4, 2020: 327; DÖY 1, 2021: 310; BAH 2, 2020: 182; BAH 3, 2020: 134; K 3, 2020: 393; DÖY 1, 2021: 273; DÖY 2, 2021: 19; AGSS, 2021: 31'de yer almaktadır.

²¹⁰ *kavra-* fiili; AA 2, 2020: 145; BAH 1, 2021: 158; İM 1, 2021: 26'da yer almaktadır.

²¹¹ *andır-* fiili; AGSS, 2021: 15'de yer almaktadır.

²¹² *anımsa-* fiili; K 1, 2019: 23; K 2, 2020: 38; K 3, 2020: 61; BAH 1, 2021: 82; DK, 2020: 278; FS, 2019: 102; KG, 2021: 37; BE, 2021: 2021: 52; AGSS, 2021: 35; YÖ, 2021: 8'de yer almaktadır.

arayıp bulmak” anlamında *aklına gel*-²¹⁵, *aklına getir*-, *aklına tıp et*-, *aklından geç*-, *düşün*-²¹⁶, *düşünce geçir*-, *düşünedur*-, *düşünüp taşın*-²¹⁷ fiilleri kullanılmıştır:

aklı er-:

Doğrusun, doğrusun ama tam altı ay da çamurun, bataklığın içinde yaşanır mı? Vatan mahsûlü... O kadarlığına bizim de **aklımız eriyor**, eriyor ama bir koca köy nereye kalkar (T, 2021: 33)?

İsmail doğudakileri anlıyordu ama buradakilere bir türlü **aklı ermiyordu** (K 1, 2019: 118).

aklına gel-:

Gözü hiçbir şey görmeden sarayın içinde dört dönüyordu. Birden tıp diye **aklına geldi** (AE, 2020: 55).

“Allah bağışlasın.” diye içini çekti. Anasına babasına diyecekti sonra onun anasının babasının olmadığı **aklına geldi** (İM 2, 2021: 28).

aklına getir-:

En güzel zamanları angılıyor. Dağların moru, diyor. Ak bulutlar. Şu yolda çok eskiden... Kısıkgediğin gök, turuncu topraklı yamaçlarını **aklına getiriyor** (DÖY 1, 2021: 51).

aklına tak et-:

“Anladım.” dedi Zero, “işte şimdi **aklıma tak etti**, yıllardan bu yana Abbas Usta’nın ne aradığı...” (K 2, 2020: 206).

aklına tıp et-:

Soluksuz kaldım. Birden **aklıma tıp etti**. Aklıma tıp edince aklım başıma geldi, her şeyi anladım, hiç insan yok (TKBK, 2020: 60).

²¹³ *ansı*- fiili; DÖY 1, 2021: 208/215; DÖY 2, 2021: 14; DÖY 3, 2021: 8/16; AA 1, 2021: 62/80/83; TKBK, 2020: 49’da yer almaktadır.

²¹⁴ *hatırla*- fiili; T, 2021: 77; İM 1, 2021: 21; İM 3, 2020: 120’de yer almaktadır.

²¹⁵ *aklına gel*- fiili; DÖY 1, 2021: 84/177; DÖY 2, 2021: 14; DÖY 3, 2021: 16; AA 1, 2021: 23; K 1, 2019: 126/164; HNA, 2020: 18; AE, 2020: 76’da yer almaktadır.

²¹⁶ *düşün*- fiili; AA 1, 2021: 32; BAH 1, 2021: 18; T, 2021: 78; AE, 2020: 42; HNA, 2020: 11; YÖ, 2021: 37; AGSS, 2021: 35; FS, 2019: 112; TKBK, 2020: 30; DK, 2020: 51’de yer almaktadır.

²¹⁷ *düşünüp taşın*- fiili; HNA, 2020: 11; DK, 2020: 51; DÖY 2, 2021: 286’da yer almaktadır.

Bir gün, gene böyle dikilmiş, sıcaklığın altında şakır şakır terler, yağız atın yerini düşünürken, **aklına tıp etti**. Yavuz attan vazgeçemiyordu (İM 2, 2021: 286).

aklından geç-:

Dökülen sularla birlikte suların şakırtısına düşüncesini uydurmuş, gözlerinin önünden, **aklından** dünyalar **geçiyordu** (BE, 2021: 10).

andır-:

Portakal bahçelerinin kokusu birazcık bir çam ormanının kokusunu **andırıyor**, ak pınarlı, yarpuz kokulu, çağşaklı... (K 1, 2019: 31)

Kanadını açmış, yabanıl gagasını uzatmış bir alıcı kuşu **andırıyordu**, yay gibi kemerli burnuyla (K 1, 2019: 274).

angıla-:

En güzel zamanları **angılıyor**. Dağların moru, diyor. Ak bulutlar. Şu yolda çok eskiden... Kısıkgediğin gök, turuncu topraklı yamaçlarını aklına getiriyor (DÖY 1, 2021: 51).

Öğleye doğru anasını öteki tarladaki komşularda bulmuştu. Ninesi gülmüş, babası somurtmuş, küslüğünden üç gün ağzına bir lokma ekmek koymamıştı. Tatlı bir sıcaklıkla o günleri **angıladı** (DÖY 1, 2021: 97).

anımsa-:

Anavarza göğünde kanlı kartallar döner. İyi **anımsıyor** (YÖ, 2021: 8).

Salih, kimisinde onu sevdiğini **anımsıyor**, bunu kendi kendisine bile söyleyemiyordu. İçine içine bastırıyordu bu duygusunu (AGSS, 2021: 10).

anımsat-:

Uzun ince yüzü yaralı bir karacanın acılı yüzünü **anımsatıyordu** (AE, 2020: 32).

Müftü onun unuttuklarını, onun sözünü arada bir keserek **anımsatıyordu** (İM 4, 2020: 227).

anla(ma)- :

Mustafa hemen **anladı**, bunu onun için Avcı Ali Çavuş yapmıştı (K 3, 2020: 16).

Onun durup kendine bir hoş, bir acıklı baktığını **anladı**. Ezildi. Daha hızlandı. Yokuşu çıkarken, yokuşun ortasına gelince dayanamadı, geriye baktı (DÖY 1, 2021: 49).

Bu iş böyle nereye varacaktı, dolaş dolaş ne olacaktı? Paşa da hiçbir şey **anlamıyor**, köyleri boş gördükçe deliye dönüyordu (AE, 2020: 23).

Bir takım dosyalar planlar, krokiler gösterdi. Kaymakam bir şey **anlamıyordu**. Üstünkörü baktı geçti (T, 2021: 25).

anlaşı:-

Yusuf varıp at meselesini, demirciyi, babasına söylerse her şey **anlaşılacaktı** (AE, 2020: 77).

“Aman sultanım.” diye yalvardı Ulukepez, aman sultanım yanlış **anlaşıldı**. Onlar başka bir şey söylediler (FS, 2019: 17).

anlayabil:-

Her şeyin bittiğini biliyor, şu dünyanın ortasında yapayalnızlığını ta yüreğinin başında duyuyor, Mustafa Bey’in düştüğü durumları az çok **anlayabiliyordu** ama korku onda bir alışkanlıktı (AA 2, 2020: 19).

ansı:-

Atın sol yanında da böyle bir güneş, bir ağaç vardı. Sofi bu güneşi, bu ağacı bir yerlerde görmüştü. Bunu şöyle hayal meyal **ansıyordu** (AE, 2020: 11).

Kel Hamza’yı anımsamaya çalışıyor, gözlerinin önüne getiriyor sonra birden yitiriyordu. Kafasında yaralar vardı, onu **ansıyor** (İM 2, 2021: 204).

aydınlan:-

Birden Paşanın kafasında bir şimşek çaktı, her şey **aydınlandı**. Memo’nun ona hainlik etmesinin sebebini bir türlü bulamıyordu. Bulamıyor, öfkesinden, kederinden, acısından, Memo’yu oğlu gibi seviyordu, deliye dönüyordu (AE, 2020: 78).

Adam değirmenden çıkınca sırtından ağır bir yük kalktı, içi **aydınlandı** (BAH 1, 2021: 152).

aydınlanıver:-

Sonra Memed'in içi **aydınlanıverdi**. Yüreği hafifledi. Birden kendisini kuş gibi hafif, rahat buldu (İM 1, 2021: 41).

belle-:

Ben ondan **belledim** kökçülüğü, onun elini seyrede seyrede (K 1, 2019: 250).

Söyledikleri türkülerin bir kısmı **bellenmiş** eski türkülerdi, bir kısmını da düpedüz kendi uydururdu (İM 3, 2020: 209).

bil-:

Bu yerlerde böyle donatılmış bir atı olabilecek hiç kimse yoktu. Üstelik buradaki her oymağın damgasını **bilirdi** Sofi (AE, 2020: 11).

Murtaza Ağa'yı iyi **bilirdi** (T, 2021: 13).

bilin-:

Nerede doğduğu, babasının anasının kimler olduğu, mali durumu, okulda nasıl bir öğrenci olduğu, kızlara, kadınlara düşkün olup olmadığı, içerse ne kadar içtiği, nelere düşkünlüğü her şeyi ama her şeyi **biliniyordu** (T, 2021: 16).

çak-:

Birden Paşanın kafasında bir şimşek **çaktı**, her şey aydınlandı. Memo'nun ona hainlik etmesinin sebebini bir türlü bulamıyordu. Bulamıyor, öfkesinden, kederinden, acısından, Memo'yu oğlu gibi seviyordu, deliye dönüyordu (AE, 2020: 78).

Memed ateş içinde kasabayı anlattı bitirdi. Fakat anasına söyleyeceğine gelince yutkundu kaldı. Anası, onun bu halini bilirdi. Bu sefer de meseleyi **çaktı**. Oğlunun saçlarını okşadı (İM 1, 2021: 89).

çakıver-:

Peygamber sureti işini Mustafa'nın gözlerinden **çakıvermiş**, suretleri de kim bilir nerede saklamıştı (K 3, 2020: 506).

deş-:

Baban kendini avutuyor. Ben bunu babanı da **deşerek** doğru dürüst sorar öğrenirim (BAH 3, 2020: 69).

düşün-:

Yolun ortasında durdular. Onlar durunca Memed ne diyeceğini şaşırıp bir süre **düşündü** (HNA, 2020: 44).

Belki Zazaca biliyor, diye **düşündü** İsmail Ağa, Zazaca sordu (K 1, 2019: 111).

düşünce geçir-:

Bunu Salman'dan çok güzel öğrenmişti. Hem böyle düşünüyor, kartmış hayası elinde, kazık gibi olmuş, hem de aklından olmadık **düşünceler geçiriyordu**, ya Salman'ın bu al taydan bir çocuğu doğarsa, çocuğu da tay olursa, Salman bu tayı ne yapardı (K 1, 2019: 28)?

düşünedur-:

O böyle **düşünedursun**, kuş gelip önüne konuyor (DÖY 2, 2021: 223).

düşünüp taşın-:

İsmail Ağa **düşünüyor taşınıyor**, bu kuytu yerdeki köyde geçinmenin hiçbir yolunu bulamıyordu (K 1, 2019: 118).

Bir gücenginliği olmuştu Halil'in ona ya İsmail Ağa bunun sebebinin **düşünmüş taşınmış** bir türlü çıkaramamıştı (K 1, 2019: 148).

hatırla-:

Sonra bir yere geldiğimizi, yüzüme sıcak bir havanın çarptığını, tezeklerin mis gibi koktuğunu **hatırlıyorum** (BAH 1, 2021: 66).

Gülbahar bir inilti gibi konuştu ama ne dediği belli olmadı. “Beni **hatırladın mı?**” diye sordu (AE, 2020: 45).

hatırlat-:

Tabii bu arada Rıza Değnek'i de ihmal etmemiş, cemazüylevvelini anlattıktan sonra mesleğini, şimdiki vazifesini de anlatmış, yakında kendisini ziyaret edeceğini de **hatırlatmıştı** (T, 2021: 51).

kavra-:

İhsan sandalyeden yere düşünce vardı onun bileğini **kavradı**, o da tabancasını yere attı (DK, 2020: 15).

Iraz ilk günlerde bu haksızlığı bir türlü anlayamıyordu. Sonra gitgide **kavradı**. Bundan sonraki mahkemelerde verdiği bütün ifadelerde her şeyi inkâr ediyordu (İM 1, 2021: 217).

kavramaya başla-:

Çoktandır bir şeyler sezinlemeye, işin içinde bir dalavere olduğunu **kavramaya başlamıştı**. Günlerdir Doktorun dilinin altında bir şeyler olduğunu farkındaydı. Öğrenmek için çok çabalamıştı (T, 2021: 39).

öğren-:

Ahmet, Sofi'nin zindanda olduğunu da Musa Bey'den **öğrendi**. Sofi'nin hâline çok acıdı. Ağrı Dağı'nı bırakırlarken yalvarmış yakarmış (AE, 2020: 30).

Mahir Bey olup biteni şoförden **öğrendi**. Hâlid'in hata ettiğini kabul etti (AA 2, 2020: 81).

öğret-:

Ahmet çok eski bir Ağrı Dağı türküsünü çalıyordu. Ağrı Dağı'nın iflah etmez öfkesini. Bu türküyü tekmi Ağrı kavalcılarına Sofi **öğretmişti** (AE, 2020: 13).

Öldür Allah, kıyamet kopsa bu halkaların dışına kimse çıkamaz, kimse yerinden kıpırdayamaz. Salman'ın babası **öğretmiş** bunu yalınkılıçlılara (K 2, 2020: 14).

sök-:

Bir de Derviş durmadan dil öğreniyordu. Altı ay içinde Fransızca'yı **söktü** (AA 1, 2021: 116).

söküver-:

Hiçbir dili konuşamayan Salman, birdenbire açılmış, Türkçeyi birkaç ayda **söküvermiş**, düzgün, buranın çocuklarının konuşmalarından hiç ayırt edilmeyen bir Türkçe konuşuyor, köyde Zero'ya, Pero'ya, Hazal'a, Hasan'a, ötekilere çevirmenlik yapıyordu (K 1, 2019: 116).

“Akılda kalmamak, hatırlamamak” anlamında *aklından çık(mA)-*, *unut-²¹⁸*, *unutul-*, *unutup git-²¹⁹*; “beklenmedik bir hareketle karşı tarafı yanıltmak, kandırmak” anlamında *aldan-*, *aldat-*

²¹⁸ *unut-* fiili; BAH 1, 2021: 9; AGSS, 2021: 10; T, 2021: 74; KG, 2021: 25; YÖ, 2021: 13; BE, 2021: 104; TKBK, 2020: 55; FS, 2019: 57; TKBK, 2020: 12; AE, 2020: 41'de yer almaktadır.

²²⁰, *aldatıl-*, *kandır-*²²¹; “bir şeyi doğru olarak kabul etmek, doğrulu olduğunu birine kabul ettirmek” anlamında *inan-*²²², *inanama(mA)-*²²³, *inandır-*, *inanıver-*, *kan-*, *yut-*²²⁴, *yuttur-*²²⁵ fiilleri kullanılmıştır:

aklından çık(mA)-:

Avradı, çocukları, ala keçi de hiç **aklından çıkmıyordu** (HNA, 2020: 37).

Muharrem gene **aklından çıktı**. Bey, diyordu, bu işten sonra bana elli dönüm tarla verse Akçasazın kıyısından (AA 1, 2021: 97).

aldan-:

Gülbahar Yusuf’tan hiç böyle bir davranışı beklemiyordu. Yiğit, soğukkanlı, mert görünürdü. Nasıl da **aldanmıştı** (AE, 2020: 51).

“Sen sen ol, görünüşe **aldanma**. İnsanlar iki yüzlüdür.” “Aldırma.” dedi kendi kendine (T, 2021: 23).

aldat-:

Bu yıl ne ise gündelik, sizde onu verirsiniz bize. **Aldatacak** değilsiniz ya... (K 1, 2019: 234).

Beyde bu adamı öldürecek göz yok. Öldüreceğim diye kendisini **aldatıyor**...(AA 1, 2021: 239).

aldatıl-:

Biz **aldatıldık**, yalan söylediler bize. Biz fil değil, karıncayız (FS, 2019: 185)!

inan-:

²¹⁹ *unutup git-* fiili; DK, 2020: 51’de yer almaktadır.

²²⁰ *aldat-* fiili; İM 3, 2020: 189; DÖY 2, 2021: 304’te yer almaktadır.

²²¹ *kandır-* fiili; BAH 3, 2020: 129; BAH 4, 2020: 163; İM 3, 2020: 568; İM 4, 2020: 172; BAH 2, 2020: 30; AA 2, 2020: 243; AGSS, 2021: 318; AE, 2020: 31; BE, 2021: 230; AGSS, 2021: 30’da yer almaktadır.

²²² *inan-* fiili; DK, 2020: 25; AA 1, 2021: 395; DÖY 2, 2021: 102; K 2, 2020: 69; K 3, 2020: 9; FS, 2019: 66; AE, 2020: 71; İM 2, 2021: 106; TKBK, 2020: 27; YÖ, 2021: 72’de yer almaktadır.

²²³ *inanama-* fiili; AE, 2020: 42; DÖY 2, 2021: 171; AA 1, 2021: 520; K 3, 2020: 372; DK, 2020: 154; BE, 2021: 136’da yer almaktadır.

²²⁴ *yut-* fiili; K 1, 2019: 216/293/429; DÖY 1, 2021: 83; DÖY 2, 2021: 159; DK, 2020: 212’de yer almaktadır.

²²⁵ *yuttur-* fiili; DÖY 2, 2021: 239; İM 2, 2021: 223’te yer almaktadır.

Kocamanların kocamanısın, yeri göğü yaratan, şu Taşbaş'ı alemler üstüne ermiş edensin, göster ışığını da ermişliğime **inanayım**, senin iyiliklerini yeryüzündeki insanlara iletayım (DÖY 2, 2021: 350).

Çıkarılan dedikodulara nerdeyse Zero, Hasan, Hazal bile **inanacaktı**. Mustafa, hemen hemen çıkarılan bütün dedikodulara **inanmıştı** (K 1, 2019: 297).

inanama(mA)-:

Biz bir cennete düşmüştük ya **inanamıyor**, bunun böyle sürmeyeceğini biliyor, evlerimizden çıkamıyorduk (BAH 4, 2020: 81).

Bu beş ay içinde Mahmut tam beş kere Derviş Bey'in huzuruna çıkmak istedi, beşinde de korktu, yapamadı. Utandı yapamadı, çekindi yapamadı. Öfkesi arttıkça artıyor, kendini Murtaza Bey'i öldüreceğine inandırmaya çalışıyor, çalışıkça da bir türlü **inanamıyordu** (AA 1, 2021: 57).

inandır-:

Ne masallar, efsaneler uydurmuyor. Öylesine coşkuyla, öylesine kendini kaptırmış konuşuyordu ki ister istemez bir an için de olsa Mustafa'yı bile söylediklerine **inandırıyordu** (K 3, 2020: 168).

Salih'e çok söylemişler, deli demişler, büyüdü demişler, çalık demişler, Salih'i de büyüdü, çalık olduğuna **inandırmışlardı** (AGSS, 2021: 53).

inanıver-:

Memidik deseydi ki benim şu anlattıklarımın hepsi yalan, hepsini ben canım istedi diye uydurdum, siz ahmaklığınıza doymayın, **inanıverdiniz**, deseydi, köylüye vız gelirdi (DÖY 2, 2021: 281).

Abdi'nin dediğinden köylü çıkamaz. Vay benim akılsız başım... Tuttum da onlara **inanıverdim**. Ya Fahri Efendi kardaşım... Sonra geldim kıza, kınalı kızıma sordum ki... (İM 1, 2021: 153).

kan-:

Seni kayıracak yüz var mı onlarda? İki lafına hepsi **kandı** (DÖY 1, 2021: 58).

Baban seni bana verinceye kadar sana el süremem. Gülbahar **kanmadı** ama sustu. Ahmed'in kendine dokunmadığının sebebini o da şöyle kopuk kopuk sezinliyordu ama o da kendisine bile söyleyemiyordu (AE, 2020: 89).

kandır-:

Ankara’da büyük memuriyetini bırakıp gelişine sebepler uydurdu, herkesi de **kandırdı**. İşinden olması, içinde bir yara gibi yıllar yılı kanadı (AA 2, 2020: 243).

Memet güldü: “Ben sizi **kandırdım**, o Salman değil ki...” diye, hileci, sevindi. “Ben.” diye directti Nuri, isterse o hiç de Salman olmasın, ben silahlı bir adamın yanına gitmem (K 3, 2020: 251).

unut-:

Aradan altı ay geçti. Ahmet korkusunu da kuşkusunu da büyük sevincini de **unuttu** (AE, 2020: 17).

Az sonra kanı **unuttu**. Kanı unuttunca da gene o yitirdiği, yitip bulamadığı şey geldi aklına. Gene içinin bomboş kaldığını duydu (AA 1, 2021: 23).

unutul-:

İsmail Ağa, Salman, Arif Saim Bey, onun otomobili, her şey bir süre için **unutuldu** (K 2, 2020: 68).

Bir köşede **unutulmuş** kalmış Salmansa bir şeyler döndüğünü seziliyordu ama bunun ne olduğunu bir türlü çıkaramıyor, kafasını yoruyor, üzülüyordu (K 1, 2019: 158).

unutup git-:

Güzün dertli, belalı evlerine döndüler. Bir buzağları bulunduğunu o zaman fark ettiler. **Unutup gitmişlerdi** (İM 1, 2021: 55).

Sultanlar unutkan olurlar. Ulukepez’in sarıcaları kendisine getirdiğini sultan çoktan **unutup gitmişti** (FS, 2019: 57).

yut-:

“Sahiden **yuttun mu?**” Ağzı dolu dolu, ikide bir soruyor, ablası ona alçakgönüllü, gülerek karşılık veriyordu (AGSS, 2021: 47).

Kim uydurdu bunu? Kim uydurur Taşbaş’tan başka? Sonra Lokman Hekim işi. Yağma yok, bu kadar da yutulmaz. Eşek olan eşek gene **yutmaz** (DÖY 2, 2021: 208).

yuttur-:

Onu da baban şu aşağıdaki örenden candarmalara yakalatmış, sana da şahin diye **yutturmuştur** (BE, 2021: 170).

Kim **yutturdu** oyuncakları Albay’a, televizyon, radyo, komputer diye, kim (AGSS, 2021: 360)?

“Güç şartlara dayanmak, içinde bulunduğun duruma dayanamamak, tahammül etmek” anlamında *dayan*⁻²²⁶, *diren*⁻²²⁷, *katlan*⁻²²⁸; “olacak veya bir şeyi anlamak, hissetmek” anlamında *duyumsa*⁻²²⁹, *içine doğ-*, *sez*⁻²³⁰, *sezil*⁻²³¹, *sezimse-*, *sezinle*⁻²³²; “istemek, heveslenmek, arzulamak” anlamlarında *arzu et-*, *arzula-*, *can at*⁻²³³, *canı çek-*, *gıpta et-*, *göresi gel-*, *heveslen-*, *imren*⁻²³⁴, *iste(me)*⁻²³⁵ fiilleri kullanılmıştır:

arzu et-:

Buyurun, buyurun İnce Memed evladım, ben de seni görmeyi çok **arzu ediyordum** (İM 3, 2020: 502).

Ferhat Hoca, Kasım’ı gösterdi. Sarı Sultanoğlu onun elini sıktı. “Ben de seni görmeyi çok **arzu ediyordum** İnce Memed.” dedi (İM 4, 2020: 133).

arzula-:

Seni görmeyi çok **arzuluyordum** İM 1, 2021: 260).

Kaymakam Bey’in hanımı seni görmeyi de **arzuluyordu** (İM 1, 2021: 297).

can at-:

²²⁶ *dayan-* fiili; DÖY 1, 2021: 49; AA 1, 2021: 153; K 3, 2020: 62; BAH 3, 2020: 31; T, 2021: 37; AE, 2020: 88; KG, 2021: 40; YÖ, 2021: 35; BE, 2021: 71; TKBK, 2020: 59’da yer almaktadır.

²²⁷ *diren-* fiili; BAH 2, 2020: 383; K 1, 2019: 181/240; K 2, 2020: 355; K 3, 2020: 7/57; KG, 2021: 40; DK, 2020: 373; DÖY 2, 2021: 27; DK, 2020: 417; YÖ, 2021: 29’da yer almaktadır.

²²⁸ *katlan-* fiili; AA 1, 2021: 32; AA 2, 2020: 58/62/210; İM 2, 2021: 373; AGSS, 2021: 93’te yer almaktadır.

²²⁹ *duyumsa-* fiili; BAH 1, 2021: 216; K 2, 2020: 334’te yer almaktadır.

²³⁰ *sez-* fiili; İM 1, 2021: 191; BAH 3, 2020: 68; AA 1, 2021: 385; AA 2, 2020: 57; DÖY 2, 2021: 179; K 3, 2020: 334; AE, 2020: 44; FS, 2019: 182; AGSS, 2021: 153; BE, 2021: 144’te yer almaktadır.

²³¹ *sezil-* fiili; DÖY 2, 2021: 11; K 1, 2019: 158’de yer almaktadır.

²³² *sezinle-* fiili; AE, 2020: 89; İM 1, 2021: 167; İM 2, 2021: 437; İM 3, 2020: 527; DÖY 1, 2021: 186; DÖY 2, 2021: 211; K 1, 2019: 332; K 2, 2020: 323; K 3, 2020: 98; DÖY 1, 2021: 350’de yer almaktadır.

²³³ *can at-* fiili; İM 2, 2021: 247; İM 3, 2020: 145; AA 2, 2020: 229; T, 2021: 39; KG, 2021: 19; BE, 2021: 170; DK, 2020: 146; AGSS, 2021: 104; DÖY 3, 2021: 79; FS, 2019: 92’de yer almaktadır.

²³⁴ *imren-* fiili; FS, 2019: 175; İM 3, 2020: 11; BAH 3, 2020: 233’te yer almaktadır.

²³⁵ *iste-* fiili; K 1, 2019: 152; K 2, 2020: 55; BAH 3, 2020: 24; DÖY 1, 2021: 36; AA 1, 2021: 132; T, 2021: 12; HNA, 2020: 60; BE, 2021: 210; AE, 2020: 83; YÖ, 2021: 17’de yer almaktadır.

Geçen yıl dövüşmedik mi? Dövüşmek için **can atıyor** bunlar (BE, 2021: 116).

Herkes tartışmak için **can atıyor**, bir türlü de kimse imanın sözünü kesmek yürekliliğini gösteremiyordu (İM 4, 2020: 176).

canı çek-:

Ama bir **canı çekiyordu** ki yalabuğu. Ormanı yüreğinde duymanın deliliği... (DÖY 1, 2021: 210)

dayan-:

Bir ağlıyor, bir yalvarıyorlar ki, aman Allah, yüreği olan dayanamazdı, ben bir kuşken bile, dünyanın üstünde, dışında yaşayan bir yaratıkken bile onların ağıtlarına ben bile **dayanamadım**, acıdan yüreğim paramparça oldu..." (FS, 2019: 13).

Gülbahar çok gizli onlara yemek gönderiyor, arada sırada da zindana gidip onları uzaktan gözlüyordu. Bir gün **dayanamadı**, Sofi'ye: "Ahmet'le konuşmalıyım." dedi (AE, 2020: 32).

diren-:

Candarmalar, Candarma Yüzbaşısı durmuşlar onu böylece seyreyliyorlar... Anası hiç çıt bile çıkarmıyor. Salt gelmemekte **direniyor** (YÖ, 2021: 15).

Bu yaşa gelmiş daha genç kızlar gibi kızarıp bozarıyor. Tarla için para almamakta **direniyor** (İM 2, 2021: 47).

duyumsa-:

Tam başının üstünden hangi yönden geldiğini göremediği üç sarıasma geçti. Adam, sarıasmaların çıkardığı esintiyi ensesinde **duyumsadı** (BAH 2, 2020: 12).

İnsan bu kokuyu bedeninin her yerinde **duyumsar** (BAH 2, 2020: 28).

gıpta et-:

Sonra aşağıdaki ovadan, Karakilise'den, Gihadin'den, Iğdır'dan Kürt Beyleri duyular, atı görmeye geldiler, Ahmed'in talihine **gıpta ettiler** (AE, 2020: 17).

Ödü kopuyordu denizden ve balıkçılara işte bu yüzden **gıpta ediyordu** (AGSS, 2021: 25).

göresi gel-:

Seni bir **göresim geldi**, bir göresim geldi ki. Nerede kaldı diyordum, iki yıl oldu sen gideli, değil mi (HNA, 2020: 17)?

Nermin Hanım'ı **göresim geldi**. Nermin Hanım seni çok severdi. Evine gider onu görür geri döneriz (BAH 4, 2020: 139).

heveslen-:

Aman sultanım, dinginle. Ne olur, azıcık filliğe **heveslenmişler** (FS, 2019: 179).

“Senin de sonun böyle olur.” dedi Behçet, babacan. Böyle işlere bu yaşta **heveslenme** (AGSS, 2021: 319).

içine doğ-:

“**İçime** öyle **doğuyor** ki bugün gelecek.” “Gelecek.” dedi Mestan (AA 1, 2021: 283).

İçime bir güzel akıl **doğdu**, ulan dedim, Ali gitmiş olmalı, acımdan da karnım karnıma yapışmış, çıkayım ama nasıl (DÖY 3, 2021: 134)?

imren-:

Hepsinin de karıları orospu. Aldırmazlar, karıları ne yaparsa yapsın. Derviş Bey bunlara o sebepten çok düşman... Adamların giyimlerine **imrendi** (AA 2, 2020: 313).

Oğlum Poyraz, Vasili'yle senin arkadaşlığına **imrendim**. Benim bir arkadaşım yok diye içim içimi yiyordu (BAH 3, 2020: 306).

iste(me)- :

Gözlerini iyice açıp keven dikenlerinin balkıyan pembe bulutu arkasından dingin, ağırbaşlı gelen Hoca'yı bir daha görmek **istedi** ama gözlerini bir karanlık perdesi örttü (İM 3, 2020: 22).

Zülfü'ye gelince o, devletten hiçbir şey istememiş, salt ilçe tapuculuğunu ona yeniden vermelerini **istemmişti** (İM 3, 2020: 37).

Görmüştü ama bunu bir türlü görmek **istemiyordu** (AA 2, 2020: 70).

Yusuf parayı almak **istemedi** (HNA, 2020: 36).

katlan-:

Bundan büyük utanç olur mu? Köylüm için bu utanca **katlandım**. Taşbaşoğlu bir zırnığını bile neden saklamadı (DÖY 2, 2021: 108)?

Göz görmüş bir kere gönül **katlanmıyor**. Şimdi git ona, bugün razı olmazsa, hemen obayı şimdi bırakıp gidiyorum (BE, 2021: 160).

sez-:

Çok derinden bir şeyler **sezmişti**, ta eskiden beri Memo’da, Memo ona her zaman bir hoş davranmıştı (AE, 2020: 42).

Millet, zaten başına geleceği **sezmiş**, hızlanmıştı (DÖY 1, 2021: 66).

sezil-:

Sesinde kendi kendisiyle alay eden bir hava **seziliyordu** (BE, 2021: 183).

Son günlerde kulağına bir şeyler çalınır gibi olmuştu. Köyde de bir korku, bir telaş **seziliyordu** (DÖY 2, 2021: 37).

sezimse-:

Belki de düşünmüyordu, öyle bir şeyi uzaktan uzağa duyumsuyor, **sezimsiyordu** (K 2, 2020: 334).

Çocuk yarı düşte, yeri uykuda kendinden geçmişken Kerem’in döndüğünü **sezimsedi** (K 3, 2020: 163).

sezinle-:

Öğle oldu, gene uyanmadı. Cabbar **sezinliyordu**. İçinden de, “Bunda mutlak bir iş var. Bu deli hiçbir zaman bu vakitlere kadar yatmaz...” (İM 1, 2021: 186)

Bir şeyler, bir olumsuzluk **sezinliyordu** bu Oğuz işinde. Bu Oğuz gibi barışmak işi Beyi çılgına çevirmişti (AA 2, 2020: 90).

“Çeviri yapmak, durumu istediği tarafa çevirmek, kafada kurmak” anlamında *çevir*-²³⁶, *evirip çevir*-; “hak vermek, benimsemek” anlamında *katıl*-²³⁷, *destekle*-²³⁸, *onayla*-²³⁹, *benimse*-

²³⁶ *çevir*- fiili; FS, 2019: 15/16/245; BAH 2, 2020: 335; BAH 3, 2020: 381; İM 2, 2021: 191; K 1, 2019: 156’da yer almaktadır.

²³⁷ *katıl*- fiili; BAH 1, 2021: 67; BAH 2, 2020: 333; BAH 3, 2020: 297; BAH 4, 2020: 111; İM 4, 2020: 155; DÖY 3, 2021: 155; AA 1, 2021: 532; AA 2, 2020: 602; DK, 2020: 155; AGSS, 2021: 5’de yer almaktadır.

²³⁸ *destekle*- fiili; FS, 2019: 109’da yer almaktadır.

²⁴⁰; “bir yazıyı meydana getiren harfleri çözümlemek, seslendirmek, bir okulda öğrenim görmek, kavramak, anlamak” anlamında *oku*-²⁴¹, *okut*-, *okun*-, *dua oku*-²⁴², *Kur'an oku*-; “bir şeyi oluşturmak için emek vermek” anlamında *çalış*-²⁴³, *çabala*-²⁴⁴, *uğraş*-²⁴⁵, *çaba harca*- fiilleri tespit edilmiştir:

benimse-:

Pıslanpatır oyununda da ortadaki yazılı, büyük dört köşe ak mermer taşın üstüne oturur, bir tür yargıçlık yapar, çocukların oyunbozanlık, hile yapmalarına kesinlikle izin vermezdi. Sakırğa işini o kadar **benimsemişti** ki işinden başka dünyayı gözü görmezdi. Çocuklar da ona güvenirlerdi (K 1, 2019: 10).

Ve Halil için karanlık, sonsuz bir uçurumdu Çukurova. Kokusundan eli ayağı çözülüyor, arkadaşlarıyla her buluştuklarında gelecek haftaya yola kesinlikle çıkacağız, diyor, ötekiler de sevinçle bu öneriyi **benimsiyorlardı** (K 1, 2019: 229).

çaba harca-:

Adana'nın, Ceyhan'ın, Kozan'ın Beyleri, Ağaları, Milletvekilleri, Vali Candarma komutanları belki yirminci kere gene araya girdiler, iki soyu barıştırmak için **çaba harcadılar**, ötekiler inat ettiler, barışmadılar, barışamazlardı (AA 1, 2021: 435).

Yalvarmalar yakarmalar para etmiyor, iyice gevşemiş, çözülmüş Mahir Bey ayakta durabilmek için büyük bir **çaba harcıyordu** (AA 2, 2020: 197).

çabala-:

Bun alıyor, boğuluyordu. Uzun bir zaman, can çekişir bir durumda, karanlık bir duvar önünde kaldı. Bu boşluktan kurtulmaya **çabaladı** (DÖY 2, 2021: 53).

²³⁹ *onayla*- fiili; İM 3, 2020: 187; İM 4, 2020: 34; BAH 1, 2021: 246; BAH 2, 2020: 392; AA 1, 2021: 163; AA 2, 2020: 246; DÖY 3, 2021: 260; K 2, 2020: 409; K 3, 2020: 49; FS, 2019: 60'da yer almaktadır.

²⁴⁰ *benimse*- fiili; BAH 1, 2021: 175'de yer almaktadır.

²⁴¹ *oku*- fiili; DÖY 1, 2021: 132; DÖY 2, 2021: 73; DK, 2020: 189; AE, 2020: 95; İM 3, 2020: 48; İM 4, 2020: 83; T, 2021: 9; BAH 4, 2020: 99; TKBK, 2020: 52; YÖ, 2021: 69'da yer almaktadır.

²⁴² *dua oku*- fiili; K 1, 2019: 404/418; K 2, 2020: 27/29; DK, 2020: 143; KG, 2021: 20; YÖ, 2021: 41'de yer almaktadır.

²⁴³ *çalış*- fiili; T, 2021: 71; YÖ, 2021: 55; HNA, 2020: 42; DK, 2020: 287; TKBK, 2020: 46; KG, 2021: 63; K 1, 2019: 243; DÖY 2, 2021: 133; BE, 2021: 134; AE, 2020: 49'da yer almaktadır.

²⁴⁴ *çabala*- fiili; BAH 2, 2020: 196; BAH 3, 2020: 94; K 1, 2019: 13/423; K 2, 2020: 26/30; K 3, 2020: 330; T, 2021: 39; TKBK, 2020: 54; İM 2, 2021: 300; AE, 2020: 84'te yer almaktadır.

²⁴⁵ *uğraş*- fiili; AE, 2020: 28; K 1, 2019: 317; K 2, 2020: 26/55; T, 2021: 71'de yer almaktadır.

Omuzları birden çöktü, ayakta duramadı, önündeki kanepenin ucuna ilişti. Anasını, babasını aklından silmeye **çalabaladı** (BAH 2, 2020: 79).

çalış-:

Yanındakiler, onun ne istediğini hareketlerinden anlamaya **çalışıyorlardı** (AE, 2020: 21).

Köftecinin arabasının üstündeki kargacık burgacık yazıyı da okumaya **çalışıyordu**. Yazıyı çözünce bir sevindi, bir sevindi, içine gelmiş, bir okka acı gibi oturmuş şu öldü ölecek kuşları, başı belada çocukları da bir an için unuttu (KG, 2021: 68).

çevir-:

Anasını istemeyen delikanlı yoktu şu koca Çukarova'da. Anası bütün istekleri **çeviriyordu**. Oğlundan, biricik Hasan'ından ayrılmak istemiyordu (YÖ, 2021: 10).

Ulukopez kem küm ediyor, kırmızı sakalın sözlerini çevirmekte zorluk çekiyordu ki filler sultanı bağırdı: “Olduğu gibi **çevireceksin** bu topalın sözlerini bana. Bir sözcük atlarsan seni kanatlarından tutar iki parçaya ayırırım” (FS, 2019: 16).

destekle-:

Yalnız bilin ki o kasabaya girilmez. Girilmez! diye canı yürekten **destekledi** onu Melek Hanım (TKBK, 2020: 42).

Memet: “Bize bir şey olmaz Zero teyze.” diye Mustafa'yı **destekledi**. Zero Hatun konuştu, yalvardı, yakardı, sertleşti, tarlayı bile ellerinden alacağını söyledi, onlara laf anlatamayacağını anlayınca da öfkeyle yanlarından ayrıldı (K 3, 2020: 583).

dua oku-:

Sonra kafesin ağzını açtı, başladı kuşları teker teker havaya, her kuşun üstüne bir **dua okuyarak**, havaya salıvermeye, ta öğleye kadar okudu, kuşları salıverdi, tam öğle ezanı okunuyordu ki, son koşu uzun uzun okşadı, dualar okudu, uzun uzun abi... (KG, 2021: 20).

Kalabalık ağır ağır kayarak caminin önündeki alanı doldurdu. Kimi **dua okuyor**, kimi konuşuyordu, gözleri köyün üstünü kapkara örtmüş kaynaşan kuşlarda, bekliyorlardı korku içinde (K 2, 2020: 67).

evirip çevir-:

Damgayı kafasında **evirip çeviriyor**, hangi oymağın hangi beyin, paşanın damgası olduğunu bir türlü bulamıyordu. Yalnız bu damga ona korku veriyordu. Böylesi damgalar hep uğursuzdu (AE, 2020: 11).

katıl-:

“Ağrı’nın başı kızarsa dünyayla dövüşür.” diye sevinçlendi. Ahmet ona **katıldı**: “Dövüşür.” dedi (AE, 2020: 16).

Kahkahalarla uzun uzun güldü, Taşkın Bey de ona **katılmış** gülüyordu (İM 4, 2020: 81).

Kur’an oku-:

Bir de genç bir imam ölünün başına oturmuş sallanarak **Kur’an okuyor**, mırıl mırıl (K 2, 2020: 27).

Bu akşam ölü evinde yemek pişmeyecek, köydeki her ev, en fıkarcısından en zenginine kadar ayrıcalıksız yemek pişirecek öyle evine götürecektir, bütün köylü yaşlısından kötürümüne, gencinden çocuğuna kadar ölü evine gelip yemeği burada yiyecekler sonra da **Kur’an okunacak**, dualar söylenecekti (K 2, 2020: 53).

oku-:

Paşa çok **okumuş** bir adamdı. Osmanlıya, Osmanlının ününe çok bağlıydı (AE, 2020: 23).

Veli heyecanlanmıştı. Yüzü sapsarıydı ama ezberini iyi **okumuş**, ödevinin üstesinden gelmişti. Konuşurken o kadar heyecanlanmıştı ki ezberini sonuna kadar götürememişti. Kırık dökük epeyce bir şeyler mırıldandı (AA 2, 2020: 76).

okun-:

Sararmış, kırış kırış olmuş, uzamış yüzünde, alnında çöreklenmiş bir acı **okunuyordu** (DÖY 1, 2021: 9).

okut-:

Bir okudu, bir daha okudu. Bir daha, bir daha okudu... Evirdi, çevirdi okudu. Sonra nüfus memuruna gitti. Ona da **okuttu** (T, 2021: 13).

Bre Hatun bacım, sen de biliyorsun ben o kitabı on sarı altına aldım. İki altında arzuhalciye verdim, bir ayda **okuttum**. Senin için bir iyice ezber ettim (DÖY 1, 2021: 286-287).

onayla-:

“Böyle içmeli.” diye onu **onayladı**, ilk dumanı gözleri kapalı çekerken İsmail Ağa (K 1, 2019: 136).

“Doğru!” diye **onayladı** Zeynullah, insanın böyle bir dayısı olur da, ne kadar zengin olursan ol, insan hiç onun huzurunda keseye davranır mı (İM 4, 2020: 114)?

uğraş-:

Ev işiyle Murtaza Ağa, kendisi **uğraşıyordu**. Kasabanın en güzel evi çeltikçi Uzun Rahmet’indir (T, 2021: 15).

“... Bütün köy, bütün dünya, sen, ben, şu Memet çocuğun dışında herkes ona karşı, onu korkudan öldürmek için hepimiz canımızı dişimize takmış **uğraşıyoruz**” (K 3, 2020: 16).

“Tahmin etmek, çıkarımda bulunmak” anlamında *kestir*⁻²⁴⁶, *çıkır*⁻²⁴⁷, *tahmin et-*, *hesapla-*, *hesap et-*, *hesap kitap et-*, *ölçüp biç-*; “bir olay karşısında bilinci kaybetmek, kendinden geçmek” anlamında *bayıl-*, “bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapmak, sürekli isteme durumunda olmak, bağlanmak” anlamında *alış*⁻²⁴⁸, *alışıver-*, *alıştır-*, *kanıksa*⁻²⁴⁹; “başka bir şeye dönüşmek, dönüştürmek, değişmek, farklılaşmak” anlamında *başkalaş*⁻²⁵⁰, *başkalaştır-*, *değiş*⁻²⁵¹, *değiştir-*, *değiştiriver-* fiilleri kullanılmıştır:

alış-:

²⁴⁶ *kestir*- fiili; İM 2, 2021: 104; AGSS, 2021: 181; DÖY 2, 2021: 251; DÖY 3, 2021: 166; K 3, 2020: 274’te yer almaktadır.

²⁴⁷ *çıkır*- fiili; İM 1, 2021: 118; İM 2, 2021: 58; İM 4, 2020: 160; AGSS, 2021: 90; AA 1, 2021: 548; AA 2, 2020: 90; DK, 2020: 188; K 1, 2019: 164; K 2, 2020: 323; K 3, 2020: 334’te yer almaktadır.

²⁴⁸ *alış*- fiili; AE, 2020: 25; DÖY 1, 2021: 95; DÖY 2, 2021: 159; TKBK, 2020: 11; BE, 2021: 47; İM 4, 2020: 16; AA 1, 2021: 227; YÖ, 2021: 72; AE, 2020: 74; KG, 2021: 45’de yer almaktadır.

²⁴⁹ *kanıksa*- fiili; BAH 2, 2020:123/166/204’te yer almaktadır.

²⁵⁰ *başkalaş*- fiili; DÖY 3, 2021: 312; K 1, 2019: 258; K 3, 2020: 24’te yer almaktadır.

²⁵¹ *değiş*- fiili; K 1, 2019: 394; K 2, 2020: 397; DÖY 1, 2021: 330; DÖY 2, 2021: 251; DÖY 3, 2021: 100; BAH 3, 2020: 44; BAH 4, 2020: 9; KG, 2021: 43; HNA, 2020: 37/61’de yer almaktadır.

Yıl on iki ay Akyollu'yla Sarioğlu soyunun birbirlerini öldürmelerini konuşmaya **alışmışlardı** (AA 1, 2021: 176).

Sarp yerlerin insanları adım atarken ayaklarını havaya fazla kaldırırlar. Dizleri hizasına kadar. Sonra ihtiyatlı, korka korka indirirler. Buna **alışmışlardır**. Hâlbuki ova insanları tam aksinedir (İM 1, 2021: 75).

alışıver-:

İnsan Laliş'e varınca, bu dünyadan her şeyiyle ayrılıyor, başka, büyülü bir dünyaya giriyor, burada doğmuş büyümüşçesine hemen oraya **alışıveriyor**, bir daha da oradan ayrılmak istemiyor (BAH 1, 2021: 259).

alıştır-:

Cemal bütün gece eli yüreğinde uyanık bekliyor, kendini **alıştırmıştı** ama sabaha karşı uyukluyordu biraz, işte bu sıralarda da gelebilirdi (K 2, 2020: 69).

Salih'in içi sızladı, bir de kesinlikle kendisine söz verdi, onun kanadını ne yapıp edip iyileştirecek, kuş iyileşene kadar onu kendine **alıştıracak**, koynuna alacak, ona insan kokusunu sevdirecekti (AGSS, 2021: 262).

başkalaş-:

Bir akşamüstü birden Gülbahar **başkalaştı**. İçindeki sevgi fırtınası esmeye başladı (AE, 2020: 37).

Her tar gelişte Usta **başkalaşıyor**, tar yukardan görünür görünmez, tarı Usta kendisi görmemişse, bir tarın geldiğini, kendi tarının geldiği haberini bir çocuk, bir köylü ona ulaştırıyordu (K 2, 2020: 177).

başkalaştır-:

Ömer ilk olarak başını kaldırabildi, Meryemce'ye baktı. Ocağın közlerinin ışığı yüzüne, akşam güneşiyle birlikte vuruyor, onu bir **başkalaştırıyordu** (DÖY 3, 2021: 312).

bayıl-:

Meryem, bir gün akşama kadar, acıdan kıvranarak hem ağlamış, hem gülmüştü. Sonunda da **bayılmış**, doktora ulaştırmışlar da, son anda canını kurtarabilmişlerdi (K 3, 2020: 136).

Aylar sonra kızın başı suda, o yittiği yerde suyun içinden bir daha çıkmış, Hüseyin Bey sevincinden **bayılmış**, ayıldığında bakmış ki kız gene yok orada (K 1, 2019: 59).

çıkart-:

Onu bir yerlerden tanıyordu ya nereden, **çıkartamıyordu** (İM 3, 2020: 463).

Bu sevincin sebebini **çıkartamıyordu**. Hâlbuki şu aşağıdaki köyden bir tek kişiyi bile tanıyordu. Köyün adını bile bilmiyordu (YÖ, 2021: 64).

değiş-:

“Yıllarca mastika bulup içememiştım.” dedi, kederli yüzü birden **değişti**, Poyraz’a döndü: “Bak, arkada masada duruyor, şaraplar, rakılar. Etler nerede kaldı” (BAH 3, 2020: 159)?

Zero bir şeyler sezinliyor, köyde kendi üstüne bir şeylerin dolaştığını anlıyor ama neyin ne olduğunu bir türlü çıkartamıyordu. O kendisini görür görmez hemen ayağa fırlayıp el pençe divan duranların, yaltaklanarak gülümseyenlerin tavırları olduğu gibi **değişmişti** (K 2, 2020: 323).

değiştir-:

Çocuğun doğması **değiştirmişti** onu. Çocuğundan başka kimseyi düşünmüyor, çocuğundan başka dünyayı gözü görmüyordu. Gülüyor, eğleniyor, çalışıyordu. Köyde herkes onu sevmeye başlamıştı (YÖ, 2021: 29).

değiştiriver-:

“Tamam.” diye şakıdı Poyraz. Bir tek insan, bir yaşlı kadın insanın yaşamını birden **değiştiriveriyor** (BAH 1, 2021: 235).

hesap et-:

Bir yandan teşbihini çekiyor, bir yandan da düşünüyor, parmaklarıyla bir şeyler **hesap ediyordu** (K 1, 2019: 276).

“Hatun Bacı!” dedi, “ben **hesap ettim**, tam otuz yedi kurşun işimi görüyor. Gerisini ne yapayım” (K 2, 2020: 283)?

hesap kitap et-:

Bundan sonra her iki üç güne bir parasını torbadan çıkarıp uzun uzun düşünerek, **hesap kitap edip** döne döne saymaya başladı. Sonunda da bahçe sahibiyle helalleşip ver elini dağlar diyerekten yola düştü (K 1, 2019: 241).

İşte senin yedi yılda yediğini **hesap kitap ettim**, bir de her kurban bayramında harcadıklarını, bir de dünkü dağıttıklarını oturdum hesap kitap ettim, deftere yazıya döktüm, sen bana elli dokuz lira yetmiş üç kuruş borçlu kalıyorsun (K 1, 2019: 275).

hesapla-:

Bir taşla kaç kuş vuracağını Ali Safa Bey çok önceden **hesaplamış**, Arif Saim Bey'in karşısında bin bir şaklabanlıklar yapmış, arzusunda da muvaffak olmuştu (İM 2, 2021: 220).

İki güne bir balığa çıktıklarında Kaba Ada'ya da uğruyor, pınarından su içiyor, buradaki delice zeytin, çınar ağaçlarının önlerindeki kışta köylerine ne kadar yeteceğini **hesaplıyorlardı** (BAH 3, 2020: 427).

kanıksa-:

P.T.T. Müdürü her akşam tellerin bir suretini Kaymakama getiriyordu. Kaymakam çileden çıkıyordu. Çıkıyordu ama ne gelirdi elden? Dişini sıkıyordu. En sonunda **kanıksadı**. Birinci gün şaşırmış, deliye dönmüştü (T, 2021: 53).

O günlerde bu teller üstüne ne Ankara'dan ne de Adana'dan bir haber çıkmıyordu. Belli ki oradakiler böylesi telleri **kanıksamışlardı**. Kös dinliyorlardı (T, 2021: 9).

kestir-:

Babasının bir atı kaçsa da gitse böyle bir Ahmed'in kapısında dursaydı acaba atı geri verirler miydi? Vermeseler babası nasıl davranırdı acaba? İşte bunu bir türlü **kestiremiyordu** (AE, 2020: 25).

Zaten zenginler, âyan ve eşraf Mustafa Kemal Paşa'ya böyle bir hediye yapmak için can atıyorlardı. Fakat kumandanın tepkisinin ne olacağını **kestiremiyorlar**, korkuyorlardı (İM 2, 2021: 163).

ölçüp biç-:

Mustafa ona kaş altından kurnaz, baktı, düşündü, araştırdı, kafasında **ölçtü biçti**, tırnaklarını kemirdi, avurdunun içini yedi (K 2, 2020: 391).

Yel Musa uzun bir süre bu izlerin başında bocaladı. Yönleri, izleri **ölçtü biçti** (İM 2, 2021: 211).

tahmin et-:

Bizim atalarımız da böyle, işte tam böyle barışıklardı. Böylece işte... tam bunun gibi. Bilmiyordu ya ama **tahmin ediyordu**. Yalan söylediğinden azıcık utanmıştı ama başka türlü de olamazdı (AA 2, 2020: 89).

“Kuşku içinde bulunmak, kuşku duymak, şüphelenmek” anlamında *hilelen-* (şüphelenmek), *ikircik geçir-*, *ikirciklen-*²⁵², *işkillen-*²⁵³, *kuşku düş-*, *kuşkulan-*²⁵⁴, *pirelen-*, *şüphe et-*, *şüphelen-*²⁵⁵; “bir şeyi üstünden atmak, silkelenmek” anlamında *silkin-*, “daha önce görülen, bilinen kimseyi daha sonra karşılaştığında hatırlamak, bilip ayırım yapmak” anlamında *tanı-*²⁵⁶, “hoşa gideni seçmek, tercihi bir yönde kullanmak, iyi olanı yeğlemek” anlamında *karar kıl-*²⁵⁷, *seç-*²⁵⁸, *seçebil-*²⁵⁹, *seçil-*²⁶⁰, *yeğle-*²⁶¹, “delirmek, aklını kaybetmek” anlamında *aklını fittir-*, *aklını kaçır-*²⁶², *aklını oynat-*²⁶³, *çıldır-*²⁶⁴, *çıldirt-*²⁶⁵, *çivdir-*, *çivdiriver-*, *dellen-*²⁶⁶ fiilleri kullanılmıştır:

²⁵² *ikirciklen-* fiili; AE, 2020: 42; DÖY 3, 2021: 23; İM 3, 2020: 447; İM 4, 2020: 391; AA 2, 2020: 109; BAH 3, 2020: 122; AGSS, 2021: 364; K 3, 2020: 219; DK, 2020: 7; BE, 2021: 210’da yer almaktadır.

²⁵³ *işkillen-* fiili; K 1, 2019: 359; K 2, 2020: 324’te yer almaktadır.

²⁵⁴ *kuşkulan-* fiili; İM 1, 2021: 165; İM 2, 2021: 226; İM 3, 2020: 60; BAH 1, 2021: 282; AGSS, 2021: 335; DÖY 3, 2021: 182; K 1, 2019: 215; K 3, 2020: 217; FS, 2019: 136; BE, 2021: 164’te yer almaktadır.

²⁵⁵ *şüphelen-* fiili; İM 1, 2021: 102’de yer almaktadır.

²⁵⁶ *tanı-* fiili; İM 3, 2020: 67; İM 4, 2020: 78; DÖY 2, 2021: 126; DÖY 3, 2021: 257; YÖ, 2021: 51; TKBK, 2020: 17; KG, 2021: 53; AGSS, 2021: 21; DK, 2020: 52; AE, 2020: 66’da yer almaktadır.

²⁵⁷ *karar kıl-* fiili; AA 2, 2020: 80/257; AE, 2020: 18; İM 3, 2020: 145; T, 2021: 54; DÖY 1, 2021: 25’de yer almaktadır.

²⁵⁸ *seç-* fiili; TKBK, 2020: 52; AA 2, 2020: 55; BAH 2, 2020: 180; BAH 4, 2020: 76; DÖY 3, 2021: 99; K 3, 2020: 285; İM 1, 2021: 82; İM 2, 2021: 278; AGSS, 2021: 183; BE, 2021: 278’de yer almaktadır.

²⁵⁹ *seçebil-* fiili; DÖY 3, 2021: 103/196; AA 1, 2021: 413; İM 1, 2021: 35; BAH 2, 2020: 304; K 2, 2020: 8; K 3, 2020: 70’de yer almaktadır.

²⁶⁰ *seçil-* fiili; HNA, 2020: 59; İM 2, 2021: 92; DÖY 1, 2021: 40; DÖY 3, 2021: 96; K 1, 2019: 7/294; K 3, 2020: 121/170; FS, 2019: 26’da yer almaktadır.

²⁶¹ *yeğle-* fiili; İM 3, 2020: 155’de yer almaktadır.

²⁶² *aklını kaçır-* fiili; BAH 2, 2020: 21; K 3, 2020: 49’da yer almaktadır.

²⁶³ *aklını oynat-* fiili; DK, 2020: 354; AA 1, 2021: 100; İM 2, 2021: 40; DÖY 3, 2021: 143/188/338; BAH 2, 2020: 41; BAH 4, 2020: 205; AE, 2020: 91’de yer almaktadır.

²⁶⁴ *çıldır-* fiili; DK, 2020: 236; K 1, 2019: 276; K 2, 2020: 181; K 3, 2020: 123; AA 1, 2021: 132; DÖY 1, 2021: 34/143; KG, 2021: 24; YÖ, 2021: 9; AE, 2020: 88’de yer almaktadır.

²⁶⁵ *çıldirt-* fiili; BAH 1, 2021: 101; DÖY 2, 2021: 10’da yer almaktadır.

aklını fittır-:

Zeki Bey gülmüş: “Sen yavaş yavaş **aklını fittırıyorsun** Tellal Ağa.” demiş, ona acıyarak bakmıştı (AA 2, 2020: 333).

aklını kaçır-:

Ne alacağı oğlum, sen delirdin mi, **aklını** mı **kaçırdın** (K 1, 2019: 279).

Ama Zeynel şu anda, şuradan, şu takanın ambarından başını çıkarıverse sevincinden **aklını kaçırırdı** (DK, 2020: 344).

aklını oynat-:

Aklını oynatmış sandı Gülbahar (AE, 2020: 50).

Bu oğlan delirmiş, **aklını** mı **oynatmış**, diye dişlerinin arasından ıslık gibi sordu İsmail Ağa (K 1, 2019: 330).

çıldır-:

Öfkeden kudurmuş Kerem ayağa fırladı: “Seni yalancı köpek,” diye bağırdı. “Seni yalancı uyuz köpek. Sen korkudan deliriyorsun. Seni buraya gönderen anan da korkusundan **çıldırıyor...**” (K3, 2020: 123).

“Beni kızdırıp dışarı çekmek istiyor Mustafa... Dışarı çekmek. Çıkmayacağım dışarı... Yiğitse buraya gelsin. Çıkmayacağım. **Çıldırıyor** ben çıkmayınca (AA 1, 2021: 132).

çıldır-:

İçerde, tahtaların üstünde pul pul yanan pembe başörtüsünden yoğun bir kız memesi kokusu fışkırıyor, bu koku onu **çıldırtyordu** (BAH 1, 2021: 101).

“Erkek olmayanın yalanı çoktur.” İşte bu öldürür onu. **Çıldırır** (DÖY 2, 2021: 10).

çıvdır-:

Ummahan, bu gidişle sen aklını **çıvdırıp** Vurgun Ahmet gibi olacaksın (DÖY 2, 2021: 24).

²⁶⁶ *dellen-* fiili; HNA, 2020: 61; BAH 3, 2020: 76; K 1, 2019: 308’de yer almaktadır.

Terliyor muymuş Hamdi, doğru mu? Kim söyledi? Sabaha kadar terliyormuş Beyim, boğuluyormuş. Korkudan delleniyormuş. Aklını **çıvdırmış** Beyim, öldürmemek daha iyi onu Beyim (AA 1, 2021: 211).

çıvdırır-:

Can! Bir can! Bir başına insan bir iki ayda aklını **çıvdırırır** yok, çıtırtı yok (DÖY 1, 2021: 141).

dellen-:

Terliyor muymuş Hamdi, doğru mu? Kim söyledi? Sabaha kadar terliyormuş Beyim, boğuluyormuş. Korkudan **delleniyormuş**. Aklını çıvdırmış Beyim, öldürmemek daha iyi onu Beyim (AA 1, 2021: 211).

hilelen-(şüphelenmek):

Bir şeylerden **hilelenmiş** olacak ki kulak kabartmış her yöreyi dinliyordu. Bir süre dinleyerek kuşkuyla yöresini inceleyerek orada öyle bakındı kaldı (K 1, 2019: 215).

ikircik geçir-:

Hurşit Bey atından indi, çocuğu öyle görünce sapsarı kesilip bir süre **ikircik geçirdi** sonra yürüdü, usulca çocuğu oradan incitmeden çıkardı (K 2, 2020: 42).

Halil oraya oturmaya **ikircik geçirince** İsmail onu elinden tutup başköşeye, kendi yeri olduğu belli sedirin ucuna götürdü oturttu, kendi de karşı sedire geçti (K 1, 2019: 350).

ikirciklen-:

Bozulmuş, **ikirciklenmiş** Yüzbaşı gülümsemeye çalışarak boynunu kıvrıp duruyordu (İM 3, 2020: 116).

Ya Topal Ali? Topal Ali deyince **ikirciklendi**. Sonra da birden pişman oldu Topal için böyle düşündüğüne (İM 3, 2020: 16).

işkillen-:

O gece sabaha kadar uyuyamadı, anasının yüzüne bakamadı. Anası **işkillenmişti**. Konuşuyordu onunla. Söylüyor söylüyor, onu öpüyor kucaklıyordu (YÖ, 2021: 35).

Hürü Ana gene kızmış, **işkillenmişti**: “Sen duymadın mı bütün bunları” (İM 3, 2020: 288)?

karar kıl-:

En sonunda Çukur’daki Temir Ağa’da **karar kıldı** (BE, 2021: 39).

Kalktılar, boş evlerin hepsine girdiler çıktılar, her evi incelediler, sonunda bahçesinde portakal ağaçları olan bir evde **karar kıldılar** (BAH 3, 2020: 358).

kuşku düş-:

Derviş Bey belli etmeden Mustafa Bey’i şöyle bir tepeden tırnağa süzdü sonra hiçbir şey olmamış gibi odaya yürüdü, ayakta durmuş kalmış adama sağ omzu sürünerek sedire kadar vardı. İçine **kuşku düştü** Mustafa Bey’in ama geriye dönemedi (AA 1, 2021: 444).

kuşkulan-:

Belki de birazcık **kuşkulanıyordu** ama pek oralı değildi (K 1, 2019: 299).

Önce Zülfü kalktı yerinden, atlardan iyi anlardı, atın ağzına baktı, bu adını ağzına beşinci bakışıydı, mühür var mı, yok mu diye, bir kere **kuşkulanmıştı** (İM 4, 2020: 213).

pirelen-:

Halil: “Ağam.” diyecek oldu. “Haydi haydi.” diye gürledi Ağa, bir şeylerden **pirelenmiş** olacak ki... (K 1, 2019: 263).

seç-:

Köyün içinde candarmaları gördü. Gidiyor geliyorlardı. Sonra damlar arasında kendi damlarını **seçti** (İM 2, 2021: 145).

... Hangi ev olduğunu yazamayacağım. Evin en güzelini Baytar Bey ile arkadaşları **seçsinler** (BAH 3, 2020: 148).

seçebil-:

İki metre ileriye insan göz açıp da bakamıyor, baksa da ortalığı ancak bu apak, saydam, çatır çatır eden ışık arkasından hayal meyal **seçebiliyordu** (K 1, 2019: 166).

Alacakaranlıkta birbirlerinin yüzünü ancak **seçebiliyorlardı** (BAH 1, 2021: 222).

seçil-:

Sonra Cabbar’a döndü. Cabbar’ın yüzü karanlıkta hayal meyal **seçiliyordu** (İM 1, 2021: 288).

Karanlık kavuştu. Daha ay doğmamıştı. Ama çalıların karartısı **seçiliyordu** (AA 1, 2021: 216).

silkin-:

“Böyle bir düşmanla karşı karşıya olmak beni kahrediyor. Görsün o, görsün o.” diye bağırdı ve o yılgın öfkeli hâinden o anda **silkindi** (AA 1, 2021: 149).

şüphe et-:

Ben kimden **şüphe ediyorum** bunu size açıkça söylemeliyim (İM 3, 2020: 377).

şüphelen-:

“Belli etmeyin.” diyordu boyuna. “Belli etmeyin ki şüphelenmesin. Şüphelenmesin ki onu suçüstü yakalayalım.” Ali azıcık **şüphelendi** ama aldırmadı çünkü geldiği günden bu yana herkes ona böyle düşmanca bakıyordu (DÖY 3, 2021: 179).

Candarmalar arıyorlar, bir araya gelip, anlamsız, biteviye, aynı vın vın sesle, sesleri yankılanıp çoğalarak konuşuyorlar, durup kulak kabartıyor, dinliyorlar, bir şeylerden **şüphelenmişler**, gene dağılıp arıyorlardı (AA 2, 2020: 571).

tanı-:

“Ahmet Ahmet!” diye bağırdı Ahmet Sofi’nin sesini **tanıdı**, kapıya yürüdü, açtı: “Buyur dayı!” dedi (AE, 2020: 14).

Burada ki çocukların hemen hepsini **tanıdı** (DK, 2020: 106).

yeğle-:

Köylülerin bir kısmı temkinli davranıp konuşmadı, ötekilerse Salman üstüne hemen bir yiğitlik türküsü çıkardılar. Ama daha şimdiden açıkça söyleyemiyor, onlar da beklemeyi **yeğliyorlardı** (K 2, 2020: 291).

Bunlar yıllık kirayı **yeğlediler** çünkü bunlar, şu gelen çıplakların topu ölmeden bir kısmını bahara çıkarabilmeyi kafalarına koymuşlardı (BAH 3, 2020: 355).

“Bir şeyin olmasını istemek, beklemek, sanmak, tahmin etmek” anlamında *bekle*⁻²⁶⁷, *bekleme*⁻²⁶⁸, *car um*⁻²⁶⁹, *imdat um*⁻²⁷⁰, *um*⁻²⁷¹, *umar bekle-*; “bir şeyin sebebini anlamak için çabalamak, kaygılanmak, üzülmek, tasalanmak” anlamında *merak al-*, *merak et*⁻²⁷², *merak sal-*, *merak sar*⁻²⁷³, *meraklan*⁻²⁷⁴; “çok merak etmek” anlamında *çatla*⁻²⁷⁵, *çatlat*⁻²⁷⁶, *çatlayıver-*; “sabırlı davranmamak, sabredememek” anlamında *sabırsızlan*⁻²⁷⁷ fiilleri kullanılmıştır:

bekle-:

Mustafa da **bekliyordu**. Her gelen adama umutla koşuyor, o adamın getirdiği haberi dinliyordu (K 2, 2020: 64).

Çocuklara ayağa kalkmışlar havada sürüp giden bu cebelleşmeyi gözlüyorlar, kırmızı kanatlı kartal bir kuşu yakalayabilecek mi diye merakla **bekliyorlardı** (K 1, 2019: 224).

bekleme-:

Keklikler gece yarısı, sabaha karşı, dal öğlen, ne zaman olursa olsun keyiflenince ötüyorlardı. Aşağıda tortunun içinden bir keklik sesi geldi. Gülbahar’ı bu **beklemediği** ses irkiltti (AE, 2020: 41).

Hasan’ın hiç **beklemediği** bir şey oldu. Ummuhan karşısına dikildi (DÖY 2, 2021: 12).

car um-:

²⁶⁷ *bekle-* fiili; DÖY 1, 2021: 244; DÖY 2, 2021: 226; K 1, 2019: 228; K 2, 2020: 178/237; K 3, 2020: 340; DÖY 1, 2021: 28/271’de yer almaktadır.

²⁶⁸ *bekleme-* fiili; K 1, 2019: 21; K 3, 2020: 280; FS, 2019: 80; AA 1, 2021: 421; AE, 2020: 51; İM 1, 2021: 74; DÖY 2, 2021: 19; DÖY 3, 2021: 240; YÖ, 2021: 25; T, 2021: 23’te yer almaktadır.

²⁶⁹ *car um-* fiili; K 3, 2020: 280; DÖY 2, 2021: 84’te yer almaktadır.

²⁷⁰ *imdat um-* fiili; İM 2, 2021: 231; BAH 3, 2020: 90’da yer almaktadır.

²⁷¹ *um-* fiili; AA 1, 2021: 186; K 1, 2019: 120/261; K 2, 2020: 376; K 3, 2020: 167; HNA, 2020: 18; DK, 2020: 388; DÖY 3, 2021: 211; AA 1, 2021: 169; DÖY 3, 2021: 10’da yer almaktadır.

²⁷² *merak et-* fiili; AE, 2020: 30; İM 2, 2021: 18; AA 1, 2021: 83; DK, 2020: 30; K 2, 2020: 57; KG, 2021: 60; AGSS, 2021: 16; YÖ, 2021: 19; TKBK, 2020: 30; BE, 2021: 213’te yer almaktadır.

²⁷³ *merak sar-* fiili; AGSS, 2021: 16’da yer almaktadır.

²⁷⁴ *meraklan-* fiili; BAH 2, 2020: 149; K 3, 2020: 197’de yer almaktadır.

²⁷⁵ *çatla-* fiili; İM 3, 2020: 145; KG, 2021: 52; AA 2, 2020: 85; DÖY 1, 2021: 97; DÖY 2, 2021: 27; DK, 2020: 91; T, 2021: 44; YÖ, 2021: 87; FS, 2019: 62; DK, 2020: 19’da yer almaktadır.

²⁷⁶ *çatlat-* fiili; K 3, 2020: 236’da yer almaktadır.

²⁷⁷ *sabırsızlan-* fiili; DÖY 1, 2021: 251; AGSS, 2021: 294; AA 1, 2021: 537; AA 2, 2020: 465; İM 2, 2021: 140; K 1, 2019: 356; K 2, 2020: 192; K 3, 2020: 518; DK, 2020: 292; FS, 2019: 114’te yer almaktadır.

İdris Bey uçan kuştan **car umuyordu**. Çukurova’da gitmedik ağa, bey, hatırlı kişi bırakmamıştı (İM 2, 2021: 438).

Uçan kuştan, dosttan düşmandan, yerdeki karıncadan **car umuyordu** (İM 3, 2020: 15).

çatla-:

Merakımdan **çatlayacağım**. Delirmiş mi dolanıp duruyor (BE, 2021: 202).

çatlat-:

“Hem söze başlayacaksın hem de sözün ardını getirmeyeceksin. İnsanı da **çatlatacaksın**. Sana diyorum. Söyle bana, biz Girit’ten geldikten sonra ne oldu” (BAH 4, 2020: 39)?

Onu kucakladı. Ne oldu sana, ne oldu, çabuk söyle de **çatlatma** beni (K 1, 2019: 135).

çatlayıver-:

Şu balıkçılar olmasa, şu demirciler, şu kaçakçılar olmasa, şu karayılan, kır at, şeftali ağacı olmasa, alimallah Salih orta yerinden çat der de **çatlayıverir** (AGSS, 2021: 86).

imdat um-:

“Biliyorum ya, o korkudan ölüyor. Hiç uyumuyor. Uçan kuştan, yerdeki karıncadan **imdat umuyor**, kurşun geçirmez karanlığa sabaha kadar kurşun sıkıyor (BAH 4, 2020: 173).

“Öyle!” dedi Zero, “ne yapsın fıkara, uçan kuştan **imdat umuyor**” (K 3, 2020: 418).

merak al-:

Lena’yı da bir **merak almıştı**. “Gelecek, geliyor.” diyor, o da yola bakmaktan kendini alamıyordu (BAH 2, 2020: 109).

merak et-:

Ve birkaç gün sonra Haydar’a aşireti beyinden haberci geldi: “Paşa **merak etmesin**, Ahmed’in, atını, dağlıların yerini bulduk.” diye (AE, 2020: 28).

...Haydi Şimdi beni adaya götür de çabuk geriye d n, anan seni **merak eder** (BAH 1, 2021: 70).

merak sal-:

Zeynel kaç yaŐındaydı hiç anımsayamıyor, kartala, niyet iye **merak salmıŐtı** (DK, 2020: 278).

merak sar-:

Zeynel de bir ara lodos ulu a **merak sardı**, sabahları erken uyanıp yarı beline kadar denize girdi ama yapamadı, deniz ustura gibi onun zayıf bedenini biçti (DK, 2020: 314).

Bir de  Őıklara **merak sardılar** bugünlerde. Kaymakamı, milletvekili, valisi,   retmeni bu  ingeneleri dinlemeye bayılıyorlardı (AA 1, 2021: 187).

meraklan-:

Alandaki kalabalıkta s reler geçtikçe heyecanlanıyor, öfkeleniyor, **meraklanıyordu** (K 1, 2019: 337).

Bir süre daha durdu. Sonra birden söyledi: “Hani bugün gelinlen d v Őmediniz de baŐınızda büyük bir hâl mi var dedim, **meraklandım**” (D Y 2, 2021: 47).

sabırsızlan-:

H s k **sabırsızlanıyordu**, birden patladı: “Nerede, bacı, o?” dedi (HNA, 2020: 58).

Bekledi, bekledi, **sabırsızlandı**. GüneŐin ilk ıŐıkları ovayı yaladı geldi ( M 2, 2021: 442).

um-:

H r  Ana’nın bu sözleri duyunca yakasına yapıŐaca ını, “Nereye, nereye avrat yürekli önce Memed, nereye?” diyece ini **ummuyordu** ( M 3, 2020: 407).

Paşa sonucu böyle **ummuyordu**. Ahmed’in karŐılığı gelir gelmez öfkeden delirdi. Paşa geleneği biliyordu (AE, 2020: 18).

umar bekle-:

Ya ulaşamaz bir karanlığa kalırsa, deli olurdu. Yolun ortasında, sıcağın altında durmuş, bir **umar bekler** gibi sağına soluna bakınıyordu (K 3, 2020: 61).

“Bir olaya, duruma ilgi alaka göstermek” anlamında *ilgilen*⁻²⁷⁸, *ilgilendir*-; “bir şey karşısında çok etkilenmek, etkilemek” anlamında *büyüle*⁻²⁷⁹, *büyülen*⁻²⁸⁰, *etkile*⁻²⁸¹, *etkilen*-; “kendi hakkı olan bir şeyi artık istememek, bağlandığı bir şeyi bırakmak, bıraktırmak” anlamında *cay*⁻²⁸², *caydır*-, *vazgeç*⁻²⁸³, *vazgel*-; “konuşmayı kesmek, konuşmaktan vazgeçmek” anlamında *sus*⁻²⁸⁴, *susuver*-, *yut*-, *yutkun*⁻²⁸⁵, *yutuver*- fiilleri kullanılmıştır:

ilgilen-:

“Ne olmuş İnce Memed’in atına?” diye **ilgilendiler** (İM 4, 2020: 179).

Koca Halil’in sakalı titredi. Bir yandan da konuştuklarıyla **ilgileniyorlar** diye sevindi (DÖY 1, 2021: 33).

ilgilendir-:

“Doğru mu acaba?” diye yeniden sordu. Onu bu **ilgilendiriyordu** (AA 1, 2021: 478).

Bir çekirge tutuyor, yolup iki parmağı arasına alıyor, keklik uzaklardan atlayarak, onun ta yükseklerle kaldırdığı çekirgeyi kapıyordu. Bu da Yusuf’u **ilgilendirdi** (K 3, 2020: 483).

büyüle-:

²⁷⁸ *ilgilen*- fiili; AE, 2020: 27/28; AGSS, 2021: 93; AA 1, 2021: 143; AA 2, 2020: 66; İM 1, 2021: 76; BE, 2021: 246; DK, 2020: 33’te yer almaktadır.

²⁷⁹ *büyüle*- fiili; FS, 2019: 87; BAH 1, 2021: 84; BAH 2, 2020: 19; K 2, 2020: 309/428; AE, 2020: 78; BAH 2, 2020: 208/344; BAH 4, 2020: 57; AGSS, 2021: 14’te yer almaktadır.

²⁸⁰ *büyülen*- fiili; BAH 3, 2020: 232; BAH 4, 2020: 131; İM 2, 2021: 364; AA 1, 2021: 402; AA 2, 2020: 603; AGSS, 2021: 67; DÖY 3, 2021: 233; K 3, 2020: 600; DK, 2020: 396; BE, 2021: 184’te yer almaktadır.

²⁸¹ *etkile*- fiili; BAH 1, 2021: 57BAH 2, 2020: 188; BAH 3, 2020: 416; İM 4, 2020: 475; DÖY 3, 2021: 143; K 1, 2019: 366; K 2, 2020: 328; K 3, 2020: 263/322’de yer almaktadır.

²⁸² *cay*- fiili; BAH 1, 2021: 316; AA 1, 2021: 342; AA 2, 2020: 98; BE, 2021: 211; YÖ, 2021: 45; K 1, 2019: 110; K 3, 2020: 456; BE, 2021: 111; DÖY 2, 2021: 315; DÖY 3, 2021: 166’da yer almaktadır.

²⁸³ *vazgeç*- fiili; YÖ, 2021: 47; T, 2021: 36; İM 3, 2020: 144; DK, 2020: 132; FS, 2019: 94; K 2, 2020: 57; AA 1, 2021: 537; BE, 2021: 28; TKBK, 2020: 31; AE, 2020: 102’de yer almaktadır.

²⁸⁴ *sus*- fiili; DÖY 1, 2021: 30; BAH 2, 2020: 32; İM 3, 2020: 59; T, 2021: 33; FS, 2019: 62; YÖ, 2021: 13; DK, 2020: 35; BE, 2021: 90; AE, 2020: 89’da yer almaktadır.

²⁸⁵ *yutkun*- fiili; BAH 2, 2020: 187; DÖY 3, 2021: 70/248; T, 2021: 47; İM 1, 2021: 89; K 2, 2020: 108’de yer almaktadır.

Salman'ın ona verdiği kuşu görünce eli ayağı tutulmuş, mavinin ortasındaki yumuşak, kadife kapkara ışıltı onu **büyülemişti** (K 1, 2019: 202).

Bu yetiştirdiği insanlar taparlar Derviş Bey'e, **büyüler** onları Derviş, istediğini yaptırır (AA 1, 2021: 245).

büyülen-:

Dünyanın bütün kederi, sevgisi, gelmiş bu ermiş yüzlü adamın gözlerine birikmişti. Gülbahar, o geceden beri Memo üstünde de çok düşünmüştü. Her dediğini, kellesini koltuğuna alarak **büyülenmiş** gibi yerine getiriyordu (AE, 2020: 58).

Sonra Ali yerinden çok dingin, aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi kalktı, onun karşısına geçip gözlerini onun gözlerine dikti, uzun bir süre **büyülenmiş** gibi böyle kalakaldı (İM 3, 2020: 61).

etkile-:

“Olur.” dedi Mustafa, onun elini usulca sıkarak. Onun bu sevgisi Meryem'i de **etkiledi** (K 3, 2020: 137).

Kara haberi, olaydan birkaç gün sonra Seyran'ın babası Molla Halil duydu. Olan biten onu o kadar **etkiledi** ki hemen hastalandı (İM 2, 2021: 130).

etkilen-:

Sonra karasevda üstüne uzun bir konuşma yaptı, oğullar çok **etkilendiler** (BAH 2, 2020: 119).

cay-:

İstekleri o kadar çoğalmıştı ki utandı. Bir kısmından vazgeçmeye kalktı. Sonra da bu düşüncesinden **caydı** (BE, 2021: 35).

“Sendin Osman oğlan, sendin o. Şimdi neden **cayıyorsun?**” diye Zeynel'e arka çıktı (İM 2, 2021: 73).

caydır-:

Bir gün akşama kadar Adil'e yalvarmış, ayaklarını öpmüş, önünde gözyaşı dökmüş, Adil'i sözünden **caydıramamıştı** (DÖY 2, 2021: 315).

vazgeç-:

Ya İsmail'i ya çocuklarını, her şeyden dünya malından **vazgeçsinler** (BAH 4, 2020: 178).

Bundan sonra Mahir Bey, Derviş Bey'le böyle kendi zoruyla barışmaktan **vazgeçti**, Muzaffer'i çağırıp meseleyi açık açık ortaya koydu (AA 2, 2020: 62).

vazgel-:

“Derviş, yaz ona.” dedi. “Yaz ki yüreğine işlesin. Yaz ki Sarioğlu'nun karşısında nasıl durmalı onu öğrensın. Ya da bu işten **vazgelsin...**” (AA 1, 2021: 173)

sus-:

Gülbahar: “Hiç kimse öldürölmesın.” dedi. Ahmet **sustu**. Gülbahar onu kucakladı (AE, 2020: 45).

“Sus be Süleyman, bu kadarı da fazla,” diye kızdı Mahmut. “Doğru amenna...” Bana baktı, **sustu** (DK, 2020: 21).

susuver-:

Hep konuşuyor, konuşuyor sonra birdenbire **susuveriyordu** (KG, 2021: 7).

yut-:

At bu yola girince Meryemce daha da azıttı. Artık söylediklerini Koca Halil ayan beyan duyuyordu. Duyuyor, duymamazlıktan geliyor, **yutuyordu** (DÖY 1, 2021: 50).

Aynı hikâyeyi belki beş altı adamdan duyuyorlar, gene de hikâyeyi dinlemiyorlar **yutuyorlardı** (İM 2, 2021: 380).

yutkun-:

“Amca!” dedi, “benim de hakkımı verir misin? Hani çangal boynuzlu...” **Yutkundu** (HNA, 2020: 33).

İkisi de aklına geleni söyleyemedi. Hüsne Hatun **yutkundu** (İM 4, 2020: 41).

yutuver-:

Mustafa hışımila ona bakınca Memet sözünün gerisini **yutuverdi**. Dudaklarını sıkı sıkıya kapatıp sustu. Baltayı taşla vurduğunu anlamıştı (K 1, 2019: 326).

“Bir şeyin olabileceğine inanmak, zannetmek, farz etmek” anlamında *san*⁻²⁸⁶, *zannet*⁻²⁸⁷; “herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, korumak, esirgemek” anlamında *sakin*⁻²⁸⁸, “kolayca gönlü olmamak, ısrar beklemek” anlamında *nazlan*-, “esirgemek, çok görmek, hasetlenmek” anlamında *kıskan*-, “taraf tutmak” anlamında *tut*-, “uygun olmak, uydurmak” anlamında *yakış*⁻²⁸⁹ *yakıştır*⁻²⁹⁰; “bir işte tutulması gereken yolu kestirememek” anlamında *bocala*⁻²⁹¹, “ortaya koymak, gerçekleştirmek” anlamında *yap*⁻²⁹², “söz veya davranışın birbirini tutmaması” anlamında *çatış*-, “sarhoş gibi olmak, sarhoş olmaya başlamak” anlamında *esrükleş*⁻²⁹³, *sarhoş et*-, *sarhoş ol*⁻²⁹⁴, *sarhoşla*-fiilleri kullanılmıştır:

bocala-:

Gülbahar bir süre elinde zindanın anahtarı, sevinsin mi ağlasın mı, **bocaladı** durdu (AE, 2020: 38).

Bunca deneyden geçmiş, gün görmüş, ömür geçirmiş hüdhüdler başı bile bu tepeden inme soru karşısında **bocaladı** (FS, 2019: 116).

çatış-:

İçinde korkuya, utanca, acıya benzer duygular birbirleriyle **çatışıyordu**. İçerde Memo onun kapıda olduğunu sezmiş, düşünüyordu. Birden kapıyı açtı. Gülbahar onu görünce hemen geriye döndü yürümeye başladı. Memo arkasından seyretti, ona ağızları uzattı, odasını gösterdi (AE, 2020: 44).

esrükleş-:

Uzun süre kasabaya gelenler kokudan mestolup **esrikleştiler** (AGSS, 2021: 134).

²⁸⁶ *san*- fiili; AE, 2020: 50; FS, 2019: 23; İM 2, 2021: 373; İM 3, 2020: 19; KG, 2021: 12; YÖ, 2021: 20; DÖY 2, 2021: 147; HNA, 2020: 23; KG, 2021: 56; BE, 2021: 234’te yer almaktadır.

²⁸⁷ *zannet*- fiili; İM 3, 2020: 231/362’de yer almaktadır.

²⁸⁸ *sakin*- fiili; AA 2, 2020: 341’de yer almaktadır.

²⁸⁹ *yakış*- fiili; T, 2021: 9; FS, 2019: 60; BAH 1, 2021: 226; BAH 2, 2020: 28; BAH 3, 2020: 108; DÖY 1, 2021: 19; DÖY 3, 2021: 43; K 1, 2019: 119/120/404’te yer almaktadır.

²⁹⁰ *yakıştır*- fiili; AE, 2020: 78; İM 1, 2021: 131; İM 4, 2020: 215; DÖY 3, 2021: 261/286; K 2, 2020: 325; K 3, 2020: 122; AA 1, 2021: 59; FS, 2019: 197; KG, 2021: 13’te yer almaktadır.

²⁹¹ *bocala*- fiili; İM 2, 2021: 211; DÖY 2, 2021: 298; K 1, 2019: 75/387; K 3, 2020: 324’te yer almaktadır.

²⁹² *yap*- fiili; AE, 2020: 38/51; HNA, 2020: 57; K 1, 2019: 93/99/319; DÖY 1, 2021: 84; KG, 2021: 42’de yer almaktadır.

²⁹³ *esrükleş*- fiili; BAH 4, 2020: 119; K 1, 2019: 49; FS, 2019: 94’te yer almaktadır.

²⁹⁴ *sarhoş ol*- fiili; BAH 2, 2020: 215; AA 2, 2020: 63; DK, 2020: 24; K 1, 2019: 317’de yer almaktadır.

“Mor menekşeler açıldı. Öyle açıldı ki kokuları ortalığı aldı, ada baştan aşağı kokuyor. Öyle bir koku ki oda baştan aşağı **esrikleşt**i (BAH 4, 2020: 135).

kıskan-:

Şunu söyleyim ki kıyı köyleri sizi **kıskanıyorlar**. Neredeyse ekmeğinizi elinizden alacaklar (BAH 4, 2020: 223).

Herkesin gözü senin üstünde. Adım atmanı bile **kıskanıyorlar** (AA 2, 2020: 460).

nazlan-:

Ulan balık ne oldu sana, bir daha, bir daha vursana be vursana hey uğursuz balık, eşşoğlu eşek. Ne **nazlanıyorsun**, yoksa seni şimdi bırakır giderim (BAH 1, 2021: 108).

Önem verdiği haberlerde Sabri hep böyle **nazlanıyor**, Topal Ali’yi çatlatıyordu (İM 3, 2020: 183).

sakın-:

Gözleri görebildiği yerlere kadar bütün denizi taradı, **sakınarak**, biraz da gizlenerek konağın dibine indi (BAH 1, 2021: 158).

Memo gençti. Çok yiğit, gözünü daldan budaktan **sakınmaz**, Paşa için canını verir bir kişiydi (AE, 2020: 33).

san-:

Adını kırk arşından karşıdaki kapıya yazardı, insanın bir elini candan tutuşu, bir kardeş deyişi vardı ki dünyanın tekmi sevgisi bu adamın yüreğinde cem olmuş **sanırdın** (AA 1, 2021: 35).

Oğul Koca Halil’in delirdiğini **sandı**, elini bıktım dercesine sallayarak kapıya gitti (DÖY 2, 2021: 38).

sarhoş et-:

Menekşelerden mersin çalılarının dipleri, kuytuları mora kesmişti, koyaklardan gelen menekşe kokusu insanı, kuşları, börtü böceği **sarhoş ediyordu** (K 2, 2020: 460).

sarhoş ol-:

Baharda portakal çiçekleri öyle bir kokarmış ki kokularından insan **sarhoş olurmuş** (YÖ, 2021: 102).

Bir keresinde de **sarhoş olmuş**: “O Derviş’in çiftliği yok mu? O çiftliğin toprağı gibi toprak, değil Çukurova’da, Mısır’da da yok.” demişti (AA 2, 2020: 57).

sarhoşla-:

Az bir sürede Nişancı da **sarhoşladı**, deli tekledi. Vasili onun da koluna girdi eve götürdü (BAH 2, 2020: 215).

tut-:

Bütün kadınlar canı yürekten İnce Memedi **tutuyordu** (İM 4, 2020: 208).

yakış-:

Murtaza Ağa kalın dudaklarını yalayarak: “Kaymakamıma da **yakışmış**, oğluma da layık.” dedi (T, 2021: 15).

Melek Hatun, kadını tepeden tırnağa şöyle bir süzdü, fistanım da şu kadına ne kadar da çok **yakışmış**, diye düşündü (BAH 2, 2020: 107).

yakıştır-:

Hiçbir hareketini gözden kaçırmıyor, her kıpırdayışına bir anlam **yakıştırıyorlardı** (DÖY 3, 2021: 246).

Yılgın, bitkindi. Ona hiç kimse bu işi **yakıştıramıyordu**. Kime söylese onu bir kahkaha tufanıyla karşılıyorlardı (AA 2, 2020: 100).

yap-:

Kılıcın kabzası yastığa dayandı. Altın kabza yastığın dibinde dondu kaldı. Ve Ahmet yastığın yanına uzandı. Gülbahar bu işe şaştı. Yollarda, Erciş’teki handa da Vanda da böyle **yapmıştı** Ahmet (AE, 2020: 88).

Bir şeyleri anımsar gibi **yaptı**, başını uzattı kapıdan içeriye birisini ararmış gibi baktı... (DK, 2020: 8)

zannet-:

Kızım gelecek mi, ne dersiniz, ben buradan hiçbir yere gitmek istemiyorum, korkuyorum beyefendi, dikkat buyurun, zaten yaşlandık, ben öyle **zannediyorum** ki

bu kasabadan ayrılır ayrılmaz ölüvereceğim, emrihak vaki oluverecek (AGSS, 2021: 296).

... Ankara’da bu vehamete, öyle **zannediyorum** ki istikbalin bu canavar köküne akli erecek çok kimse yok (İM 4, 2020: 297).

“Önemsemek, dikkate almak” anlamında *aldır(mA)*²⁹⁵, *önemse-*, *tin(mA)*²⁹⁶, *umursa(mA)*-; “birine şaka yapmak” anlamında *alay et*²⁹⁷, *alaya vur-*, *dalga geç-*, *şaka et*²⁹⁸, *şaka yap-*, *şakalaş-*²⁹⁹, *taşkala et*³⁰⁰, *taşkala geç-*; “vakit geçirmek, eğlenmek” anlamında *oyna-*³⁰¹, *oynaş-*; “ilah olarak tanınan varlığa karşı inancını ve bağlılığını belli kuralların çerçevesinde göstermek, tutkuyla sevmek” anlamında *tap-*³⁰², *tapın-*³⁰³; “kendini bir işe istekle vermek” anlamında *yumul-*, “aşırı istek duymak, tutkuyla davranmak” anlamında *hırslan-*, “kendine yabancı gelen bir duruma, olaya alışmamak” anlamında *yadırga-* fiilleri tespit edilmiştir:

alay et-:

Mahmut Han güzel bir el yazısıyla yazılmış Rüstem Paşa’nın mektubunu okuyor ona: “Alçak!” diyordu. “Alçak oğlu alçak, benimle **alay ediyor**” (AE, 2020: 95).

Taşkın Halil Bey **alay ediyordu**: “Yani dağlardan gemiler gelir Kırkgöz Ocağı’na sağılmak için...” (İM 4, 2020: 84).

alaya vur-:

Yürüdükçe bacakları bükülüyor, tökezliyordu. Görenler, Küheylan’ın bu hâline gülüyorlardı. Ali de işi **alaya vuruyor**: “Heeey bre yavru kır at, yavru Küheylan, senin gibisi Köroğlu’nda da yoktu. Heeey, heeeeeeey” (DÖY 1, 2021: 39)!

²⁹⁵ *aldır-* fiili; K 1, 2019: 213; KG, 2021: 41; HNA, 2020: 16; İM 2, 2021: 198; İM 3, 2020: 118; DÖY 2, 2021: 11/98; BAH 1, 2021: 9; BE, 2021: 165; AA 1, 2021: 252’de yer almaktadır.

²⁹⁶ *tin-* fiili; DÖY 2, 2021: 32/52/201’de yer almaktadır.

²⁹⁷ *alay et-* fiili; AGSS, 2021: 271; AA 1, 2021: 243; DÖY 1, 2021: 203; BAH 4, 2020: 27; DK, 2020: 90; T, 2021: 74; FS, 2019: 106; HNA, 2020: 63; KG, 2021: 42; TKBK, 2020: 30’da yer almaktadır.

²⁹⁸ *şaka et-* fiili; K 1, 2019: 275/277/279; İM 1, 2021: 245’de yer almaktadır.

²⁹⁹ *şakalaş-* fiili; İM 2, 2021: 229; İM 3, 2020: 133; BAH 1, 2021: 79; BAH 2, 2020: 469; BAH 3, 2020: 21; BAH 4, 2020: 197; AGSS, 2021: 67; AA 2, 2020: 250’de yer almaktadır.

³⁰⁰ *taşkala et-* fiili; İM 3, 2020: 411’de yer almaktadır.

³⁰¹ *oyna-* fiili; BAH 1, 2021: 16; DÖY 1, 2021: 38; DÖY 2, 2021: 144; DK, 2020: 64; FS, 2019: 164; K 2, 2020: 82; AA 1, 2021: 89; BE, 2021: 57; AE, 2020: 84; KG, 2021: 53’te yer almaktadır.

³⁰² *tap-* fiili; AE, 2020: 52; DÖY 3, 2021: 240; AA 1, 2021: 245; AA 2, 2020: 226; İM 4, 2020: 502; BAH 1, 2021: 255; BAH 3, 2020: 365; K 1, 2019: 294/305; DK, 2020: 181’de yer almaktadır.

³⁰³ *tapın-* fiili; K 1, 2019: 313; K 2, 2020: 111/185; K 3, 2020: 326’da yer almaktadır.

aldır(mA)-:

Haydar Usta onların bakışlarını seziyor hiç **aldırmıyordu** (BE, 2021: 173).

Yazık Sofi'ye. Çok kocalmış. Ama hiç **aldırmıyor**. Boyuna kaval çalıp gülüyor, oynuyor, iki büküm beliylen (AE, 2020: 45).

dalga geç-:

“Çalış Kürdoğlu çalış, Allah bu boyu sana boşuna vermemiş...” “Vermemiş diye **dalga geçiyormuş**” (K 1, 2019: 130).

hırslan-:

Ali Paşa Selim gittikçe **hırslanıyor**, hırslandıkça Poyraz'ın kolunu bütün gücüyle sallıyor: “Edeceksin yemin, olacaksın zengin hem de Kârün... Hem de Sultan Süleyman hem de...” (BAH 1, 2021: 197)

oyna-:

Yazık Sofi'ye. Çok kocalmış. Ama hiç **aldırmıyor**. Boyuna kaval çalıp gülüyor, **oynuyor**, iki büküm beliylen (AE, 2020: 45).

Devinimleri ağırdı, ölçülüydü ya ayakları, elleri zil takmışlar gibi sevinçten **oynuyorlardı** (AGSS, 2021: 13).

oynaş-:

Erkekler birkaçı bir arada toplanmışlar, konuşarak yürüyorlar, çocuklar yolun dışında **oynaşıyorlardı** (DÖY 1, 2021: 47).

önemse-:

Kimse kimse, bu dünyada kimse, Sarıoğlu konağında da Akyollu konağında da kimse onu **önemsemiyordu**. Mahmut da bu önemsememenin acısını ta yüreğinin başında ağılı, keskin bir bıçak gibi duyuyordu (AA 1, 2021: 59).

şaka et-:

Adam, Yusuf'un konuşması karşısında apışmış kalmıştı. Çocuklar uzaklaşmış gitmişlerken kendine geldi. Mustafa'yı anımsıyordu. “Durun çocuklar. Yahu siz ne biçim alingan adamlarsınız, size iki **şaka edelim**, dedik” (K 3, 2020: 567).

“Ben **şaka ettim** Mustafa!” diyordu. “İnsan hiç küçük kardeşini öldürür mü” (K 1, 2019: 223).

şaka yap-:

Niyazi, Bey’in huzurunda böyle bir **şaka yaptığına** üzüldü (K 1, 2019: 80).

Topal Ali kardaşım candarmamıza çok bir yardımcı olacaktır. Ona küçük bir **şaka yapmıştım**. Ne onurlu adammış! Onu sınımıştım, anlamayıp hemen evi terk etmişti (İM 3, 2020: 191).

şakalaş-:

Üç gün sonra gel. A be gelesin unutmayasın. **Şakalaşıyordu**. A be üç gün sonra... Senin küçük Tırtıl nasıl (K 3, 2020: 570)?

Çarşıya bir uçtan bir uca savaş kazanmış bir kumandan kabarmasıyla, başı dik, göğüs ilerde dolaşiyor, her önüne çıkanla selamlaşıyor, konuşuyor, yârenlik ediyor, **şakalaşıyordu** (İM 3, 2020: 315).

tap-:

“Ağam, dedi çok severdi Salman’ını, gözü gibi bakardı ona...” Yanlışlık yaptı Salman, o, babasına **tapardı**, insan hiç babasını öldürür mü durup dururken... (K 2, 2020: 80)

Evet, ne biçim bir dedikodudur ki bu çıkan, Arif Saim Bey Allahtan önce Mustafa Kemal Paşa’ya **tapar**. Ben bilmez miyim, tapar (İM 3, 2020: 375).

tapın-:

İnsanlar bu traktörler geldikten sonra birden değişmişler, bambaşka olmuşlardı. İnsanların yüzlerine bile bakmıyorlardı. Ne yapacaklarını bilemedikleri bu makinalara **tapınmışlardı** bayağı (HNA, 2020: 37).

“Kim bilir bu Salih Reis’in ne derdi var ki bu kadar **tapınmış** bu kuşa” (AGSS, 2021: 354).

taşkala et-:

Sen Topal Ali misin? Benimle **taşkala etme** yavrum (İM 3, 2020: 388).

taşkala geç-:

Mustafa: “**Taşkala geçme** adamla.” diye gücendi (K 3, 2020: 354).

tın(mA)-:

Her yıl, sırf çeltik yüzünden binlerce kişi, çocuk ölüyor. Onlara analar “Katiller!” diye bağıyorlar. Onlar gene **tınmıyorlar** (T, 2021: 70).

Bunu öyle söyledi ki hiç şaşmaz, Ummahan, mümkünü yok kavga çıkarır. Ama bir tuhaf. Ummahan **tınmıyor** bile. Ya da tınmaz gözükmüyor (DÖY 2, 2021: 10).

umursa(mA)-:

Varır varmaz işte.” Ummahan: “Söyleme...” diye, **umursamadı** (DÖY 2, 2021: 8).

yadırga-:

Hasan onu hep güler görmüştü. Bu hâllerini, ağıtlarını, dağ gibi bir oğlu öldürülmüşse de **yadırgıyordu** (YÖ, 2021: 23).

Salman bir süre çölde köpeklerle dolaştı. Artık ne o köpekleri **yadırgıyordu** ne de köpekler onu... (K 1, 2019: 393)

yumul-:

Gülbahar oradan ayrılırken Sofi kavalına **yumulmuştu**. Sofi sabaha kadar kaval çaldı (AE, 2020: 53).

“Neler üzerinde durulacağını hatırlayıp bir araya getirmeye çalışmak” anlamında *toparla*³⁰⁴, *toparlayabil*³⁰⁵; “düşünmek, aklına koymak, zihinde büyütme, bir kimseyi başkasına karşı öfkelenmek” anlamında *kur*³⁰⁶, “övünmek” anlamında *iftihar et-*, “övünür biçimde davranmak, kasılmak” anlamında *kurul*³⁰⁷, “isteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak, yeterli bulmak” anlamında *doy*³⁰⁸, “bir durumun eksik yanını görerek üstünde durmak” anlamında *akla takıl*³⁰⁹, *tak*³¹⁰, *kafasına/aklına tak-*, *takılıp kal-* fiilleri kullanılmıştır:

akla takıl-:

³⁰⁴ *toparla*- fiili; BAH 2, 2020: 35; K 1, 2019: 92/142; HNA, 2020: 46’da yer almaktadır.

³⁰⁵ *toparlayabil*- fiili; T, 2021: 19’da yer almaktadır.

³⁰⁶ *kur*- fiili; İM 1, 2021: 65; İM 2, 2021: 437; AGSS, 2021: 70; AA 1, 2021: 61; AA 2, 2020: 128; BAH 1, 2021: 266; BAH 2, 2020: 32; K 1, 2019: 245/278; K 3, 2020: 433’te yer almaktadır.

³⁰⁷ *kurul*- fiili; AA 1, 2021: 163; İM 2, 2021: 186’da yer almaktadır.

³⁰⁸ *doy*- fiili; K 1, 2019: 84; K 2, 2020: 72; K 3, 2020: 184; DÖY 2, 2021: 76; DK, 2020: 380; İM 4, 2020: 102; AA 2, 2020: 34; AGSS, 2021: 53’te yer almaktadır.

³⁰⁹ *kafasına/aklına takıl*- fiili; K 3, 2020: 323/453’de yer almaktadır.

³¹⁰ *tak*- fiili; DÖY 1, 2021: 47/67; K 3, 2020: 611; DK, 2020: 106; T, 2021: 32’de yer almaktadır.

Aklına başka bir yiyecek daha **takılmıştı**, müşteriler hep onu isterlerdi (DK, 2020: 201).

doy-:

Dünyaya **doymuş** gidiyorum (AE, 2020: 72).

Tereyağını nar bahçesinin içinde yedi bitirdi. Karnı iyice **doymuştu** (YÖ, 2021: 10).

iftihar et-:

Bana da dedi ki kumandan, göğsünüzdeki İstiklal madalyasını gördükçe **iftihar ediyorum**, dedi (BAH 3, 2020: 41).

kafasına/aklına tak-:

Sonra Döne bitkin geldi evine kapandı. Şimdi de başka bir şey **taktı aklına**. Gene her sabah çok erkenden kalkıyor, damın başına çıkıyor, uzak göklere gözünü dikeyor, gökleri araştırıyor (İM 1, 2021: 39).

Taşbaş'la Fatmaca arasındaki savaş böylece sürdü. Sonunda Taşbaş yenilgiyi kabullendi. İnatçı kadın **aklına takmıştı** bir kere, geceyi bu eşiklikte geçirecek, kızı da kendi de donacaktı. İçinde sorumluluk duydu (DÖY 2, 2021: 297).

Görmüştü ama bunu bir türlü görmek istemiyordu. O **kafasına takmıştı**, dil öğrenmek, en önde İngilizceyi öğrenmek insanları kendine getirecek, geleneklerine değer vermeyi öğretecek, insanı insan edecekti (AA 2, 2020: 70).

kur-:

Mahmut Han beylerin Ahmet'le Gülbahar'ı Hoşap Kalesi'nden alıp geleceklerini sanıyor, onlara işkencelerden işkence, ölümlerden ölüm **kuruyordu**. Ve bir kere olsun Hoşap Bey'inin kızla oğlanı vermeyeceği aklından geçmiyordu (AE, 2020: 93)?

Kimi zaman onu öldürmeyi **kuruyor**, o beni öldürmeden, ben onu öldüreyim bari, diye düşünüyordu (İM 4, 2020: 45).

kurul-:

Çeltikçiler içinde yalnız Okçuoğlu'nun işi işti. Gümüşlü kırbacıyla, çizmelerini döverek, çarşığı bir uçtan bir uca dolaşıyor, kabadayı kabadayı, **kurularak** laflar ediyordu (T, 2021: 59).

“Kimmiş o?” Kızarak sordu Süllü. “Sultanoğlu!” dedi Mustafa **kurularak** (K 2, 2020: 399).

tak-:

Arkasında polis olmasın, kim **takardı** Hüseyin Hamdi'yi (DK, 2020: 106).

“Yok olur mu hiç, Muhtarlar birlik olmuş köylüyü **takmıyor**” (DÖY 1, 2021: 47).

takılıp kal-:

Kafası bir yere, kadının gerdanına **takılıp kalmıştı**, koku da onu gittikçe sarıyor, içine, yoğunluğuna alıyor, kıskıvrak bağlıyordu (DK, 2020: 167).

toparla-:

“Çok mu sıkıştırdı seni Abdi Ağa?” diye sordu. Memed böyle bir soruyu beklemiyordu. Kendini **toparladı** (İM 1, 2021: 23).

Az sonra kendini **toparladı**, yüreklendi, önce ellerine kaydı gözleri, parmakları upuzundu (İM 4, 2020: 239).

toparlayabil-:

Yüzünü gören korkardı. Bütün kanı çekilmiş, yüzü, suyu sıkılmış limona dönmüştü. Öğleye doğru kendini ancak **toparlayabildi** (T, 2021: 75).

Ötekiler neden sonra kendilerini **toparlayabildiler**, gülümseyerek hayranlıkla nişancı Veli'ye baktılar (BAH 2, 2020: 88).

“Gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek, birinin kavramasını sağlamak” anlamında *uyan-*, *uyandır-*; “bir sıraya koymak, varsaymak, değer vermek, kabul etmek” anlamında *say-*³¹¹, “uyuşmak” anlamında *kaynaş-*³¹², “niteliği iyi anlamayarak aldanmak, sonucu düşünmeden

³¹¹ *say-* fiili; DÖY 1, 2021: 197; TKBK, 2020: 28; AA 1, 2021: 195; AGSS, 2021: 7; BAH 3, 2020: 66; T, 2021: 40; FS, 2019: 47; HNA, 2020: 36; DK, 2020: 35; KG, 2021: 30'da yer almaktadır.

³¹² *kaynaş-* fiili; AE, 2020: 106; K 1, 2019: 211; BAH 2, 2020: 418; KG, 2021: 52/65; DK, 2020: 217; K 2, 2020: 29; FS, 2019: 14'te yer almaktadır.

uygunsuz davranışta bulunmak” *yanıl*-³¹³, “ciddi bir durum almak” *ciddileş*-³¹⁴, “söz veya düşünceyi harflerle anlatmak, yazı ile anlatmak, yazı ile bildirmek” *yaz*-³¹⁵ fiilleri kullanılmıştır:

ciddileş-:

Arif Saim Bey’in yüzü **ciddileşti** (İM 4, 2020: 407).

“Ne gülüyorsunuz, ne, açık bir şey görmüş gibi. Siz de hiç insanlık kalmadı mı, ne kadardır burada bekliyoruz, ilk geçen sizsiniz, siz de hep birden gülüyorsunuz.” Şoför **ciddileşti**: “Dur hanım, dur!” dedi (TKBK, 2020: 34).

kaynaş-:

Aradan birkaç yıl geçti ve Süleyman Bey bu köyle çabuk **kaynaştı** (K 1, 2019: 407).

Karıncalar **kaynaştılar**, konuştular görüştüler az sonra da hep bir ağızdan bağırdılar: “Kartallar kim oluyor, biz fillerle dünya kurulduğundan bu yana beraberiz” (FS, 2019: 46).

say-:

Ve bu dağlılar babasını çok **sayarlardı**. Belki de korkularından... Babası da dağlıları çok sayardı (AE, 2020: 25).

“Baba, köylü seni suçlu bulsa parçalardı. Bu köylü seni çok **sayar**.” dedi (DÖY 2, 2021: 52).

uyan-:

Dağdan boşanmış bir taş gibi inen başka, büyük bir puhunun sesi olacak bu, uzun sesiyle kendine geldi, yerinden ürpererek kalktı, konağa doğru koşmaya başladı, avlu kapısına geldi, kaktüslerin altına girdi, bir çingirak sesi duyunca içinde inceden umuda benzer bir şey **uyandı** sonra da sonsuz bir ıssızlığa, boşluğa yuvarlandı (K 2, 2020: 45).

uyandır-:

³¹³ *yanıl*- fiili; DÖY 1, 2021: 197/205/258; DÖY 3, 2021: 247; K 2, 2020: 182; AGSS, 2021: 30’da yer almaktadır.

³¹⁴ *ciddileş*- fiili; İM 1, 2021: 71; İM 2, 2021: 32; İM 3, 2020: 38/103; İM 4, 2020: 82/216; K 3, 2020: 258/475; AA 2, 2020: 142’de yer almaktadır.

³¹⁵ *yaz*- fiili; BAH 2, 2020: 94; BAH 4, 2020: 53; T, 2021: 9/52; K 1, 2019: 102; TKBK, 2020: 45’de yer almaktadır.

Gülbahar her şeyi anladı. Babasına karşı kendisinin içinde de uzun yıllar böyle duygular vardı. Babası her insanda, her şeyi gördüğü, her şeyi bildiği duygusunu **uyandırıyor**du (AE, 2020: 77).

Hiçbir yöne bakmaz, insanda her yönü görüyor duygusunu **uyandırır**dı (K 1, 2019: 7).

yanıl-:

“**Yanılıyorsun** Paşa. İşlerine gelmez sarayı yıkmak” (AE, 2020: 109).

“Ortada bir yanırlılık olacak. Delikanlı Beyler **yanılıyor**lar...” (İM 3, 2020: 233).

yaz-:

“Bak bak iyi adamdır ya, fazla canı sıkılmış. Bak bak iyi gelir sana.” Bir şeyler **yazdı** çizdi. (TKBK, 2020: 14).

Yazdım, mührü de bastım... (BAH 1, 2021: 34).

“Bir konu hakkında detaylı düşünmek” anlamında *ölçüp tart-*, “bilerek bir durumu, olayı haber vermemek” anlamında *sakla-*³¹⁶, “bir olayı akıl yoluyla çözmek” anlamında *akıl erdir-*³¹⁷, “düşünmek, düşünerek tedbir almak, uygulamak” anlamında *akıl et-*³¹⁸, “baygın hâlden ayılmak, durumu iyi hâle gelmek” anlamında *kendine gel-*³¹⁹, “tanıyacak gibi olmak” anlamında *gözü ısır-*³²⁰ fiilleri kullanılmıştır:

akıl erdir-:

Allah’ın, insanların işine bir türlü **akıl erdiremiyor**du. İyisinin de kötüsünün de... Kafası tutunca, karman çorman edip hepsine veryansın ediyordu yakası açılmadık küfürlerle (AA 2, 2020: 423).

³¹⁶ *sakla-* fiili; BAH 2, 2020: 108; BAH 4, 2020: 199; K 1, 2019: 34/153/200/264; K 2, 2020: 142; K 3, 2020: 88; BE, 2021: 47; DÖY 1, 2021: 126’da yer almaktadır.

³¹⁷ *akıl erdir-* fiili; BE, 2021: 202’de yer almaktadır.

³¹⁸ *akıl et-* fiili; DK, 2020: 12; İM 4, 2020: 223; AA 1, 2021: 404; AA 2, 2020: 91; FS, 2019: 112; K 1, 2019: 13; K 2, 2020: 162; BE, 2021: 114; HNA, 2020: 407; BAH 3, 2020: 160’da yer almaktadır.

³¹⁹ *kendine gel-* fiili; DÖY 3, 2021: 8; T, 2021: 80; AE, 2020: 42/70; HNA, 2020: 72; BAH 2, 2020: 12’de yer almaktadır.

³²⁰ *gözü ısır-* fiili; İM 1, 2021: 118; İM 4, 2020: 360; BAH 3, 2020: 104/225’de yer almaktadır.

Şu insanlar, şu dünyada var oldukça her şeye **akıl erdirecekler**, kartalın uçuşuna, karıncanın yuvasına, ayın, günün doğuşuna, batışına, ölüme, kalıma, her şeye akıl sır erdirecekler (AE, 2020: 13).

akıl et-:

Koca Ali heyecanlanmış, durmadan konuşuyor, ayağa kalkıyor, oturuyor, konuşuyor, aklını övüyor, konuşuyor, yaşlılığı övüyor, konuşuyordu. Sonunda **akıl edip** Ali'ye sordu: “Ne diyorsun bu aklıma Ali?” dedi (DÖY 3, 2021: 160).

Terzi Tahsin **akıl etti**: “Yoksa İnce Memede mi ağlıyorsun sen emmi?” dedi (İM 3, 2020: 130).

gözü ısır-:

Keçesinde bir damga var. Bir yerlerden, çok eski zamanlardan **gözüm ısırıyor** bu damgayı. Bir belalı, bir korkulu yerin damgası olsa gerek (AE, 2020: 16).

“Nereden olursunuz Hatun?” dedi. “Seni **gözüm ısırıyor**” (K 2, 2020: 349).

kendine gel-:

Sofi **kendine geldi**. Bir ata baktı, bir kapıya. At da başını kaldırdı, iri kederli gözleriyle Sofi'ye baktı. Sofi'nin yüreğine belirsiz bir korku girdi (AE, 2020: 14).

İçine ılık ılık bir şeyler damladı. Bir sevinç, bir uyanma. **Kendine geldi**. Orman ıslak ıslak koktu (DÖY 1, 2021: 74).

ölçüp tart-:

Bakkal tok, kalın sesiyle: “Süremezler!” dedi sevinçle. Beklemiş, konuşmamış, **ölçüp tartmamıştı** (AA 1, 2021: 366).

sakla-:

“... Neden birbirimizden **saklıyoruz** bunu? Neden kendimize bile söylemekten korkuyoruz? Bu kader gibi bir şey, önüne geçelim” (AE, 2020: 109).

Kaymakam bu karşılığa daha kuşkulandı. **Saklıyor**, diye düşündü (İM 2, 2021: 226).

“Bir şeyi, bir durumu istenilen gibi tasarlamak, zihinde canlandırmak” anlamında *düş kur-*, *düşle*-³²¹, *hayal et*-³²², *hayalla*-³²³; “bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak” anlamında *benzet*-³²⁴, “birinin yaptığı gibi yapmak, taklit etmek” anlamında *öykün*-³²⁵, “iyi veya güzel bulmak, benzerleri arasından birini seçip ayırmak” anlamında *beğen*-³²⁶, “birinin fikirlerini doğru bulmak” anlamında *hak ver-*, “herhangi bir durum karşısında düşünerek kesin yargı koymak” anlamında *karar ver*-³²⁷, “bir konuda anlaşmak” anlamında *karara var*-³²⁸ fiilleri kullanılmıştır:

beğen-:

Yüzbaşı Beyefendi, buralarda düşmana karşı çarpışırken bu Karınca Adasını **beğenmiş**, altınlar dökerek bu adadan bir ev, bir değirmen satın almıştır (BAH 2, 2020: 34).

Çok yakıştığını da ayakkabılarını da **beğenmişti**. Coşkuyla Hasan’ı bir daha kucakladı, Hasan buz kesildi (YÖ, 2021: 24).

benzet-:

Değil kırmızı sakala, iyi ki karıncaya benzer hâlimiz kalmış da bizi karıncaya **benzetebildiniz** (FS, 2019: 123).

Belki babanın arkadaşları, yüzbaşı olmuşlardır. Seni bekliyorlardı. Babanın sesine **benzetmişlerdir** sesini (BAH 4, 2020: 210).

düş kur-:

İki kayanın ortasına oturmuş Ceren, **düş kuruyor**, düşten düşe geçiyordu (BE, 2021: 24).

³²¹ *düşle*- fiili; DK, 2020: 144; AA 1, 2021: 26/207; DK, 2020: 23; YÖ, 2021: 27; K 1, 2019: 29/32/50/162; K 2, 2020: 422’de yer almaktadır.

³²² *hayal et*- fiili; T, 2021: 62’de yer almaktadır.

³²³ *hayalla*- fiili; AA 2, 2020: 368’de yer almaktadır.

³²⁴ *benzet*- fiili; YÖ, 2021: 8; İM 4, 2020: 578; BAH 1, 2021: 36; BAH 2, 2020: 350; AA 1, 2021: 76; AA 2, 2020: 312; DÖY 2, 2021: 338; K 3, 2020: 82; DK, 2020: 348; AGSS, 2021: 79’da yer almaktadır.

³²⁵ *öykün*- fiili; AGSS, 2021: 99; İM 1, 2021: 353; İM 2, 2021: 57; İM 3, 2020: 410; K 1, 2019: 422; K 2, 2020: 110; AA 2, 2020: 343; FS, 2019: 57; K 1, 2019: 286; DK, 2020: 392’de yer almaktadır.

³²⁶ *beğen*- fiili; BAH 2, 2020: 42/64; K 2, 2020: 171; K 3, 2020: 92/533; İM 3, 2020: 57; AGSS, 2021: 22; KG, 2021: 64; AA 1, 2021: 202; AA 2, 2020: 229’da yer almaktadır.

³²⁷ *karar ver*- fiili; AE, 2020: 23; İM 2, 2021: 285; AGSS, 2021: 98; DÖY 2, 2021: 71; BAH 3, 2020: 169; AA 1, 2021: 76; DK, 2020: 110; T, 2021: 68; BE, 2021: 24; HNA, 2020: 39’da yer almaktadır.

³²⁸ *karara var*- fiili; AE, 2020: 18; İM 3, 2020: 145’de yer almaktadır.

İşin en güzeli adamızın alabildiğine **düş kuracak**, düşümüzün gerçekleşebileceğine, yüreğimizin olanca gücüyle inanacaktık (DK, 2020: 25).

düşle-:

Adana'dan, Ankara'dan konağına dostlarını, Hükümet, parti ileri gelenlerini çağırmayı, onlara bu saray gibi konağını göstermeyi **düşlüyordu** (BE, 2021: 75).

Salih ağlamadı ya o gece de uyuyamadı, uzun süre kumların üstüne yatıp kalmış kuşu **düşledi** (AGSS, 2021: 77).

hak ver-:

Köylüler, ne söylerse söylesin, Taşbaş'a **hak veriyorlar** (DÖY 2, 2021: 163).

Poyraz Musa, Emir Sultan'a **hak veriyordu**. Bu çöl hiçbir başka yere benzemiyordu (BAH 1, 2021: 265).

hayal et-:

O türkü söyledikçe ta uzaklarda, gökyüzünde bir turna katarı geliyor göz önüne... Ama her dinleyen bir turna katarını **hayal ediyor** (T, 2021: 62).

hayalla-:

O gece Koca Halil sabaha kadar gözlerini kırpmadı. **Hayalliyordu** (DÖY 1, 2021: 10).

Kendisinin de ağzı açılmış, ne düşlemiş, neyi duymuş, başından geçenleri nasıl **hayallemişse** onlar anlatıyordu (K 1, 2019: 379).

karar ver-:

Bire seksen vereceğine, kırk verirdi, çok çok elli verirdi. Bu durum karşısında önce Kaymakamı tecrübe etmeye **karar verdiler** (T, 2021: 50).

Üstüme ben aldım. Bu yıl, biz Delice Bekir'in bulduğu tarlayı toplamayacağız. Köylü tüm toplandık **karar verdik**. Avrat boşadık (DÖY 1, 2021: 53).

karara var-:

Ekme zamanı geçiyordu. Çarşamba gecesi bütün çeltikçiler toplanıp sabaha kadar müzakere ettiler. **Karara vardılar** (T, 2021: 54).

Köy beş yıldır bu konu üstünde düşünüyor ama bir **karara varamıyordu** (DÖY 1, 2021: 25).

öykün-:

Ötekiler de onun belleği yitmiş hâline takılmışlar, ona **öykünür** gibi izliyorlardı yaptıklarını (HNA, 2020: 67).

Salih ne yaparsa ona olduğu gibi **öykünüyordu** (AGSS, 2021: 24).

“Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek” anlamında *göze al-*³²⁹, “bir şeyi olduğu gibi akılda tutmak” anlamında *ezberle-*³³⁰, *ezber et-*³³¹; “ezberlemesini sağlamak” anlamında *ezberlet-*³³², “amaçlamak, demek istemek” anlamında *kastet-*, “bir durumun etkisinden kurtulamamak, işe kendini vermek” anlamında *kendini kaptır-*³³³, “kendine hakim olmak, sabretmek” anlamında *kendini tut-*³³⁴, *sabret-*³³⁵; “bilinci işlemez duruma gelmek” anlamında *kendinden geç-*³³⁶ fiilleri kullanılmıştır:

ezber et-:

Oysaki ne güzel **ezber etmişti** anası için söyleyeceği sözleri (K 2, 2020: 414).

Senin yüzünü biz Laliş’in kapısındaiken yediden yetmişe **ezber etmişlerdir**. Bu çölde senin ölümünü herkes bekliyor (BAH 1, 2021: 262).

ezberle-:

Ankara’ya, ile Kaymakam aleyhine günde elli tel çekiliyordu. Telleri Siyasetçi Ahmet yazıyordu. Yıllardan beri Kaymakamlara yüklenecek suçları öylesine **ezberlemiştik** ki telleri gözü kapalı yazıyordu. Teller öyle berbattı ki, her okuyan Kaymakamdan iğrenir, kusacağı gelirdi (T, 2021: 52).

Avlunun bir köşesine, elli metre kadar uzağına çömelmişler, söyleyeceklerini **ezberliyorlar** (İM 1, 2021: 146).

³²⁹ *göze al-* fiili; AA 2, 2020: 69; AE, 2020: 92’de yer almaktadır.

³³⁰ *ezberle-* fiili; BAH 1, 2021: 80’de yer almaktadır.

³³¹ *ezber et-* fiili; BAH 1, 2021: 79; AA 2, 2020: 75; AGSS, 2021: 24; DÖY 1, 2021: 286’da yer almaktadır.

³³² *ezberlet-* fiili; İM 3, 2020: 156’da yer almaktadır.

³³³ *kendini kaptır-* fiili; İM 3, 2020: 25; İM 4, 2020: 292; AGSS, 2021: 90; BAH 1, 2021: 119; BAH 2, 2020: 109; DÖY 2, 2021: 159; FS, 2019: 81; AA 1, 2021: 233; AA 2, 2020: 520; KG, 2021: 79’da yer almaktadır.

³³⁴ *kendini tut-* fiili; AE, 2020: 43; DÖY 2, 2021: 58; BE, 2021: 99; T, 2021: 17/28; K 1, 2019: 109/417; K 2, 2020: 314; K 3, 2020: 170; BAH 3, 2020: 37; TKBK, 2020: 44’te yer almaktadır.

³³⁵ *sabret-* fiili; İM 2, 2021: 267; İM 4, 2020: 175’de yer almaktadır.

³³⁶ *kendinden geç-* fiili; K 1, 2019: 196; K 2, 2020: 175; K 3, 2020: 24; BAH 1, 2021: 9; FS, 2019: 8; DÖY 2, 2021: 136; KG, 2021: 19; YÖ, 2021: 92; BE, 2021: 25; AE, 2020: 62’de yer almaktadır.

ezberlet-:

Ona söyleyeceği sözleri bir bir **ezberlettiler** (İM 3, 2020: 136).

Köylü senin gibisini ermiş yapmaz ya, bütün o masalları köylünün diline sen veriyorsun. Gece adamlarına **ezberletip** gündüz köyün içine yöneltiyorsun (DÖY 2, 2021: 216).

göze al-:

Kürt Beyleri, Ahmed'in bu sözlerine kızmadılar, öfkelenmediler. Ağrıdağlılar haklı, dediler. Ama çaresizdi. Paşa atı için her şeyi **göze alacaktı** (AE, 2020: 2020: 19).

Kapı açılıverdi. Salih az daha içeriye devriliyordu, kendini toparladı. Ne için burada durduğu da aklına geldi, babasından, kimseden korkmadan, her şeyi **göze almıştı**, içeriye daldı (AGSS, 2021: 104).

kastet-:

Büyükanasının dilinin altında bir şeyler vardı, vardı ama neydi. O sözlerle düpedüz anasını **kastediyordu**. Babasının katilinin anası olduğunu söylüyordu düpedüz (YÖ, 2021: 24).

kendinden geç-:

Gülbahar, tatlı, **kendinden geçmiş**, bir düş içinde uçuyordu (AE, 2020: 45).

Gittikçe güzel konuşuyor, heyecanlanıyor, **kendinden geçiyor**, kendi sesine kendini kaptırmış, hem konuşuyor, hem de zangır zangır titriyordu (BAH 1, 2021: 37).

kendini kaptır-:

Lütfi, köpürmüş, ağzından köpükler saçarak, **kendisini** öfkesine **kaptırmış** veryansın ediyordu Hasan'a (YÖ, 2021: 19).

At elinde yukarıya çıktı, Mustafa'nın gene karşısına dikildi, durmadan bir kahkaha seline **kaptırmış kendini** gülüyordu (K 1, 2019: 171).

kendini tut-:

Dışarıya çıkmak istiyor ama **kendini tutuyordu**. Belki kendi dışarı çıksın diye işlemişlerdi bu cinayeti (AA 1, 2021: 98).

Ağlamamak için **kendini** zor **tutuyordu**. Murtaza Ağa'dan çekindiğinden hiçbir kimseden çekindiğinden değil, dostu düşmana karşı ağlamak istemiyordu (İM 3, 2020: 129).

sabret-:

Sabrettim. O kadar sabrettim ki... Ocağın sönmesin diye... Sabrede sabrede sabır taşına kestim. Şimdi seni az sonra yakalayacağım, öldüreceğim (AA 1, 2021: 230).

O beni tanır, onu hemen çağırt bana koca Battal. Burada yok. Yarın sabaha kadar **sabredeceksin** (İM 3, 2020: 267).

“Gevşemek, güçsüz kalmak” anlamında *çözül*³³⁷, *çözülüver-*; “hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek” anlamında *at-*, *uydur*³³⁸, *yalan at-*; “akla yatkın, yaraşır” anlamında *uygun bul-*, “isyan etmek, ayaklanmak” anlamında *ayaklan*³³⁹, *başkaldır*³⁴⁰, *isyan et-*; “karşılıklı inat etmek” anlamında *inadı tut-*, *inat et*³⁴¹, *inatlaş*³⁴²; “karşı gelmek, diklenmek” anlamında *kafa tut-*, “anlayışa uygun düşmek, bir anlayışa uygun davranmak” anlamında *uy-*, “geçmişte yaşanan durumu yeniden hatırlamak” anlamında *canlan*³⁴³, *diril-*; “çocuk gibi davranmak” anlamında *çocukla-*, “bir gerçeği ortaya çıkarmak için aramalarda bulunmak” anlamında *araştır*³⁴⁴, “bir işi ele alıp ayrıntılı bir şekilde öğrenmeye çalışmak” anlamında *incele*³⁴⁵ fiilleri kullanılmıştır:

araştır-:

³³⁷ *çözül-* fiili; K 1, 2019: 164; K 2, 2020: 76/371; K 3, 2020: 91; DK, 2020: 115; DÖY 3, 2021: 8; AA 2, 2020: 197; İM 2, 2021: 205; DÖY 3, 2021: 168; KG, 2021: 75’de yer almaktadır.

³³⁸ *uydur-* fiili; İM 1, 2021: 344; İM 3, 2020: 334; AA 1, 2021: 250; AA 2, 2020: 147; BAH 3, 2020: 404; DÖY 3, 2021: 125; DK, 2020: 287; FS, 2019: 81; KG, 2021: 15; K 2, 2020: 246’da yer almaktadır.

³³⁹ *ayaklan-* fiili; İM 2, 2021: 336; AA 1, 2021: 337; AA 2, 2020: 242’de yer almaktadır.

³⁴⁰ *başkaldır-* fiili; İM 3, 2020: 53; AA 1, 2021: 337; AA 2, 2020: 222; FS, 2019: 14/168; K 1, 2019: 137; K 2, 2020: 132; BAH 1, 2021: 45/160; AE, 2020: 62’de yer almaktadır.

³⁴¹ *inat et-* fiili; HNA, 2020: 65; AA 1, 2021: 435; DÖY 1, 2021: 80/244; AGSS, 2021: 37’de yer almaktadır.

³⁴² *inatlaş-* fiili; İM 3, 2020: 75; AA 1, 2021: 500; K 3, 2020: 371’de yer almaktadır.

³⁴³ *canlan-* fiili; BAH 1, 2021: 216; BAH 2, 2020: 192; BAH 4, 2020: 10; AA 1, 2021: 241; DÖY 1, 2021: 69; DÖY 2, 2021: 56; KG, 2021: 21; K 1, 2019: 147; K 2, 2020: 77; FS, 2019: 115’de yer almaktadır.

³⁴⁴ *araştır-* fiili; BAH 1, 2021: 163; AA 1, 2021: 234; AA 2, 2020: 106; K 3, 2020: 142; İM 1, 2021: 167; İM 4, 2020: 213; DK, 2020: 323; FS, 2019: 139; T, 2021: 25; KG, 2021: 64’te yer almaktadır.

³⁴⁵ *incele-* fiili; İM 3, 2020: 106; İM 4, 2020: 71; AGSS, 2021: 89; K 1, 2019: 359; K 2, 2020: 44/256; K 3, 2020: 363; BAH 1, 2021: 94; BAH 2, 2020: 266; BAH 3, 2020: 358’de yer almaktadır.

İstanbul şehrinde insanlığın ölüp ölmediğini **araştıracak** Mahmut (KG, 2021: 54).

Nasıl ölmüşlerdi toptan öyle, kimse bir şey anlayamadı. **Araştırdılar**, soruşturdular, doktorlar, candarmalar, polisler geldiler, aylarca köyde dolaştılar hiçbir şey anlayamadılar (AA 1, 2021: 191).

at-:

Muhtar “**atıyorsun**” diyemedi. Oradaki köylüler gülemediler. Yaşlılar bu yılda bir uğursuzluk olacak diye içlerinden geçirdiler (DÖY 1, 2021: 20).

“Bütün kuşlar insan dili biliyor.” diye **attı** Mustafa (K 3, 2020: 98).

ayaklan-:

Hükümete karşı ayaklanın, dese, öleceğini bile bile köylü **ayaklanırdı** (DÖY 2, 2021: 335).

Topal karıncanın içindeki bütün duygular **ayaklandı**, başkaldırdı: “Olamaz” (FS, 2019: 127)!

başkaldır-:

Gülbahar’ın içindeki bütün duygular **başkaldırıyordu**. Her şeye, babasına, geleneklere, saraya, Ağrı Dağı’na, bütün dünyaya başkaldırıyordu (AE, 2020: 43).

Bunlar şeytana, güneşe, toprağa, ateşe tapıyorlarmış. O şeytan ki Allah’a **başkaldırmış** (BAH 1, 2021: 255).

canlan-:

“Adil Efendi’yi bu yıl köye getirmemenin bir mümkünü, çaresi yok mu?” diye sordu. Kalabalık homurdandı, kıpırdadı, **canlandı**: “Yok mu?” diye her ağızdan bir ses çıktı (DÖY 2, 2021: 85).

“Doğru!” diye **canlandı** Salih, kediler var ya, bu kuş yavrularının can bir düşmanındırlar (AGSS, 2021: 43).

çocukla-:

“Sen konuşur muymuşsun Hasan?” diye şaşırdı, sevindi, dişsiz ağzı gerildi, **çocukladı**. “Konuşurum.” dedi Hasan dik (YÖ, 2021: 56).

çözül-:

Benim elim ayağım **çözölmüş**, korkudan titrerken bir baktım, bizim uzun Halil hortlağı yok. Bir baktım, Halil kedi olmuş ayağıma sürünüyor, bir baktım, kedi yok (YÖ, 2021: 53).

İlk olaraktan böylesine bir sevgiyle doluyor, tepeden tırnağı bir elektrik akımına tutulmuş gibi ürperiyordu. Eli ayağı da **çözölmüştü** (AGSS, 2021: 58).

çözölüver-:

Yüzü, soluğı yalıma kesmiş, yakıyor. Teni yalıma kesmiş. Gözlerinde bir tat var. Gözlerine dayanamadım. **Çözölüverdim** (DÖY 2, 2021: 137).

Salih ancak dört kaşık alabildi, o da kendini zorlayarak. Sonra birden masanın başında **çözölüverdi**, başı önüne düştü, uyudu (AGSS, 2021: 389).

diril-:

Az kaldı Çukurova'yı çıkmaya. Dağların kokusu burnuna gelirse **dirilir** (HNA, 2020: 41).

Bütün ev külfeti, yeni gelen hasta çocuk da içinde, o artık iyice **dirilmişti** ya daha konuşamıyordu, sofranın başına oturup yemeklerini yediler (K 1, 2019: 99).

inadı tut-:

Emine'ye hiç yüz vermemiş. Köylü diyor ki, Kürt **inadı tutmuş** İsmail Ağa'yı da o dünya güzeli Emine'ye yüz vermemiş (K 3, 2020: 226).

Tam bir ay, bir buçuk ay, yatağı girer girmez uyur da... Bu gece **inadı tuttu**, olmaz olası adamın. Zulüm işte. Sabırsızlanıyordu (DÖY 2, 2021: 74).

inat et-:

Hürü Ana, Pancar Hösük, Hüseyincik, bir de Mustafa **inat etmişler**, bütün köyün gördüğü Ağayı bir türlü göremiyorlardı (İM 2, 2021: 273).

Nasıl da öfkeden kudurarak ölerək öfkeden dellenerək vızıldayarak geberiyor. **İnat etmiş** dışarıya çıkmıyor (BAH 3, 2020: 76).

inatlaş-:

“Biliyorum, bilmez miyim.” diye **inatlaştı** Memet (K 2, 2020: 371).

“Kurşun herkese geçer.” “Ona geçmez.” diye **inatlaştı** Mustafa (K 2, 2020: 462).

incele-:

Memet çocuk çardağın yöresini dolanıyor, inceden inceye her yönü, her şeyi, karıncayı, börtü böceği **inceliyordu** (HNA, 2020: 75).

Mektuplardaki imzaları, eczacıdan aldığı büyük bir lupla **inceliyordu** (İM 3, 2020: 365).

isyan et-:

Bu yılan Nuh Tufanı zamanında Nuh babamıza şeytanla birlikte **isyan etmiş** (BAH 1, 2021: 249).

kafa tut-:

“Nereye gittiniz bunca zaman?” “Kaleye.” dedi Salman umursuz, biraz da **kafa tutarak**. “Mustafa’yla kalede çok oynadık. Yarın da her gün de gideceğiz.” Salmanın içini bir mutluluk doldurdu, sevindi (K 1, 2019: 175).

uy-:

Ama siz de bir daha Zero’ya **uyup** da beni öldürmeye gelmeyin. Yemin edin (K 2, 2020: 265).

Anan gibi dünya güzeli öldürülmez zaten. Anan değil, yedi kat yabancı olsa böyle bir güzele insan kıyamaz. Allah’ın özenip bezenip bin yılda yaptığıdır anan gibisiler, onlar Allah’ın yer yüzündeki sevgilileridir, hortlak babana, kel Kerim’e **uyup** da öldürme ananı (YÖ, 2021: 56).

uydur-:

Çitin aralıklarından da ayaklarını seyrediyor, ayakların sahiplerini bulmaya çalışıyordu. Bazılarını çıkarıyor, bazılarını **uyduruyor**, bazılarını ise hiç çıkaramıyor, meraktan çatlıyordu (AGSS, 2021: 90).

Yeni bir hikâye kalmamışsa Halil hakkında, bu sefer kendisi yaşıyor, kendisi **uyduruyordu** (YÖ, 2021: 72).

uygun bul-:

Daha uzun bir süre dolaşamazlardı Ağrı’da. Bir bora fırtına, bir çığ hepsini toptan yok edebilirdi. Bunu da Paşa’ya söylemişler, Paşa duymamıştı bile. Uzun konuştular, Paşa’ya bir teklifte bulunmayı **uygun buldular** (AE, 2020: 23).

Önce bağırarak istedi, kendine yediremedi. Koşmayı daha **uygun bulmuştu** (DÖY 1, 2021: 183).

yalan at-:

“Öyleyse şimdi, böyle eli boş köye dönünce ona ne söyleyeceksin, **yalan** mı **atacağsın?**...” (K 3, 2020: 100).

“Bir duruma önceden kendini alıştırmak” anlamında *hazırlan-*³⁴⁶, “ilgilenmek, müdahale etmek” anlamında *karış-*³⁴⁷, “üstüne düşmek, zorlamak, zorlama işi yapılmak” anlamında *yüklen-*³⁴⁸, *zorla-*³⁴⁹, *zorlan-*; “ayılmak, kendine gelmek, uyanmak, birinin uyanmasını sağlamak” anlamında *ayık-*, *ayıktır-*; “bir şeye isteyerek ya da istemeyerek razı olmak” *kabul et-*³⁵⁰, *kabul ediver-*; “kabul etmek, benimsemek” anlamında *kabullen-*³⁵¹, “görmek, seçmek, anlamak, sezmek” anlamında *bilincine var-*, *fark et-*³⁵², *farkına var-*³⁵³, *farkında ol-*, *idrak et-*; “hatırlamak, aklında bir düşünce doğmak” anlamında *aklına düş-*³⁵⁴ fiilleri kullanılmıştır:

aklına düş-:

Azıcık bir umut belirdi Gülbahar’ın içinde. Sonra birden **aklına düştü**. Ya ben gidip de dağlılardan atı istesem? Hele bir kadını hiç mi kırmazlardı (AE, 2020: 47).

Ardından Seylan **düştü aklına**, köye girememişti. Köyü, o geceyi düşününce tüyleri ürperdi (İM 4, 2020: 19).

ayık-:

“Ne oldun bre Memed kardaş?” diye sordu. Memed birden **ayıktı**. Gözlerini uykudan uyanırcasına kırıştırdı (İM 1, 2021: 332).

³⁴⁶ *hazırlan-* fiili; DK, 2020: 14/26’da yer almaktadır.

³⁴⁷ *karış-* fiili; T, 2021: 7/20; K 2, 2020: 78’de yer almaktadır.

³⁴⁸ *yüklen-* fiili; DÖY 2, 2021: 11/151; DÖY 3, 2021: 199; K 3, 2020: 611’de yer almaktadır.

³⁴⁹ *zorla-* fiili; BAH 3, 2020: 259; DÖY 1, 2021: 276; DÖY 3, 2021: 90; AGSS, 2021: 46/389; AA 1, 2021: 486; AA 2, 2020: 284; K 1, 2019: 314’te yer almaktadır.

³⁵⁰ *kabul et-* fiili; AA 1, 2021: 117; AA 2, 2020: 81; FS, 2019: 127; DÖY 2, 2021: 228; K 2, 2020: 109; K 3, 2020: 415; BAH 3, 2020: 252; FS, 2019: 132; BE, 2021: 66; AE, 2020: 102’de yer almaktadır.

³⁵¹ *kabullen-* fiili; DÖY 2, 2021: 235/317; İM 1, 2021: 218’de yer almaktadır.

³⁵² *fark et-* fiili; İM 1, 2021: 51; DÖY 1, 2021: 120; DÖY 2, 2021: 74; AA 1, 2021: 283; BAH 2, 2020: 90; K 1, 2019: 82/95; K 2, 2020: 27; HNA, 2020: 92; KG, 2021: 58’de yer almaktadır.

³⁵³ *farkına var-* fiili; AE, 2020: 62; İM 4, 2020: 14; BAH 2, 2020: 69; AA 2, 2020: 126; DÖY 1, 2021: 177; DÖY 2, 2021: 135; K 1, 2019: 121; K 2, 2020: 45/345; DK, 2020: 110’da yer almaktadır.

³⁵⁴ *aklına düş-* fiili; İM 2, 2021: 171; İM 3, 2020: 66; BAH 3, 2020: 84; DÖY 3, 2021: 42; K 2, 2020: 125; KG, 2021: 49; AA 1, 2021: 127; AA 2, 2020: 90; DK, 2020: 222; BE, 2021: 135’de yer almaktadır.

Bu arada serasker, sadrazam, vezirler, aman biz ne yapıyoruz, diye **ayıkmişlar**, Padişah’a gitmişler, Padişah’ım, biz böyle ne yaptık, biz askeri aldık Bağdad’a gidiyoruz, o melun Sakarya Şeyhi nam Mehdi de İstanbul’un burnunun dibinde, bizim altmış bin kişilik ordumuzu yenen beş bin kişilik orduyla kaldı (İM 3, 2020: 548).

ayıktır:-

Bir süre Salih onu kıvılcımların içinden seçemedi. Çekiş sesleri onu **ayıktırdı**, kalktı, Hacının dükkânına kadar koştu (AGSS, 2021: 161).

bilincine var:-

Atının başını bıraktı, usuldan üzengiledi. Sevincinin şimdi **bilincine varmıştı** (YÖ, 2021: 64).

fark et:-

Boğulur gibi olurken boğazının gevşediğini **fark etti**, soluk almaya başladı yavaş yavaş... (YÖ, 2021: 89)

Güzün dertli, belalı evlerine döndüler. Bir buzağları bulunduğunu o zaman **fark ettiler**. Unutup gitmişlerdi (İM 1, 2021: 55).

farkına var:-

Esen bora hışım gibi. Boranın korkunçluğunun ilk olarak **farkına varıyor**. Kepeneğe sıkı sıkı sarılıyor (DÖY 2, 2021: 63).

Ali anasının kendisine şimdi daha az düşmanca daha yumuşak baktığının **farkına vardı**. Sevindi. Kadının yüzü bir anda ısıyıvermişti (DÖY 1, 2021: 242).

farkında ol:-

Ne köylüler onları görüyor ne de onlar köylülerin **farkında oluyorlardı** (K 1, 2019: 315).

Böyle uyuşmuş, atı ne kadar sürdüğünü bilemeden gidiyor, at küçük suları, hendekleri, önüne gelen kütükleri, küçük kayaları, sel yataklarını atlarken yanına, başına, sırtına dallar sert sert vururken altındaki atın **farkında oluyordu** (İM 3, 2020: 19).

hazırlan:-

Ötekiler bu yaman sözler karşısında apışmış kalmışlar, daha okkalı sözler söylemeye **hazırlanıyorlar**, bir türlü de bıçkın Semih'in gün görmemiş sözlerine karşı çıkacak, onun sözlerini dengeleyecek söz bulamıyorlar, Semih ise ağzı açılmış gürül gürül veriştiriyordu (KG, 2021: 33).

Hasan hemen sustu, kendini toparlamış, anasına karşı konuşmaya **hazırlanırken** İsmail Ağa atıldı: “Sus Hasan.” dedi sert (K 1, 2019: 92).

idrak et-:

Sizler olmasaydınız, ta Japonya'dan vapur vapur pirinç getirtmek zorunda kalacaktı bu hükümet. Paramız su gibi dışarı akacaktı. Köylü milleti bunu **idrak edemez** (T, 2021: 28).

kabul ediver-:

Hiç yalvartmadan, iki söz bile söyletmeden istediğini **kabul edivermişti** (AA 2, 2020: 82).

kabul et-:

“Oldu Ağa, **kabul etti**” (İM 4, 2020: 200).

Gülbahar oraya gitti, meşe ağacına, Şeyh'in kapısının eşikine yüzünü sürdü, Hüso'nun selamını Şeyh'e gönderdi, Şeyh onu **kabul etti** (AE, 2020: 57).

kabullen-:

İyice şımarmıştı. “Susumdan öldüm arabacı, buralarda içecek bir su bulunmaz mı, çok sıcak var, sen hiç susamadın mı?” Arabacıya tepeden konuşuyordu. Arabacı da onun bu tepeden konuşmasını, buyurgan tavrını çoktan **kabullenmişti** (K 3, 2020: 66).

Taşbaş'la Fatmaca arasındaki savaş böylece sürdü. Sonunda Taşbaş yenilgiyi **kabullendi**. İnatçı kadın aklına takmıştı bir kere, geceyi bu eşiklikte geçirecek, kızı da kendi de donacaktı. İçinde sorumluluk duydu (DÖY 2, 2021: 297).

karış-:

“Adam öldürene insan hiç dokunur mu, **karışır mı**” (DK, 2020: 22)?

Olur mu, Semih ne **karıştırmış** herkesin işine? Kimse onun işlerine, kızları boş paşa konaklarına götürüşüne, herkesin de başını belaya sokunca bile karışıyor mu (KG, 2021: 52)?

yüklen-:

Bu övüngeç adamın zayıf yanını yakalamışlar, oradan **yükleniyorlardı** (HNA, 2020: 84).

Bu hiç kimsenin isteğini geri çevirmeyen utangaç, hemen hemen hiç konuşmayan çocuğa da menekşeliler yüklendikçe **yükleniyorlardı** (DK, 2020: 107).

zorla-:

“Biz tütüncüyüz.” dedi yaşlı adam. “Biz buraya gelmek istemedik ki bizi **zorladılar**. Her şeyimiz orada kaldı” (BAH 2, 2020: 35).

Kaymakam kendini **zorladı** bir tek kelime bile söyleyemedi. Geri döndü hızla odasına girdi, kapandı (T, 2021: 47).

zorlan-:

“Bin!” dedi. Mustafa **zorlandı** (K 3, 2020: 64).

Yalnız, oltaları seçmekte **zorlandılar**. Nişancı’ya olta beğendirmek kolay olmuyordu (BAH 2, 2020: 256).

“Söz, bakış veya işareti fark etmek” anlamında *yakala-*, “güçsüzleşmek, yılınlaşmak” anlamında *tüken-*³⁵⁵, “karışmak, ilgilenmek, istek göstermek” *yanaş-*, “herhangi bir olay karşısında ne yapacağını şaşırarak kadar sarsılmak” anlamında *sendele-*, “büyüklenmek, kurumlanmak, gururlanmak” anlamında *böbürlen-*, *kasıl-*, *konurlan-*³⁵⁶; “duymamış gibi davranmak” anlamında *duymamışçılığa vur-*, “bir düşünce veya hayal ile bulunduğu ortamdan uzaklaşmak” anlamında *dal-*, *dalıp git-*³⁵⁷; “duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplamak, uyanık tutmak” anlamında *dikkat et-*³⁵⁸, *dikkat kesil-*³⁵⁹ fiilleri tespit edilmiştir:

böbürlen-:

Amma gene de derecesiz kıvanç duyuyordu bundan. **Böbürleniyordu**. “Buyur buyur Muhtar Ağam.” diyordu ona en güzel, en candan sesiyle (DÖY 1, 2021: 273).

³⁵⁵ *tüken-* fiili; AGSS, 2021: 210; İM 3, 2020: 123; BAH 1, 2021: 11/120’de yer almaktadır.

³⁵⁶ *konurlan-* fiili; İM 4, 2020: 232; AGSS, 2021: 84/236; AA 1, 2021: 226/307; AA 1, 2021: 183/231; K 3, 2020: 331’de yer almaktadır.

³⁵⁷ *dalıp git-* fiili; HNA, 2020: 88; TKBK, 2020: 13; BAH 2, 2020: 23; BAH 4, 2020: 58; K 2, 2020: 43; K 3, 2020: 9; DK, 2020: 122; AGSS, 2021: 34; BE, 2021: 19; YÖ, 2021: 47’de yer almaktadır.

³⁵⁸ *dikkat et-* fiili; AA 1, 2021: 475; DK, 2020: 9’da yer almaktadır.

³⁵⁹ *dikkat kesil-* fiili; KG, 2021: 66’da yer almaktadır.

Durmadan övünüyordu. Doğudaki bucakta nasıl rüşvet aldığını, köylülere nasıl sopa çektiğini, bir köyün kadın erkek teker teker nasıl sırtlarına bindiğini, köylülerin kuzu kuzu tek tavuklarını, koyunlarını, keçilerini, kilimlerini, keçelerini satıp nasıl rüşvet verdiklerini, rüşveti almayınca nasıl gücendiklerini **böbürlenerek** anlatıyordu (AA 1, 2021: 354).

dal-:

Salih orada denizin sığılığında bir süre **daldı** kaldı, balıkların toplanıp gelişlerini sonra da en küçük bir kıpırtıda birden, şimşek gibi dağılışlarını görüyordu (AGSS, 2021: 31).

Salih ile Bahri **dalmışlar**, oyuncakları kendilerine vermişler, bütün düş kırıklıklarına karşın varmışlar çarşayı bir uçtan bir uca gidip geliyorlar, yeni, tuhaf, hiçbir şeye benzemez oyuncaklar keşfediyorlar, en tuhaf oyuncakçı gören el çırparak sevincini, başarısını gösteriyordu (AGSS, 2021: 256).

dalıp git-:

Bir düşleme içinde olduğu her hâlden belliydi, **dalmış gitmişti**, kim bilir nerelerdeydi (HNA, 2020: 78).

Athılar epey bir süreden beri orada duruyorlar, hiç konuşmuyorlardı. Pencerenin arkasındaki Ali Safa da **dalmış gitmişti** (İM 2, 2021: 183).

dikkat et-:

Kızgınlığını hep kusacakmış gibi tetikteydi. Bu tavrını bozmamaya, hele böylesi toplantılarda, hele toplantıda Ala Temir varken çok **dikkat ederdi** (AA 1, 2021: 475).

Ölümün ta eşiğine kadar akmış gitmiş kanına özellikle basmamaya **dikkat ederek** (DK, 2020: 9).

dikkat kesil-:

Kızlar da, Melek Hatun da **dikkat kesilmiş**, boyunlarını uzatmış onun ağzına bakıyorlardı (BAH 4, 2020: 101).

O oltasını denize salarken, ben **dikkat kesilmiş**, onun ipini, ellerini izliyor, kaç kulaç ip verdiğini, balık suyunu arayıp aramayacağını anlamaya çalışıyordum (DK, 2020: 40).

duymamışçılığa vur-:

“Çocuklar, siz de düşün, haydi. Ana sen şu sıcak ocağın başında kal, ben ikindine döner seni alırım. Allah’ını seversen dönüp köye gitme bir daha.” Meryemce **duymamışlığa vurdu**. Ocağın kıyısındaki değneğini aldı yola çıktı (DÖY 1, 2021: 174).

Aldırmadı, **duymamışçılığa vurdu**. Ben onun beni duyduğunu sağ omzunun oynayışından anladım (KG, 2021: 9).

kasıl-:

Kasılarak, kemali ciddiyetle, konuşulanları dinler, ağır ağır başlarını sallarlar. Okçuoğlu oturdu oturalı başını sallıyor (T, 2021: 26).

İşte Mustafa tam mağaranın ağzına gelince bir irkiliyor, içindeki kaçmak istediğini bir türlü yenemeyip yalvarırcasına Ustanın gözlerin içine bakıyor, **kasılıyor**, ter içinde kalıyor, ondaki bu değişimin farkına varan Abbas Usta önce telaşlanıyor sonra da başını kaldırıp yukarı bakınca her şeyi anlıyor, hiçbir şeyi Mustafa’ya belli etmemek için yüzünde en küçük bir değişiklik olmadan: “Yorulдум Mustafa’m, ben senin gibi genç, güçlü değilim ki geriye dönelim.” diyordu (K 2, 2020: 216).

konurlan-:

“Tam bir kırmızı sakal olmuşsun ki başbuğumuz, senin kırmızı sakal olmadığının farkına Topal Demirci bile varamaz.” “Varamaz.” diye **konurlanarak** güldü Başbuğ (FS, 2019: 137).

Ama Meyro Karı bir türlü sevinemiyordu. Sevinmek de ne, kederinden ölüyordu. Gene de oğlunun bu gününe, için için, elinde olmadan **konurlanıyordu** (AA 2, 2020: 120).

sendele-:

Elli kuruşturu duyunca Resul Efendi olduğu yerde birkaç kere döndü. Gülümsemek istedi, gülümseyemedi. **Sendeledi**. Bu sırada Murtaza Ağa onu kolundan tuttu: “Elli kuruştur” (T, 2021: 12)!

Bir coşkunluk içinde başı döndü. Sarhoş gibi **sendeledi** (T, 2021: 17).

tüken-:

“Sen bilirsin Hasan Ağa, hâlimiz dirliğimiz kötü. O ağacı bulamazsak biz yandık, battık, **tükendik**...” (HNA, 2020: 84).

Öldürsünler birbirlerini. Ya yorulur usanırlar, ya da **tükenirler** (AA 1, 2021: 177).

yakala-:

Bu övüngeç adamın zayıf yanını **yakalamışlar**, oradan yükleniyorlardı (HNA, 2020: 84).

yanaş-:

Sıtma Savaş Doktoru da Resul Efendi gibi bir bela... O da **yanaşmıyor** imzaya. Korkuyor (T, 2021: 8).

“Birine hoş görünmek için onursuzca davranmak” anlamında *yaltaklan*-³⁶⁰, “bir şeyin yapılmamasını buyurmak veya istemek” anlamında *yasak et*-³⁶¹, *yasakla*-; “iki taraf, aralarında dargınlığı kaldırmak” anlamında *barış*-³⁶², “bir şeyin niteliğini anlamak için her yanına bakmak, incelemek” anlamında *gözden geçir*-³⁶³, “bir şeyi yapmayı düşünmek” anlamında *içinden geçir*-³⁶⁴, “bir şeyin olması umulmak” anlamında *umut bağla*-³⁶⁵, “koyuvermek, olurla bırakmak” anlamında *koyver*-³⁶⁶, “güvenmek, yardım istemek” anlamında *sığın*-³⁶⁷, “değer ve önem vermemek” anlamında *küçümse*-³⁶⁸ fiilleri kullanılmıştır:

barış-:

Beş kişi, Hacı’nın üstüne çullanıp onu dövdüler. Sonra öpüşerek **barıştılar** (AA 2, 2020: 374).

³⁶⁰ *yaltaklan*- fiili; AA 1, 2021: 138; AA 2, 2020: 583; K 1, 2019: 146/275; K 2, 2020: 323/390; K 3, 2020: 236; DK, 2020: 235; İM 1, 2021: 23; T, 2021: 51’de yer almaktadır.

³⁶¹ *yasak et*- fiili; İM 2, 2021: 152; DÖY 3, 2021: 13/80; AA 1, 2021, s 234; FS, 2019: 90; AGSS, 2021: 32’de yer almaktadır.

³⁶² *barış*- fiili; AA 2, 2020: 89/90/92; K 3, 2020: 551’de yer almaktadır.

³⁶³ *gözden geçir*- fiili; İM 3, 2020: 159; BAH 1, 2021: 67; BAH 2, 2020: 77; K 3, 2020: 586; DK, 2020: 14/199; K 1, 2019: 354; K 2, 2020: 182; K 3, 2020: 10; AE, 2020: 66’da yer almaktadır.

³⁶⁴ *içinden geçir*- fiili; BAH 1, 2021: 49; DÖY 1, 2021: 126; DÖY 2, 2021: 9; DÖY 3, 2021: 103; K 1, 2019: 422; K 2, 2020: 19; K 3, 2020: 85; AA 1, 2021: 53; AA 2, 2020: 74; TKBK, 2020: 13’te yer almaktadır.

³⁶⁵ *umut bağla*- fiili; DÖY 2, 2021: 67; K 3, 2020: 432; T, 2021: 56’da yer almaktadır.

³⁶⁶ *koyver*- fiili; AA 1, 2021: 24/384/417; K 3, 2020: 169/403; DÖY 2, 2021: 137; DK, 2020: 332; K 1, 2019: 115/246; K 2, 2020: 39’da yer almaktadır.

³⁶⁷ *sığın*- fiili; BAH 1, 2021: 121; BAH 3, 2020: 13’te yer almaktadır.

³⁶⁸ *küçümse*- fiili; İM 3, 2020: 45; AA 1, 2021: 236; AA 2, 2020: 72; AGSS, 2021: 125; DÖY 2, 2021: 26; K 2, 2020: 57; K 3, 2020: 242/300; BAH 1, 2021: 122; BAH 3, 2020: 49’da yer almaktadır.

Daha yeni **barıştılar**, iki üç yıl önce, Menekşe kahvesinde onları zorla İlya barıştırdı (DK, 2020: 362).

gözden geçir-:

Sofi atın yanına biraz daha yanaştı. Damgayı daha yakından **gözden geçirdi** (AE, 2020: 13).

Ayağa kalktı ağacı tepeden tırnağa **gözden geçirdi** (BAH 4, 2020: 70).

içinden geçir-:

Ama ne kalabalık! Bu kalabalığa güç yetmez ki... Bu kalabalıkla ordular başa çıkmaz ki... Şu at da amma baş belasıymış, diye **içinden geçiriyordu** Mahmut Han (AE, 2020: 84).

Memed'in eli tabancanın üstünde kalakalmış onun geçip gitmesini bekliyordu. Uğurdur, diye **geçirdi içinden** (İM 4, 2020: 15).

koyver-:

Düş içinde yaşıyordu Hasan... Bir deliliğe kapıp **koyvermişti** kendini. Her gün her gün böyle sözleri dinlemek için köye çıkıyor... Bir gün anasından babasından söz açılmışsa içindeki boşluk onu deliye döndürüyordu. Alışmıştı (YÖ, 2021: 72).

Burada pürenin yanında, denizin ucunda kendini sonsuz bir güveni kapmış **koyvermiş**, mutluluktan uçuyor, güneş, deniz, toprak, çiçekler, kokular içinde kendinden geçiyordu (İM 4, 2020: 152).

küçümse-:

Bir de tepeden bakmış, Kürdoğlu diye **küçümsemiş**, onunla alay etmişti. Biraz üzülerek, daha çok da sevinerek eve gitti, daha önce komşudan aldığı ham öküz derisi parçasından kendine, bir de Hasan'a çarıklar dikmeye koyuldu (K 1, 2019: 121).

Derviş Bey inanmaz, onu **küçümser** bir surat takındı: “Hiç sanmıyorum, hiç sanmıyorum ki yavrum Mahmut, sen o şeytanın hakkından gelesin (AA 1, 2021: 57).

sığın-:

Bir gün koşup İsmail Ağa'ların evine gelmiş, “Beni kurtar İsmail, beni kurtar!” demiş, şaşkınlığından fal taşı gibi açılmış gözlerle ona **sığınmıştı** (K 1, 2019: 56).

Evine gelen, sana **sığınmış** çocuğu Ferhat Hoca'ya daha dün gösterecek sen değil miydin? Gelmiş, senin evine, senin köyüne sığınmış (İM 2, 2021: 122).

umut bağla-:

Tam otuz yıldır bu kılıç deliliğine alışmışlar, ona gülmüşler, acımışlar ama ta derinlerden de kendi kendilerinden bile saklayarak Haydar Usta kadar değilse de, ona yakın **umut bağlamışlardı** (BE, 2021: 47).

“Biliyorum.” dedi Poyraz. Bu baytara buraya kalmaya gelmiş, diye **umut bağlamıştı** (BAH 1, 2021: 213).

yaltaklan-:

Memur gülümseyerek, **yaltaklanarak**: “Senin gibi var mı Ağa?” dedi. “Sen yok musun? Gözünden anladın değil mi” (T, 2021: 27)?

Tanır Ağa gülümsedi, Emine'ye **yaltaklanır** gibi yaptı (K 3, 2020: 496).

yasak et-:

...Hükümet, koskoca hükümet bilmez mi bunu? Sivrisineği sıtmayı bilmez mi? Bilir. Yoksa **yasak ederdi** çeltiği... (T, 2021: 33)

Bundan sonra siz de kuş dili konuşmayacaksınız. Hüdhüd ulusuna kuş dilini **yasak ettim**... (FS, 2019: 52)

yasakla-:

Bazan büyükler çocukları korkutuyorlar, Doktor Yasef'e dokunmalarını **yasaklıyorlardı** (AGSS, 2021: 32).

Bir kimsenin acısını ya da sıkıntısını yatıştırmak, teselli etmek” anlamında *avut*³⁶⁹, “bir işin doğru yapıp yapılmadığını incelemek” anlamında *denetle*-, “beğendiği bir şeye benzemeye çalışmak” anlamında *özen*³⁷⁰, *özenip bezen*³⁷¹, *özen göster*-, “bir şeyi ayrıntılı bir şekilde düşünmek” anlamında *hesapla*-, *hesap et*-, “gereken önemi vermemek, başından savmak” anlamında *geçiştir*-, “bir şeyi kendisi için yeter bularak daha çoğuna gerek görmemek” anlamında *yetin*³⁷², “düşünme veya yargılama sonunda bir kaniye varmak” anlamında *hükmet*-

³⁶⁹ *avut*- fiili; İM 3, 2020: 11; BE, 2021: 230; BAH 3, 2020: 69'da yer almaktadır.

³⁷⁰ *özen*- fiili; BAH 1, 2021: 161; AGSS, 2021: 356; AA 1, 2021: 331; K 2, 2020: 270; K 3, 2020: 31/309'da yer almaktadır.

³⁷¹ *özenip bezen*- fiili; BAH 2, 2020: 373; İM 4, 2020: 165; K 1, 2019: 71; K 3, 2020: 349; AA 1, 2021: 169; YÖ, 2021: 56/80'de yer almaktadır.

³⁷² *yetin*- fiili; DÖY 1, 2021: 224; K 2, 2020: 10'da yer almaktadır.

³⁷³, “iyice düşündükten sonra bir karara varmak” anlamında *hüküm ver-*, “fark gözetmek, niteliğin değiştiğini anlamak” anlamında *ayır-*, *ayirt et-*³⁷⁴ fiilleri kullanılmıştır:

avut-:

İsmail Ağa kucağındaki Salman’ı, çocuğun kulağına bir şeyler söyleyerek onu usul usul sallayarak **avutuyordu** (K 1, 2019: 128).

Ağlayan çocukları, “İnce Memed geliyor!” diye **avutuyorlardı** (İM 1, 2021: 401).

ayır-:

Bu karıncalar da o kadar birbirlerine benziyorlar ki sultanım, sarıcasını karacasından **ayıramıyorsun...** (FS, 2019: 116).

ayirt et-:

İsmail Ağa gelen her sürüden Süllü’yle birlikte en az on tane tay seçiyor, ahıra bağlıyordu. Bu yılda on dört tane tay seçti. Bu taylara Süllü’nün buyruğunda olan usta seyisler gözleri gibi bakıyorlar, iyilerini **ayirt edip** kötülerini, soysuzlarını satıyorlardı (K 1, 2019: 300).

Ve öyle de bir hüneri vardı ki Zülfü’nün, kim savaşa katılmış, kim yalan söylüyor hemencecik **ayirt ediyordu** (İM 3, 2020: 37).

denetle-:

İsmail Ağa bir koyun, tosun, sığır sürüleri, at yıllıklarıyla Adana’ya, Dört yol’a gidiyor, İstanbul’a kadar uzandığı da oluyor, bir dağlara çıkıyor tahtacıları **denetliyor**, bir Mersin’e iniyor kereste fabrikasındaki işleri düzene sokuyor, bir Urfa’da at yetiştiricileriyle cebelleşiyordu (K 1, 2019: 143).

geçiştir-:

Arada sırada bunlar kafasına takılıyordu ama pek üstünde durmadan **geçiştiriyordu** (K 1, 2019: 185).

Sıra al taya gelince onun üstünde hiç pazarlık olmadı, al tayın pazarlığı susturularak **geçiştirildi** (K 1, 2019: 308).

hesap et-:

³⁷³ *hükmet-* fiili; HNA, 2020: 28’de yer almaktadır.

³⁷⁴ *ayirt et-* fiili İM 3, 2020: 15; K 3, 2020: 68; AA 2, 2020: 18’de yer almaktadır.

Bir yandan tesbihini çekiyor, bir yandan da düşünüyor, parmaklarıyla bir şeyler **hesap ediyordu** (K 1, 2019: 276).

“Hatun Bacı!” dedi, “ben **hesap ettim**, tam otuz yedi kurşun işimi görüyor. Gerisini ne yapayım” (K 2, 2020: 283)?

hesapla-:

Bir taşla kaç kuş vuracağını Ali Safa Bey çok önceden **hesaplamış**, Arif Saim Bey’in karşısında binbir şaklabanlıklar yapmış, arzusunda da muvaffak olmuştu (İM 2, 2021: 220).

İki güne bir balığa çıktıklarında Kaba Adaya da uğruyor, pınarından su **içiyor**, buradaki delice zeytin, çınar ağaçlarının önlerindeki kışta köylerine ne kadar yeteceğini **hesaplıyorlardı** (BAH 3, 2020: 427).

hükmet-:

Memet: “İş buluruz inşallah.” dedi. “Benim yüreğim öyle **hükmediyor**. İş bulamazsak hiç olmaz. Bulmalıyız mutlak” (HNA, 2020: 26).

Memet Ali’nin yüzünü her gören bir ürperiyor, Okçuoğlu’nun sonu geldiğine **hükmediyordu**. Zeyno Karı da bu kadar şişirdikten sonra... (T, 2021: 46).

hüküm ver-:

İnsanları daima görmeli. Tanımalı. Ondan sonradır ki **hüküm vermeli**. Daha sıhhatli olur (T, 2021: 23).

özen göster-:

Özellikle ona Salman Bey’im demekte **özen gösteriyordu** (K 1, 2019: 438).

özen-:

Vurduğu avlardan da kimseye zırnık koklatmaz, satabildiği avlarını kasabadaki Ağalara satar, parasıyla da çay, şeker, kahve alır, satamadıklarını kendi eliyle, türlü türlü, **özenerek** pişirir, herkesin gözleri önünde, tek başına kendi ziftlenirdi (K 3, 2020: 17).

Oturdu, **özenerek** bir haftada mektupları yazdı, Poyraz’ı yanına aldı, kasabaya gittiler, mektupları kendi eliyle postayı attı (BAH 3, 2020: 219).

özenip bezen-:

Toroslardan en usta tahta işi yapanlar da geldiler, bir yıla kalmadan, üstelik de **özene bezene** konağı bitirdiler (K 1, 2019: 144).

Vasili'nin, şarap dolu fiçılarla yüklü teknesiyle birlikte batan babası bu evi **özene bezene** kendi de çalışarak en iyi Ermeni ustalara yaptırmıştı (BAH 1, 2021: 184).

yetin-:

Eskiden olsa böyle bir söz karşısında kükrer, kıyameti koparırdı. Yalnız, “Doğru konuş. Ben senin bildiğin adam değilim.” demekle **yetindi** (DÖY 1, 2021: 19).

Gündüzlerle **yetinememiş**, ay ışığında geceleri de çalılarla cebelleşiyordu (K 1, 2019: 252).

“Sersem duruma gelmek” anlamında *sersemle*³⁷⁵, “tuhaf duruma gelmek” anlamında *tuhaflaş-*, “katlanamamak” anlamında *çekeme*³⁷⁶, “bir şeyi tespit etmek” anlamında *sapta-*, “zekâdan dolayı yeterince düşünemeyip akıllıca hareket edememek” anlamında *aptallaş*³⁷⁷, “çok karışık duruma gelmek, düzeni bozulmak” anlamında *allak bullak ol-*, *allak bullak et*³⁷⁸, “uygun ve yerinde bulmak” anlamında *münasip gör-*, “bilmiyor gibi görünmek” anlamında *bilmezlikten gel-*, “çıkarına, düşüncesine uygun olmak” anlamında *işine gel-*, “bir şeyin doğruluğunu kabul etmek” anlamında *akla yat-* fiilleri kullanılmıştır:

akla yat-:

Tuğrul Teğmen'in bu işe **aklı yattı** (BAH 1, 2021: 281).

“Olur.” dedi Poyraz kurularak, güvenli bir sesle: “Bu **aklıma yattı**. Bir icabına bakarız. Sen yeter ki iste.” Kazım Musa Ağaeftendi'nin yüzü sarardı: “Gerçek mi bu söylediğin Poyraz Efendi oğlum” (BAH 2, 2020: 191)?

allak bullak et-:

Uyuyor muydu? Pirinç pırıltısı yeniden kafasını **allak bullak etti** (İM 1, 2021: 88).

³⁷⁵ *sersemle*- fiili; AA 2, 2020: 478; DÖY 3, 2021: 179'da yer almaktadır.

³⁷⁶ *çekeme*- fiili; AA 2, 2020: 308; K 2, 2020: 185; K 3, 2020: 237'de yer almaktadır.

³⁷⁷ *aptallaş*- fiili; İM 1, 2021: 145'de yer almaktadır.

³⁷⁸ *allak bullak et*- fiili; İM 3, 2020: 456; YÖ, 2021: 13'te yer almaktadır.

Demircinin sesi örsün üstüne düşen çekiç gibiydi, **allak bullak etti** sarıcaları. Bir süre ne karşılık vereceklerini şaşırdılar, birbirlerinin gözlerine baktılar (FS, 2019: 128).

allak bullak ol-:

Önde Halil, arkada Şahin geniş odaya girince İsmail Ağa'nın yüzü bir an **allak bullak oldu**, ayağa kalkıp Halil'i kucakladı, arkasından da ellerini Köse Şahin'in omuzuna koydu: "Eee, hoş gelmişsiniz bakalım, oturun hele, ne var ne yok" (K 1, 2019: 349)?

Tazı Tahsin şaşırmış kalmış, yüzü **allak bullak olmuştu**. Orada, lokması ağzında, öyle kalakalmıştı (İM 3, 2020: 437).

aptallaş-:

Ve yerdeki yaratıklar, yan yana, üst üste, kamaşmış gözleriyle... Ve insanlar olan bitenden **aptallamış...** (FS, 2019: 76)

Adam gözlerini açtı, soru dolu gözlerle **aptallaşmış** baktı: "Olur olur, anladım." dedi, başı gene masaya düştü (AGSS, 2021: 283).

bilmezlikten gel-:

Saklandığım öteki köyler, evlerde benim kim olduğumu biliyor, **bilmezlikten geliyorlar**, saklıyorlardı (K 1, 2019: 153).

çekeme-:

Çekemiyorlar onu. Ne yiğitliğini, ne cömertliğini, ne insanlığını, ne yakışıklılığını, ne de yürekliliğini **çekemiyorlar** (K 1, 2019: 439).

"Düşmanları **çekemediler** onun yiğitliğini de öldürdüler." dedi İbrahim İbo (AA 1, 2021: 266).

işine gel-:

Hiçbir kimsenin onunla uğraşmaması, onun görmemesi de **işine geliyordu** (K 1, 2019: 161).

münasip gör-:

“Kal.” dedi Muhtar, “mademki Arif Bey seni bu cehenneme **münasip görmüş**, kal, istersen sana bir çadır veririm, beğendiğin yere kur ama şimdilik sana oturacak bir ev bulamam” (K 1, 2019: 105).

sapta-:

Bir de çalışmayanları, fillere düşman olanları, başkaldıranları **saptayacaksınız** (FS, 2019: 40).

sersemle-:

Salman olduğu yerde kalakaldı, **sersemlemiş**, bitkin. Sonra da uyuyan köpek sürüsünün içine sığındı (K 1, 2019: 393).

Uzun tartışılar, Mustafa sonunda ötekilerin isteklerine uydu, koyun damının kapısını açar açmaz öylesine bir koku çarptı ki onlara, hepsi birden **sersemlediler** (İM 3, 2020: 217).

tuhaflaş-:

“İnşallah.” diyen tuhaf karınca daha da **tuhaflaştı**. Kıyamete kadar fillerin kölesi olarak yaşamak... Böylesi yaşam yaşamaya değer mi (FS, 2019: 35)?

“Üstünlük kazanmak amacıyla bir yarışmaya katılmak” anlamında *yarış-*, “verilen değerden yüreklenererek yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak” anlamında *şımar-*³⁷⁹, “karşılaşılan olayların sonuçlarından yararlanarak davranmak” anlamında *akıllan-*, “bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek” anlamında *kışkırt-*³⁸⁰, *tahrik et-*; “herhangi bir iş konusunda birine karşılıklı söz vermek” anlamında *sözleş-*, “öğrenilmek istenen şeyi birçok kişiye inceden inceye sormak” anlamında *soruştur-*, “dinsiz olmak, acımasız davranmak” anlamında *gâvur ol-*, “tanrıya inanmak” anlamında *iman et-*³⁸¹ fiilleri kullanılmıştır:

akıllan-:

Ulular olanı biteni file söylediler, fil kullarının bu davranışlarından derecesiz kıvanç duydu: “Karıncalar **akıllandılar**.” dedi (FS, 2019: 115).

Nereye baksan oradan kurşun geliyor. Asım Çavuş **akıllanmış** gayri. Bırakın beni de ben kalayım burada (İM 1, 2021: 168).

³⁷⁹ *şımar-* fiili; K 3, 2020: 21/39/66; DK, 2020: 103’te yer almaktadır.

³⁸⁰ *kışkırt-* fiili; FS, 2019: 134; AA 2, 2020: 40; İM 3, 2020: 51; İM 4, 2020: 191/258; K 2, 2020: 456; K 3, 2020: 588; DÖY 1, 2021: 70; DÖY 2, 2021: 93; DÖY 3, 2021: 124’te yer almaktadır.

³⁸¹ *iman et-* fiili; BAH 1, 2021: 44; FS, 2019: 85’de yer almaktadır.

gâvur ol-:

“Çukurova **gâvur olmuş**, Çukurova da insanlık kalmamış. Eskiden de yoktu ya şimdi hiç kalmamış...” (HNA, 2020: 52).

Bir ara gözü Ömer’e ilişti: “Ömer yavrum, sen de mi bu köylü gibi **gâvur oldun?..**” (DÖY 2, 2021: 322)

iman et-:

Karıncalar yinelediler: “Sadıkane çalışırsak filler sultanı bizi gene fil edecektir.” “Buna inandık **iman ettik**” (FS, 2019: 49).

Demek köylü kendisini tanımış, ermişliğine **iman etmişti**. Fatmaca bunun en güzel örneği idi (DÖY 3, 2021: 257).

kışkırt-:

Köylüyü **kışkırtıp** bizim üstümüze salıyor. Köylüyü ayaklandırıyor (İM 2, 2021: 336).

Köylüyü Ali’nin üstüne nasıl **kışkırtacak**, nasıl kızgın demire döndürecek, nasıl kudurtacaklardı! Toz edecekti Uzunca Ali’yi köylü (DÖY 3, 2021: 178).

soruştur-:

Sordu **soruşturdu** ki kızın anası tutmuş kızın elinden, ver elini Atina (DK, 2020: 144).

Nasıl ölmüşlerdi toptan öyle, kimse bir şey anlayamadı. Araştırdılar, **soruşturdular**, doktorlar, candarmalar, polisler geldiler, aylarca köyde dolaştılar hiçbir şey anlayamadılar (AA 1, 2021: 191).

sözleş-:

“Zeynel kahvede İhsan’ı öldürecek, Selim balıkçı da varıp onun eline vurup tabancasını düşürecek, daha önceden **sözleşmişler**” (DK, 2020: 15).

“**Sözleşmişler**,” diye alay etti Hakkı Baba (DK, 2020: 15).

şımar-:

“Acımdan öldüm.” dedi Mustafa. “Dur, bekle.” “Bekleyemem.” diye Mustafa **şımarı** (K 3, 2020: 172).

Bu karıncalar iyice **şımardılar**, kendilerini birer gerçek fil saymaya başladılar (FS, 2019: 92).

tahrik et-:

Sefer bekledi, konuştu. Konuştu, bekledi, **tahrik etti**, Ömer ona ağzını açmadı (DÖY 3, 2021: 143).

Her an ölmeyi, felç olmayı, ağzının eğilmesini bekledi, korkudan çıldırdı, çıldırdıkça Taşbaş'ı **tahrik etti** (DÖY 3, 2021: 247).

yarış-:

Olmasanız da olur, dünyada o kadar yaratık çok ki bütün yaratıklar da filler için o ulu, görkemli, erdemli yaratıklar için çalışmaya can atıyorlar, saraylar kurmak, dünyanın bütün yiyeceklerini onlara toplamak için birbirleriyle **yarışıyorlar**, bütün yaratıklar (FS, 2019: 45).

“Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak” anlamında *kayır-*, “çeşitli sebeplerle zihin gücünü yitirerek ne yaptığını bilemez duruma gelmek” anlamında *buna*-³⁸², “bir şeyin nasıl gerçekleşeceğini düşünmek” anlamında *tasarla-*, “değerini anlamak, bir nesneyi ya da bir düşünceyi yoklamak” anlamında *sına-*, “onurunu yitirip yaltaklanmak” anlamında *köpekleş-*, “bir şeyi kutsallaştırmak” anlamında *kutsa*-³⁸³, “kuşkulanmak, işkillenmek” anlamında *huyulan-*, “zorlanmak” anlamında *güçlük çek-*, “yenilgiyi kabul etmek” anlamında *pes et-*, “danışmak, görüş almak” anlamında *akıl al-*, “o zamana kadara kimsenin bilmediği, henüz yapmadığı bir şey yaratmak, bulmak” anlamında *icat et*-³⁸⁴, “olmasını, ortaya çıkmasını beklemek” anlamında *fırsat kolla-* fiilleri kullanılmıştır:

akıl al-:

“Bu vazalak Kürten **akıl alıyormuş**” (K 1, 2019: 309).

buna-:

Düşünsene ki Koca Halil **bunadı**. Eşşek kafalı, düşünsene ki Koca Halil'den gayrı insanlık kalmadı (DÖY 1, 2021: 201).

“Belki **bunadı**.” dedi Bey. “Seksenini çoktan geçti Koca Osman. Durun bakalım” (İM 2, 2021: 54).

³⁸² *buna-* fiili; İM 1, 2021: 398'de yer almaktadır.

³⁸³ *kutsa-* fiili; AE, 2020: 86'da yer almaktadır.

³⁸⁴ *icat et-* fiili; K 1, 2019: 138/143; AA 1, 2021: 89; AA 2, 2020: 280; DK, 2020:21; BAH 2, 2020: 228; DÖY 1, 2021: 23'de yer almaktadır.

fırsat kolla-:

Konuşması yarım kalmış Koca Halil ise bir iki kere ortaya ana avrat sövdü. Sövmesine kimse aldırmadı. O orada sabırsızlıktan kıvranır kaldı. Bir **fırsat kolluyordu** ki bir eline geçirse bir daha ağzını kapamayacaktı (DÖY 1, 2021: 30).

Her şeyi biliyor da bir **fırsat kolluyor**. Onun da içi de herkes gibi kan ağlıyor. Ankara’da yüksek yerlerde onu tutanlar varmış (BAH 3, 2020: 284).

güçlük çek-:

Eğer bu çiftliği kuramazsa gözü açık gidecekti. İşçilerinin bile otomobilleri olacaktı. Çiftliğe gelenler patronla işçileri ayırt etmekte **güçlük çekeceklerdi** (AA 2, 2020: 95).

huylan-:

Mahir Bey ona demişti ki Beylerin gözlerinin içine boz adamlar bakamazlar. Yakışık almaz. Bakarsan da çok **huylanırlar** (AA 2, 2020: 76).

icat et-:

Beraber oynadıkları çocukları oyunlarına bırakır, kendileri başka bir yere gider oyunlar **icat ederlerdi** (İM 1, 2021: 85).

Akla hayale gelmedik korku çeşitleri buluyor, **icat ediyordu** (İM 2, 2021: 345).

kayır-:

Seni **kayıracak** yüz var mı onlarda? İki lafına hepsi kandı (DÖY 1, 2021: 58).

Dağda eşkıyaları olan Ağalar, Beyler, eğer adamlarını **kayıyorlar**, seviyorlarsa, onları artık Toroslar’dan başka yere göndersinler, hiç olmazsa bir süre için izlerini yitirttirsinlerdi (İM 3, 2020: 225).

köpekleş-:

Hep yalvarıyordu. Dünya dünya olalı hiçbir insan böylesine yalvarmamıştı. Yalvarmaları hoşuna gidiyor, daha **köpekleşsin** istiyordu. O yalvardığı sürece ona bir şey yapmamaya karar verdi (AA 1, 2021: 48).

kutsa-:

Memidik’i yüceltiyor, **kutsuyordu** (DÖY 2, 2021: 257).

Bütün köyü, dünyayı, esen boğayı, yağan karı, soğuğu kendine düşman saydı, gene olmadı. Allah’a sığındı. Onu **kutsadı**. Azıcık kendine gelir gibi oldu (DÖY 2, 2021: 56).

pes et-:

Bu çeltikçi milletin karşısında hükümet bile **pes etmiş**, diyorum (T, 2021: 55).

sına-:

“Ben.” dedi, “Onu da **sınadım**. Düş mü görüyorum ola, diye kendi kendime sordum. Tenime bıçağın ucunu soktum, acıdı, kan aktı. Anladım ki sahici dünyadayım, düş de görmüyorum. Karşımdaki Taşbaşoğlu Memet Efendimiz” (DÖY 2, 2021: 254).

Topal Ali kardaşım candarmamıza çok bir yardımcı olacaktır. Ona küçük bir şaka yapmıştım. Ne onurlu adammış! Onu **sınamıştım**, anlamayıp hemen evi terk etmişti (İM 3, 2020: 191).

tasarla-:

Tırtıl Yusuf öğleye kadar kayalığın dibinde gözlerini düz kayalardan, orta yerdeki deliklerden ayırmadan gitti geldi, her şeyi inceden inceye **tasarlıyordu**. Yuvalardaki yumak yumak kırmızı yavruların seslerini arada duyar gibi oluyor, sevinliyordu (K 3, 2020: 201).

“Yükseltmek, yüce bir duruma getirmek” anlamında *yücelt-*, “küstah duruma gelmek” anlamında *küstahlaş-*, “var olduğu bilinmeyen bir şeyi bulmak” anlamında *keşfet-*, “meşgul ya da rahatsız etmek, bir konuyu araştırmak, incelemek” anlamında *kurcala-*, “iştirir iştirmez bellemek, öğrenmek” anlamında *kap-*, *yakala-*; “cömertçe davranmaya başlamak” anlamında *cömertleş-*, “bir şeyle uğraşarak acısını unutmak” anlamında *avun-*, “niyet etmek, tasarlamak” anlamında *niyetlen-*, “bir kimsede umut uyandırmak, güven vermek” anlamında *umut ver-*, “bir işle aşırı ölçüde ilgilenmek” anlamında *kendini ver-*, “bir nitelik veya durum almak” anlamında ... *takın-*³⁸⁵, *tavır al-* fiilleri kullanılmıştır:

... takın-:

Kör Haydar Usta, Murtaza Ağa’yı görmüyor, duymuyor **tavır takınarak**: “İskenderül Zülkarneyn, tevatür adamdır.” diye ortaya konuştu (İM 4, 2020: 127).

³⁸⁵ ... *takın-* fiili; KG, 2021: 21; İM 1, 2021: 20; İM 2, 2021: 78; DÖY 2, 2021: 10; K 3, 2020: 50; T, 2021: 13; DK, 2020: 101/239/299; AA 2, 2020: 538’de yer almaktadır.

Murtaza Ağa çok ciddi bir **yüz takınarak** Ali'ye yaklaştı, uzaklaştı, baktı, eğildi, doğruldu, sağdan soldan gözden geçirdi (İM 3, 2020: 101).

Derviş Bey inanmaz, onu küçümser bir **surat takındı**: “Hiç sanmıyorum, hiç sanmıyorum ki yavrum Mahmut, sen o şeytanın hakkından gelesin (AA 1, 2021: 57).

Başında kalpak vardı. Kaşları kalkıktı. Yüzüne inceden, alay eden bir **hâl takınmıştı** (DÖY 2, 2021: 139).

avun-:

Kızı kendi gönlüne bıraksan, ya çingeneye varır, ya davulcuya. Hatçe'ye ağlar ağlar **avunur** (İM 1, 2021: 90).

Köylüler onu koruyor, onu saklıyor, onunla **avunuyorlar** (İM 2, 2021: 260).

cömertleş-:

Karısı onu hiç bu kadar mutlu, sevinç içinde görmemişti. Gidiyor geliyor, konuşuyor gülüyor, şakalaşıyordu. **Cömertleşmişti** de (AA 2, 2020: 553).

kap-:

Bu birinci deney, Nurhan işi, çok başarılı olmuştu. Usul usul, Derviş'le dostluğu arttıkça, onunla içli dışlı oldukça ondan bir şeyler **kapıyor** gizli işleri öğreniyordu (AA 2, 2020: 246).

kendini ver-:

Mustafa bir köşeye büzülmüş, **kendini** bütünüyle konuşmalara **vermiş**, konuşanların en küçük bir kıpırtısını bile kaçırmadan dinliyordu (K 3, 2020: 72).

keşfet-:

Salih ile Bahri dalmışlar, oyuncakları kendilerine vermişler, bütün düş kırıklıklarına karşın, varmışlar, çarşayı bir uçtan bir uca gidip geliyorlar, yeni, tuhaf, hiçbir şeye benzemez oyuncaklar **keşfediyorlar**, en tuhaf oyuncağı gören el çırparak sevincini, başarısını gösteriyordu (AGSS, 2021: 256).

kurcala-:

Kafasını **kurcalıyor**, kurcalıyor, şu Oğuz sözünün ne olduğunu, anlamını bir türlü çıkaramıyordu (AA 2, 2020: 90).

küstahlaş-:

Hasan Çavuş’a şimdiye kadar iki saatten fazla dayanan çıkmadı. Amerika’da enteresan gelişmeler oldu ama onlar Hasan Çavuş metotları karşısında çocuk oyuncuğı kalır. Bahse girerim. “Ben de.” dedi Cafer Özpolat, daha **küstahlaşarak** (AA 1, 2021: 493).

niyetlen-:

Bu köyde birkaç gün kalmaya, bu güzel, orta yerinde camisi bile olan köyde dinlenmeye **niyetleniyordu** (İM 3, 2020: 342).

tavır al-:

Yanlarına varınca beni bir tuhaf karşıladılar, soğuk diyemeyeceğim ya, geldiğimden hiç de kıvançlı gözükmeyen bir **tavır aldılar** (KG, 2021: 40).

umut ver-:

Ben onlara, şu cehennemın dibine batasıca obaya dedim ki bu Hıdırellez’de ben onunla konuşurum, mümkünatı hem de çaresi yok, konuşurum dedim. Demedim ya onlara azıcık **umut verdim** (BE, 2021: 10).

Karanlık bulut Ali’ye güç, **umut vermişti**. Ayağını duymuyordu artık. Yüreğı bulanmıyordu (DÖY 1, 2021: 329).

yakala-:

Osman bu bakışı **yakaladı**, bu bakışa iyice içerledi (İM 2, 2021: 83).

yücelt-:

Memidik’i **yüceltiyor**, kutsuyordu (DÖY 2, 2021: 257).

Az önce göklere çıkarıp Tanrıya eş ettiğini, işine gelmeyince biraz sonra çamura batırır. Batırır da gözünün yaşına bakmaz. İnsan, bu kadar **yüceltip** arkasına top top ışıklardan bir ışık ormanı takıp göklere salıverdiği ermişinin yakasını bir iki sözde bırakıverir mi (DÖY 2, 2021: 302)?

3.4. Açıklama Fiilleri

Beyinde gerçekleşen mental hareketler üçüncü şahıslara aktarılarak gözlemlenebilir ve fark edilir hâle gelir. Bu aktarmayı sağlayan fiillere açıklama

fiilleri denir (Hirik, 2018: 60). Bu fiiller beyinde gerçekleşen olayların sözle, davranışla üçüncü şahıs tarafından anlaşılmasını sağlayan ifadelerdir.

Romanlarda “bilgi vermek, bir konu hakkında açıklama yapmak, düşüncesini sözle ifade etmek” anlamında *anlat*-³⁸⁶, *de*-³⁸⁷, *diye*bil-, *konus*-³⁸⁸, *söyle*-³⁸⁹, *söyleyiver*-; “söyleme işi yapılmak” anlamında *söylen*-³⁹⁰, *söylenip dur*-, *söyleniver*-; “belirtmek, anlatmak, sert bir şekilde konuşmak” *göster*-³⁹¹, “ısrar etmek, tekrar tekrar söylemek” anlamında *dayat*-³⁹², *diline dolaş*-, *diret*-³⁹³, *göster*-³⁹⁴, *ısrar et*-³⁹⁵, *pekiştir*-³⁹⁶, *pelesenk et*-³⁹⁷, *tekrar et*-³⁹⁸, *tekrarla*-³⁹⁹, *tuttur*-⁴⁰⁰, *üstele*-⁴⁰¹, *yinele*-⁴⁰² fiilleri kullanılmıştır:

anlat-:

³⁸⁶ *anlat*- fiili; BAH 3, 2020: 17; AA 2, 2020: 99; DK, 2020: 93; FS, 2019: 122; HNA, 2020: 92; K 1, 2019: 138; T, 2021: 21; TKBK, 2020: 19; İM 4, 2020: 95; FS, 2019: 8’de yer almaktadır.

³⁸⁷ *de*- fiili; DÖY 2, 2021: 202; AA 1, 2021: 97; K 2, 2020: 182; T, 2021: 28; AE, 2020: 47; HNA, 2020: 17; YÖ, 2021: 52; FS, 2019: 13; TKBK, 2020: 13; BE, 2021: 39’da yer almaktadır.

³⁸⁸ *konus*(ma)- fiili; AE, 2020: 18; FS, 2019: 34; HNA, 2020: 8; DK, 2020: 21; K 2, 2020: 73; DÖY 3, 2021: 46; İM 3, 2020: 17; T, 2021: 25; AGSS, 2021: 11; BE, 2021: 90’da yer almaktadır.

³⁸⁹ *söyle*- fiili; AE, 2020: 23; TKBK, 2020: 30; K 1, 2019: 274; K 3, 2020: 173; HNA, 2020: 46; YÖ, 2021: 51; İM 3, 2020: 123; İM 4, 2020: 148; BAH 2, 2020: 21; FS, 2019: 68’de yer almaktadır.

³⁹⁰ *söylen*- fiili; DÖY 2, 2021: 55; DÖY 3, 2021: 46; AGSS, 2021: 30; K 2, 2020: 213; T, 2021: 37; BE, 2021: 27; AA 1, 2021: 387; AE, 2020: 106; İM 4, 2020: 42; HNA, 2020: 76’da yer almaktadır.

³⁹¹ *göster*- fiili; TKBK, 2020: 36/43; K 3, 2020: 82; DÖY 1, 2021: 57; BAH 1, 2021: 49; FS, 2019: 67; DK, 2020: 11; KG, 2021: 30; HNA, 2020: 64; AE, 2020: 103’de yer almaktadır.

³⁹² *dayat*- fiili; İM 2, 2021: 347; AA 2, 2020: 15; DÖY 2, 2021: 86; K 1, 2019: 181’de yer almaktadır.

³⁹³ *diret*- fiili; AA 1, 2021: 215; AA 2, 2020: 166; İM 2, 2021: 303; İM 3, 2020: 43; AGSS, 2021: 45; K 2, 2020: 442; BAH 1, 2021: 41; DÖY 3, 2021: 140; DK, 2020: 173; HNA, 2020: 87’de yer almaktadır.

³⁹⁴ *göster*- fiili; TKBK, 2020: 36/43; K 3, 2020: 82; DÖY 1, 2021: 57; BAH 1, 2021: 49; FS, 2019: 67; DK, 2020: 11; KG, 2021: 30; HNA, 2020: 64; AE, 2020: 103’de yer almaktadır.

³⁹⁵ *ısrar et*- fiili; İM 2, 2021: 183; İM 3, 2020: 358; İM 4, 2020: 591; DÖY 1, 2021: 49/90/276’de yer almaktadır.

³⁹⁶ *pekiştir*- fiili; İM 4, 2020: 177; HNA, 2020: 81; AGSS, 2021: 96; İM 3, 2020: 367; DÖY 2, 2021: 92; K 3, 2020: 236; DK, 2020: 75; FS, 2019: 24; K 1, 2019: 98/140’da yer almaktadır.

³⁹⁷ *pelesenk et*- fiili; BAH 3, 2020: 252/407; BAH 4, 2020: 44; DÖY 3, 2021: 255; DK, 2020: 287; AGSS, 2021: 280’de yer almaktadır.

³⁹⁸ *tekrar et*- fiili; DÖY 3, 2021: 10/54; İM 1, 2021: 29/78; AA 2, 2020: 132’de yer almaktadır.

³⁹⁹ *tekrarla*- fiili; DÖY 1, 2021: 205; DÖY 3, 2021: 149/251; İM 1, 2021: 19/30; İM 2, 2021: 135; AA 2, 2020: 71; K 3, 2020: 443; AA 1, 2021: 480/541’de yer almaktadır.

⁴⁰⁰ *tuttur*- fiili; K 2, 2020: 150; HNA, 2020: 80’de yer almaktadır.

⁴⁰¹ *üstele*- fiili; İM 1, 2021: 45/187; İM 4, 2020: 299; K 1, 2019: 51; AA 2, 2020: 107; K 2, 2020: 209; KG, 2021: 33; AA 1, 2021: 84; DK, 2020: 108’de yer almaktadır.

⁴⁰² *yinele*- fiili; FS, 2019: 84; AA 1, 2021: 45/284; K 1, 2019: 257; K 3, 2020: 47; İM 2, 2021: 214; İM 4, 2020: 294; AGSS, 2021: 52; BAH 3, 2020: 19; DK, 2020: 122’de yer almaktadır.

Konuklarını şimdiye kadar görmedikleri bir biçimde ağırladı. Sonra da divan kurdu, onlara olanı biteni, başındaki belayı **anlattı** (AE, 2020: 18).

Adana'ya, Vali'ye şikâyet edip hâllerini bir bir **anlattılar** (BE, 2021: 100).

dayat-:

“Olmaz, olmaz.” diye **dayattı** Hayri (KG, 2021: 35).

Ahmaklık edip sattık. İşte böyle dağlara düştük. Sizlere hayranım, **dayatıyorsunuz** (İM 2, 2021: 250).

de-:

Gülbahar çok gizli onlara yemek gönderiyor, arada sırada da zindana gidip onları uzaktan gözlüyordu. Bir gün dayanamadı, Sofi'ye: “Ahmet'le konuşmalıyım.” **dedi** (AE, 2020: 32).

“Eder.” diye övündü Mustafa. “Sen o kuşun kim olduğunu biliyor musun?” “Biliyorum.” **dedi** atlı (K 3, 2020: 14).

Sofi böyle tuhaf, şaşkın şeyler düşünürken şu insanoğluna akıl ermez, **diyordu** (AE, 2020: 13).

Biz fil değil miyiz, **diyorlar** ellerine ne geçerse haşır huşur yiyorlar (FS, 2019: 90).

Paşa **demiş** ki bizim beylere, bir gözüm görsün böyle bir yiğidi ona on beş at daha vereyim. Şu dünya gözüyle öyle bir yiğidi göreyim bir kere. Beyler bana bunları söylediler, beni sana gönderdiler (AE, 2020: 30).

Padişah çok sevinmiş kılıca: “Dile benden ne dilersen Usta.” **demiş** (BE, 2021: 39)

diline dolaş-:

“Nerede Salman?” diye apansız sorunca ötekinin yüzü sapsarı kesilmiş, dili **diline dolaşmış**, bir şeyler söyleyecek olmuş, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanmıştı (K 2, 2020: 72).

diret-:

Anasının köyden salt kendisini bırakıp gitmemesi onun onurunu okşuyordu. Anasına karşı karmakarışıklı. Diyorlardı ki anasını en genç amcası istiyormuş ama anası da **diretiyor**, onu istemiyormuş (YÖ, 2021: 12).

Talip Bey'in muhterem oğulları katil İnce Memed değildir diye **diretiyorlar**. Bu şekilde de bizim bütün planlarımız altüst olmuş bulunuyor, diye üzüntüsünü belirtti Murtaza Ağa (İM 3, 2020: 233).

diyebil-:

Neden sonra kendini toparlayabilen Döne arkasından: “Ağam o, bir kımık çocuktur.” **diyebildi** (İM 1, 2021: 58).

göster-:

Poyraz sonra Melek Hatun'la geldi. “Hoş geldin Melek Hatun.” Çok sevindi Ağaefendi, ağzı kulaklarında. Karşısındaki koltuğu **gösterdi** (BAH 4, 2020: 74).

Poyraz Musa çınarların altındaki çıplak tahta sedirlerde onlara yer **gösterdi** (BAH 1, 2021: 192).

ısrar et-:

Muhtar: “Boşaltalım köyü.” diye **ısrar ediyor** (T, 2021: 63).

“Öyle ne **ısrar edip** duruyorsunuz? Ulan aklınız mı yok sizin?..” (İM 3, 2020: 233)

konuş- :

Selim çok **konuşt**, çok sızlandı, diline geleni söyledi, sonunda parasını torbasına doldurup öfke içinde bir hışım gibi gene çekti gitti (DK, 2020: 150).

Sana çok kötü söyledim, senin korkup köyden kaçmanı, sana dayımın aslan oğluna yakıştıramadım da öyle **konuştum** (K 3, 2020: 122).

pekiştir-:

“Kuş istilası.” diye **pekiştirdi** Hüseyin (TKBK, 2020: 61).

Yakışıklı olduğuna çok inanmıştı. Aynadaki yüzü bu düşüncesini **pekiştirdi** (BAH 2, 2020: 385).

pelesenk et-:

Yalnız tuhaf kılıklı bir karınca birkaç sözü diline **pelesenk etmişti**, sorup duruyordu (FS, 2019: 30).

Çanakkale’de, Urfa’da, Adana’da, her yerlerde vapurları bir top güllesiyle denizin dibine yollayanı herkes diline **pelesenk eder** (BAH 4, 2020: 152).

söyle-:

Ramazanda oruç tutmaz, hiç namaz kılmaz, hiç dua etmezdi. Bazıları Hüso’nun ateşe taptığını **söylüyorlardı** (AE, 2020: 52).

Komşular pencereye üşümüşler eve giren bu sarı delikanlıya bakıyorlar, birbirlerine elleriyle usulca gizli bir şeyler **söylüyorlardı** (DK, 2020: 134).

söylen-:

Yusuf odanın içine gidip geliyor, gittikçe de kendinden geçiyor, bir tuhaf, eski bir ateş halayı çekiyor gibi oluyordu. Durmadan da: “Babam seni öldürecek, öldürecek... Öldürecek, öldürecek..!” diye **söyleniyordu** sayıklar gibi (AE, 2020: 50).

Muhtar da artık bir iyice bunalmış, ne yapacağını bilemez, orada burada **söyleniyordu** (DÖY 2, 2021: 111).

söylenip dur-:

Alıçlı koyakta o ağıt daha öyle **söylenip duruyor** (K 2, 2020: 61).

söyleniver-:

Mahir Kabakçıoğlu: “Patlattılar.” diye **söyleniverdi**. Sonra da ekledi: “Biz bu vatanı yerde bulmadık. Bu derebeylerine harap ettirmeyeceğiz.” Kaymakam kızdı: “Ne demek, ne demek.” diye bağırdı (AA 1, 2021: 248).

söyleyiver-:

Gece olsun, kapkaranlık, göz gözü görmez bir gece olsun, Koca Halil’i bir yerlerden geçirsinler, orasının neresi olduğunu **söyleyiverirdi** (DÖY 1, 2021: 74).

tekrar et-:

Ana **tekrar ediyor**: “Kasaba nasıldı oğlum?” diyor. O, anasına cevap verdiğini sanıyor, düşünüyor (İM 1, 2021: 88).

Her geldiğinde aynen **tekrar ediyordu** Veli. Bir iyice ezber etmişti. Şu gözü çıkasica herif başka söz ezberletemiyor muydu acaba adamcağıza (AA 2, 2020: 75)?

tekrarla-:

“Canımı iste, canımı veririm Memo.” dedi. Gülbahar, sesinde yenemediği korkusu, merakıyla. **Tekrarladı**: “Ne istersen veririm Memo. Ne istersen... Yeter ki Ahmet kurtulsun” (AE, 2020: 70).

Kambur Ahmet her mahallede bir iki kere durdu dehşet nutkunu **tekrarladı** (İM 2, 2021: 386).

tuttur-:

Meryemce **tutturur**: “O ölmez. O dünyaya direk çakacak. Ölür mü hiç?” der boyuna (DÖY 2, 2021: 13).

Ana da gömdün mü torunumu, diye sormuş, o da görmedim, diye ağzından kaçırmış. Ana **tutturmuş**, torunumu görmeden bir yere gitmem, diye (K 1, 2019: 377).

üstele-:

Gözlerini belerterek bana baktı. Sonra da sustum. **Üstelemedim** kalktım yürüdüm. Bir iyice öfkelenmişim Tuğrul’a (KG, 2021: 9).

Memed ahırdan döndükten sonra bir eliyle suyu dökerek ocaklıkta elini yıkadı. Kamer Ana onun eline su dökcek oldu, Memed istemedi. Kamer Ana da fazla **üstelemedi** (İM 2, 2021: 61).

yinele-:

“Allah belanızı versin.” diyordu pürüzsüz bir ses, durmadan, durmadan **yineleyerek** (KG, 2021: 62).

Bataklığın kıyılarında uyuklayan su kaplumbağaları patır patır suya dökülerek, ağır bir bataklık, ot, çamur kokusu içinde, burnuna arada sıcak bir dalgada nergis kokuları çarparak, ne yaptım ben? Hep ne yaptım beni **yineleyerek**... (AA 2, 2020: 45)

“Yüksek sesle azarlamak, gür ses çıkarmak” anlamında *bağır*⁴⁰³, *çıkış*⁴⁰⁴, *gürle*⁴⁰⁵, *haykır*-, *kalayla*-, *kükre*⁴⁰⁶, *tersle*⁴⁰⁷, *verıştir*⁴⁰⁸; “birine soru yöneltmek herhangi bir konuda bilgi istemek, sorma ihtimali bulunmak, sürekli sormak” anlamında *sor*⁴⁰⁹, *sorabil*-, *sorup dur*-, *soruver*-; “kaba, onur kırıcı sözler söylemek, karşılıklı küfretmek” anlamında *küfret*⁴¹⁰, *küfür savur*-, *küfür yağdır*-, *söv et*-, *söv*⁴¹¹, *sövmeye başla*-, *sövüp dur*-, *sövüp geç*-, *sövüp say*-, *sövüş*- fiilleri kullanılmıştır:

bağır-:

“Yandım anam.” diye keskin **bağır**dı, ikinci “yandım” sesi çok usul çıktı, duyulur duyulmaz (DK, 2020: 7).

“Beni de öldürecek, tırtılı da Kel Mıstık’ı da herkesi de...” diye **bağır**dı Memet (K 1, 2019: 24).

çıkış-:

Gülbahar, dağlılara haksızlık ediyorum, diye kendi kendine **çıkış**tı (AE, 2020: 49).

“Git bre ahmak eşkıya, git! Bu ahmaklığından değil midir ki kastın kavurdun bizi, git!” diye **çıkış**ıyordu (İM 2, 2021: 279).

gürle-:

Birden sözünü bıçak gibi kesti, dik dik Gülbahar’a baktı: “Yoksa Gülbahar!” diye **gürle**di (AE, 2020: 50).

⁴⁰³ *bağır*- fiili; AE, 2020: 14; FS, 2019: 22; K 1, 2019: 19; K 2, 2020: 140; T, 2021: 62; KG, 2021: 10; YÖ, 2021: 13; AA 1, 2021: 500; AA 2, 2020: 29; TKBK, 2020: 12’de yer almaktadır.

⁴⁰⁴ *çıkış*- fiili; T, 2021: 45; İM 1, 2021: 353; İM 2, 2021: 56; İM 4, 2020: 82; BAH 2, 2020: 81; AA 2, 2020: 205; DÖY 2, 2021: 256; AGSS, 2021: 202; DK, 2020: 132; TKBK, 2020: 28’de yer almaktadır.

⁴⁰⁵ *gürle*- fiili; AGSS, 2021: 64; DÖY 1, 2021: 49; DÖY 3, 2021: 28; K 2, 2020: 44; FS, 2019: 49; BAH 3, 2020: 400; AA 1, 2021: 316; HNA, 2020: 88; BE, 2021: 53; AE, 2020: 71’de yer almaktadır.

⁴⁰⁶ *kükre*- fiili; İM 3, 2020: 107; BAH 1, 2021: 203; DÖY 1, 2021: 19; DÖY 2, 2021: 27/44; T, 2021: 62/63; KG, 2021: 22’de yer almaktadır.

⁴⁰⁷ *tersle*- fiili; K 3, 2020: 289/341’de yer almaktadır.

⁴⁰⁸ *verıştir*- fiili; KG, 2021: 33; DK, 2020: 7; K 1, 2019: 354; K 2, 2020: 218; K 3, 2020: 80’de yer almaktadır.

⁴⁰⁹ *sor*- fiili; AE, 2020: 14; DK, 2020: 12; K 2, 2020: 41; K 3, 2020: 33; HNA, 2020: 14; T, 2021: 33; İM 2, 2021: 22; KG, 2021: 25; FS, 2019: 8; YÖ, 2021: 56’da yer almaktadır.

⁴¹⁰ *küfret*- fiili; DÖY 1, 2021: 213; DÖY 2, 2021: 44; İM 1, 2021: 26/75/309; İM 2, 2021: 195; T, 2021: 28; AA 2, 2020: 163; BAH 1, 2021: 87; K 2, 2020: 412’de yer almaktadır.

⁴¹¹ *söv*- fiili; DÖY 1, 2021: 23; DÖY 2, 2021: 109; DK, 2020: 25; HNA, 2020: 61; AGSS, 2021: 33; AA 1, 2021: 180; AA 2, 2020: 66; İM 3, 2020: 42; KG, 2021: 42; YÖ, 2021: 54’te yer almaktadır.

Koca Osman da geldi, bükülmüş belli hışımla doğruldu: “Var!” diye **gürledi** (İM 2, 2021: 75).

haykır-:

Padişaktır, bir ferman **haykırıyor**, yürü git Aydın elini senin obana verdim, diyor (BE, 2021: 178).

“Gülüyor.” diye bağırdı. Kanıyordu.” “Kanıyor.” diye avazı çıktığı kadar **haykırdı**, dağın yamaçları kalenin boynu yankılandı. Konuşuyordu. Ne dediğini, çabaladı, çabaladı anlayamadı (K 2, 2020: 23).

kalayla-:

Murtaza Ağa’ysa içinden alıp alıp veriyor, Arif Saim Bey’i, oradakileri baştan aşağı **kalaylıyor**, öfkesinden patlayacak gibi oluyor sonra birden Ali Safa Bey, İnce Memed sözünü biri açacak diye umutlara düşüyor, bekliyordu (İM 3, 2020: 41).

küfret-:

“Bu adam kudurmuş!” dedi. “Şeyh’e de **küfretmiş**. Başına belalar gelecek. Bizim üstümüze de ordu çekecekmiş on beş gün içinde” (AE, 2020: 91).

Bütün köyün tek anasıydı. Dövüşenleri yalnız o ayırır, küsleri yalnız o barıştırırdı. Yumuşaktı, gülekti. Ama bazı öyle sertleşir, öyle kızardı ki, herkes sinerdi. Köy “Ana kaplan kesilmiş gene.” derdi. Bağırır **küfredirdi**. Kükrederdi (T, 2021: 62).

küfür savur-:

Ayak bileklerine çıkan toz caz caz ayaklarını yaktı. Kızdılar, her biri bir sunturlu **küfür savurdu**. Yusuf gittikçe halsizleşiyordu (HNA, 2020: 21).

küfür yağdır-:

Öfkesinin kabarması, Hacıya düşman kesilmesi hoşuna gidiyordu. İçinden boyuna, durmadan **küfürler yağdırıyordu** ona (AA 2, 2020: 341).

kükre-:

“Yalan söylediniz, kandırdınız bizi.” Paşa **kükredi**: “Bunu da zindana atın.” diye bağırarak emir verdi (AE, 2020: 31).

“Gördüm.” diye **kükredi** Meryemce, umulmadık bir güçle (DÖY 1, 2021: 191).

sor-:

“Biz ölünce.” diye **sordu** Sefer durarak, “onu çizginin içinden kim çıkarırdı” (K 2, 2020: 16)?

Ummahan: “Ne var?” diye yumuşacık **sordu** (DÖY 2, 2021: 7).

sorabil-:

“Yahu Duranca kardeş, biz kendi derdimize dalıp seni sormayı unuttuk. Derdin ne, nereden gelip nereye gidiyorsun arkadaş, bu kurban bayramı arifesi böyle yola düşmeyin sebebin ne?” diye **sorabildi** (K 1, 2019: 271).

sorup dur-:

Yalnız tuhaf kılıklı bir karınca birkaç sözü diline pelesenk etmişti, **sorup duruyordu** (FS, 2019: 30).

soruver-:

“Ne oldu o adamlara?” diye **soruverdi** (K 1, 2019: 142).

Zeynep belki on seferdir Döne’ye söylüyordu. Gene tekrar etti: “Git.” dedi, “**soruver** Abdi Ağaya. Belki onlara gelmiştir...” (İM 1, 2021: 29).

söv et-:

Sefer bu sözlerden her birini duydukça çileden çıkıyor, evin içinde deli gibi dönüyor, köylüye söv ha **söv ediyordu** (DÖY 2, 2021: 275).

söv-:

Ali Paşa’ya onun fermanına çok kargışlarda bulunup, Ali Paşa’nın kemiğine çok **sövdüler** (BE, 2021: 74).

Taşbaşoğlu öfkesinden patlayacaktı. Bir ağzını açsa sabaha kadar durmadan bağırarak, bu köylüye **sövecekti** (DÖY 2, 2021: 141).

sövmeye başla-:

Sonunda Lütfi bir koğuşa kaçıp kapıyı arkasından kapatıp yalvardığı çocuğa yeniden ağza alınmaz küfürlerle **sövmeye başladı** (YÖ, 2021: 20).

Meryemce, Ali bunu söyler söylemez kudurdu. Bağırmaya, **sövmeye başladı**. Ne dediği anlaşılmıyordu. Deliye dönmüştü. Ali korktu. Vardı kolundan tuttu: “Yok, vallaha yok. Bindirmem onu. Bindirmem onu” (DÖY 1, 2021: 17).

sövüp dur-:

Yol boyunca oğlan koktukça Hasan’ın kusacağı gelmiş, kusacağı geldikçe kucağındaki koku kaynağı çocuğa **sövüp durmuştu** (K 1, 2019: 91).

Bizim komşumuz, sabahtan akşama kadar Taşbaş Efendimize **sövüp durdu** bütün kış. Aman, nasıl sövüyordu (DÖY 3, 2021: 98)!

sövüp geç-:

Kimine durup yalan doğru karşılık veriyor, kimine **sövüp geçiyor**, kimini de duymuyordu (DÖY 1, 2021: 19).

sövüp say-:

Köyde dolaşan hazine dedikodularına Hasan derecesiz kızıyor, köylülere ağız dolusu **sövüp sayıyor**, İsmail Ağa’ysa olgun, anlayışlı, bir ermiş hoşgörüsüyle gülüyordu (K 1, 2019: 294).

sövüş-:

Ortada filler sultanının kahkahasından şaşkınlığa uğrayıp savaşı bırakmış karıncalar daha durmadan **sövüşüyorlardı** (FS, 2019: 154).

tersle-:

Oğlan kızı dürttü: “Zıkkım.” diye **tersledi**. “Babam çukura inince sana bir eşek alacak ebe. Atıyın yerine “ (DÖY 1, 2021: 114).

Bu sefer Hacı Nusret onu çok sert **tersledi**. Bu, Salih’i derecesiz üzdü (AGSS, 2021: 163).

veriştir-:

Ata kızmış **veriştiriyordu**. Öfkesi biraz geçince kayalardan indi (İM 3, 2020: 250).

İnce aleyhine gür sesiyle verdi **veriştirdi**. Ne söylemiyordu ki akla hayale gelmez neler yakıştırmıyordu ki İnce Memed’e (İM 4, 2020: 96).

“Bir kimsenin kötü taraflarını uzun uzun sayıp dökmek” anlamında *çekiş*⁴¹², *çekiştir*⁴¹³; “birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek” anlamında *çağır*⁴¹⁴, *çağırt*-, *seslen*⁴¹⁵; “bir iddiaya zıt olarak başka bir iddia ileri sürmek” anlamında *karşıtlı*-, “cevap vermek” anlamında *karşılık ver*⁴¹⁶, *yanıtla*-, “belirli bir davranışta bulunmaya zorlayıcı söz söylemek” anlamında *buyur*⁴¹⁷, *emir ver*⁴¹⁸, *emir yağdır*-, *emret*⁴¹⁹, *emreyle*-, “çabucak kısa sürede dökülüvermek, söz söylemek” anlamında *dökülüver*- fiilleri kullanılmıştır:

buyur:-

İsmail Ağa: “Atına sen bin!” diye bu sefer düpedüz **buyurdu** (K 1, 2019: 76).

“Aç gözlerini Perikles!” diye **buyurdu** (BAH 1, 2021: 64).

çağır:-

Kendisine dost, bir dediğini iki etmeyen Kürt Beylerini saraya **çağırdı** (AE, 2020: 18).

Kafasında şimşek gibi bir düşünce çaktı: “Bekçibaşı! Bekçibaşı!” diye bekçisini **çağırdı** (DÖY 2, 2021: 80).

çağırt:-

Hemen Ziraat Memurunu **çağırttı**: “Memur Bey, toplayın komisyonu, Sazlıdere köyüne gidiyoruz. Okçuoğlu’nun yaptıklarını gördünüz ya” (T, 2021: 48)!

çekiş:-

Nasıl kıydın Meryemce’ye? Biz onunla kedi köpek gibi elli yıl **çekiştik** (DÖY 3, 2021: 92).

⁴¹² *çekiş*- fiili; T, 2021: 37’de yer almaktadır.

⁴¹³ *çekiştir*- fiili; İM 2, 2021: 245; BAH 2, 2020: 477; BAH 3, 2020: 148’de yer almaktadır.

⁴¹⁴ *çağır*- fiili; AE, 2020: 28; DK, 2020: 21; BAH 2, 2020: 76; DÖY 3, 2021: 177; KG, 2021: 47; HNA, 2020: 32; YÖ, 2021: 26; BE, 2021: 128; AGSS, 2021: 47; İM 3, 2020: 43’te yer almaktadır.

⁴¹⁵ *seslen*- fiili; AGSS, 2021: 41; DÖY 2, 2021: 8; İM 1, 2021: 28; İM 2, 2021: 20; AA 2, 2020: 107; K 2, 2020: 135; BAH 2, 2020: 98; T, 2021: 66; FS, 2019: 30; TKBK, 2020: 55’de yer almaktadır.

⁴¹⁶ *karşılık ver*- fiili; BAH 4, 2020: 86; AA 1, 2021: 215; DÖY 1, 2021: 19; K 3, 2020: 33; AGSS, 2021: 47; DK, 2020: 134; FS, 2019: 66; HNA, 2020: 75; YÖ, 2021: 26; AE, 2020: 30’da yer almaktadır.

⁴¹⁷ *buyur*- fiili; İM 4, 2020: 38; K 1, 2019: 291; K 2, 2020: 142/328; K 3, 2020: 236; İM 4, 2020: 431; FS, 2019: 86/97; BAH 3, 2020: 25; FS, 2019: 15’de yer almaktadır.

⁴¹⁸ *emir ver*- fiili; İM 1, 2021: 46; İM 4, 2020: 139; BAH 3, 2020: 95 YÖ, 2021: 45; DÖY 2, 2021: 69; DÖY 3, 2021: 92; T, 2021: 39; BE, 2021: 203; AE, 2020: 31; TKBK, 2020: 57’de yer almaktadır.

⁴¹⁹ *emret*- fiili; DÖY 3, 2021: 178; AA 1, 2021: 142/305; AA 2, 2020: 211; BAH 2, 2020: 282’de yer almaktadır.

“Ne gülüşüyorsunuz it döller?” diye başladı. “Ben avradımın ölümünü istedim mi sanıyorsunuz? Dövüşür **çekışirdik** ama gene de istemedim (DÖY 1, 2021: 29).

çekıştır-:

Resul Efendi korkuyordu. Sokakta, kahvede, evde, karısına bile Kaymakam’ı **çekıştiriyordu** (T, 2021: 55).

Karşılıklı konuşuyor, bağrışıyor, ne dedikleri anlaşılmıyor, birbirlerini **çekıştirip** duruyorlardı (İM 4, 2020: 86).

dökülüver-:

Belki ikisinin de aynı sözler aynı anda ağızlarından **dökülüverdi** (AGSS, 2021: 213).

emir ver-:

“Konuklara yemek çıkarın, yer gösterin. Çok uzak yerlerden at sürmüşler.” diye **emir verdi** (AE, 2020: 87).

Çavuş: “Şu köpeği götürün yol ağzına atın.” diye **emir verdi** (İM 2, 2021: 57).

emir yağdır-:

Otomobil yürüdü Derviş Bey şoföre: “Çabuk, daha çabuk, tozu dumana kat. Yetiştir beni.” diye emir üstüne **emir yağdırıyordu** (AA 2, 2020: 234).

emret-:

“Yumuşak ot bulup ateşte azıcık kurutun.” diye **emretti** (DÖY 1, 2021: 79).

“Çocuklar, sizi kurtarmaya çalıştık ama olmadı. Enver **emretti**. Maalesef, yazık ki ne yazık, biliyoruz, hiçbir suçunuz yok” (BAH 3, 2020: 162).

emreyle-:

Dağarcıklardaki çil altınları önüme sereceksiniz. Fehmi Ağa böyle **emreyledi** (BE, 2021: 75).

“Sana diyorum ki, Uzunca Ali ve de **emreylim** ki sürüden ayrılanı kurt kapar” (DÖY 1, 2021: 87).

karşılık ver-:

Sofi: “Konuğun kim Ahmet?” diye sordu. “Hoş geldi safalar getirdi.” Ahmet: “Konuğum yok.” diye **karşılık verdi** (AE, 2020: 14).

Hasan hemen: “Başüstüne Beyim.” diye **karşılık verdi** (İM 2, 2021: 46).

karşıtlarla:-

Gecenin sessizliğinde birbirlerinin kanlarının süzülüşünü bile duyuyorlardı. Gülbahar, yanık, ağıt gibi bir sesle: “Doğru mu?” diye sordu. Ahmet: “Ne?” diye soruyu **karşıtladı** (AE, 2020: 44).

seslen:-

“Sofi, Sofi.” diye de usuldan **seslendi**. Gülbahar’ın sesini duyan Sofi, don gömlek, telaşla merdivenlere atıldı (AE, 2020: 39).

Hemen ağaca tırmandı. “Bak.” diye **seslendi**, “bak, Memed Ağa’cım, bizim Deli Osman buraya bir yatak yapmış, karyola derim sana...” (İM 4, 2020: 31).

yanıtlarla:-

Her gittiğim yerde soruyordum, bu ne hâl arkadaşlar? Biz fil olduk, bir iyice fil gibi fil olduk diye **yanıtlıyorlardı** beni (FS, 2019: 93).

İnce Memed atı komisyonuna Savcı üye olduğundan bu yana, her gün birkaç kere soruyor, Taşkın Halil Bey de onu **yanıtlıyordu** (İM 4, 2020: 206).

“Birinin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek” anlamında *öv-*⁴²⁰, “bir özelliği sebebiyle kendini yüceltmış sayarak bundan abartılı bir şekilde söz etmek” anlamında *övün-*⁴²¹, “ne var ne yok hepsini söylemek” anlamında *boşalt-*, *sayıp dök-*⁴²²; “ağız kavgası etmek” anlamında *dalaş-*, *didiş-*, *kavga et-*, *tartış-*⁴²³; “birinden ısrarlı bir şekilde, kendine acındırarak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek” anlamında *niyaz et-*, *niyazda bulun-*⁴²⁴, *yalvar-*⁴²⁵, *yalvart-*, *yakar-*, *yalvarıp yakar-*⁴²⁶, fiilleri kullanılmıştır:

⁴²⁰ *öv-* fiili; BAH 1, 2021: 277; AA 1, 2021: 61; AA 2, 2020: 64; DÖY 1, 2021: 17; DÖY 3, 2021: 160; K 2, 2020: 40; DK, 2020: 182/239’da yer almaktadır.

⁴²¹ *övün-* fiili; BAH 1, 2021: 117; AA 2, 2020: 54; YÖ, 2021: 9; HNA, 2020: 82; TKBK, 2020: 58; DÖY 2, 2021: 112; İM 2, 2021: 65; DK, 2020: 162; FS, 2019: 100; BE, 2021: 75’de yer almaktadır.

⁴²² *sayıp dök-* fiili; KG, 2021: 36; HNA, 2020: 83; DÖY 2, 2021: 34; DÖY 3, 2021: 88; AA 2, 2020: 119; İM 3, 2020: 23; BAH 1, 2021: 43; K 2, 2020: 139/321’de yer almaktadır.

⁴²³ *tartış-* fiili; İM 2, 2021: 346; İM 2, 2021: 128; İM 3, 2020: 217; İM 4, 2020: 79; BAH 3, 2020: 369; AA 2, 2020: 257; FS, 2019: 29; YÖ, 2021: 77; DK, 2020: 110; BE, 2021: 230’da yer almaktadır.

⁴²⁴ *niyazda bulun-* fiili; BE, 2021: 234; AE, 2020: 87’de yer almaktadır.

⁴²⁵ *yalvar-* fiili; YÖ, 2021: 81; DÖY 1, 2021: 191; AA 1, 2021: 48; AA 2, 2020: 70; İM 2, 2021: 38; DK, 2020: 160; K 2, 2020: 55; BE, 2021: 24; KG, 2021: 71; HNA, 2020: 28’de yer almaktadır.

boşalt-:

Kendini inandırmaya çalışıyor. Bunun için de var gücünü harcıyor. “Bağışlayacağım, bağışlayacağım, bağışlayacağım...” Sıkıntılarını bu sözlerle **boşaltıyor** ama yetmiyor (DÖY 2, 2021: 133).

Hem Baytarla dükkânı bir uçtan öteki uca kadar gidip geliyor hem de alacakları öteberilere bakıyor hem de şimdiye kadar az konuşmuş Hasan konuşarak içini **boşaltıyordu** (BAH 3, 2020: 150).

dalaş-:

Elif: “**Dalaşmayın** hötükler.” dedi (DÖY 1, 2021: 211).

“Durun be!” dedi, “nerdeyse birbirinizi öldüreceksiniz. Bizler buraya ciddi işler konuşmaya geldik, siz **dalaşıyorsunuz**” (BAH 2, 2020: 400).

didiş-:

Avlu kapısında **didişmediler** (BAH 1, 2021: 41).

kavga et-:

Semih öfkelenmiş boynunun damarları şişmişti. Sanki o dinsiz, imansız İstanbul halkı karşısındaydı da onlarla **kavga ediyordu**. Yumruklarını sıkıyor, dövüşüyor, kendinden geçiyor, konuşuyor, bağırıyordu (KG, 2021: 19).

Her çocuk azgın bir canavar gibi köyün içinde dolaşıyor, anası babası kardeşleriyle **kavga ediyor**, önüne gelene çatıyordu, kimse bu kudurmuş çocuklarla başa çıkamıyordu (K 2, 2020: 459).

niyaz et-:

Gülbahar, Ahmet, **niyaz edip** Kervan Şeyhini omuzlarından öptüler. Şeyh de onları öpüp kutsadı. Bütün olanların bitenlerin Mahmut Han görebildiği kadarını gördü, göremediklerini de anı anına ona iletiler (AE, 2020: 86).

niyazda bulun-:

Demirci Hüso bir kıvılcım yağmuru altında yitiyordu. Sonra Ahmedî Hani’nin mezarına gitti, ona **niyazda bulundu**. Dualar etti, yardım diledi (AE, 2020: 37).

⁴²⁶ *yalvarıp yakar-* fiili; K 1, 2019: 122; TKBK, 2020: 17; DÖY 1, 2021: 228’de yer almaktadır.

Tepsiyi masanın üstüne koyan hatun, Musa Kazım Ağafendi'nin önüne diz çöküp **niyazda bulundu**. Ağafendi de onun elini öptü. Poyraz'la Baytar bundan bir şey anlamadılar (BAH 2, 2020: 194).

öv-:

Bundan sonra sürekli Esme'nin güzelliğini **övdü** (YÖ, 2021: 82).

Az sonra otomobil Pera Palas'ın önünde durdu. Şoför, iskeleden Pera Palas'a gelinceye kadar arabasını **övdü** durdu (BAH 3, 2020: 51).

övün-:

“Ne kadar yiyeceğimiz var Melek Hanım, burada ne kadar dayanabiliriz?” “Bir ay da iki ay da.” dedi Melek Hanım **övünerek** (TKBK, 2020: 37).

Hemen kahve söyledi. Yanındakilere teker teker tanıttı onu, **övünerek** (K 1, 2019: 101).

sayıp dök-:

Anlattıkça coşuyor, coştukça Ali'nin aklı hayale sığmaz marifetlerini **sayıp döküyordu** (İM 3, 2020: 100).

Kuşoğlan Memet, şu dünyada ne kadar araba ustası varsa hepsini **saydı döktü** (K 3, 2020: 348).

tartış-:

Uzun uzun **tartışarak** buradan çıkmayı bir iyice tasarladıktan sonra sohbe geçtiler (İM 4, 2020: 35).

Şemdinan Beyleri, Ağrılıların ileri gelenleri, beyleri, Ağaları toplandılar, uzun uzun **tartıştılar** (AE, 2020: 30).

yakar-:

Geçenlerde koskoca başı, ak sakalıyla Şeyh ona gitmişti de Selahaddin'in kapısında üç gün üç gece beklemiş, **yakarmış**, zarılık etmiş, Emir onu yanına almamıştı (BAH 3, 2020: 14).

yalvar-:

Ahmet, Sofi'nin zindanda olduğunu da Musa Bey'den öğrendi. Sofi'nin hâline çok acıdı. Ağrı Dağı'nı bırakırlarken **yalvarmış** yakarmış (AE, 2020: 30).

“Beni bu kuşların elinden kurtar kardaşım Mustafa.” diye **yalvarmış** (K 3, 2020: 12).

yalvarıp yakar:-

İkindiüstü, Veli bir kova içinde çorbalarını getirdi. Oturup iştahla içtiler. Yalnız Yusuf ağzına bir lokma koymadı. **Yalvardılar yakardılar**, yediremediler (HNA, 2020: 34).

Murtaza Ağa **yalvardı yakardı**, Zülfü’nün ayaklarının altını öptü, o aldırmadı. O konuştukça, öteki gülüyordu (İM 3, 2020: 43).

yalvart:-

Benimle oynuyor. Beni **yalvartıyor** (BE, 2021: 57).

“Sızlanarak anlatmak, sızlanmak” anlamında *dert yan*⁴²⁷, *hayıflan*⁴²⁸, *mızırdan*-, *sızılan*-, *sızlan*-, *yakın*⁴²⁹; “birinden bir şeyin yapılmasını istemek” anlamında *dile*⁴³⁰, “acı ve üzüntü belirten sesler çıkarmak” anlamında *ahuzar et*-(inlemek), *inle*⁴³¹; “bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek, söz vermek” anlamında *ant iç*⁴³², *ant ver*⁴³³, *söz ver*⁴³⁴, *yemin et*⁴³⁵, *yemin iç*⁴³⁶, *yemin ver*-, “bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek” anlamında *ahdet*⁴³⁷ fiilleri kullanılmıştır:

ahdet:-

İnce Memed işte... Hepimizi öldürmeye **ahdetmiş** (İM 3, 2020: 331).

⁴²⁷ *dert yan*- fiili; DÖY 1, 2021: 249; BAH 3, 2020: 323; AA 1, 2021: 273; T, 2021: 53’te yer almaktadır.

⁴²⁸ *hayıflan*- fiili; İM 1, 2021: 398; İM 2, 2021: 229; DK, 2020: 377; AA 2, 2020: 410, AGSS, 2021: 45; DÖY 2, 2021: 25; DÖY 3, 2021: 241; K 2, 2020: 131/441; K 3, 2020: 33’te yer almaktadır.

⁴²⁹ *yakın*- fiili; AGSS, 2021: 106; BAH 1, 2021: 145; BAH 2, 2020: 37; DÖY 1, 2021: 17/340; DÖY 3, 2021: 285; AA 1, 2021: 152; K 1, 2019: 119; DK, 2020: 321; K 1, 2019: 119’da yer almaktadır.

⁴³⁰ *dile*- fiili; BAH 3, 2020: 47’de yer almaktadır.

⁴³¹ *inle*- fiili; İM 1, 2021: 215; T, 2021: 11; K 2, 2020: 76; FS, 2019: 25; HNA, 2020: 30; DÖY 1, 2021: 70; BE, 2021: 103; AE, 2020: 70; AA 1, 2021: 395TKBK, 2020: 40’da yer almaktadır.

⁴³² *ant iç*- fiil; YÖ, 2021: 82; BAH 1, 2021: 84; BAH 2, 2020: 46; İM 3, 2020: 51; İM 4, 2020: 43; AA 2, 2020: 105; DÖY 3, 2021: 27; İM 2, 2021: 327; K 3, 2020: 17; FS, 2019: 167’de yer almaktadır.

⁴³³ *ant ver*- fiili; AA 1, 2021: 58; AA 2, 2020: 50; K 1, 2019: 28/262/328; K 3, 2020: 80; DK, 2020: 144; DK, 2020: 185’de yer almaktadır.

⁴³⁴ *söz ver*- fiili; KG, 2021: 76; İM 4, 2020: 77; BAH 1, 2021: 122; AGSS, 2021: 262; DÖY 2, 2021: 69/211; DÖY 3, 2021: 22; K 1, 2019: 409; DK, 2020: 37; FS, 2019: 18’de yer almaktadır.

⁴³⁵ *yemin et*- fiili; İM 4, 2020: 389; BAH 4, 2020: 92/257; K 1, 2019: 216; K 2, 2020: 265; AA 1, 2021: 250; AA 2, 2020: 105; DÖY 2, 2021: 32; DK, 2020: 220; YÖ, 2021: 21’de yer almaktadır.

⁴³⁶ *yemin iç*- fiili; AA 1, 2021: 58; K 1, 2019: 262’de yer almaktadır.

⁴³⁷ *ahdet*- fiili; İM 3, 2020: 100; BAH 3, 2020: 182; K 1, 2019: 197’de yer almaktadır.

“Bu dünyadaki kötülerin kökünü kurutacağım, **ahdettim**.” demişti (K 1, 2019: 33).

ahuzar et-(inlemek):

Toprağa yerleştiklerine de yerleşeceklerine de bin pişmandılar. Çok **ahuzar ettiler** (BE, 2021: 240).

ant iç-:

Üç kere daha geldim, yemin ederek **ant içerek** üç defa daha geldim öldürmeye Esme’yi (YÖ, 2021: 82).

Bu büyük gizlerini kimseye söylememeye **ant içtiler** (BAH 2, 2020: 46).

ant ver-:

Mahmut, yemin içip **ant veriyordu** ki bu yazı Mestan Ustanın tıpkısıydı, suretiydi ki foto Sabahta çekilmiş (KG, 2021: 67).

Yemin etti, kendisine **ant verdi**, bu yıl da anama Uzun yaylaya gitmezsem... dedi ve o yıl asker oldu (DK, 2020: 220).

dert yan-:

Önüne gelene **dert yanıyordu**: “Şu Kaymakam gelse de kurtulsam. Şu çeltikçiler ocağıma incir dikmeden, sağlıcakla bir kurtulsam...” “İstifa et, Resul Efendi.” diyorlardı (T, 2021: 9).

“Bu kıyamette nasıl toplantı yapılır?” diye yanındaki arkadaşına **dert yandı** (İM 1, 2021: 164).

dile-:

“Ağrı’nın dağına çıkıyorum Paşam.” dedi. “Sen sağ olasin ki beni böyle zor bir işe koştun. Hakkın var.” Paşa ona uğurlar **diledi** (AE, 2020: 103).

“Ahmed’in boynu vurulmadan bir şeyler olacak. Sofi’nin, Musa Bey’in boyunları vurulmadan... Yıldızın bir yanı karardı, bir yanı ışık içinde. Var git kızım muradına ermeni **dilerim** (AE, 2020: 58).

hayıflan-:

İçinden çok da **hayıflanıyordu**, neylemişti de şimdiye kadar karıncaları akıl etmemişti, ah ah ah, diyordu (FS, 2019: 24).

Uzun bir süre köylü onu görmediğine **hayıflandı**. Koca Osman’a beddualar ettiler, onu sorgulara çektiler (İM 2, 2021: 178).

inle-:

“Senden umut yok.” diye onun ellerine sarılarak **inledi** Gülbahar (AE, 2020: 50).

“Ocağım battı.” diye **inledi** Hürü Ana, attan aşağı atladı, geldi, yüzükoyun yatmış ölüyü çevirdi, “bak kız Seyran!” diye bağırdı, “bu İnce Memed değil. Bak kız Seyran” (İM 4, 2020: 28).

mızırdan-:

Karıncalar **mızırdandılar** “Biz nasıl dünyanın ortasına iner de güneşten de beter çakan mavi elması bulur da taht yontarız?” diye (FS, 2019: 55).

sızılan-:

“... Çoluk çocuk yakında hep açlıktan kırılacağız, iki gündür ağzıma bir lokma ekmek koymadım.” dedi, İsmail Ağa’ya **sızıldı** (K 1, 2019: 101).

sızlan-:

“Biz küçücük karıncalarız.” diye **sızlandılar** karıncalar (FS, 2019: 21).

Selim çok konuştu, çok **sızlandı**, diline geleni söyledi, sonunda parasını torbasına doldurup öfke içinde bir hışım gibi gene çekti gitti (DK, 2020: 150).

söz ver-:

Mustafa andını bozacak adam mıydı, bir kere kendi kendine **söz vermişti**. Bir gün ikindiüstüydü, Salman sağına soluna kuşkuyla bakınıyordu. Ahıra gideceği belliydi. Sağ eliyle hayasını yoklayıp duruyordu (K 1, 2019: 28).

Nasıl da can atıyordu çıkmaya... Ama **söz vermişti** kendi kendine, kıyamet kopsa da hiçbir gece bu odadan dışarıya çıkmayacaktı (AA 1, 2021: 100).

yakın-:

“Köylere gitmezsek, nar ağacının yerini nasıl buluruz?” diye **yakındı** Hösük (HNA, 2020: 87).

“... Hatçe benden güzel miydi ki?” diye **yakınıyordu** (İM 2, 2021: 401).

yemin et-:

“Bakın kardeşler, huzurunuzda Kuran’a el basıp **yemin ediyorum**, bir tek kuruşumuz kalmadı” (BE, 2021: 227).

O değirmendeki yalvarmaları da gözlerinin önünden hiç gitmiyor, bu Topalı yaşatmayacağı üstüne yemin üstüne **yemin ediyordu** (İM 3, 2020: 315).

yemin iç-:

Mahmut, **yemin içip** ant veriyordu ki bu yazı Mestan Usta’nın tıpkısıydı, suretiydi ki foto sabahta çekilmiş (KG, 2021: 67).

O gelir gelmez, gene el ele tutuştular, gene bağırıp çağırmaya, **yeminler içip** antlar vermeye başladılar (K 2, 2020: 401).

yemin ver-:

“Müslüm bu işin hakkından gelemese Sefer var, eski eşkıya, her gün sabahlardan akşama, akşamlardan sabaha kadar ant içip **yemin veriyor**, babasının ölüsünü üstüne...” (K 2, 2020: 90).

Gece yarıyı iple çekiyordu. Belki de gelen İnce Memed’dir... O ki, bu kasabada Ağa bırakmamaya ant içip **yemin vermiştir** (İM 3, 2020: 371).

“Bir kimseye bir davranışta bulunmamasını söylemek, ikaz etmek” anlamında *uyar-*, “bir konu ile ilgili konuşmak” anlamında *aç-*, *içini aç-*; “bir konu hakkında konuşmasını devam ettirmek” anlamında *ekle-*⁴³⁸, “bir konuyu başka bir kişiye ulaştırmak, anlatmak” anlamında *bildir-*, *ilet-*⁴³⁹, *tebliğ et-*, *yetiştir-*; “haber ulaştırmak” anlamında *haber ver-*⁴⁴⁰, *muştı ver-*⁴⁴¹, *muştula-*, *müjdele-*, *salık ver-*; “birinin kötü bir duruma düşmesi dileğini gönlünden geçirmek veya açıkça söylemek” anlamında *beddua et-*⁴⁴², *ilen-*, *kargış et-*, *lanet yağdır-* fiilleri kullanılmıştır:

aç-:

Yusuf bugün değilse yarın her şeyi, ne biliyorsa hepsini babasına **açacaktı**. Ya da korkudan böyle kaskatı kesilecek ölecekti (AE, 2020: 77).

⁴³⁸ *ekle-* fiili; BAH 2, 2020: 31; AGSS, 2021: 266; AA 1, 2021: 248; K 2, 2020: 170; K 3, 2020: 586; DÖY 1, 2021: 19; FS, 2019: 131; İM 3, 2020: 28; TKBK, 2020: 58; KG, 2021: 42’de yer almaktadır.

⁴³⁹ *ilet-* fiili; YÖ, 2021: 54; DÖY 2, 2021: 350; DK, 2020: 390’da yer almaktadır.

⁴⁴⁰ *haber ver-* fiili; BAH 3, 2020: 56; DÖY 3, 2021: 127; K 1, 2019: 119/187/323’te yer almaktadır.

⁴⁴¹ *muştı ver-* fiili; K 3, 2020: 596; BAH 1, 2021: 297’de yer almaktadır.

⁴⁴² *beddua et-* fiili, YÖ, 2021: 47/58/77; İM 1, 2021: 53/195; İM 2, 2021: 178; DK, 2020: 250; AGSS, 2021: 78; HNA, 2020: 19; K 3, 2020: 420’de yer almaktadır.

beddua et-:

Hasan uyandığında büyükanası o acıklı sesiyle gene ağıt söylüyor, oğlunun kanlısı Esme'ye **beddualar ediyordu** (YÖ, 2021: 40).

Yusuf eve girmiş kapıyı kapamıştı. Dışarda kalan Meyro bağırıp **beddualar ediyordu** (AA 2, 2020: 142).

bildir-:

Ve bir kere olsun Hoşap Bey'inin kızla oğlanı vermeyeceği aklından geçmiyordu? Çünkü sıkı bir tehdit göndermişti Hoşap Bey'ine. Üstüne Osmanlı askerini çekeceğini **bildirmişti** (AE, 2020: 93).

Şimdi dinleyin beni ve hem de duyduk duymadık demeyin, yüce filler sultanının buyruğunu **bildiriyorum** (FS, 2019: 69).

ekle-:

“Şimdi de yetişin Gülbahar kaçıyor.” diye **ekledi** (AE, 2020: 78).

Sonra da Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle nikahınızı kıydım dedi. Ardından **ekledi**: “Allah mesut etsin, bir yastıkta kocamayı nasip etsin” (BAH 4, 2020: 235).

haber ver-:

“Ahmet nerede? Ona **haber ver.**” “Şimdi, şimdi.” dedi Sofi gitti (AE, 2020: 39).

Kara adam yumuşamış, yürüdü geldi, elini Hüsme'nin omuzuna koydu, ağzını kulağına dayadı: “O adamı bulursan Kavlakzade Remzi Bey'e gizlice **haber ver**, seni Kârun kadar zengin ederim.” dedi, tekneye atladı (BAH 3, 2020: 65).

içini aç-:

Birden böylesine **içini**, korkusunu en yakını İsmail Ağa'ya bile **açtığına** utandı. Ağzında bir şeyler geveledi, sözünü değiştirmeye kalktı, beceremedi. Başını önüne eğdi (AE, 2020: 109).

ilen-:

Ağladı sızladı, sövdü saydı, iki gün vardı şu taşın üstüne oturdu, sakalını yoldu, **ilendi**, beddua etti (HNA, 2020: 19).

Anası da ağlayacak sızlayacak **ilenecekti** ya gene de evde hiçbir şey değişmeyecek, kıyamet dinip eksilmeden sürüp gidecekti (AGSS, 2021: 100).

ilet-:

Hasan'ın uzaktan falına bakıyor bana **iletıyor**, ben de Hasan'a söylüyordum. Hasan fallardan kıvançlanıyor mu, yoksa değil mi hiç belli etmiyordu (YÖ, 2021: 20).

Bütün olanların bitenlerin Mahmut Han görebildiği kadarını gördü, göremediklerini de anı anına ona **ilettiler** (AE, 2020: 86).

kargış et-:

Zero konuştuğu öfkeleniyor, öfkelenidikçe konuşuyor, Mustafa'ya **kargışlar ediyordu** (K 2, 2020: 336).

lanet yağdır-:

Memidik'in öfkesi arttıkça artıyor, kendine **lanetler yağdırıyordu** (DÖY 3, 2021: 10).

“Şimdi kardaş, ben sana bu işi anlatırsam, korkudan dudağın uçuklar da, bu köylü seni nereye götürmek, ne yapmak istiyor anlayınca bu köylüye **lanetler yağdırırsın...**” (DÖY 2, 2021: 210)

muştı ver-:

“Anlat be Uzun.” dedim. Uzun güldü, bir **muştı verir** gibi: “Senin şahini üç gün önce, yani sen buradan ayrılır ayrılmaz tuttuk.” dedi (KG, 2021: 30).

“Duruyor, duruyor orada, dalın ucunda, olduğu yerde, kıpırdamadan...” Sevinçten taşarak ona **muştuyu verdi**. Mustafa gülümsedi (K 3, 2020: 22).

muştula-:

Sofra sofaya serilmişti ve sofrada bulgur pilavı, tereyağı mis gibi kokan, patlıcanı, domatesi fazla yaz türlü, ortada bir gümüş sinide de, bu gümüş seneyi yanında sahanları, tasları ve altın çatal kaşıklarıyla Müslüm Ağa çiftlik yapısının altında gizli bir bölmede bulmuş, İsmail Ağa hemen o an, doludizgin, adını çatlatırcasına giderek olayı **muştulamıştı** (K 1, 2019: 421).

Tırtıl Hüseyin de Abbas Usta'ya inanarak güvenerek oğluna, belki on beş dakika bağırды, ona güven verdi, kurtulacağını **muştuladı** (K 3, 2020: 521).

müjdele-:

Biz bu akşam Üzeyir Han’a davetliyiz. Zâtialilerinin de davetli olduğunu Han bize **müjdeledi**. Ama biz akşama kadar sabredemedik, size geldik (BAH 3, 2020: 125).

salık ver-:

İncelik Uğur Berberi Nuri her iki dükkânın da yerini onlara **salık verdi**. Kadri Kaptan, “anladım, biliyorum.” dedi (BAH 2, 2020: 95).

Sonra kuyucuların başı çıktı karaçalının üstüne, fillerin yollarına kuyu kazmayı önerdi, onun arkasından çivici karınca çıkıp karınca ülkelerinin dört bir yanına çiviler çakmayı **salık verdi** (FS, 2019: 151).

tebliğ et-:

Hüdhüdler başı, var git bu fermanımı da karıncalar ülkesine **tebliğ et**. Bu fermanımı duymayan hiçbir karınca kalmayacak (FS, 2019: 57).

uyar-:

Bitkin bir sesle: “Sabah oldu, daha ne uyuyorsunuz?” diye onları **uyardı**. Onlar birbirlerine sokulmuşlar, daha gelecek felaketi bekliyordı (AE, 2020: 65).

yetiştir-:

“Ne gelir bizim elimizden iyilikten başka... Ne gelir, ne gelir?” diye kocasına karşılık **yetiştiriyor**, köylülere beddualar ediyordu (İM 2, 2021: 313).

“Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak” anlamında *danış*⁴⁴³, “çok konuşmak” anlamında *şakı*⁴⁴⁴, “alışverişte veya ayrılma sırasında hakkını birbirine bağışlamak” anlamında *helalles*⁴⁴⁵, “öfke, kızgınlık, can sıkıntısıyla anlaşılmaz sesler çıkarmak” anlamında *homurdan*⁴⁴⁶, *homur et*-; “alçak seslerle bir şeyler söylemek, birine alçak sesle bir şeyler söylemek”

⁴⁴³ *danış*- fiili; T, 2021: 56; FS, 2019: 147’de yer almaktadır.

⁴⁴⁴ *şakı*- fiili; BAH 1, 2021: 235; BAH 2, 2020: 60/253; BAH 3, 2020: 226; DÖY 2, 2021: 219; K 1, 2019: 229; K 3, 2020: 528; FS, 2019: 8/39/41’de yer almaktadır.

⁴⁴⁵ *helalles*- fiili; K 1, 2019: 241/264; K 2, 2020: 105/189; AA 2, 2020: 660; İM 2, 2021: 59; İM 3, 2020: 471; BAH 1, 2021: 283; DÖY 3, 2021: 17; AE, 2020: 102’de yer almaktadır.

⁴⁴⁶ *homurdan*- fiili; İM 2, 2021: 39; İM 4, 2020: 114; BAH 1, 2021: 192; DÖY 3, 2021: 61; AGSS, 2021: 105; K 3, 2020: 124; AGSS, 2021: 70; TKBK, 2020: 63; HNA, 2020: 45; KG, 2021: 20’de yer almaktadır.

anlamında *mirıldan*⁴⁴⁷, *fısılda*⁴⁴⁸, *fısıldaş*⁴⁴⁹; “bir sözü tam olarak ve açıkça söylememek” anlamında *gevele*⁴⁵⁰, *geveleyip dur-*; “sürekli gürültü, boğuk ve anlaşılmaz ses çıkarmak” anlamında *uğulda*⁴⁵¹, “Allah’a yalvarmak” anlamında *alkış et-*, *alkış eyle-*, *dua et*⁴⁵²; “ölen bir kimsenin iyiliklerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini söz veya ezgi ile dile getirmek” anlamında *ağıt tuttur*⁴⁵³, *ağıt söyle*⁴⁵⁴, *ağıt yak*⁴⁵⁵; “türkü söylemek, türküyü tekrarlayıp durmak” anlamında *türkü tuttur*⁴⁵⁶, *türkü yak*- fiilleri kullanılmıştır:

ağıt söyle-:

Ağıtçı kadınlardan her biri bir parça giyiti eline alıyor, **ağıt söylüyor**, ağıdı bitirince de hep birlikte ağlıyorlardı (AA 2, 2020: 116).

Uzak yakın köylerden, dağlardan, Toros köylüklerinden en ünlü ağıtçı kadınlar gelmişler, Murtaza Bey’in kanlı ölüsü başında sallanarak, çırpınarak **ağıt söylüyorlardı** (AA 1, 2021: 61).

ağıt tuttur-:

Büyükana ağlıyordu. Bir **ağıt tutturdu** ayağa kalktı... Halil’im, Halil Bey’im, diyordu (YÖ, 2021: 35).

Yöreye bir şeyler arar, unuttuğu bir şeyleri bulmak ister gibi baktı baktı, arkasından da bir **ağıt tutturdu**, hıçkırarak sesli sesli ağlıyordu (K 2, 2020: 215).

ağıt yak-:

⁴⁴⁷ *mirıldan*- fiili; AGSS, 2021: 14; DÖY 3, 2021: 69; K 1, 2019: 169; K 3, 2020: 117; İM 4, 2020: 173; BAH 3, 2020: 18; AA 1, 2021: 247; DK, 2020: 82; HNA, 2020: 88; KG, 2021: 76’da yer almaktadır.

⁴⁴⁸ *fısılda*- fiili; İM 3, 2020: 234; HNA, 2020: 61; K 1, 2019: 14/17; K 2, 2020: 14/390; K 3, 2020: 27; BAH 2, 2020: 198; DK, 2020: 163/233’te yer almaktadır.

⁴⁴⁹ *fısıldaş*- fiili; DÖY 3, 2021: 113; K 2, 2020: 119; DK, 2020: 152; BAH 2, 2020: 47’de yer almaktadır.

⁴⁵⁰ *gevele*- fiili; DÖY 1, 2021: 13; DK, 2020: 10/27/74/137’de yer almaktadır.

⁴⁵¹ *uğulda*- fiili; T, 2021: 80; AE, 2020: 112’de yer almaktadır.

⁴⁵² *dua et*- fiili; BAH 2, 2020: 86; AA 1, 2021: 266; DÖY 1, 2021: 68; K 1, 2019: 56/99/157; K 3, 2020: 50/87; AE, 2020: 108’de yer almaktadır.

⁴⁵³ *ağıt tuttur*- fiili; AA 1, 2021: 35’de yer almaktadır.

⁴⁵⁴ *ağıt söyle*- fiili; İM 2, 2021: 37; İM 4, 2020: 26; DÖY 3, 2021: 219; DK, 2020: 143; K 1, 2019: 196; K 2, 2020: 36/81/348; HNA, 2020: 31’de yer almaktadır.

⁴⁵⁵ *ağıt yak*- fiili; YÖ, 2021: 22/23; AA 1, 2021: 200/280; K 1, 2019: 404; K 3, 2020: 120’de yer almaktadır.

⁴⁵⁶ *türkü tuttur*- fiili; HNA, 2020: 55; K 1, 2019: 87/252; DK, 2020: 80’de yer almaktadır.

Ağlayarak **ağıt yakarak** Hasan'ın boynuna sarıldı, ona izin verdi, Hasan oradan ayrıldı ama allak bullaktı (YÖ, 2021: 24).

Ben buraya gelirken avratlar Kınalıkoyak'a birikmişler **ağıt yakıyorlar**, ağıtlarından dağlar, taşlar inliyordu (İM 3, 2020: 130).

alkış et-:

“Varsın gitsin, itin dölü. Varsın gitsin cehennemin zıbarasına.” diye **alkış etti** (DÖY 1, 2021: 96).

alkış eyle-:

Suçlarını bağışladım. Tüm bağışladım. Aklım başımdan gittiğinde ona çok **alkış eyledim** (DÖY 1, 2021: 192).

danış-:

Mahmut Han gittikçe bunalıyor, bunaldıkça dengesini yitiriyor, her gün İsmail Ağa'yla konuşuyor, güvendiği Beyleri çağırıyor, onlara **danışıyor**, bir çare bulamıyordu (AE, 2020: 95).

Her şeyimizi alırsa çok kötülük olacak köyde. Ve de gelip hepsini alacak. Ve de açlıktan çok ölüm olacak köyde. Bunun için size **danışıyorum** (DÖY 2, 2021: 83).

dua et-:

Ben de **dua ederim** nar ağacının altında, yanında çalıştıklarım hakkımı versinler diye... (HNA, 2020: 60)

Sonra Ahmedi Hani'nin mezarına gitti, ona niyazda bulundu. **Dualar etti**, yardım diledi (AE, 2020: 37).

fısılda-:

Salman eğildi, yerden hançerini alacaktı, ak kuş onun kulağına bir şeyler **fısıldadı**, Salman yere çöktü, orada, başı önünde kaldı (K 3, 2020: 247).

Garsonun kulağına bir şeyler **fısıldadı**, “Afiyet olsun.” dedi gitti (BAH 3, 2020: 208).

fısıldaş-:

Karıncalar birbirlerine bakıştılar, gözleriyle kuşun söylediği doğru mu, diye birbirlerine sorular sordular, aralarında uzun uzun **fısıldaştılar**: “Ne diyor bu” (FS, 2019: 46)?

Metin, Salih’in babası, ötekiler toplaşıp uzun uzun gene **fısıldaştılar**, gece yarısının horozları öterken onlar gitti, gene ötekiler geldiler, metinlerin evlerinin kapısını çaldılar (AGSS, 2021: 363).

gevele-:

Birden böylesine içini, korkusunu en yakını İsmail Ağa’ya bile açtığına utandı. Ağzında bir şeyler **geveledi**, sözünü değiştirmeye kalktı, beceremedi (AE, 2020: 109).

Onları her gören bir irkiliyor, toparlanamıyor, ağzında bir şeyler **geveliyor**, bir şeyler söyleyecek oluyor, yutkunuyor, hoş geldiniz bile diyemiyordu (DÖY 1, 2021: 351).

geveleyip dur-:

Bir şey söyleyemedi. Ağzında uzun zaman bir şeyler **geveleyip durdu** (İM 1, 2021: 307).

helalleş-:

Bu, içlerinde en ayık olanıydı: “O gitmez.” dedi. “On gündür her gece **helallaşıyor** (AA 2, 2020: 359).

Hoşap Bey’i, Gülbahar, daha başkaları Ahmed’i Ağrı Dağı’nın doruğuna, bu ölüm yolculuğuna çıkmaktan vazgeçiremediler. İkinci gün **helalleştiler** (AE, 2020: 102)

homur et-:

“Bak hele şu uyuz Taşbaş’ın oğluna.” diyor, homur **homur ediyordu** (DÖY 1, 2021: 258).

Bugün babası kimseyi dövmemiş, büyükana homur **homur ediyordu** (AGSS, 2021: 93).

homurdan-:

Camideki herkes, bu üstü başı hilim hilim, elleri yüzleri yara bere izi içinde, parça parça olmuş adamlara şaşkınlıkla bakıp **homurdandılar** (K 1, 2019: 255).

Atanı sürdürü gitti. Kalabalık arasından **homurdandı** (İM 1, 2021: 47).

mırıldan-:

“Çok şükür, çok şükür, çok şükür bugünüme, bu hâlime çok şükür.” diye dualar **mırıldanıyordu** (YÖ, 2021: 58).

Merdivenleri inerken, “Dünya iyi insanlarla da dolu.” diye **mırıldanarak** yineliyordu (BAH 1, 2021: 68).

şakı-:

Mahmud’un yüzü bir sevinç ışıığında **şakıdı**. İnsanlık belki Mahmud’un bu ağız dolusu gülüşünde, bu yürek dolusu sevincindedir, kim bilir, belki... (KG, 2021: 39).

“Doğrusun, doğrusun.” diye **şakıdı** (İM 4, 2020: 233).

türkü tuttur-:

Ala Temir onun elini aldı öptü, başına götürdü, hızla Bacak köyüne yollandı. Yolda bildiği tek **türküyü tutturdu**, köye varıncaya kadar tekrarladı durdu (AA 1, 2021: 386).

Tam öğleyin Salih birden ürperdi. Bir de **türkü tutturmuştu** mırıltı gibi (AGSS, 2021: 52).

türkü yak-:

Ağrı çok öfkelenmiş sonra da atalar Ağrı’nın bu öfkesine **türkü yakmışlar** (AE, 2020: 27).

Görmediklerini görüp çekmediklerini çektiler. Âşık Ali **türküler yaktı** dert üstüne, muhannet üstüne, tozlu yollar, zalim ağalar, yılan gibi sokan kemikli sivrisinekler üstüne (HNA, 2020: 38).

uğulda-:

Kalabalık derinden **uğuldadı**. Birkaç kere bir uçtan bir uca dalgalandı (AE, 2020: 111).

Çıglıklar kulaklarında **uğulduyor** ve Salman yöresini kuşatmış duvarın ortasında dört dönüyordu (K 2, 2020: 23).

“Hatırlatmak” anlamında *tembih et*⁴⁵⁷, *tembih eyle-*, *tembihle*⁴⁵⁸; “Tanrı’ya minnet duygusunu sunmak” anlamında *şükret*⁴⁵⁹, *şükreyle-*; “kırıcı ve sert söz söylemek” anlamında *azarla-*, *payla-*; “istemediği hâlde boş bulunup söyleyivermek” anlamında *ağzından kaçır*⁴⁶⁰, *ağzından kaçırver-*; “aşırı tepki göstermek” anlamında *patla*⁴⁶¹, “öfkeyle ani bir şekilde bağırarak” anlamında *parla*⁴⁶², “bir konu hakkında bildiklerini anlatmaya başlamak, konuşmak” anlamında *açıl*⁴⁶³, *çenesi açıl-*, *çözül-*; “bilerek ve isteyerek yanlış ifadede bulunmak” anlamında *yalan at-*, *yalan söyle*⁴⁶⁴; “bir durumu yaymak” anlamında *ilan et*⁴⁶⁵, “birini kandırmak amacıyla tatlı sözler söylemek” anlamında *dil dök*⁴⁶⁶, “üstüne düşmek, zorlamak” anlamında *yüklen-*, “bir suçu birinin üzerine atmak” anlamında *iftira at-*, *iftira et-*; “bir kimsenin acısını sözle yatıştırmak” anlamında *avut-*, *teselli et*⁴⁶⁷ fiilleri kullanılmıştır:

açıl-:

Hiçbir dili konuşamayan Salman, birdenbire **açılmış**, Türkçeyi birkaç ayda söküvermiş, düzgün, buranın çocuklarının konuşmalarından hiç ayırt edilmeyen bir Türkçe konuşuyor, köyde Zero’ya, Pero’ya, Hazal’a, Hasan’a, ötekilere çevirmenlik yapıyordu (K 1, 2019: 116).

Mustafa’da gittikçe onun etkisinde kalıyor, bir atı olmadan yaşanamayacağına gittikçe inanıyordu. Sonunda bir gün dayanamadı anasına **açıldı**: “Ana, babamın atları vardı, değil mi” (K 2, 2020: 340)?

ağzından kaçır-:

“Ne yapacağız? Abbas’ı **ağzından kaçırdı**” (BAH 3, 2020: 20).

⁴⁵⁷ *tembih et*- fiili; DÖY 1, 2021: 256; BAH 2, 2020: 270; K 1, 2019: 63/143; K 2, 2020: 103’te yer almaktadır.

⁴⁵⁸ *tembihle*- fiili; K 2, 2020: 43; KG, 2021: 51; DÖY 1, 2021: 67’de yer almaktadır.

⁴⁵⁹ *şükret*- fiili; K 1, 2019: 115; K 2, 2020: 139; AA 2, 2020: 160’da yer almaktadır.

⁴⁶⁰ *ağzından kaç-* fiili; K 1, 2019: 123/377/415; K 2, 2020: 100/209; K 3, 2020: 9; DÖY 1, 2021: 189; DK, 2020: 212’de yer almaktadır.

⁴⁶¹ *patla*- fiili; AA 1, 2021: 91; AA 2, 2020: 39; K 3, 2020: 118; İM 2, 2021: 75; BAH 2, 2020: 121; BAH 4, 2020: 61; DÖY 1, 2021: 62; DK, 2020: 25; HNA, 2020: 46; TKBK, 2020: 40’da yer almaktadır.

⁴⁶² *parla*- fiili; İM 1, 2021: 19; K 2, 2020: 285’de yer almaktadır.

⁴⁶³ *açıl*- fiili; DÖY 1, 2021: 190’da yer almaktadır.

⁴⁶⁴ *yalan söyle*- fiili; YÖ, 2021: 69; İM 3, 2020: 37; K 3, 2020: 171; BAH 1, 2021: 54; DÖY 1, 2021: 164; DK, 2020: 383; FS, 2019: 185; HNA, 2020: 8; AE, 2020: 31; T, 2021: 49’da yer almaktadır.

⁴⁶⁵ *ilan et*- fiili; T, 2021: 45; BAH 3, 2020: 28; AA 2, 2020: 75; K 2, 2020: 184’te yer almaktadır.

⁴⁶⁶ *dil dök*- fiili; BAH 1, 2021: 261; BAH 2, 2020: 102; K 1, 2019: 324/437; K 3, 2020: 149/369; İM 4, 2020: 215; BE, 2021: 212; DÖY 1, 2021: 35; BE, 2021: 96’da yer almaktadır.

⁴⁶⁷ *teselli et*- fiili; DÖY 3, 2021: 222; İM 1, 2021: 225; AA 1, 2021: 417’de yer almaktadır.

“Ne güzel, çok güzel.” diye **ağzından kaçırdı** Poyraz (BAH 1, 2021: 211).

ağzından kaçıver-:

“Aaaaah!” dedi, derince. “Aaah, bir yoruldum ki...” Boş bulunmuş, nasılsa **ağzından kaçıvermişti**. Bir pişman oldu ki. Ne diyeceğini şaşırdı. Şimdi Ali’nin yüzüne nasıl bakmalıydı (DÖY 1, 2021: 179).

avut-:

Baban kendini **avutuyor**. Ben bunu, babanı da deşerek doğru dürüst sorar öğrenirim” (BAH 3, 2020: 69).

Dağlara giden Yörüklerle imrenerek öfkelenerek biraz da sevinerek bakar, Çukurun ısıtmasında sarısıcağında kan gibi ılık suyunda pıtıraklı tarlalarında çalışmanın acısında eski günlerin bir gün geri geleceğine inanarak kendilerini **avuturlardı** (İM 3, 2020: 11).

azarla-:

“Eşkıyalar candarma öldürmezler.” diye onu **azarladı** Memed (İM 3, 2020: 578).

çenesi açıl-:

“Babam kaçmadı.” diye **çenesi açıldı** Mustafa’nın (K 1, 2019: 315).

çözül-:

O gün kalabalık **çözüldü**, konuşmaya başladılar. Beyazıt, dev bir arı kovanı gibi uğulduyordu (AE, 2020: 112).

dil dök-:

Şeyh’le birlikte Ahmed’e çok **dil döktüler**. “Bu Paşa kafirdir, seni öldürmek istiyor.” dediler. Ahmed’i vazgeçiremediler (AE, 2020: 102).

Beni kandırmak için bir **dil döker** ki olmaya gitsin (DÖY 1, 2021: 139).

iftira at-:

Bu yakın köylükler, o kasabadaki parti düşmanlarımız, alını açık insan içine çıkamayalım diye bu büyük **iftirayı** bize **atıyorlar** (DÖY 2, 2021: 116).

iftira et-:

“Demek yalan söylüyorlar, **iftira ediyorlar** bana, öyle mi” (FS, 2019: 108).

ilan et-:

Sonra işi bütün kasaba duydu. Sonra münadiler çarşıya çıkıp, başı vurulacak kişileri adlarıyla suçlarıyla **ilan ettiler** (AE, 2020: 66).

Yavaş, suçlu bir sesle: “Kime **ilan ettim** Kamer, kime” (İM 2, 2021: 122)?

parla-:

Sonra sarayın her yanı sarılmış, nasıl kaçılır? Dövüşerek mi?.. Birden **parladı**: “Şuradan, bu hâlden bir kurtarayım kendimi, o Kervan Şeyh’inin, o Hoşap Kalesi Bey’inin başını vurduracağım” (AE, 2020: 108).

“Çıksın.” diye **parladı** Salih (AGSS, 2021: 49).

patla-:

Gülbahar’ın içindeki öfke gittikçe kabarıyordu. Sevdası ne kadar köklü, derindeyse öfkesi de öylesine taşıyordu. Birden **patladı** (AE, 2020: 115).

Bu konuştuğumuz sürece Ağaefendi yeşil gözlerini Zehra’nın gözlerine dikmiş, susarak ona bakmıştı. Birden **patladı**, sesine, aşağıda motora yol veren Kadir Kaptan bile yerinden hopladı, yukarıya çıkar çıkmaz da geriye döndü (BAH 3, 2020: 299).

payla-:

Âşık Ali sessizliği bozdu: “Cemal yakalayacak onu.” “Sus be.” diye hep birden **payladılar** onu (K 2, 2020: 88).

şükret-:

Başımıza daha büyük belalar gelmediğine **şükredelim** (K 1, 2019: 80).

İşte ben size söylüyorum kimseciklere değil, insan olmadığımıza **şükredin** (DÖY 1, 2021: 245).

şükreyle-:

“Kız.” dedi, “seni ayağımın altına almak gerektir ama **şükreyle**. Ormana varınca...” (DÖY 2, 2021: 12)

tembih et-:

Ziraat dairesinin cipini bozdular. Kaymakam atla gitti sahalara... Lokantacıya **tembih ettiler**, kokmuş yemek gönderdi. O da yemek yemekten vazgeçti (T, 2021: 52).

Onun can bir yoldaşı, o da duymasın. Bütün çocukların anıları da onlara **tembih ettiler** ki sana, yaaa sana, hiçbir kimse bir şey söylemesin (K 3, 2020: 197).

tembih eyle-:

İstedğin kadar harca, ben Kozandaki dükkâncıya **tembih eyledim**, sen ne zaman gider de istersen sana fişek verecek (YÖ, 2021: 25).

tembihle-:

“Gece yarısından sonra kalma.” diye **tembihledi** onu Hüseyin Huri (DK, 2020: 112).

“Sen de bir daha öyle deme!” diye **tembihledi** (DÖY 1, 2021: 204).

teselli et-:

Karısı sordu, konuştu, onu **teselli etti**. Ala Temir’de ses sadâ yok (AA 1, 2021: 404).

“Aldırma güzel anam.” diye onu **teselli etti** İnce Memed, “senin bu güler yüzün, tatlı dilin yeter bize” (İM 4, 2020: 595).

yalan at-:

Köyün içine düşüp ev ev dolaştı, çocukları saklandıkları yer üstüne konuşturmaya çalıştı, çocuklar toprak gibi sessizdiler, hiçbirisi saklandıkları yer üstüne en küçük bir ipucu vermiyordu. Hepsi **yalan atıyorlardı** (K 1, 2019: 341).

İsmail de onu orada bırakmış gitmiş, anasına demiş ki alıp geliyordum ki yolda ölüverdi, diye **yalan atmış**. Ana da gömdün mü torunumu, diye sormuş, o da görmedim, diye ağzından kaçırılmış. Ana tutturmuş, torunumu görmeden bir yere gitmem, diye (K 1, 2019: 377).

yalan söyle-:

Salman Sami öfkeyle ayağa fırladı, “Hançerli Efe de mi **yalan söylüyor**, efeler soylu kişilerdir, onlar fakir fıkaraaların dostudur, zenginden alır fakire verirler” (BAH 3, 2020: 89).

“Uyandırmıştır.” diye bağırdı Kertiş Ali, “ama o duymadım diye **yalan söylüyor**” (İM 3, 2020: 83).

yüklen-:

Bu övüngeç adamın zayıf yanını yakalamışlar, oradan **yükleniyorlardı** (HNA, 2020: 84).

Bu hiç kimsenin isteğini geri çevirmeyen utangaç, hemen hemen hiç konuşmayan çocuğa da menekşeliler yüklendikçe **yükleniyorlardı** (DK, 2020: 107).

“Bir şeyin yapılmasını veya getirilmesini, bu işlerle uğraşan birine söylemek, sipariş etmek” anlamında *ısmarla*⁴⁶⁸, “açıklamak, açıklığa kavuşturmak, tebarüz ettirmek” anlamında *açıkla*⁴⁶⁹, *belirt*⁴⁷⁰, *dile getir*-; “bir konu hakkında konuşmayı devam ettirmek” anlamında *sürdür*⁴⁷¹, “bir kimseyle karşılaşıldığında kendisine sözle veya işaretle bir nezaket gösterisi yapmak” anlamında *selamla*⁴⁷², *selamlaş*⁴⁷³, *selam ver*⁴⁷⁴; “birinin yaptığı bir iş veya davranışı ilgili makama bildirmek, sızlanmak” anlamında *şikâyet et*-, “başkaları tarafından bilinmesi sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak” anlamında *itiraf et*-, “nasihat etmek” anlamında *öğüt*le-, *öğüt ver*-; “bir konu hakkında yorum yaparak açıklamak, bir duruma anlam vermek” anlamında *yorumla*⁴⁷⁵, *yor*-; “bir konuyu olumlu anlamda yorumlamak” anlamında *hayra yor*⁴⁷⁶ fiilleri kullanılmıştır:

açıkla-:

Kur’an’dan Arapça bir âyet okudu sonra da okuduğu ayeti ağır ağır **açıkladı** (İM 4, 2020: 173).

Hoca güzel sesiyle Kur’an’dan ayetler okuyor sonra **açıklıyordu**. Âyetler köylülerin topraklarına geri dönmesi düşüncesini destekliyordu (İM 2, 2021: 99).

⁴⁶⁸ *ısmarla*- fiili; BAH 2, 2020: 187/423; BAH 3, 2020: 227/396; AGSS, 2021: 215; AA 1, 2021: 186; DÖY 2, 2021: 341’de yer almaktadır.

⁴⁶⁹ *açıkla*- fiili; AA 1, 2021: 247; İM 3, 2020: 17; İM 4, 2020: 286’da yer almaktadır.

⁴⁷⁰ *belirt*- fiili; İM 3, 2020: 233; DÖY 2, 2021: 279; K 2, 2020: 442; K 3, 2020: 290’da yer almaktadır.

⁴⁷¹ *sürdür*- fiili; AA 2, 2020: 11; AGSS, 2021: 222; DK, 2020: 56; DÖY 2, 2021: 174; DÖY 3, 2021: 143’te yer almaktadır.

⁴⁷² *selamla*- fiili; BAH 2, 2020: 46; BAH 3, 2020: 120; T, 2021: 20/21/74; İM 2, 2021: 220’de yer almaktadır.

⁴⁷³ *selamlaş*- fiili; BAH 2, 2020: 361’de yer almaktadır.

⁴⁷⁴ *selam ver*- fiili; K 1, 2019: 109/268/426; K 2, 2020: 37; K 3, 2020: 76/272; BAH 2, 2020: 148; DÖY 3, 2021: 19; T, 2021: 13; HNA, 2020: 22’de yer almaktadır.

⁴⁷⁵ *yorumla*- fiili; AE, 2020: 16; BAH 3, 2020: 211’de yer almaktadır.

⁴⁷⁶ *hayra yor*- fiili; HNA, 2020: 17; DÖY 2, 2021: 218; DÖY 3, 2021: 73; AE, 2020: 16; DÖY 2, 2021: 181’de yer almaktadır.

belirt-:

“Bu mu deniz?” diye şaşkınlığını **belirtti** çocuk (K 2, 2020: 360).

“Toprakkale’de kelebekler üşüşmüştü üstüne, mor. Gözleri de mordu.” diye şaşkınlığını **belirtti** Mustafa (K 2, 2020: 372).

dile getir-:

“Çok şükür, çok şükür, çok şükür bugünüme, bu halime çok şükür.” diye dualar mırıldanıyordu. “Vasüphanallah, vasüphanallah, süphanallah!” hayranlığını **dile getiriyordu** (YÖ, 2021: 58).

hayra yor-:

Karların üstü orman gibiydi, donmuş asker ormanı. Düşümde gördüm düşümde, **hayra yordum** hayıra, donmuş asker ormanında üç kişi, ben de, aşağı bir pınarın başındaydım, yanımda da ipekler içinde güzel kızlar vardı, her biri akça peri kızları gibi (BAH 3, 2020: 190).

Zalaca öğleye kadar köylü Muhtarın evine doluncaya kadar düşlerini söyledi. Muhtar Sefer de her seferinde onun düşlerini **hayra yordu** (DÖY 2, 2021: 66).

ısmarla-:

Efendi bile dört buçuk papele kıyıp üç gazeteyi birden **ısmarlamıştı** (DK, 2020: 177).

“...İstanbul’un en büyük kadın terzisine, size elbiseler **ısmarlayacağım**, sandık açmanıza gerek yok” (BAH 3, 2020: 245).

itiraf et-:

Hepsi de suçlarını **itiraf etmişti** (DK, 2020: 181).

Birden düşüncelerden ayıkan Yüzbaşı: “Çavuş.” diye sert komut verdi, “al bu adamı, götür aşağı. Derviş Bey ona Murtaza’yı öldürttüğünü **itiraf etmiştir...**” (AA 1, 2021: 489)

öğüt ver-:

O, karılarını öldürmedi, sürdürü sürdürü. Candarmaya süngületti. Sus bağırma, başımıza iş açma.” ona **öğüt veriyordu** (AA 1, 2021: 350).

Bir süre daha Ali’yle konuştu. Düldül ata **öğütler verdi** (İM 4, 2020: 237).

öğütle-:

Bunu gören Sefer koştu, dövene Mustafa'nın yanına bindi, çocuğun kulağına eğildi, "Mustafa, bu sıcakta bu kadar hızlı sürülmez, atlar çatlarlar, ikindi olsun da garbi yeli çıksın o zaman istediğin kadar hızlı sür." diye onu **öğütledi** (K 3, 2020: 573).

Dün Çiçeklioğlu bütün çetesiyle buradaydı, ona tez günde başını alıp bu dağlardan başka yere gitmesini **öğütledim** (İM 3, 2020: 433).

selam ver-:

Üstlerinde başlarında da bir şey kalmamıştı. Kırk yıllık kıtlıktan çıkmışlardı sanki. **Selam verip** geçtiler (HNA, 2020: 13).

O da göğsü ilerde, başı dik önünden geçtiği köylülere tepeden bir **selam verip** geçiyordu (İM 3, 2020: 33).

selamla-:

Az kendine gelen Resul Efendi, her zamanki hâlini, gülümsemesini takındı, hürmetle şapkasını çıkardı. Ağa'yı **selamladı** (T, 2021: 13).

Odadaki kalabalık ayağa kalkmıştı, ellerini yüreklerinin üstüne götürerek sessizce **selamlayarak** onları dışarıya çıktılar (İM 4, 2020: 146).

selamlaş-:

Bayağı insan gibi **selamlaşırdık** (DK, 2020: 35).

Çarşıya bir uçtan bir uca savaş kazanmış bir kumandan kabarmasıyla, başı dik, göğüs ilerde dolaşüyor, her önüne çıkanla **selamlaşıyor**, konuşuyor, yarenlik ediyor, şakalaşıyordu (İM 3, 2020: 315).

sürdür-:

Mustafa onun türküsüne katılıyor, onun iki üç misli bağırıyor, zıplıyor öteki hiç aldırmandan biteviye türküsünü **sürdürüyordu** (K 2, 2020: 303).

Kalabalıktan hiç kimse başını kaldırıp da Zeynel'den yana bakmadı. Zeynel sözünü **sürdürüyordu**: "Gökyüzüne çivi çakmaktan vazgeçelim..." (İM 2, 2021: 73).

şikâyet et-:

Derdini anlamayan bu ahmak insanları onlara **şikâyet ediyordu** (K 2, 2020: 230).

O gün sabahleyin olan biteni ve gece de Iraz'ın evlerini yaktığını **şikâyet etti**. Evin halen yanmakta olduğunu da ekledi sözlerine (İM 1, 2021: 213).

yor-:

Muhtar Sefer gibi kimse düşünüy **yoramıyordu** ama olsun (DÖY 2, 2021: 182).

Yüzbaşının sonsuz sevinirken birden öfkelenildiğini gören Asım Çavuş, bunu bir şeye **yoramıyor**, bekliyordu (İM 3, 2020: 120).

yorumla-:

Az bir zamanda atın ünü İran'a, Turan'a ulaştı. Bu hâli, Ahmed'in başına gelip konan devlet kuşunu türlü türlü **yorumladılar**. Kimi hayra yordu kimi şerre... (AE, 2020: 16)

"Şu mavi gemi düşünüy bana bir daha anlat. Bir kez de ben **yorumlayayım**" (BAH 3, 2020: 211).

"Parçalanırcasına bağırarak" anlamında *yırtın-*, "tavsiye etmek" anlamında *öner-*⁴⁷⁷, *öneride bulun-*; "bir konuda özel olarak hazırlanıp konuşmak" anlamında *nutuk ver-*, "kulak tırmalayıcı korkunç sesler çıkarmak" anlamında *çığlık at-*⁴⁷⁸, "karşılıklı olarak bildirmek ya da söylemek" anlamında *cevap ver-*, "yaptığı bir işi, söylediği bir sözü bilmediğini, görmediğini söylemek" anlamında *inkâr et-*⁴⁷⁹, "birini başkasına karşı kışkırtmak" anlamında *fitle-*, "içinde birikmiş kinini, öfkesini söyleyerek açığa çıkarmak" anlamında *kus-*, *kusuver-* "kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak, keserek konuşmak" anlamında *kekele-*⁴⁸⁰ fiilleri kullanılmıştır:

cevap ver-:

"Kalmayacak." diye **cevap verdiler**. Birkaç kişi itiraz edecek oldu. "Ulan deli misiniz? Okçuoğlu nasıl olsa o Kaymakam'ın hakkından gelir..." (T, 2021: 66).

"Kim o?" diye hayretle sordu. Yaşlı adam: "Bir tanrı misafiri," diye **cevap verdi** (İM 1, 2021: 16).

⁴⁷⁷ *öner-* fiili; FS, 2019: 151; İM 1, 2021: 199; İM 4, 2020: 558; BAH 1, 2021: 227; BAH 3, 2020: 331; AA 1, 2021: 322; K 2, 2020: 55; K 3, 2020: 293/554'te yer almaktadır.

⁴⁷⁸ *çığlık at-* fiili; DÖY 2, 2021: 24/157; K 1, 2019: 95/206'da yer almaktadır.

⁴⁷⁹ *inkâr et-* fiili; İM 1, 2021: 217; K 3, 2020: 444; BAH 2, 2020: 293; AA 2, 2020: 458; DÖY 2, 2021: 130/263'te yer almaktadır.

⁴⁸⁰ *kekele-* fiili; İM 3, 2020: 393; İM 4, 2020: 411; AA 1, 2021: 150/365; BAH 4, 2020: 257; AGSS, 2021: 232; K 2, 2020: 108; K 2, 2020: 448; K 3, 2020: 581; DK, 2020: 122'de yer almaktadır.

çığlık at-:

Atlılar Esme'yi ortaya almışlar. Esme'yi kırbaçlıyorlardı. Esme kendini tutamadı, uzun bir **çığlık attı**, çığlığına da pişman oldu. Ya çocuk duymuşsa... (YÖ, 2021: 42)

“Olmaz.” diye bir **çığlık attı**. “İşte bu olmaz. Konağını yakarı, ekinlerine ateş atanı nasıl olur da adam diye karşına alırsın? Ona insan diye nasıl güvenirsin (AA 1, 2021: 168)?

fitle-:

Bu çaycı Laz alay etti benimle, diye düşündü. Otobüs şoförünü de **fitledi**, o da beni buraya bıraktı gitti. Bunu Melek'e söylese mi, söylese de fıkara merak etmese. Çok merak ediyor fıkara, dumanı burnundan çıkıyor (TKBK, 2020: 30).

inkâr et-:

Hüsam İstanbullu değil isterse Berlinli Moskovalı olsun, gene elini sallasa ellisi, kolunu sallasa tellisi. Hem de ne biçim tellisi! Yiğidi öldür de hakkını **inkâr etme** (TKBK, 2020: 50).

“Hem de zıbara zıbara. Ben evinize geldim de Adana'ya mektebe giderken bütün dünyayı paraya boğan Zero Hatun, bana dayılarının oğluna, dilenciye verir gibi beş liralık verdi. Ben **inkâr etmiyorum** zehir olsun, aldım o parayı, salt Zero Hatun'un gönlü kalmasın, diye (K 3, 2020: 87).

kekele-:

“İyi uyudun mu bu gece konuğum, rahat ettin mi?” Hasan **kekeledi**. “Çok çok iyi uyudum.” dedi yüzü kıpkırmızı kesilip yanarak. “Sevindim buna.” dedi Murtaza Ağa (YÖ, 2021: 66).

Mahir Bey sevinçten eli ayağı birbirine dolaşarak onun ellerine sarıldı, sırtını sıvazladı, **kekeleyerek**: “Teş... teş... teşekkür ederim. Mersi...” (AA 2, 2020: 248).

kus-:

Ve her resminin önünden geçtikçe öfkesini Köroğlu'na **kusuyordu** (İM 4, 2020: 250).

kusuver-:

Çok zaman, yalınayak, başıkabak, imanına tak demiş bir köylü, çarşının orta yerinde bir çeltikçi ağasının suratına bütün kinini **kusuveriyor**, zehir gibi. Öteki oralı bile olmuyor (T, 2021: 70).

nutuk ver-:

Miting günü geldi, Mahir Bey kürsüye çıkıp ağlayarak çok vatanseverce bir **nutuk verdi** (AA 2, 2020: 162).

öner-:

İsmail Ağa, Zalimoğlu Halil'i de bu kötü günlerinin en iyi dostunu da unutmamış, gitmiş onu kök sökerken karaçalılıkta bulmuş, birlikte çalışmayı **önermişti** ona (K 1, 2019: 148).

Ankara'da ona Diyanet İşleri Başkanlığı'nı **önermişler**, bütün önerileri geriye çevirmiş, hiçbir şey kabul etmemişti... (İM 3, 2020: 531)

öneride bulun-:

“Biz de gelelim.” diye **öneride bulundu** Seferoğlu. Memet Efendi de gitmek istedi (K 2, 2020: 128).

yırtın-:

“Böyle bir dünya sultanına böyle bir taht olamaz.” diye **yırtındı** ulukepez (FS, 2019: 54).

Delirmiş köpürmüş ağzına geleni söylüyordu. Avlunun ortasında dönüyor, kuduruyor, bağırıyor, **yırtınıyor**, yukardan hiçbir ses çıkmıyordur (AA 1, 2021: 406).

“Konuşarak üstünlük sağlamak” anlamında *bastır-*, *berkiştir-*; “şaka yollu konuşmak” anlamında *takıl-*⁴⁸¹, “birine karşı ters tutum içine girmek, sözle kafa tutmak” anlamında *dikleş-*⁴⁸², *dikel-*⁴⁸³; “bir kimsenin herhangi bir suç işlediğini öne sürmek, itham etmek” anlamında *suçla-*⁴⁸⁴, “adını, sözünü söylemek, anmak” anlamında *zikret-*, “onaylamak” anlamında *tasdik et-*, “bir şeyi detaylı anlatmak, betimlemek” anlamında *tasvir et-*, “herhangi bir davranış, hareket için

⁴⁸¹ *takıl-* fiili; BAH 1, 2021: 28; BAH 2, 2020: 175; BAH 3, 2020: 73; BAH 3, 2020: 73; DÖY 1, 2021: 150; İM 4, 2020: 14/239; T, 2021: 36; HNA, 2020: 67; AA 2, 2020: 312’de yer almaktadır.

⁴⁸² *dikleş-* fiili; İM 4, 2020: 576; K 1, 2019: 102; AA 1, 2021: 272’de yer almaktadır.

⁴⁸³ *dikel-* fiili; BAH 2, 2020: 252; AGSS, 2021: 29; K 1, 2019: 305; K 3, 2020: 106/138’de yer almaktadır.

⁴⁸⁴ *suçla-* fiili; DÖY 3, 2021: 337’de yer almaktadır.

buyrukta bulunmak” anlamında *komut ver-*⁴⁸⁵, “bir şey üzerine konuşmak, bahsetmek” anlamında *söz et-*⁴⁸⁶, *laf et-*; “sözünde direnmek, bir iddia ileri sürmek” anlamında *iddia et-*⁴⁸⁷, “bir kimseyi, bir konu hakkında inandırmak” anlamında *ikna et-*, “bir kimseyi, gelecek herhangi bir tehlikeyle sözlü olarak korkutmak” anlamında *tehdit et-*⁴⁸⁸ fiilleri kullanılmıştır:

bastır-:

Ali **bastırdı**: “Deli Bekir kötü adam. Ona azıcık koklatsınlar, bir ağaçta isterse bir tek kova bile olmasın, o tarlayı tutar o...” (DÖY 1, 2021: 55).

Salih, kimisinde onu sevdiğini anımsıyor, bunu kendi kendisine bile söyleyemiyordu. İçine içine **bastırıyordu** bu duygusunu (AGSS, 2021: 10).

berkiştir-:

Memed: “Kulluk bitti!” diye **berkiştirdi**. “Ölünceye kadar bu toprakları bekleyeceğim. Elimde silah. Ondan sonrasına da...” (İM 1, 2021: 323).

dikel-:

“Bilemezsin.” diye gürledi Hösük. “Bilirim.” diye gürledi otçu Hasan, onuruna dokunulmamış. “Bilirsen söyle.” diye **dikeldi** Âşık Ali (HNA, 2020: 85).

“Göster bakalım Asım Çavuş Ağam!” diye **dikeldi** Emiş Hatun (İM 3, 2020: 117).

dikleş-:

“Söyledim.” dedi Uzun **dikleşerek**. “Sana da Semih’e de belki bir ay durmadan söyledim. Sen çalalım da Kapalıçarşı’da okutalım, demedin mi” (KG, 2021: 22)?

“Haşa.” diye **dikleşti** Hasan, “haşa, ben korkak olamam. Ben korkak olsaydım şimdi burada olamazdım...” (BAH 3, 2020: 92).

iddia et-:

⁴⁸⁵ *komut ver-* fiili; K 2, 2020: 166’da yer almaktadır.

⁴⁸⁶ *söz et-* fiili; DÖY 1, 2021: 11; DÖY 2, 2021: 102; K 2, 2020: 288; K 3, 2020: 115/323; BAH 1, 2021: 43/63; AGSS, 2021: 46; AA 1, 2021: 247’de yer almaktadır.

⁴⁸⁷ *iddia et-* fiili; AA 2, 2020: 94’te yer almaktadır.

⁴⁸⁸ *tehdit et-* fiili; T, 2021: 12; İM 2, 2021: 99; BAH 3, 2020: 417; DÖY 2, 2021: 256; K 2, 2020: 55’de yer almaktadır.

Ve Ağalar **iddia ediyorlar** ki biz çeltik ekip ve bataklığı besleyen Savrun çayını bütün bir yaz, altı ay kurutmasaydık Akçasaz bataklığı kurumazdı (AA 1, 2021: 324).

Bazıları **iddia ederler** ki kaynayan su, üstünde taşı bile oynatır, batırmaz (İM 1, 2021: 10).

ikna et-:

Bir kere yüz yüze konuşsunlar... Konuşabilseler, ağzından girer bunundan çıkar, Mahir onu **ikna ederdi** (AA 2, 2020: 65).

“Kalkın gidelim. Ben onlarla konuşur, **ikna ederim**. Hiç ses çıkmıyor, hep susuyorlar mı dedin” (BAH 3, 2020: 345).

komut ver-:

“Hazır ol...” diye **komut verdi** bütün sesiyle Yüzbaşı, gene ayağa kalkarak (K 2, 2020: 135).

Kalktı, bir iki adım attı, Poyraz da ayağa fırladı, çok sert: “Dur!” diye **komut verdi** (BAH 3, 2020: 26).

laf et-:

Çeltikçiler içinde yalnız Okçuoğlu’nun işi işti. Gümüşlü kırbacıyla, çizmelerini döverek çarşığı bir uçtan bir uca dolaşıyor, kabadayı kabadayı kurularak **laflar ediyordu** (T, 2021: 59).

Durmadan Kaymakam hakkında, Kaymakam üstüne **laf ediyor**. Sıkışınca, tehdit etmek gerekince: Kaymakam. “Bu kaymakam mı?” diyor (T, 2021: 28).

söz et-:

İmam yöresindekilere öbür dünyadan **söz ediyor**, İsmail Ağa, Salman bahsini hiç açmıyordu. İkircikli kalabalık gittikçe kıvanıyor, seviniyordu (K 2, 2020: 112).

Gün tam tepeye dikilmişken bağdaş kurdu kızgın toprağın üstüne oturdu. Ağır, eski bir destana başladı. Gılgamış çağından kalma. Tanrılardan **söz ediyordu** (AA 2, 2020: 9).

suçla-:

Uzun bir süre yangını kim çıkardı diye köyde tartıştılar. Herkes herkesi **suçluyordu** (YÖ, 2021: 77).

Bey öfkelenidikçe öfkeleniyor, Mahmut ise durmadan kendisini **suçluyordu** (AA 1, 2021: 53).

takıl-:

Hani ateş parçası derler ya o türden bir çocuktü. Bir an yerinde duramıyor, elleri durmadan işliyor, bir şeyleri yapıp bozuyor, konuşuyor, bağırıyor, arkadaşlarına **takılıyordu** (KG, 2021: 7).

Temel Reis gülüyor, o güzel konuşmasıyla ona **takılıyor**, eeee Salih Reis, diyordu, bir daha kasabaya dönmeyecek misin (AGSS, 2021: 219)?

tasdik et-:

Zeyno Karı: “Olsun.” diye çıkıştı. “Olsun. İsterse babası olsun. Bu hâlimizi her gören...” Memet Ali başını ağır ağır sallayarak: “Doğrı.” diye **tasdik etti** (T, 2021: 45).

tasvir et-:

“...Onun için her kavim bu kuşu başka başka **tasvir etmiş...**” dedi Emir (BAH 1, 2021: 263).

tehdit et-:

Bir yandan yalvarıyor, bir yandan **tehdit ediyordu** (BE, 2021: 69).

Sofi adamlarıyla bir Beye, bir İsmail Ağa’nın babası Hacı’ya gidiyordu, “bana teslim edin hakkımı, cennetimi.” diye yalvarıyor, onları **tehdit ediyor**, bağırıyor çağırıyordu (K 1, 2019: 153).

zikret-:

Dervişler, sofiler bir harman yeri kadar serilmiş közün üstünde yürüyorlar, közün kıyısına dizilmiş, halkalanmış müritler de ateşte yürüyenlere ilahiler söylüyor, **zikrediyor**, kaval çalıyorlardı (AE, 2020: 84).

Nur tarikatındandı, şu dinsiz subaylara karşı. Gece sabaha kadar **zikreder**, tespih çekerdi (TKBK, 2020: 27).

“Birinin sırlarını, davranışlarını yetkili kişilere bildirmek, ispiyonlamak” anlamında *gammazla-*, “yapılan bir işin kötü olduğunu belirtir bir biçimde söz söylemek” anlamında *kına-*,

“bir konu hakkında hemen karşılık vermek” anlamında *yapıştır-*, “hareket veya düşüncüyü söz ve yazı ile doğru, haklı göstermeye çalışmak” anlamında *savun*-⁴⁸⁹, “kabalık etmek, görgü ve incelikten yoksun söz söylemek” anlamında *kabalaş-*, “sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek” anlamında *kov*-⁴⁹⁰, “derdini anlatmak” anlamında *dert dök-*, “biriyle kısa süreli söyleşmek, konuşmak” anlamında *laf at*-⁴⁹¹, “birini bir şey yapmada serbest bırakmak” anlamında *izin ver*-⁴⁹², “sunmak, tanıtmak, tanıştırmak” anlamında *tanıt*-⁴⁹³, *takdim et*-⁴⁹⁴ fiilleri kullanılmıştır:

dert dök-:

Âşık Ali: “İşte.” dedi, “oğlan eline almış kızın mor beliklerini, düşmüş Çukurova’nın köylüklerine. Önüne gelene **derdini döker**, ağrısını söylemiş. Görenin yüreğini parça parça edermiş. Düşman başından ırak...” (HNA, 2020: 31).

Elini kolunu sallıyor, hazır bulmuşken, insanlar da onu canı gönülden dinlemeğe hazırlanıyor, **derdini döküyordu** (TKBK, 2020: 71).

gammazla-:

Semih de her gün fırından ekmeğini alıp az ilerde okutunca okutup ekmek paralarını biriktirip doğru sinemaya gidiyorlardı üçü birden, bunu da oradaki kocaman adamlar görünce görüp de gidip fırıncıya **gammazlayınca** Semih de o sabah ekmeğini almak için fırına gidince fırıncı Semih’i yakalayınca öyle bir öfkeye geldi ki az daha Semih’i öldürüyordu (KG, 2021: 51).

izin ver-:

Dükkânın içi ağzına kadar kıvılcımlarla dolar, Usta da bu kıvılcım seline ilk gün için ses çıkarmaz, **izin verirdi** (AGSS, 2021: 153).

“Baba.” dedi bir sabah, İsmail Ağa namazdan ıslıl ıslıl bir yüzle yeni kalkmış seccadesini topluyordu, “bana bugün **izin ver** ki şu köyün başındaki belaları, kartalları yok edeyim” (K 1, 2019: 187).

⁴⁸⁹ *savun-* fiili; K 2, 2020: 74; K 3, 2020: 86’da yer almaktadır.

⁴⁹⁰ *kov-* fiili; DÖY 1, 2021: 150; DÖY 2, 2021: 181; İM 2, 2021: 152; BAH 4, 2020: 44/168; AA 2, 2020: 210; AGSS, 2021: 53; K 2, 2020: 380; K 3, 2020: 543; HNA, 2020: 19’da yer almaktadır.

⁴⁹¹ *laf at-* fiili; KG, 2021: 48’de yer almaktadır.

⁴⁹² *izin ver-* fiili; YÖ, 2021: 24/61; K 1, 2019: 10/65/187; AA 2, 2020: 68; T, 2021: 25’de yer almaktadır.

⁴⁹³ *tanıt-* fiili; K 1, 2019: 101; K 3, 2020: 84’te yer almaktadır.

⁴⁹⁴ *takdim et-* fiili; BAH 3, 2020: 56/118; AA 1, 2021: 247’de yer almaktadır.

kabalaş-:

Bir öfkeye kesiyor, bir yalvarıyor, bir yumuşuyor, bir **kabalaşıyordu**, bir inandırmaya çalışan inmeler oluyordu (KG, 2021: 71).

kına-:

Mahmut kuşları yakalayıp kafeslere tıka basa dolduranlara kızmaz, Mahmut, o kuşları kafeslerden kurtarmak, kurtarıp da sevaba girmek isteyenlere kızar, onları **kınar** (KG, 2021: 53).

kov-:

“... Bir ben kaldım çiftlikte. Kimsecikler kalmadı. Ötekilerin hepsini **kovdu** Abla” (HNA, 2020: 17).

Bu düşünceyi güçlkle de olsa kafasından **kovdu** (BAH 1, 2021: 93).

laf at-:

Birisi bana şöyle en yeynisinden bir **laf atacak** olsun, Hasan’ın öldürücü bakışlarını üstünde buluyor, ne yapacağını şaşıyor, hemen yanımızdan ayrılıyordu (YÖ, 2021: 21).

Ne yapıyorsunuz öyle hey, diye de **laf atıyorlardı** (DK, 2020: 37).

savun-:

Kimi kafesleri parçalayıp kuşları salırmek, kimi şu uzun oğlanı, şu alana yatırıp eşek sudan gelinceye kadar onu ıslatmak istiyor, kimi de onu **savunuyordu** (KG, 2021: 63).

Uzun Ali, Vurgun Ahmed’i Koca Halil’e karşı **savunacaktı** ama vazgeçti (DÖY 3, 2021: 94).

takdim et-:

Kemal Taşan, sırasıyla **takdim ediyordu** (T, 2021: 18).

“Bu çocuğu sorarsanız, adı İnce Memed. Elinden bir katil çıkmış. Size getirdim.” diye Memed’i **takdim etti** (İM 1, 2021: 127).

tanıt-:

“Kusura kalmayın. Çok çok heyecanlıyım. Çok çok... Şaşkına döndüm... Dilim tutuldu. Bize Anadolu’yu cehennem gibi **tanıtmışlardı...**” (T, 2021: 19).

Vayvay'lı az bir günde Kaymakam'ın candan ahababı olmuştu. Daha önce Resul Efendi, Kaymakam'a onu iyice **tanıtmıştı** (T, 2021: 72).

yapıştır-:

“Bir tavşan da kırk lira eder değil mi?” diye sordu. Söylediğine pişman olmaya fırsat vermeden **yapıştırdım**: “Kırk lira da, elli lira da.” dedim. “Tavşanına göre.” (KG, 2021: 58).

“Uykuda veya bir hastalığın verdiği dalgınlık sırasında anlamsız, tutarsız sözler söylemek” anlamında *sayıkla*-⁴⁹⁵, “bir kimseye, bilmediği bir şeyden ancak sezdirecek kadar söz etmek” anlamında *çıtlat*-, *çıtlatıver*-; “bir şeyin duyulmasını sağlamak, ilan etmek” anlamında *duyur*-, “gideni esenlik ve sevgi dilekleriyle geçirmek, yolcu etmek” anlamında *uğurla*-⁴⁹⁶, “rahatlamak ve çözüm bulmak amacıyla dertlerini karşılıklı anlatmak” anlamında *dertleş*-, “sunmak, göstermek” anlamında *arz et*-, “ağza geleni acımasız bir şekilde söylemek” anlamında *veryansın et*-⁴⁹⁷, “birine yol göstermek, akıl öğretmek” anlamında *akıl ver*-⁴⁹⁸, “iki ya da daha fazla kişi aralarında dostça, arkadaşça konuşmak” anlamında *sohbet et*-, *hoşbeş et*- fiilleri kullanılmıştır:

akıl ver-:

Bir arkadaşı Cafer Özpolat'a **akıl verdi** (AA 1, 2021: 392).

“Ben de sizden car umdum. Ve de bizim köylü akıllıdır sandım. Ve de bir **akıl verirler** dedim...” (DÖY 2, 2021: 84).

arz et-:

Hâlimi sana **arz etmenin** hiçbir gerekliliği yok (BE, 2021: 33).

çıtlat-:

Doktor var ya sarı Doktor dönüp duruyor etrafında ya o bir **çıtlatırsa**... (T, 2021: 35).

“...Bu işi yapmadan önce Delice Bekir'e şöyle bir **çıtlatırım**” (DÖY 2, 2021: 215).

⁴⁹⁵ *sayıkla*- fiili; BAH 2, 2020: 431; BAH 3, 2020: 19; AA 2, 2020: 181; DÖY 3, 2021: 234; K 2, 2020: 115; K 3, 2020: 9/15; DK, 2020: 142; AE, 2020: 50; İM 1, 2021: 220'de yer almaktadır.

⁴⁹⁶ *uğurla*- fiili; K 1, 2019: 89/99/135; K 2, 2020: 298/365; K 3, 2020: 21; AA 2, 2020: 43; T, 2021: 80'de yer almaktadır.

⁴⁹⁷ *veryansın et*- fiili; İM 1, 2021: 75; AA 2, 2020: 40/423; BAH 1, 2021: 133; BAH 2, 2020: 33; DÖY 2, 2021: 118; K 3, 2020: 609; DK, 2020: 101; KG, 2021: 41; YÖ, 2021: 21'de yer almaktadır.

⁴⁹⁸ *akıl ver*- fiili; YÖ, 2021: 80; K 2, 2020: 380'de yer almaktadır.

çıtlativer-:

Dudaklarını yaladı. “Bir anlatıversem. Bir **çıtlatıversem** (T, 2021: 35).

dertleş-:

Geceleri yorgun, gözleri acıyarak yataklarına giriyorlar, uzun uzun konuşuyorlar, **dertleşiyorlardı** (İM 1, 2021: 219).

duyur-:

Kasabadaki dedikoduları, hakkındaki iğrenç şayiaları, planları günü gününe **duyuruyordu** (T, 2021: 49).

İçlerine kurt düşmüş olacak ki, Dursun da, Hasan da **duyuracak** biçimde beddualar ettiler (YÖ, 2021: 58).

hoşbeş et-:

Sait Rahmi, Musa Kazım’ı, ardından da Poyraz Musa’yı takdim etti. Kahveler geldi uzunca bir **hoşbeş ettiler**. Musa Kazım laf arası maceralarını anlatmaya başladı. Rumca konuşuyor, Sait Rahmi de birçok İstanbul yerlisi gibi Rumca biliyordu (BAH 3, 2020: 56).

sayıkla-:

Başına toplandılar. Yusuf bazan bacaklarını geriyor, titriyor sonra toparlanıyor, anlaşılmasız şeyler **sayıkliyordu** (HNA, 2020: 41).

Yanındaki Lena kadının söylediğine göre geceleri sabaha kadar Sarıkamış’ı **sayıkliyormuş** (BAH 3, 2020: 251).

sohbet et-:

“... Bir köye bir Tırtıl yeter de artar bile... Ben şunlarla hele bir **sohbet edeyim**” (K 1, 2019: 11).

uğurla-:

“Gözümün çiçeğini yesin Kaymakam’ım. Bakın nasıl **uğurladım**” (T, 2021: 80)!

Yunan askeri bozulunca da çok sevindi, düğün bayram etti yüzbaşım, dedim, ben **uğurladım** onu, ağlayarak gitti. O, orada çok kalmaz geri döner. Herkes yalvardı da zırnık kadar malını satmalı, geri geleceğim, diye (BAH 2, 2020: 412).

veryansın et-:

Lütfi köpürmüş, ağzından köpükler saçarak kendisini öfkesine kaptırmış **veryansın ediyordu** Hasana (YÖ, 2021: 19).

Dükkânın önündeki kalabalık kaynaşınca da Deli Fahri çok ileri gittiğini anlıyor, sözünü değiştirir gibi ediyor sonra kendini yenemiyor, yeniden **veryansın ediyordu** (İM 3, 2020: 27).

“Mutlu bir olaya sevinildiğini söz, yazı, veya armağanla anlatmak” anlamında *kutla*⁴⁹⁹, “tanımlamak, bir işin yapılış yöntemini açıklamak” anlamında *tarif et*⁵⁰⁰, “birinin hep istediği şeyleri söylemek, yapmak” anlamında *nazla*-, “uydurup söylemek” anlamında *kıvrır*⁵⁰¹, “imrendirecek bir biçimde övmek” anlamında *ballandır*-, “bir şey yapmasını sözle baskı yaparak istemek” anlamında *üstüne var*-, “değer biçmek, değerlendirmek, beğenmek” anlamında *takdir et*-, “bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak” anlamında *itiraz et*- fiilleri kullanılmıştır:

ballandır-:

Poyraz, **ballandırarak** kanalı, kanal muharebelerini, Nişancı Veli’nin Kızıldeniz’de paşasına balık tutmalarını uzun uzun anlattı (BAH 2, 2020: 291).

Ağrı Dağı’nda eşkıyalık yaptığını uzun uzun **ballandırıyor** (DK, 2020: 178).

itiraz et-:

“Kalmayacak.” diye cevap verdiler. Birkaç kişi **itiraz edecek** oldu. “Ulan deli misiniz? Okçuoğlu nasıl olsa o Kaymakam’ın hakkından gelir...” (T, 2021: 66).

Memet Ali hiç **itiraz etmedi**. Para da almadı. Kimse de farkında olmadı onun. Memet Ali itiraz etmedi çünkü burada kendisinin altta kalacağını biliyordu (T, 2021: 66).

kıvrır-:

Hiç bir daha İnce Memed’in sözünü eder miydi, yalanını **kıvrırdı**: “O bana iş verecek de... Çiftliğinde de...” (İM 3, 2020: 438).

⁴⁹⁹ *kutla*- fiili; BAH 1, 2021: 277; BAH 4, 2020: 257; DK, 2020: 120; FS, 2019: 163’te yer almaktadır.

⁵⁰⁰ *tarif et*- fiili; AA 2, 2020: 457; HNA, 2020: 91; K 3, 2020: 290; AGSS, 2021: 62’de yer almaktadır.

⁵⁰¹ *kıvrır*- fiili; K 3, 2020: 99’da yer almaktadır.

“Sen içerdeydin o konuşurken. Sonra ne oldu?” Mustafa yalanını **kıvırdı**: “Salman’ı öldürmeye gidecekmiş. Salman da hastaymış. Silah istedi” (K 3, 2020: 554).

kutla-:

Onlara kahve söyledi. Höpürdeterek içtiler. “Çok çalıştınız.” diye Ağa onları **kutladı** (K 1, 2019: 255).

“Gözün aydın.” diye onu **kutladı** Darendelim (İM 4, 2020: 618).

nazla-:

Hasan geldi Ağasının üstüne kapandı. Bir bebeği ığralar gibi kocaman adamı **nazlayarak** kollarında ığraladı (K 2, 2020: 37).

takdir et-:

Vatandaşlar da köylülerimiz de bizle birlikte kazanmalıdırlar. Makbul olan budur. Bunu, büyük idari amirlerimiz **takdir ediyorlar** (T, 2021: 30).

tarif et-:

“Düldüllü kadın buraları **tarif etti**. Buralarda” (HNA, 2020: 78).

Adamın kılığını kıyafetini, saçını, bıyığını, gözlerini, onu tepeden tırnağa **tarif ettiler**, Şükrü Efendi böyle bir adamı hiç görmemişti (BAH 3, 2020: 272).

üstüne var-:

Çeltikçiler bir gün o kadar **üstüne vardılar** ki Resul Efendi, o halim selim adamcağız zıvanadan çıktı. Bar bar bağırdı: “İstifa ediyorum. Usandım elinizden deyyuslar, istifa ediyorum. Canımdan usandırdınız” (T, 2021: 8).

“Bir konu hakkında müdahale etmek, tartışmak” anlamında *giriş-*, “birtakım düşünce veya duyguları başkasına benimsetmek” anlamında *aşıla-*, “abartmak, mübalağa etmek” anlamında *büyüt-*, “uydurmak, sıralamak” anlamında *düz-*, “konuşmasını bitirmeden susmak” anlamında *sözünü kes-*⁵⁰², “bir konu hakkında fikir alışverişinde bulunmak” anlamında *müzakere et-*, “of, puf diyerek sıkıntısını dışarı aktarmak” anlamında *oflayıp pufla-*, “bir kimseye üzüldüğünü, kırıldığını öfkelenmeden belirtmek” anlamında *sitemde bulun-*, “öne sürmek, teklifte bulunmak” anlamında *teklif et-* fiilleri kullanılmıştır:

⁵⁰² *sözünü kes-* fiili; BAH 4, 2020: 57; AA 1, 2021: 138; K 1, 2019: 141/265/351/; K 2, 2020: 18; K 3, 2020: 86’da yer almaktadır.

aşıla-:

“Yaşlıdır, belki de gözleri görmez olmuştur.” diye bir umut daha **aşıladi** yüreğine (BAH 1, 2021: 238).

büyüt-:

“Estağfurullah. İşi **büyütüyorsunuz.**” “Zinhar hayır, sizin kahramanlığınızı bütün Türkiye biliyor. Bizim kasabamız sizin kahramanlığınızla çalkalanıyor” (BAH 2, 2020: 282).

Çukurova’da Toroslar’da, İnce Memed’in macerası **büyütülerek** dilden dile dolaşıyordu (İM 1, 2021: 344).

düz-:

Ağaefendi koltuğa çöküyor, oturur oturmaz da Rumca övgüler **düzüyordu:** “Sana çok saygı duyuyorum Lena...” (BAH 3, 2020: 82).

giriş-:

İçerden Fazıl Bey’le Doktor derin bir tartışmaya **girişmişlerdi** (AGSS, 2021: 293).

müzakere et-:

Ekme zamanı geçiyordu. Çarşamba gecesi bütün çeltikçiler toplanıp sabaha kadar **müzakere ettiler.** Karara vardılar (T, 2021: 54).

oflayıp pufla-:

Gene zorla, **oflayarak puflayarak** kayanın aralığından çıktılar. “Böğrüm yanıyor.” dedi Mustafa. “Kolum da kanıyor” (K 1, 2019: 15).

İçeride Tırtıl Hüseyin öfkeyle bir körüğü çekiyor, homurdanarak **oflayarak puflayarak** örsün üstüne çabucak getirdiği demiri kan ter içinde kalarak dövüyordu (K 3, 2020: 215).

sitemde bulun-:

Reşid Ağa’yı candan kucakladı, onu öptü. Hiçbir zaman evine gelmediği için de ona **sitemde bulundu** (AA 2, 2020: 83).

sözünü kes-:

Otçu Hasan: “Çok sıkışmışlar da, o nar...” Bostancı Ahmet onun **sözünü** telaşla **kesti** (HNA, 2020: 87).

Onlar sustukça Paşa öfkeleni. Ve **sözünü kesti** attı: “Bu atı sizden isterim.” dedi (AE, 2020: 19).

teklif et-:

“Şimdi size ben Laliş’e gidip şeytanla yılanı, onlara tapanlara öldürmeyi **teklif ediyorum...**” (BAH 1, 2021: 249).



4. SONUÇ

Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in 26 romanı mental fiil açısından taranmıştır. Tarama sonucunda tespit edilen unsurlar duyu, duygu, anı ve biliş, açıklama fiilleri başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Mental fiiller genellikle Türk lehçeleri, sözlük tarama, metin tarama çalışmalarına konu olmuştur. Bu tez ile mental fiillerin bir edebî eser içindeki kullanımı incelenmiştir. Tespit edilen unsurlar, bir düzene bağlı kalmadan seçilen örneklerle alfabetik sırada gösterilmiştir.

Romanlardan elde edilen verilere bakıldığında *duyu fiilleri* kategorisinde yer alan görme ve dokunma ile ilgili mental fiillerin fazla kullanıldığı görülmektedir. Görme duyusu, en çok kullanılan duyulardan biri olması sebebiyle çok anlamlı bir fiildir. Bu nedenle romanlarda da kullanım sıklığı diğer duyu fiillerine göre daha fazladır. Görme duyusunu, dokunma ile ilgili duyu fiilleri takip etmektedir. Dokunma duyu fiilleri de somut soyut anlamlar açısından zengindir ve romanlarda sık kullanıldığı görülmektedir.

Duygu fiilleri başlığında yer alan anlık tepki, olumlu ve olumsuz duygu içeren mental fiiller arasında en sık kullanılan olumsuz duygu fiilleridir. Yaşar Kemal eserlerinde toplumun sıkıntılarından, yoksulluktan bahsetmesi sebebiyle bu kategoride diğerlerine göre daha fazla fiil tespit edilmiştir.

Açıklama fiilleri, diyalog, tartışma konularının fazla işlenmesinden kaynaklı bu fiillerin de oldukça sık geçtiği tespit edilmiştir. *Anı ve biliş fiilleri* başlığında yer alan mental fiiller ise veri açısından en zengin bölümdür.

Romanlarda bulunan bazı fiillerin Türkçe Sözlük'te geçmediği ve bu sözcüklerde mental fiil özellikleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; *ahuzar et-*, *angıla-*, *çalın-*, *çımğış-*, *çiğsi-*, *çocukla-*, *hayalla-*, *hilelen-*, *hoşarlan-*, *kişlen-*, *konurlan-*, *perişanla-*, *perkiştir-*, *şaşkalozla-*, *taşkala et-*, *taşkala geç-*, *tıp et-*, *uğuştur-*, *yeyni-*, *zarıla-* fiilleridir.

Çalışmada dikkat edilen unsurlardan biri de birleşik fiillerle oluşmuş mental fiillerin oldukça fazla olmasıdır. *Akıl et-*, *ant iç-*, *ayırt et-*, *deli ol-*, *ezber et-*, *fark et-*, *gâvur ol-*, *gönlü düş-*, *gönül ver-*, *hoş ol-*, *kabul et-*, *karar kıl-*, *karar ver-*, *küşüm çek-*, *merak et-*, *mutlu kıl-*, *nutuk ver-*, *pelesenk et-*, *sevda bağla-*, *tahmin et-*, *tekrar et-*,

yalan at-, *yemin et-* fiilleri, bu birleşik yapılara örnek verilebilir. Bunların çoğunlukla *et-* ve *ol-* yardımcı fiilleriyle ve deyimleşmiş birleşik fiillerle oluştuğu görülmektedir.

Ortaya çıkan bir diğer unsur ise ele alınan mental fiillerin, çok anlamlılık sebebiyle bağlama göre birden fazla kategoriye girdiğidir. Bunlardan bazıları; *yakın-*, “üzülmek ve anlatmak”; *yut-*, “inanmak ve bir şey söylemekten vazgeçip susmak”; *tut-*, “bir nesneye dokunmak ve zihnini davranışlarını kontrol etmeye çalışmak, taraf tutmak”; *duy-*, “işitmek ve hissetmek”; *deli divane ol-*, “sevmek, sevinmek ve çok sinirlenmek”; *yokla-*, “dokunmak ve sorgulamak” fiilleridir.

Romanlarda tespit edilen mental fiillere bakıldığında Yaşar Kemal’in ve içinde yaşadığı toplumun duygu, düşünce yapısına dair bilgi edinmek de mümkündür. Kemal, yöre halkının sıkıntılarını eserlerine yansıtması sebebiyle olumsuz duygu fiilleri ve anlık tepki fiillerinin sık işlendiği görülmektedir. Toplum sıkıntılarından bahsedildiği, halkın birbiriyle yaşadığı sorunlar ele alındığı için açıklama, anı ve biliş fiilleri oldukça fazla geçmektedir. Yaşanılan dönemde her ne kadar olumsuzluklar olsa da aşk, sevgi, mutluluk, sevinç, kahkaha gibi olumlu duygu fiilleri de bir o kadar eserlere yansımıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, G. B. (2021). *Azerbaycan Türkçesinde Mental Fiiller*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Ayan, E. ve Türkdil, Y. (2015). “Kazak Türkçesinde Dokunma Duyu Fiilleri ve Anlam Zenginliği”. *Turkish Studies*. 10 (4). 95-114.
- Aydoğmuş, E. (2021). “Özbek Türkçesinde Mental Fiiller”. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*. 22. 35-151.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Booth, J. R. and Hall, W. S. (1995). “Development of the Understanding of the Polysemous Meanings of the Mental-State Verb Know”. *Cognitive Development*. 10 (4). 529-549.
- Boz, F. (2022). *15. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde Mental Fiiller*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çelik, T. (2021). *Risale-i Kudsiyye’de Mental Fiiller ve Dizin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Davis, E. and Landau, B. (2020). “Seeing and Believing: Relationship between Perception and Mental Verbs in Acquisition”. *Language Learning and Development*. 17(1). 26-47.
- Dolati Darabadi, M. (2018). “Nehcü’l Feradis’te Mental Fiiller”. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 3 (1). 85-113.
- Elmacioğlu, G. (2021). ‘Kültür’ün ve ‘İletişim’in Metinselliği Üzerine Bir Araştırma: Yaşar Kemal Romanlarında Kültürlerarası İletişim. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gül, F. ve Saysal, B. (2009). “Dil ve Düşünce İlişkisi Üzerine”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 13. 65-76.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dil Bilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hirik, E. (2017). “Türkiye Türkçesi Duyu Fiillerinde Anlam ve Kelime Sıklığı İlişkisi”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi*. 41. 53-74.
- Hirik, E. (2018). *Türkiye Türkçesinde Mental Fiiller*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hirik, E. (2023). “Türkçede Söylem Belirleyiciler ve Mental Söz Varlığı İlişkisi”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 10. 570-587.
- Hirik, E. ve Çolak, T. (26-28 Nisan 2017) “Türkçe Mental Fiillerde ‘Çok Katmanlılık’ ”. *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. 261-268.
- <https://aliosmangundogan.com/> Erişim Tarihi: 09.06.2023.
- <https://yasarkemalvakfi.org/> Erişim Tarihi: 08.06.2023.
- Kalkan, N. (2015). “Başkurt Türkçesinde Mental Fiiller”. *Actual Problems of Turkic Studies*. 177-186.
- Kemal, Y. (2019). *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2019). *Yağmurcuk Kuşu-Kimsecik I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Deniz Küstü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Ağrıdağı Efsanesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Kemal, Y. (2020). *Çıplak Deniz Çıplak Ada-Bir Ada Hikayesi 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Hüyükteki Nar Ağacı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *İnce Memed 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *İnce Memed 4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Kale Kapısı-Kimsecik 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Kanın Sesi-Kimsecik 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Karıncanın Su İçtiği-Bir Ada Hikayesi 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Tanyeri Horozları-Bir Ada Hikayesi 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Tek Kanatlı Bir Kuş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2020). *Yusufçuk Yusuf-Akçasazın Ağaları 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Yılanı Öldürseler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana-Bir Ada Hikayesi 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Al Gözüm Seyreyle Salih*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Binboğalar Efsanesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Demirciler Çarşısı Cinayeti-Akçasazın Ağaları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *İnce Memed 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *İnce Memed 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Kuşlar Da Gitti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Ortadirek-Dağın Öte Yüzü 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Ölmez Otu-Dağın Öte Yüzü 3*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Teneke*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2021). *Yer Demir Gök Bakır-Dağın Öte Yüzü 2*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dilbilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Moore, C., Bryant, D. and Furrow, D. (1989). "Mental Terms and the Development of Certainty". *Child Development*. 60 (1). 167-171.
- Nils, C. J. and Maratsos, M. P. (1977). "Early Comprehension of Mental Verbs: Think and Know". *Child Development*. 48 (4). 1743-1747.
- Nils, C. J. and Wellman, H. M. (1980). "Children's Developing Understanding of Mental Verbs: Remember, Know, and Guess". *Child Development*. 51 (4). 1095-1102.
- Okay, Ş. D. (2022). *Hüseyin Nihal Atsız'ın Ruh Adam Romanında Mental Fiillerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özeren, M. ve Alan, İ. (2018). "Kırgız Türkçesinde Mental Fiiller". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 61. 203-224.
- Püsküllüoğlu, A. (1974). *Yaşar Kemal Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Sarı, İ., E. Kuyma ve A. Nazlı (ed.). (2019). “Algı Fiillerinde Çok Anlamlılık: Gör- Örneği”. (s. 129-161). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Schwanenflugel, P. J., Fabricius, W. V., Noyes, C. R., Kelleigh, D. B. and Alexander, J. M. (1994). “The Organizations of Mental Verbs and Folk Theories of Knowing”. *Journal of Memory and Language*. 33. 376-395.
- Seçkin, K. (2019). *Eski Türkçede Mental Fiiller*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Seçkin, K. (2013). “Mental Fiiller Bağlamında Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı”. *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*. 2. 921-930.
- Sevinçer, M. (2022). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Mitolojik ve Fantastik Unsurlar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Siirt.
- Shatz, M., Wellman, H. M. and Silber, S. (1983). “The Acquisition of Mental Verbs: A Systematic Investigation of the First Reference to Mental State”. *Cognition*. 14 (3). 301-321.
- Soydan, S. (2020). “Lisânü't- Tayr'da İdrak Fiilleri”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 64. 1-20.
- Soydan, S. ve Özkan, A. (2021). “Kutadgu Bilig’de Tespit Edilen Bazı Duyu Fiilleri”. *Söylem Filoloji Dergisi*. 6 (1). 247-257.
- Spanoudis, G., Natsopoulos, D. and Panayiotou, G. (2007). “Mental Verbs and Pragmatic Language Difficulties”. *National Library of Medicine*. 42 (4). 487-504.
- Şahin, S. (2012). “Mental Fiil Kavramı ve Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 1 (4). 45-62.
- Şahin, S. (2012). *Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şeker, A. (2019). “Yaşar Kemal’in Romanlarında Ekososyoloji”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 23 (1). 153-176.
- Türkçe Sözlük. (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wellman, H. M. and Estes, D. (1986). “Early Understanding of Mental Entities: A Reexamination of Childhood Realism”. *Child Development*. 57 (4). 910-923.
- Yaylagül, Ö. (2005). “Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 2 (1). 17-51.
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve Dilbilim*. Ankara: Hece Yayınları.
- Yegin, A. (2019). “Mental Fiil Kavramı ve Şeyyad Hamza’nın Yusuf-u Zeliha Mesnevisinde Mental Fiiller”. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (1). 51-74.
- Yıldız, H. (2016). *Eski Uygurcada Mental Fiiller*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, H. (2019). “Eski Uygurcada Bellek Fiilleri”. *Türkbilig*. 37. 21-34.
- Yıldız, H. (2020). “Eski Uygurcada Mental Fiiller Arası Geçişler Üzerine Notlar”. *Gazi Türkiyat*. 26. 105-125.

ÖZ GEÇMİŞ

Cemre Murçak, 2019 yılında Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede 2019 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tezli Yüksek Lisans programına başladı. 2020 yılı Güz döneminde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili alanına yatay geçiş yaptı.

ORCID ID: 0000-0003-4832-7769

Yayınlar:

Murçak, C. (2023). “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde İş Kavramı”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 34. 102-114